

Antonio Zavala

PELLO ERROTA

PEDRO ELIZEGI MAIZ

B0-2191

10264

PELLO ERROTA

(Bizitza, bertsoak eta itzala)

Auspoaren Sail Nagusia

Auspoa Liburutegia
EDITORIAL AUSPOA

Plaza Santa María, 2 - Tolosa (Gipuzkoa)
Tfno. (943) 67 12 82

Antonio Zavala
(Bizitzaren egille eta bertsoen biltzaille)

PELLO ERROTA
Pedro Elizegi Maiz
(1840 - 1919)

Auspoaren Sail Nagusia

© Auspoa Liburutegia (Tolosa - Gipuzkoa)
Fotokonposatzaile: Cometip fotocomposición, S.L. - Pamplona
Inprimatzaile: Gráficas Lizarra, S.L., Estella (Navarra)
ISBN: 84-7158-162-0
Depósito Legal: NA. 385-1992

Pello Errota (1840-1919). (Eibarko Indalezio Ojangurenen argazkia, 1916-an).

ITZAURREA

ITZAURREA

Pello Errotaren izena umetan ikasi nuala uste det. Udara igarotzera Tolosatik Adunara joaten giñan urtero, eta erri ontan Otañotarrak eta Pello ziran bertsolaririk aitatuena. Aietaz zer esaten zan gutxi ajola zitzaigun guri orduan, mutil koxkorak aurreragoko lanak izaten ditu ta. Baiña neri beintzat izen oiek buruan itsatsita gelditu zitzaizkidan.

Beste gertakizun bat ere kontatzen zan gure etxean Pello Errotari buruz: gure ama zana, bein batez, Asteasura joan zala alboko baserriko etxeokandreakin, eta Pello Errota agurtzeko egokiera izan zutela.

Beste oroipen bat ere badaukat. Nik amaika urte bat izango nituan. Udara arratsalde batez, anai zaarrena eta biok ibillaldi eder bat egin genduan oiñez. Tolosatik irten, eta Anoetara. Emendik, ez dakit nondik, baiña mendiz-mendi –guk orduan ibillitako bideak galduta egongo dira onezkero–, Asteasura. An zerbait artu eta Billabona alde-ra jo genduan, trena edo garai artako tranbea artzera. Bidean gentozela, alako batean, ur putzu eder bat ikusi nuan, kamioaren eskubiko bazterrean, etxe koxkor baten gaineko aldetik. Ari begira inbiritan egon nintzan. Ura zala, ura, leku egokia igeritarako!

Andik urteetara, bertso biltzeari ekindakoan, Asteasura joan eta Pello

Errotaren etxearen galdera egin nuan noski. Erakutsi zidaten eta abitu nintzan. Bertara iritxitakoan, berriz, antxe azaldu zitzaidan mutil koxkorretan ikusitako ur putzua. Errekako ura biltzeko botana izan, errota lanean jartzeko. Berriz ere begira-begira egon nintzaion, askotan gure bizitza uste gabeko bidetatik ibiltzen dala pentsatuz.

Bertsoak argitaratzen asi nintzean, berriz, bitatik bat aukeratu bearrean arkitu nintzan. Jose Bernardo Otañoren alaba, Adriana izenez, Donostian bizi zan orduan, larogei ta iru urterekin. Bertan bizi zan, baita ere, Pello Errotaren alaba, Mikela beraren izena, larogei ta amairu urterekin. Norengana joango nintzan lenengo? Zaarrenetik astea erabaki nuan noski.

Bañan okerbidea artu nuala uste det. Adriana Otaño bereala il baitzan. Pello Errotaren alaba, berriz, beste bost urte bizi izan zan.

Pello Errotari buruz an eta emen bildutakoak, *Auspoa* liburutegiaren lau zenbaki betetzeko ainbat eman zuten: 32, 33 eta 49-50-garren aleak alegia. Zenbaki oiek liburu onek dituan lau zatiak dira.

Lenengo zatia, *Pello Errotaren bizitza bere alabak kontatua* du izenburuztat, eta nola egiña dan, zati orrentzat orduan egindako itzaurreak adierazten du.

Aren etxera magnetofono batekin joaten nintzan; orduko magnetofono aundi eta astun aietako bat noski. Sukaldeko maiaren gañean jartzen nuan, eta bereala asten giñan, ni galdezka eta Mikela erantzuten. Nik ez dakit zenbateraino oartzen zan bera mai gañeko tramankulu ura zer zan. Alabak bai noski, Anttoni eta Joxepa. Baiña aiek nere alde zeuden eta etzioten amari ezer ere salatu.

Bigarren zatiak *Auspoa*-ren 33-garren zenbakia du oiñarriztat. Izenburuak ere ederki adierazten du zer dan: *Pello Errotak jarritako bertsoak*.

Asteasuko errotariak, izan ere, bertsogintza bigarren ogibidea zeukan. Batetik, kantuan plazarik-plaza ibilli eta andik ekartzen zuan soldata. Bestetik, berriz, Gipuzkoatik ez-ezik, Naparroatik ere jendea etortzen zitzaion bertso-aren batzuk jarriko ote zituan, gero paperetan argitaratu ta zabaltzeko. Arazoa zer zuten adierazten zioten, eta Pello bertsoak moldatu. Berak idazten bazekian, bañan sarritan beintzat alabaren batek-edo papereratzten zizkion. Ondoren, bere lanagatik bost duro ko-bratzen zituan.

Bertso sail oietako batzuei Pello Errotaren alaba Mikelak adierazpen jakingarriak eman zizkien: bertso eskenor etorri zan, nungoa zan, aitari zer esan zion, zer istillu zuten eta abar eta abar. Bera artean jaiotetxean bizi zan, eta aitaren bertsoak berak kopiatzen zituan, geienetan beintzat. Arek esandakoekin itzaurretxo bana egin genien bertso sail batzuei.

Beste batzuetan, berriz, guk paperarik izan ez eta berak eman zizkigun bai aurreko argibideak eta bai bertsoak ere.

Saillaren bertso guztiak ez noski. Bañan arrigarria zan, ia larogei urteren buruan orrenbeste bertso buruan gordetzea.

Ala ere, Pello Errotaren bertso sail guztiak ez dira enkarguz jarriak. Inork eskatu gabe, barrenak ala agintzen ziolako moldatuak ere baditu: Arantzazukoak, Asteasuko Mixioarenak eta abar.

Bañan dalako liburu ori, *Pello Errotak jarritako bertsoak* izenekoa alegia, 1963 urtean argitaratu genduan. Ia ogei ta amar urte, beraz. Geroztik, ordea, Jaunari eskerrak, Pello Errotaren beste bertso sail batzuk agertu dira. Edo-ta alabak iru-lau bertso eman bazizkigun, ondoren bertso-papera nunbaitetik eskuratu degu. Alde ontatik asko aberastu da argitaraldi au. Bertso pilla berria eskeintzen diogu irakurleari.

Irugarren zatiak *Pello Errota - Erriaren aotik jasotako bertso eta gertaerak* du izenburua. Beste bertsolariekin egin oi degun bezela, Asteasuko bertsolaria- renak ere andik eta emendik biltzen alegindu gera. Oiekin ornitu zan *Auspoa*-ren 49-50-garren zenbakia. Bañan liburu ori 1965 urtean argitaratu genduan. Arrezkerostik, arritzekoa ere ez danez, beste bertso eta gertaera asko jaso ditugu erriaren aotik. Auekin ere asko aberastu da zati au.

Pello Errotaren beste bertso eta gertaera batzuk, erriaren aotik jasotakoak oiek ere, Txirritaren liburuan arkituko ditu irakurleak. Bi bertsolari auek alkarri kantatuak baitira; edo-ta alkarrekin zirala gertatuak. Oiek berez irugarren zati ortan bear luteke. Baiña liburu artan sartu genituan, eta ezin asiko gera gauza bera emen berriro argitaratzen.

Laugarren zatiari, *Pello Errotaren itzala* jarri diogu izenburutzat. Famili

artan, izan ere, bera gaillurra izango zan noski, baiña beste bertsolari batzuk ere baziran. Lenengo, Oiartzunen bizi izan ziran bi senide: Sabina eta Juan Krutz. Onek askotan laguntzen zion anaiari, kanpora kantu lanera zijoanean. Bi alaba ere bertsoan moldatzen ziranak ziran: Joxepa Iñazi, Ameriketara joan zana, eta Mikela, liburu au osatzeko ainbeste lagundu ziguna. Semea, berriz, Miel Anton, bertsolari osoa zan, irakurleak ikusiko duanez. Pelloren Oiartzungo illoba bat ere, Lukasia, Juan Krutzen alaba, bertso jartzen saiatzen zana izan zan. Eta, azkenik, Bautista Kortajarena, beraren jaiotetxeaz «Ondartza» esanda ezagutzen zana. Pello Errotaren billoba genduan, aren alaba Mikelaren semea. Gerra ondoan asko kantatu zuan onek Euskalerriko plazetan, Uztapide, Txapel, Zepai, Ernaniko Txikia eta abarrekin.

Zati au ere askoz ornituagoa eskeintzen diogu gaurkoan irakurleari. Urteen buruan bertso asko eskuratu baiditugu.

Pello Errotaren famili artekoa ez bazan ere, beste bertsolari batekikoak ere liburu ontan sartu nai izan ditugu: Agustin Zakarrarenak. Bera ere Astea-sukoa baitzan, eta Pelloren denborakoa, Zakarra zerbait zaaragoa bazan ere.

Liburu au, len ere esan degunez, orain urte mordoa *Auspoa* liburutegian argitaratu genituan aietan oiñarritzen da. Bañan aien aldean askoz ere ugaria-goa eta beteagoa dator.

Bertso eta gertaera berri oiek bildu eta gero illunpean gordeta euki bearrak pena ematen zigun. Argitara ateratzeko egokiera orain etorri zaigu eta pozik gera. Bestetik, berriz, liburu aietan oker eta utsegite batzuk bazeuden. Oiek zuzentzen alegindu gerala esan bearrak ez dago.

Beste oar bat egin bearrean gaude. Garaian garaikoak izaten diran ezker, liburu aietan erabilli genituan ortografia eta idazkera ordukoak dira. Liburu ontarako aldatu edo ez aldatu zalantzan egon gera. Azkenean, ordea, alik eta geiena bere artan uztea erabaki degu.

Pello Errota –Jose Bernardo Otaño eta Udarregirekin batera– bertsolaritzaren aro baten gaillurra dala esan genezake, eta aren emaitza nai ta nai ez kon-tuan artu bear dana, gure erri literatura ondo ezagutu nai bada.

Emaitz ori len *Auspoa*-ren lau zenbakitan agertu genduan; orain, berriz, liburu batean bilduta. Len urriagoa eta pobreagoa; gaur, berriz, esan bezela, askoz aberatsagoa eta oparagoa, guztion mesedetarako.

**PELLO ERROTAREN BIZITZA
BERE ALABAK KONTATUA**

ITZAURREA¹

Liburu onek ez du itzaurre luzerik bear. Nola egiña dan itz bitan adieraztea asko du.

Pello Errotaren seme-alabetatik bakarra bizi da, Mikela, larogei ta amalau urterekin. Jaungoikoari eskerrak, urteak ez diote batere burua illundu, ezta ere mingaña lotu.

Makiña bat arratsalde goxo pasa degu bera kontari ta ni entzule. Ta, obe bearrez, bereala asi nintzan magnetofon bat eramaten. Arrezkero, arek jasotzen zuan gure berriketa guztia.

Gero, etxerakoan, ariak jasoa pape-rera pasatzen nuan. Ori izan da nere lana; besterik ez. Aldaketa bat sartu da: ariak gure alkar-izketa jasotzen zuan, alegia nere galderak eta Mikelaren erantzunak; ta liburua moldatzeko, alkar-izketan esana kontaeran jarri bear izan det noski.

Esan bearrik ez dago, Mikelaren itz bat edo esaera bat ez dedala, ezin bestean baizik, ikutu.

Beraz, liburu au Mikelari zor zaio oso-osorik. Orregatik du izena: *Pello Errotaren bizitza bere alabak kontatua*.

Urrena, Pello Errotaren beste liburu

bat dator: *Pello Errotak jarritako bertso-paperak*. Paperak zergatik eta nola jarri zituan, Mikelak berak adierazi digu.

Bañan askok erreparatuko dute Pello Errotaren bertso ta gertaera danak ez daudela bi liburu auetan. Bai, ala da; gerok ere badakizkigu beste asko. Zergatik ez ditugun jarri? Mikelak emanak ez diralako.

Oiek irugarren liburu baterako gorde ditugu. Ontan, erriaren aotik jasotako Pelloren bertso, pasadizo ta ateraldi guztiak jarriko dira. Erdi egiña dago, bañan denbora pixka bat bearko du osatu artean.

Laugarren liburu bat ere izango da. *Pello Errotaren itzala* jarriko diogu izena. Pellok, bere ondorengoetan, oraindik ere aitu ez dan bertsolari jatorri bat osatu zuan. Bere ondorengo oien bertsoetan osatuko da laugarren liburu ori.

Lau liburu auek gordeko al dute Pello Errotaren izena gure artean betiko!

1. Itzaurrean esan degun bezela, liburu onen lenengo zatia, *Pello Errotaren bizitza bere alabak kontatua* alegia, 1963 urtean argitaratu zan, *Auspoa* liburutegiaren 33 zenbakian. Aurretik onako itzaurre au ezarri genion.

Mikaela Elizegi Bengoetxea (1869-1967). (*Paskual* argazki-etxean egindako argazkia).

GURE AITON AMONAK

Gure aitaren aitak Jose izena zuan. Errotaria zan; da gure aitari Pello Errota bezela, ari Jose Errota esaten zioten.

Jaiotzez Larraulko semea zan, Larronbide-etxeberri baserrikoa; bañan gero, gu danok jaio giñan errota ortara etorri zan bizi izatera.

Karta jokuan izugarri gustatzen ziztaiona zan; da gure aita, berriz, karta bat jokatzen etzekiena.

Egun batean, Karidadeko bentan jokuan ari zala, zeuzkan diru guztiak galdu omen zituan. Gure aita, berriz, begira zegoan.

Bere esan guzia «Makabo!» omen zuan aitonak; eta, xoxik gabe gelditu zanean ere, ala esan omen zuan:

–Makabo!

Ta gure aitak:

–Danak galdu ditu ta akabo!

Beste egun batean, Karidadeko benta ortan bertan, jokuan asteko zeudela, gure aitak zer egin zuan? Aitonak dirua zuala antzematen ziotenean, engañatu egiten zuten; da, bere aita postura artan ez ikusteagatik, kartak arrapatu ta balcoititik saltatu zan gure aita.

Beste batean, txerri gizenakin joan omen zan aiton ori Tolosara.

Garai artan kamiorik etzan, da menditik joaten zan jendea Tolosara. Bide *extravagante* bat zan. Astiasuko Zabale-

tik pasa ta aurreraxeago, Anoetako partean, bide buelta batean, benta bat zan: Auzibarko benta. Ara noiz edo noiz lapurrak allegatuak ziralako-edo, Lapurbenta ere esaten zioten. Alako tokian zegoan.

Ba, andik pasatzen ikusi zuten gure aitona bi gizonak, ta ala esan zioten alkarri:

–Jose Errota txerri gizenakin pasa dek, eta onuntzean dirua ekarriko dik.

Ala, alkarrekin entendituta, biren artean batekikoa errez egin zuten. An utzi omen zituan txerrien diru guztiak. Orduan jende gaiztoa ere bazan.

Alare, etzuan buruan sartzen tranpa egiten ziotenikan.

Zazpi seme-alaba izan zituan: Manuela¹, gure aita², Sabina³, Josepa Luisa⁴, Maria Antonia⁵, Jose Agustin⁶ ta Juan Krutz⁷.

Gure aita ez-ezik, Sabina ta Juan Krutz ere bertsolariak izan ziran.

Gure aita ezkondu zanean, ura etxean utzi ta fameli guztia Zizurkilko errota batera joan zan bizi izatera: Akeskoagara. Billabonako kamio ondoan dago.

Andik Adunara pasa ziran. Orain Sorondoren fabrika dagoan ortan, zubi ondoan, bazan garai artan errota bat. Aduna-errota esaten genion guk ari. Or denbora gutxi egin zuten.

Urrena Oiartzuna joan ziran, Zuloagako errotara.

Ta Juan Krutz ezkondu zanean, beste errota batera pasa zan gure aitona. Bein allegatu nintzan ni ara, neska gaztea nintzala. Etzegoan alde-aldean ere. Ergoin guztitik barrena joanda, mendiko errota zulo bat zan. Ez jakin orain, ordea, zer izen zuan.

Bazan orduan Oiartzunen gizon xelebre bat, *Eperra* esaten ziotena. Aren etxea zein zan erakusten aritu zitzaidan aitona. «Ori da Eperraren etxea» esaten zidan. Goiko malkarrean etxe beltz zar bat zan.

Beti alaba zarrena, Manuela, izaten zuan etxerako.

An il zan gure aiton ori.

☆ ☆ ☆

Astiasuko festak San Pedrotan dira. Urte batean, bere pobrezan ainbeste gastu eginda, etzitzaion Oiartzundik iñor ere etorri: ez aitarik, ez seniderik. Orduan bertso au bialdu zion gure aitak bere anai Juan Krutzi:

San Pedroz pasatzeko
neukan umoria,
arrigarriya izan dek
tristura neria:
gure parienterik
etorri gabia;
aitari aztu zaiok
onera biria,
onuzkero biarko
nik bakardaria.

☆ ☆ ☆

Gure aiton orri emaztea gazterik il zitzaion. Joxepa Ramona zuan izena. Sorabillako alaba zan.

Egun batean, Ernioko gurutzera igo zan. Andik bueltan, egarriak eta izarditan zetorrela, Iturriotzen urez bete-bete egin omen zan. Gero kasorik egin ez, ta andik petxutik il zan.

Gure aitonak onela esaten zuan gero askotan:

–Bai; ni ogei ta amairu urterekin ta zazpi kriaturakin alargundu nintzan.

Gure aitak ori enkargatzen zigun gero beti:

–Erniora joan bear badezute, zoazte. Bañan ez edan gero Iturriotzen urik, nere ama orregatik il unan da.

☆ ☆ ☆

Gure ama Zizurkilkoa zan, Galardi baserrikoa. Ango aitonaren berri ez dakit; amonarena bai.

Arek, taloak erretzeko egurrik ez bazuan, iñor ez molestatzeagatik, atariko aranari aizkorarekin adar bat berdeberdean kendu ta egur arekin sua egiten zuan, danak arritzeko moduan; baita ere su arekin talo pilla ederra erre fameli guztiarentzat.

Aren aitak –Lexo-Errekalde esaten zioten– alaxe esaten omen zuan askotan:

–Alkatearen bararen gañean juramentu egingo nuke, nere alaba orrek bere denbora guztian kontestazio bat egin ez didala.

Bizi zalarik, ala esaten zuan gure amona orrek askotan:

–Jaungoikoak eman deigula argia illean da bizian.

Petroleozko kinke ta krisalluak izaten zituzten aiek gauerako; ta gaurko eletrika baño kaxkarragoa bazan ere, geiago estimatzen zan orduan argia.

Gaixotu zan, da barrenak txistu egiten zion. Udaran sagastian egiten zuan siesta; ta, bere barrengo txistu ura adituta, errezeloa jarri zitzaion, an sagarpean lotan zegoala, sugeren bat edo suangillaren bat barrena sartua izango ote zuan. Ta medikuai itza atera zien, iltzen zanean gorputza askatzeko, ta barrenean zer zuan ikusteko.

Ala, il ondoan askatu zuten, da minbizia billatu zioten saietsean. Putzu-zulo bat omen zeukan.

Gorputzez zegoan gauean, errosarioa esatera etorri zan jendea, ta argizerilla –erroskako kandela oria– plater batean jarri ta piztu zioten.

Errosarioa esan da jendea joan zanean, argizerilla oraindik bukatu gabe zegoan, da aren alabak –Mikaela Iñaxi ta Joakiña Anttoni, nere amandrea ta ama– pentsatu zuten ura aitutzerako ekarriko zutela berria.

Akordatu ziranean, ala esan zioten alkarri:

–Onezkero errea izango da ta goazen.

Eskalletan gora zijoazela, goien, gorputza zegoan tokian, bazter guztiak argitan zeudela ikusi zuten. Ala esan zuten:

–Ai ene! Sutan zeon kuarto guztia!

Alderatzen atrebitu gabe egon ziran puxka batean; bañan joan egin bear ta sartu ziranean, arkitu zuten argizerilla dan-dana aituta zegoala, ta plater utsak argi egiten zuala. Ala esan zuten:

–Gure ama santa bat zan! Bizi zala, «Jaungoikoak eman deigula argia illean da bizian» esaten zuan, da au milagro bat da!

Korrika jetxi ta danai kontatu zieten. Gero, igo ta argizerilla berria jarri zioten.

Gure amona ori Jose Bernardo Otaño Errekaldekoaren lengusu propioa zan; amak aizpak.

1. Juana Manuela, 1839-II-8-an jaioa.

2. Pedro Jose Elizegi: «*El día 23 de Diciembre de 1840 a la una de la mañana nació y dicho día fué bautizado por mí, el infrascrito Rector de la Parroquia de la Villa de Asteasu, Pedro José, hijo legítimo de José Santiago de EliceGUI, natural de Larraul, y Jose Ramona de Maiz, natural de Soravilla: Abuelos paternos Gabriel de EliceGUI y Maria Josefa de Aguilalde, naturales de Larraul; Abuelos maternos Pedro de Maiz, natural de Arbizu en Navarra, y Teresa Antonia de Urrestarazu, natural de Ataun: Siendo padrinos el abuelo materno y la abuela materna, a quienes advertí el parentesco espiritual y demás obligaciones. Y para que conste firmé: Manuel de Usabiaga*». (Astiasuko parrokian, laugarren bataio-liburuan, 177 orrian).

3. Teresa Sabina, 1842-X-27-an jaioa.

4. Josefa Luisa, 1844-XII-19-an jaioa.

5. Maria Antonia, 1846-XII-20-an jaioa.

6. Jose Agustin, 1848-II-9-an jaioa.

7. Juan Krutz, 1851-I-27-an jaioa.

SENIDEAK

Senideetan zarrena neska izan genduan, Joxepakiña –Josefa Joakina–, bañan umea zala il zan. Nik ez nuan ezagutu¹.

Bigarrena ere neska: Joxepa Iñaxi. Au Ameriketan il zan².

Iruigarrena, berriz, mutilla, Juan Tomas; bañan au ere oso umea zala il omen zan³.

Laugarrena ni izan nintzan⁴.

Bostgarrena, Miel Anton anaia, anaietan gelditu zan bakarra⁵.

Seigarrena, Juan Krutz. Oso mutil polita zan. Gogoan izaten det. Osaba Juan Krutzen besoetakoa zan, da aita-jaunak nai izan zuan Oiartzuna pestetara San Estebanetan eramatea. Ta etxean karroa prestatu ta an abiatu ziran aita ta amarekin. Ta, bidean zijoazela, eguzkiak pasa omen zuan. Etxera ekarri zuten, medikuak makiña bat jornada egin zion, bañan alperrik: burua ta muñak eguzkiak paseak zeuzkala. Esteetakoa ere izan zuan. Ta ala il zan. Aitak eta amak pena aundia artu zuten⁶.

Zazpigarrena, Maria izan zan, Napparroako Leitzera ezkondu ta orain denbora gutxi dala il dana⁷.

Zortzigarrena ta azkena, Dolores, neska ederra⁸.

Beraz, iru gazterik il, ta bost senide gelditu giñan: Joxepa Iñaxi, ni, Miel Anton, Maria ta Dolores.

Ta orain danak ere il dira, ta ni bakarra nago munduan.

1. 1862-ko maiatzaren 15-ean jaioa ta 1866-ko martxoaren 28-an illa, *garrotillo* deritzaion gaitzarekin.

2. 1864-ko ilbeltzaren 12-an jaioa.

3. 1867-ko martxoaren 7-an jaioa ta 1868-ko maiatzaren 20-an amalau illebeterekin illa, *congestión cerebral* gaitzarekin.

4. 1869-ko abuztuaren 19-an jaioa.

5. 1872-ko martxoaren 28-an jaioa ta bere jaiotetxean bertan 1936-ko otsaillaren 12-an illa.

6. 1875-eko ilbeltzaren 30-ean jaioa ta 1876-ko agorraren 2-an illa, *gastritis* gaitzarekin, eliz-paperak diotenez.

7. 1877-ko urriaren 25-ean jaioa ta 1963-ko otsaillan illa.

8. 1881-eko apirillaren 8-an jaioa ta 1901-eko agorraren 16-an ogei urterekin illa, *tuberculosis pulmonar* gaitzarekin.

(Argibide auek danak, Asteasuko eliz-liburuetatik atereak dira).

GURE BIZIMODUA

Gure jaiotetxea Billabonako kamio ondoan dago, Astiasutik kilometro bat.

Bi etxe daude: bata aundia, baserri galanta, bere arma-arri ta guzti: Konporta; bestea txikia, errota gurea, Goi-errota¹.

Biak nagusi batenak ziran: Don Luis Zabala jaunarenak. Larraulen ta Astiasun ogei ta amaika etxe bereak zituan jaun orrek.

Gure jaiotetxe ori orain ere txiki askoa da; bañan gure ume denboran are txikiagoa zan: etxe xar-xar-xar bat, ta an sukaldea ta kuarto xar pare bat.

Orain daukan atzeko bigarren puska ori, gure aizpa Dolores jaio zanean erantsia du. Gu maizterrak giñan, da nagusiak egin zuan gure etxeko obra ori. Gero, errenta pixka bat geituko zion noski gure aitari.

Lenago etzuan garia garbitzeko makiña-ta sartzeko tokirik; bañan arrezkero goien, ganbaran, jarri zuan.

Errotaren gañeko aldean botana dago. Ura ni baño lenagokoa da; bañan gero, nere ume denboran, altatu zuten.

Botanako ura gero turtokia esaten zaionetik joaten zan, ta orduan errotarria bueltaka *tlak-tlak-tlak* asten zan.

Antxe izaten ziran errotarria jasotzeko errota-agak, garia garbitzeko galbaiak, arria pikatzeko alpikuak eta

errotan ibiltzen diran gañerako erre-minta guztiak.

Alpikuak, olaxe erdian, malluak bezelaxe, zulo bat izaten dute, ta bi aldeetan aoak. Oiek sutegian zorrotzu bear izaten ziran; sutegia errietako errementeriarri esaten zaio.

Errotarri pikatu berriak askoz geiago eotzen du. Gañeko arria jaso ta azpikoa pikatu bearra izaten zan; gero, gañekoa ta azpikoa, bi errotarri ibiltzen baitziran.

Errotarria pikatzen ari zala, bertso kantari aritzen zan gure aita. Jesusen Pasioarenak ere orduan kantatzen zituan.

Ogi-arria, arta-arria baño maizago pikatu bear izaten zan. Ogi-arria garia eotzekoa zan; ta arta-arria, berriz, artoa eotzekoa.

Arta-arria, obexeago edo gaizkixea-go edo lakarra egiten ari zan edo zer ari zan, dana antzematen nion nik; errex gañera. Errotarritza ikasi nuan, bai, nik. Bañan ogi-arriari ez nion antzematen. Gure aitak bai; gure aitak begiratu utsean antzematen zion ogi-arriari ere.

Gure etxeak iñoiz kalterik izan ez bazuan ere, neguan ujolde ikaragarriak izaten ziran.

Bañan udarako legorteetan errekek ur gutxi ekartzen zuan, da errotak ura

bear, ibilliko bazan. Ta guk iriña bear, jango bagenduan.

Orregatik, botana bete ta ustu, bete ta ustu ibiltzen giñan, gau ta egun eten gabe.

Errota, botana betetzean, asten zan *tlak-tlak-tlak* egiten. Ta, ustutzen zijoan, otsean antzematen genion: *tlak — tlak — tlak*.

Olako legortetan, betetzeko ordu pare bat bear izaten zuan, da bete-aldi bakoitzean anea bat arto eotzen zuan.

Ama gelditzen zan gauean ur zai. Botana betetzen zanean, eotzen asi; ta, ustutzen zanean, berriz bete arte itxoin, garia galbaien garbituaz eta botanari kontu egiñaz.

Gau guztiko alimentua, sagar bakar bat jaten zuan, sukaldeko auts-tokian biguntzen eukita.

Goizean ordu pare batean lo egingo zuan, da jeiki ta etxeko lanetara. Siesta gutxitan egiten zuan.

Eotezagatik, anea bakoitzean sei libra, alegia iru kilo, artzen genduan. Orri esaten zitzaion «lakak kentzea». Artatik famelia azi bear.

Garai artan, anea bat arta-irin zazpi pezta izaten zan; ta, garia bazan, pezta pare bat geiago. Etzan gaurko konturik.

Baserrietakoak etxera etortzen zitzaizkan. Etorri ta iriña baldin bazeogan, lakak kendu, trukatu ta etxera eramaten zuten. Ez baldin bazegoan, berriro etorri bear izaten zuten. Bañan Andoaingo, Aiako, Billabonako, Zizurkilko ta olako panaderitara, gure aitak berak eramaten zuan.

Artarako asto bat izan genduan. Ta, Aiara ere joaten asi zanean, idia ekarri zuan.

Egun batean, gure aita kanpoan zala, Zizurkildik, erremedio gabe iriña bear zuala bat edo bat etorri zan. Gure amak eskribitzen etzekian; da alaba, nere aizpa, bialdu zuan, iriñarekin erri batetik bestera joateko bear izaten zan txartela gabe. Ta bidean mikeleteak arrapatu ta kontrabando egin zion. Zakuak, astoa ta danak kendu zizkan. Kendu ta Luzuriagan sartu zituan.

Aita etorri zanean, zer gertatu zan esan genion, da mikelete orrengana joan zan. Ola esan zion:

—Adiskidea, neri kalte aundia egiten zait oiek danak kenduta. Ixil-ixilik pasa zazu ta bost duro emango dizkizut.

Bañan mikeleteak ezetz; bere obligazioa egin bear zuala.

Garai artan, mikelete guztien printzipalena Tolosan izaten zan, Arnao zeritzan bat, eta arengana joan da ola esan zion:

—Nere emazteak ez daki eskribitzen; umeak ere ez oraindik; ta, ni kanpoan nintzala, erremedio gabe iriña bear zuan bat etorri zan, da andreak eman egin zion; da gero olako mikeletek kontrabando egin digu. Agindu diot, bañan ez dit eman nai. Zakuak, astoa ta danak kontrabando egin dizkigu, ta oso nereztako atraso txarra da, ta zenbat bear duan esan bear dit.

Ta Arnao orrek ala erantzun zion:

—Zerorri etorri zeralako, barkatu egiten dizut.

Lurrik ez genduan, atariko baratza pixka-pixka ura besterik. Ni Ondartzara ezkondu ta gero, Ondartza ondoan soro txiki bat utzi zieten.

Etxeko nagusiak Konportako men-

dia libre uzten ziguten astoarentzat. Egurra ere andik ekartzen genduan.

Gure aitak idia ekarri baño len, bei bat ere izaten genduan. Oiek ere Konportako mendi ortara bialtzen giñuzen larrera. Antxe mantentzen ziran.

Gañerakoan, txerri ta ollo batzuk izaten giñuzen.

Ta ni gazte-gazterikan Donostira neskame ekarri niñun aitak. Bañan etorri orduko anak izugarri aunditu zitzaizkidan, da medikuak ola esan zidan:

–Sekulan ere itxas-aizeak etzaitu ondo artuko, neskaxa.

Ta egia; ni ondo-ezik jartzen nintzan kosta aldera ninjoan aldi bakoitzean; ta orain, berriz, zartu ta gero, Donostian bizi naiz.

Alaxe, Astiasun bertan josten ikasi ta josten aritu nintzan ezkondu bitartean, xox batzuk etxera ekartzeagatikan.

Orra, ba, gure bizimodua zer zan. Errotarien bizitza zer izango da, ba? Ekartzen zuten gari ta arto-lakakin bizi bear gu danok. Fameli aundia giñan, da orain aña pantasi gabe azi giñan, bai!

Gure aita gizarajoak etzion bere buaruari asko barkatu. Al zuan modu guz-

tietara saiatu bearra izan zuan, gu dantontzako sortuko bazuan.

Orregatik, bertsotara joan da dirua ekartzen zuanean, pozak gu danak.

Orain urte asko ez dala, San Pedro bigarren batean, Uztapide gure etxean, Astiasun, bazkaltzen izan genduan.

Ta bazkalondoan bertsoa bota zidan, «amona, zer moduzko bizia» galdetuaz, ta nik olaxe erantzun nion:

Pobriak jaio eta
pobriak biziya,
iñork eztit ukatzen,
eman nai guziya;
nunbait izango ditut
danak mereziya,
zor-artzekotan kito,
Jaunari graziya.

Ala bota nion. Ori, edozein tokitan botatzeko ere bertso ederra da. Iñork berriz toriatzen banau, orixe botako diot. Gure bizimodua, bai jaiotetxean ta bai gero ere, ola izan baita.

1. Orain urte batzuk biak ere boteak, fabrikaren bat-edo jartzeko.

GURE IDI TXIKITO

Len aitatu detan idiak badu bere istoria.

«Txikito» ta «gure idi Txikito» esaten genion. Orrekin kaso egiten zuan.

Egun batean, aita iriña eramatetik Aiatik zetorrela, arrantxu egitera Astiasuko Panaderi esaten zitzaion tabernan sartu zan, idia ta karroa atarian utzirik.

Andik atera zanean, ordea, etzuan ez idirik eta ez karrorik arkitu; ta, etxera joana izango zalakoan, etxera etorri zan bera ere. Bañan etxean etzan idirik ageri. Orduan billa asi zan. Illundua zan.

Bazan, Txortu esaten zitzaion kamio bueltan, andik bera errekarano zijoan bide txar peligroso bat. Oraindik ere an dago ura.

Ba, antxe billatu zuan idia karroarekin; bañan bruxa batekin burua tapatuta.

Bat edo batek idia ara eraman, bruxarekin itxutu ta an utzi zuan, pixka bat mugitu ta malkarrean amilka erori zedin.

Idia eskubitara pittin bat bada ere mugitu izan balitz, etzeukan errekarano

geratzerik, eta milla puska egingo ziran idi-karroak. Bañan ezkerretara pauso bat-edo mugituta, geldi-geldi zegoan, da etzan deskalaborrik gertatu.

Bruxa zeñena zan ezagutu zuan gure aitak: erriko ezagun aundi batena. Bañan etzion iñori salatu, ta nik ere ez det esango. Bañan idiari opa izan zion bezelako errematea izan zuan berak ere. Lanean ari zala, lagunen deskuidorengatik il zan.

Gure aitak milagrotzat artu zuan idia ez amildua. Ola esaten zuan askotan:

–Nik berriz ere errosarioa esango zitzonot Ama Birjiñari, bai, bidean nijoala.

Ura beti bidean erreztatzen edo bertso kantatzen joango zan.

Egun batean, ordea, gure idi ori Aiara karga aundiarekin eraman zuan. Animaliak plumonia izaten omen dute pertsonak bezela, ta bidean izarditu ta plumoniarekin il zan. Ta larrutu egin zuan gure aitak. Pena aundiarekin gelditu zan.

Erremate ori izan zuan gure idi Txikitok. Asko maite genduan.

«BEJONDAIALA, MUTIL!»

Kolerako denbora ez daukat nik go-goan. Aitak bai; aitak askotan kontatzen zituan orduko kontuak.

Koleraren kontra oso ona zalakoan, kolkoa babatxuriakin betea ibiltzen zuan gure aitak.

Egun batean, Astiasuko Agerre-beko parean pasa zan, iriñarekin zijoala; ta ango semea oso laguna zuan, da atarian jardun ziran alkarri esaten:

–Olako ta olako il omen dituk.

–Bai; il omen dituk, bai. Ez dakigu gure sententzia nun da noiz dagoan.

Gure aita joan zan, ta iriñak utzi ta bueltan etorri zanerako, ilda arkitu zuan atarian Agerre-beko bere lagun ori.

Urrena Tolosara perira zijoan. Len

esan dedan bezela, astoarekin iriñarekin-eta zijoala, bertso kantari edo errosarioa errezatzen ibiltzen zan beti. Orduan ere, txapela eskuan artu ta Agerre-beko lagunarentzat errosarioa esaten omen zijoan.

Ta askotan esaten zuan, Anoeta baño lenago, Legarretako parean, txapela zeraman beatzean tira bat sentitu zuala ta «Bejondaiala, mutil!» aditu zuala; buelta osoa eman ta etzuala iñor ikusi.

Ala esaten zuan:

–Nik «Bejondaiala, mutil!» aditu nin, eta nik buelta osoa eman eta ez nin iñor ikusi.

Agerre-beko semearen anima izango zan errezeloa izaten zuan.

KARIDADEKO BENTAN

Karidadeko bentan
gu sei bertsolari:
Errekalde zarra ta
Juan Jose Udarregi,
Bernardo Zizurkilko,
Gazteluko Gorri,
Errenterikua da
Xenpelar jaun ori,
ni Astiasukoa
Pello Errotari.

Bertso au aurrena Karidadeko bentan kantatu zuan gure aitak, an sei bertsolari juntatu ziran batean.

Urrena, berriz, Tolosara teatroan-

-edo kantatzera joanda, an inportantzi-ko gizonen batzuk esan zioten, izugarria zala sei bertsolariren izenak berea atzena zuala kantatzea, ta ea egia al zan.

Baietz gure aitak; egia zala; sei bertsolari juntatuak zirala, ta ala botea zuala.

Ta bai an ere ala kantatu arek. Orduan ala esan zioten:

-Ba, bertso orrekin premio dana irabazten dezu.

Pasadizo ori aitari aditua nuan; eta, orain denbora asko ez dala, olakorik aditzea batere pentsatzen ez nuan gizon bati aditua ere bai.

KARLISTEN GERRATEA (1872 - 1876)

Konportako gizona zegoan orduan Astiasun alkate: Jose Antonio Ugalde. Gau batean, Konportara etorri ziran soldaduak, karlistak, esanaz:

–Olako lekutara bidea erakusteko bat edo bat bear degu.

Ango gizona *beltza* zan; da karlisten bildurrez etxeko «alanbreran», alegia tellatura igotzeko zeran, gordeta zegoan.

Ta andreak erantzun zien:

–Pello Errotak erakutsiko dizue.

–Zein da Pello Errota?

–Aldameneko errota ortako gizona.

Ala, gure etxera etorri ziran. Gu danok oiean giñan. Zer nai zuten esan ta an eraman zuten gure aita, alpreta jazteko beta gabe anka bat ankutsik zuala. Ama negarrez gelditu zan.

Bidean zijoazela, ala esan zion aietako batek:

–Ez ikaratu, Pello; ez dizugu ezer egingo.

–Zer ba?

–Olako lekutara olako ordutarako joan bear degu erremedio gabe; ordena degu eta ez dakigu bidea; ta zuk erakutsi bear diguzu.

Poza artu zuan.

–Bidea erakutsiko dizuet, bai –esan zien, ta orrela joan ziran.

☆ ☆ ☆

Beste gau batean, karlistak Lizarraga beren jeneralarekin etorri ziran. Onela esan zuten:

–Tira, Pello: Urkamendira joan da beltzak an diran edo ez diran ikusi bear dezu.

Urkamendi ori Adunako erreka aldetik dago, Aduna ta Zizurkil tartean. Izen ori omen du, antziñako gerrate zar batean jendea antxe urkatu ta ito egiten zutelako.

Ezetz esaterik ez, eta agindu bezela joan zan gure aita.

Gure etxetik ez da mendi ori ikusten; bañan aldameneko etxetik, Konportatik, ederki ikusten da. Andik begira jarri giñan gu danok. Gure ama negarrez; ta gu, berriz, umeak.

Errotariak irin kutsua beti izaten du, ta gure aita txuri-txuri egiña zijoan, ta gogoratu ez ala zijoanik. Ta gauean oso agiri zijoan.

Gain artara iritxi zanean, liberalak antxe izkutuan jarrita egokitu, ta bat-batean alkar topo egin zuten. *Dik-dak* tiroka asi zitzaizkan.

Aidean itzuli abiatu zan, ta liberalak *dik-dak* atzetik.

Luzuriagako karobia saltoan pasa zuan, ta gero bere burua amilka bota zuan aldapan bera.

Bitartean, gu ori dana ikusten Konportako leiotik. Ta alako batean bistatik galdu zitzaigun. Orduan etsi zuan gure amak gure aita bizirik ikustea. Ta Lizarraga ori an bertan zegoan ta onela esan zuan:

–Gure paixanua il izain da.

Gure ama zanari etzitzaion Lizarragaren esana aztutzen. Onela esaten zuan:

–Ori esan bear al zuan, ba, nere aurrean, patxara guztiarekin?

Lizarraga ori etzan emengo umea; Oiartzun aldekoa edo naparra izango zan.

Ta alako batean an agertu zitzaigun gure aita, gizarajoa. Ainbeste tiro aldamenetik bota izanagatik, balak etzuten ikutu ere; bañan elastikoaren puntak zuloz beteta zituan.

☆ ☆ ☆

Gero, karlistak aldegin ta liberalak Urkamenditik jetxi ta etorri ziran.

Konportan sartu ta eraman zitezken gauza guztiak artu ta eraman zituzten. Aiek ere aldegin zutenean, onela zionango etxeoandreak, Xalbadorak:

–Ene! Bataioko txapela ere ostu digute. Andrea aurdun duan bat edo batek eramango zuan ori.

Etziran gure etxera etorri. Etxe txiki artan etzala ezer izango pentsatuko zuten.

Gerrate artan errespeto gutxi zegoan. Baserrietatik txekorrak artu ta eramaten zituzten. Emakumeak kutxen barrenean izkutatzen ziran, soldaduen bildurrez.

☆ ☆ ☆

Soldaduak olloak il da jaten zituztela-ta, gure etxean zer egiten zuten? Orain ez dira ikusten, bañan garai artan baziran *kuela* izeneko ontzi aundi batzuk; zurezkoak ziran da gaña irikia zuten. Antigualeko amonak zapi zuriak egosteko ziran.

Ba, etxeko olloak kuelan sartu, gaña tapatu ta errota-pera eramaten zuten. Ura an burrundan, zorrotan, joaten da, ta aren azpian jartzen zuten kuela.

Tanta batzuk sartuko ziran, bañan gutxi.

Zeni gogoratuko zitzaion an olloak zeudenik? Ala, gerra-denbora guztian ollo gutxi paltatu zan gure etxetik.

Zituzten arropa pixkak gordetzeko, berriz, orduan baulik etzan izaten, da antigualeko kofre aundi batean arropa danak sartu ta Tximelaeneko baratzara eramaten zuten.

An zulo bat egin, kofrea zuloan sartu, lurra gañetik bota, ta gero txorko-txakin tapatzen zuten. Txorkotxa artoaren zuztarra da.

Noizean bein, gauean, aita kofrea ta arropak an segitzen ote zuten ikustera joaten zan.

Amak onela galdetzen zion gero:

–An al daude?

–Bai; ikusi ditut. Ez da ezer paltatu. Txorkotxakin tapa-tapa eginda utzi ditut.

Nik sei bat urte izango nituan orduan, eta gogoan izaten det nola egon nintzan egun batean Konportan, mapillaren azpian, taloak egiteko kajaren azpian alegia, *beltzak* Eizmendiko Manuela Antonirekin erderaz itzegiten zuten bitartean. Besteekin etziran entenditzen, da arekin bakarrik. Gu artean *si* ta *no* ere ikasi gabeak izango giñan. Gure aitak erdera pixka bat bazekian; bañan amak batere ez.

Gure atariko intxaur ondoan soldaduak sua eginda, batere zuritu gabe ta batere oliorik bota gabe, patatak lata batzuetan zerrientzako bezela egosi ta jaten zituzten. Ez dakit karlistak edo *beltzak* ziran.

Gu, ume koxkorak ere, an ibiltzen giñan, da guri ere ematen ziguten, da aiek bezela jaten giñuzen.

Ameriketara il zan aizpa, egun batean bazijoan errotatik Konportara, ta Pete sagastian zeuden bi soldaduk ola esan zioten alkarri:

–Bi mototxakin dijoan arako nexka ari baietz apuntatu!

–Ezetz!

Ta *dik-dak*, bi tiro bota zizkaten, bañan etzioten apuntatu. Gero jakin genduan guk ori, soldaduak berak kontatuta.

Ura ere bizimodua zan!

Tiroka ere aritu ziran, batzuk Larraul aldetik eta besteak gure etxe ondotik. Bitartean, gu gordeta bazterren batean.

Gero, bide zarra ta ango bazter guztiak kartutxo utsez beteak gelditu ziran. Kartutxo-azal oien truke diru pixka bat ematen zuten, da gu danok aiek biltzen ibilli giñan.

Beteak ere arkitu zituan gure amak; eta, utsak baño obeak ziralakoan, eraman zituan. Bañan etzizkaten artu; baliotz etzutelako boteak zirala esan zioten.

Santa Krutz apaiza ere ezagutu nuan. Apaiz beltz-beltz bat zan.

Santa Krutz eta Lizarraga etziran ondo konpontzen; eta Santa Krutzen mutil bat, Antxuxe, Oiartzungo semea, orregatik afusillatu zuten. Antxuxe ori kapitana omen zan, oso mutil fiña. Il zutenean, arek bi itz bakarrik esan omen zituan:

–Motellek, ni fiña naizelako niak iltzera. Izan fiñak aurrera ere. Nik ez daukat penik fiña izana.

Ta *dik-dak* bota ta il zuten.

Ta aren lagunai bi buelta gorputzaren jiran eman arazi zizkieten, ari negar egiten ziotenak ainbesteko paraderoa izango zutela esanaz. Orduan ere kome-riak ziran!

Karlistetan ibillia zan da ori dana osaba Juan Krutzek kontatzen zigun. Ura karlista enteroa zan.

ZAKUR AMORRATUEN KONTUAK (1876)

Zakur amorratuen kontuak badakizkit nik iñork bezin ondo.

Nik ama Zizurkilko Galardikoa nuan, eta an bizi zuan anaia ezkondata. Anai arek iru seme ta alaba ura bakarra zuan, dozen erdiren bat urteko nexka. Anttoni zuan izena.

Ta San Juan egunean, auzora jostatzera umea zijoala, gari tartetik zakur zuri aundi bat atera omen zitzaion, da bota, aoz gora jarri ta usai-usai egin omen zion muturrean; baita ere arramaska batzuk egin ankakin masallean. Ez egon nunbait zakurra amorratu-aldian, da eldu gabe utzi zuan.

Etxera joan zanean, ala esan omen zuan nexkak:

–Izugarrizko zakurra atera zait, eta lurrera bota nau, ta ara nolako arramaskak egin dizkidan.

Bañan ez omen zioten umeari kasorik egin.

Andik laugarrena edo bostgarrena, San Pedro, Astiasuko pestak; eta astoaren gañean aitarekin ta amarekin etorri ta gure etxean bazkaltzen izan zan.

Konta arazi zioten orduan ere:

–Zakur aundia al zan, Anttoni?

–Bai; aundia zan; zuri-zuria gañera. Ikaratu niñun. Negarra egiten nuan, bañan bota niñun da...

–Eta nola etziñan, ba, gero etxera joan?

–Ez; Zubiaurretxo alderago neukan da ara joan nintzan.

Ta, andikan berrogei egunera, berrogei-aldia bete zitzaion. Jesus! Ura edaten asi ta an zakurra ikusten zuala. Ta begiratu bat... Arrapatzen zituan guztiak ere ozka asi omen zitzaien.

Orduan jakin omen zuten zakur amorratua zala ura.

Salutadorea ekarri zuten. Albizturkoa zan, gizon txiki-txiki bat, gure aitaren tamañakoa, bruxa urdin motx batekin ibiltzen zana. Gogoan daukat nolakoa zan.

Arritzeko gauza da, bañan egi aundia ala ere: zazpi seme segiduan baldin badira, zazpigarrena salutadorea da; zakur amorratuen kontrako birtutea arek du. Gero, ura estudiatzera bialdu bear omen da. Ta batzuek mingain azpian da beste batzuek gañean, gurutzea izaten dute. Arek gañean zuan.

Salutadoreak umea ola, bazter guztiak puskatzen, ikusi zuanean, esan omen zien:

–Olioia ekatzute.

Ta olioia irakiten jarri, bere orazioak egin, da irakiten *gal-gal-gal* zegoan olioia bere mingañera bota omen zuan

arek. Eta gero umeari arramaska guziak sendatu edo igurtzi zizkan mingañarekin.

Ta ori egin da ola esan zien:

–Ume onek gaiztorako danak kenduta dauzka. Onek ez du jango, ez du edango, ez du lorik egingo. Olaxe-olaxe ilko da. Gaiztorakoak kendu dizkat, bañan arnasa pasea dauka.

Ta arek esan bezela gertatu zan. Gaiztorakorik ez, miñik ere ez, ta kantari egoten zan:

Ardoa eranda mozkortzen naiz,
pipa artuta txoratzen naiz,
kortejatzia lotsatzen naiz,
nola demontre biziko naiz?

Kanta ori aditzen nion nik beti.

Bañan orduan medikua ekartzea pentsatu zuten gurasoak. Bi mediku etorri ziran; ta, salutadorearen aunditasuna ezin eramanik, alegia gaiztorakoak arek kendutzea, arek ainbeste birtute izatea, zer egin dute?

Nere ama bialdu omen zuten Billa-bonara, errezeta egin da botikaren eske, da esan omen zuten kutzare aundi bat emateko andik. Nere ama ango alaba, ta lanak egiten laguntzera joaten zan. Gure aita ere joaten zan, bañan gutxiago noski.

Ta botikarioak ala esan omen zion gure amari:

–Andrea, botika ori kontuz ibilli zazu gero.

Ura esan zionean, andik irten da Billa-bonako zubian ibaira begira jarrita, pentsatzen egon omen zan:

–Nik botika au orrera botako al det?

Bai; bañan gero zer egin diodan galde-tuko didate ta etxera eraman bearko det.

Etxera joan da anaia topatu zuan:

–Aizak: au ta au ta au esan zidatek, eta bota edo ez bota duda-dudan egon nauk. Au gauza peligrosoa izango dek.

–Bueno, kutzare aundia bete emateko esan ziguten, da txikia bete emango zionagu.

Ta ala, txikia bete emanda, Jesus!, dana auditu ta deadarrez martiri egon zan neska gizarajoa, ezin illik. Aundia eman izan baliote, ilda geldituko zan.

Gero gure osaba, alkate ez bañan errejidorea izango zan da, bereala medikuak aiek kastigatzeko asi zan; medikuak etzeukala ordenik –enteratu ziran aiek ondo– benenorik pertsonari emateko. Gure osabak esaten zuan etzala kontu ura ola geratuko, bañan medikuak tapatu zuten dana nolabait ere. Betikoa: pobrearen arrazoia, utsa.

Ta nexka gaixoa il zan¹. Orduan nexka ura bakarra zuten, nexka polita; gerokoa zuten, orain Zizurkilko Iturralden il dana, Balentina.

☆ ☆ ☆

Neronek ere eskapada ederra egin nuan beste batean.

San Pedro bigarrena zan, da pestara ginjoazen. Zakur bat etzanda zegoan sagar baten azpian, da mutil koxkorak, gure anaia Miel Anton-da, Konportakoa-ta, arrika ekin zioten.

Gu neskak atzetik, eta «Utziozute zakurrari» esan genien. Bañan zakurra jeiki ta guregana asi zan. Guk korri egin

genduan; bañan, *dak!*, gona arrapatu zidan, da puskatu. Korrika aldegin, da Astiasuko kaletikan bide zarrean dagoan etxe zar artan sartu giñan.

–Ni orain onekin nola joango naun pestara? –esan nuan; da etxera joan da amaren gona jantzita joan nintzan. Oraingo neska gazteak joango lirake!

Ta Astiasun, eliza igoeran, ezkerretara, Santa Krutz deitzen zaion ermita txiki bat dago. Mutil koxkor bat, Illobate baserrikoa, ermita artan zegoan itzalean jostatzen. Ta barrena sartu ta zakurrak eldu egin zion.

Andik atera ta sagardotegia zegoan Muñoko aldean, da an meriendatzen ari omen ziran billabonatar batzuk, eta ara sartu zan zakurra. Billabonatar batek zakurra ikusi ta jana bota zion; da zakurrak, *dak!*, eskutik eldu zion.

Gero bereala zabaldu zan ura zakur amorratua zala. Egiñak euki arek toki geiagotan aberiak.

Ta ala esan omen zuten:

–O! Emengo salutareenak txoro-kontuak dituk. Parisen jartzen omen dizkitek auek ondo.

Ta ala, billabonatar ura ta Illobateko mutil koxkor ura Parisa eraman zituzten. Ekarrri zituzten gero andik, oso ondo jarri zirala esanaz. Bañan, egun batean, mutil koxkor ura, aitarekin itzalean zebillela, an ziran arri koxkorrak jaten asi zan. Berrogei-aldia bete nunbait. Ikaratu ziran orduantxe!

Gero kuarto txiki batean eukitzen zuten, ez jan da ez lo. Neronek ikusia da ura. Leioak denbora bateko burni lodi-lodi batzuk zituan, ta aiek eldu ta... Jesus! Ura erioa! Gure lengusu Anttoni beñepein, Parisa eraman ez bazuten ere, kantari egoten zan, batere miñik

etzuala, salutareak gaiztorakoak kenduta. Bañan ura, paretai puskak kentzen da zakurrak bezela zaunka egiten, dana amorratua. San Bartolome egunean il zan mutil koxkor ura.

Orain badira salutareena sinisten ez dutenak; bañan nere aurreko aldean jarriko balira, aditu bearko luteke. Oiek danak nere denboran paseak dira.

☆ ☆ ☆

Ameriketari il zan aizpak ere eskapada ederra egin zuan, nik bezelaxe.

Oiartzungo osaba ere gure etxean zan egun batean gertatu zan.

Txakur txiki-txiki bat, aparra zeriolara, goitik bera ateondora etorri zan. Gure amak ikusi ta atea itxi zuan. Bañan neska etxetik falta zuala konturatu zanean, karraxika asi zan:

–Orra, ba: guk alaba kanpoan degu!

Gure aita ta Juan Krutz osaba errotarria jasotzen ari ziran; da, amaren ojuak aditu zituztenean, kanpora atera ziran, aga bana bizkarrean artuta.

Nexka billatu zuten da:

–Umea, ez al den or txakurrik-edo ikusi?

–Bai; putzuan ura edan da edan antxe ari zan, ni pasa naizenean.

Ez ikusi zakurrak umea.

Orduan zakur amorratuen soñu aundia izaten zan.

1. Juana Antonia Bengoetxea Barriola, Juan Tomas eta Juana Josefaren alaba, 1876-ko abuztuaren 4-ean il zan, lau urte ta amaika illebeterekin, «*a resultas de haberle mordido un perro*». (Zizurkilko elizako bigarren eriotz liburuan, 148 orrian).

ELIZONDORA

(1879)

Elizondora bertsozara joateko abisatu zioten. Jose Bernardo Otaño ta biak ziran. Santa Ana egunarekin joan ziran¹.

Garai artan Billabonan etzan estaziorik izango, ta Andoainñen artu zuten trena.

Izugarri ondo tratatu omen zuten; da, ango buelta eginda, kankak inprentatu ta bialdu zizkien.

Ni orduan txikia nintzan, da aizpak eskribituak izango ziran oiek danak.

Asi ezkerro, danak esaten nituan; bañan orain aztu xamartu zaizkit. Bañan osorik edo puska falta dutela, gogoan ditudanak esango ditut:

Santa Ana egunian
jun giñan emendik,
amarretako trenan
martxa Andoaindik;
gero Elizondora
kotxian Irundik,
ardit bat bakarrikan
eman gabetandik.
Alako gizonik
iñun bizi zanik
ez nuben uste nik;
ain prestu ta onik
guretzat ez da izan
iñun oraindik.

Lekarozko seme bat,
bera Martin Plaza,
zierto badakit nik
eztala eskasa.

Pruebetan eman nion
formalaren traza,
aren bitartez gera
Elizondora pasa.

Izan degu gauza
izugarri lasa;
ark daukan frankeza
neurtzen ezta erreza;
berriz ere nai badu
abisa beza.

Plazan, geunden bezela,
gu erretratatu;
dirurik ez artu,
gañera kontentu,
grazi partikularra
orrek berak-tu.

Beste juzkalari bat
zan sazerdotia,
gure iritzirako
korrientia;
gorputza ere zuban
oso dezentia,
buruko talentuba
supizientia.
Eman du kortia
nork daukan artia;

ark borondatia
guri ematia;
ala izan zan gure
errematia.

Don Santiago Almandoz
bazan juzkalari,
erreparatutzeko
gure lanari:
bertsolariak nola
ote giñan ari;
ark kanpotarrari
mesede ugari
egin digu guri;
berdin merezi du ta
ondo izan bedi.

Larogaina duro fuerte
eman dizkigute,
aitortu gentzake
bizi geran arte,
justizia onraduak
ondo bizi bite.

«Fuente Hermosa» zeritzan
iturri batera,
ez giñaden juanak
ura edatera.

Plazan bi bertsolariak erretratatu zituzten. Bertsoetan esaten du. Gurea, silla atzekoz aurrera artuta erretratatu zuten.

Gure aitak ala esan zigun:

–Zapatak ekarri bear dizkidazute.

–Zer ba? Apaindu bear al dezu?
–gure amak.

–Bai. Jose Bernardo ikusten dezute nolako ederki dagoan; da ni, berriz, alpargatakin. Berriz erretratatzea egokitzten bada ere, zapatak nai ditut.

Ala, zapatak ekarri zizkion gure

amak, garai artan besterik etzan da zapata beltzak; bañan, nere goraintzian beintzat, etzan geiago erretratatu.

Nik gaztetan euki nituan zapatarik onenak, festetarako zapata zuriak, ama-lau errial kostatu ziran; da gure aitaren oiek ere etziran askoz geiago izango.

Gure aita beti alpargatakin ibiltzen zan. Eguraldi txarra bazan, bazituan botak; bañan ez ola apaintzeko orain bezelako apañak.

Orduan dana alpargata zan. Komunioa ez bazan, gañontzean alpargatakin ibiltzen zan jende gutzia.

Emakumeak alpargata grisak, gañean lore gorriarekin edo txuriarekin edo urdiñarekin, ibiltzen zituzten. Alpargaterira joan da «ea zein nai dezun» galdetzen zuten; da «nik lore au nai det», eta lore ura aiek berak bordatzen zuten. Orain baño alpargata dotorea-goak ziran orduan.

Gizonezkoak, berriz, ondo bear bazuten, alpargata txuriak ibiltzen zituzten. Geró ere, nere gizona, apustua jokatzerara alpargata txuriakin joaten zan.

Gure aitak etzuan abarkarik ibiltzen. Jose Bernardo Errekaldeko orrek bai; bañan Donostirako. Ala esaten zuan gure aitak:

–Bai; orrek bazekik nun nola apaindu. Donostira traje ederrarekin bai, bañan abarkakin, azpantar txuriakin eta ia belaunetaraño bueltaka-bueltaka lotutako sokakin joango dek, *como casero*. Bañan Amezketara, an danak abarkakin ibiltzen dituk eta zapatakin joaten dek. Orri *distinto* gustatzen zaio; *distinto*.

Gure aita bertso kantatzera txamarrarekin –txaketarekin– joaten zan; bañan gañontzean bruxarekin ibiltzen zan.

Jose Bernardo orri, berriz, nik ez nion iñon bruxarik ikusi; beti txamarra.

1. Elizondon euskal festak 1879-ko uztaillaren 25, 26, 27 eta 28'an izan ziran. Erriko festetan, beraz, Santiagotan.

Aurretik onela gaztigatu zan bertsolari-saioa: «Elcargok emanen du 80 pezetaco saria Biltzar batec berehico duen gaiaren gañean cantuz bertso oberenac egiten dituzten bi bertsolarieri». «Elizondoco Bestac», Pamplona, 1 de Mayo de 1879, (Programa), «Revista Euskara», año 2, Pamplona, 1879, 151 orrialdean.

Oso festa ederrak izan ziran: euskal idazleentzat sariak, pelota partiduak, euskal dantzak... Jendea erruz. Iparragirre ere an zan.

Jose Bernardo ta Pello Errota aritu ziran bertsoetan. Aien lana onela juzkatua izan zan:

«A las tres de la tarde se celebró, en la plaza pública, el certamen de versolaris o improvisadores, tomando parte en él José Bernardo Otaño y Pedro José Elicegui, de Cizurquil y Asteasu, en Guipúzcoa, respectivamente, a los cuales se adjudicó por mitad el premio de 80 pesetas, entregándoles además una cantidad de consideración que reunieron algunos aficionados.»

Otaño y Elicegui improvisaron durante horas, con una rapidez, una oportunidad y una perfección notabilísimas, en diferentes metros, siendo este espec-

táculo, tan genuinamente euskaro, el que más agradó al público y más sorprendió a los que hasta entonces no lo habían presenciado, pues es verdaderamente admirable el ver a unos hombres sin instrucción alguna literaria, rudos y dedicados a oficios mecánicos, versificar correctamente y emitir conceptos poéticos, satíricos o profundamente filosóficos con la misma o mayor facilidad con que en otros países se habla en la prosa más vulgar. Otaño y Elicegui no son una rara excepción en la Euskalherria, donde se encuentran innumerables improvisadores en aldeas, caseríos y montañas; pero su facilidad es asombrosa y así lo comprendió la inmensa muchedumbre que les escuchaba, prodigándoles entusiastas aplausos y aclamaciones».

Las fiestas de la Asociación Euskara en Elizondo», «Revista Euskara», Año II, Pamplona, 1879, pág. 232.

Los versolaris guipuzcoanos Pedro Elicegui (a) Asteasuco-errotaria y Bernardo Otaño, de Cizurquil, que concurrieron a las fiestas de Elizondo, han hecho verdadero furor en aquel valle, donde va desapareciendo la raza de los improvisadores en lengua vascongada. Así es que, no solo alcanzó el premio de las 80 pesetas, anunciado por la Asociación euskara, sino que se les hizo cantar en el Casino, en la plaza y en buen número de casas particulares, obteniendo en todas partes grandes aplausos. Los versolaris han regresado a sus casas justamente orgullosos de su triunfo. (Donostiko El Urumea egunkaria, 1879-VIII-3).

PARTE GAIZTOKOAK

Sorgiñak larri ibilli zuten gure aita. Bazirala esaten zuan arek, bañan diranik ez dala esan bear.

Batean bertsotara omen zijoan norabait, Andoaña edo orrera; ta orduan orain aña modu ez ta oñez zijoan.

Bide bazterrean atso bat omen zegoan, atso erdi mozkor olakoren bat, eta lagunak esan zioten:

–Pello, bertsoa botaiok orri.

Ta ari gustatzen etzizaion bertsoren bat bota zion, ta Jesus! Sekulako maldezioak atso arek esan omen zizkan: akordatuko zala ta akordatuko zala.

Ta askotan esaten zuan, bazekiala seguru –edan etzuan arek egin da– bueltan gauean nola zetorren, ta noraño etorri zan ere bai; ta urrena bere burua bi anak belaunetaraño ulean ibaian zitualea ezagutu zuan.

Andik zalapartaka atera ta aurreneko baserriaren ateak jo zituan.

–Zein da? –galdetu zioten.

–Pello Errota.

–Zer zabilta garai ontan?

–Nun nagoan ere ez dakit, ba.

–Adunako Aizpiran zaude.

–Adunako Aizpiran? Ez dala sorgiñik, bañan badituk galantak! Gaur atso batek berebiziko maldezioak tira zizkidak, eta nere burua bi anak putzuan nituala ezagutu det.

☆ ☆ ☆

Beste batean, gure etxetik gora astoaren gañean zijoala, sorgiñak sentitu omen zituan. Ango krikkitiñak eta irrintziak eta txaloak eta burlak!

Astoari gurutzeta sokarekin aurreko besoen artean egiten zaio, ta orregatik –esaera zarra dan bezela– astoarengana ez da sorgiñik arrimatzen.

Gure aitari ere, ainbeste sorgin soñu eginda ere, etzioten ezer egiten, astoaren gañean zijoalako.

Ta, sorgiñak bere ondotik uxatzeagatik, «Aita Santua gizona al zan?» otsegin omen zien. Ta ori esan ta danak aldegin omen zioten, da ez txintik aditu ta ez kinkik geiago ikusi etzuala askotan esaten zuan.

Astiasuko kaletik gure etxera bitartean gertatu zitzaion ori, gure etxera baño goragoko bueltan, Urtzoko esaten dioten ortan.

☆ ☆ ☆

Urrengo pasadizo au geroago gertatu da. Ni Ondartzan nintzan aspalditik. Ez dakit gure aita ordurako illa ez ote zan ere.

Gure inguruko gizon bat gaixo zegoan, ta Don Lorentzo, Astiasuko erre-

tore zana, ari lagun egitera joan da etxera berandu omen zetorren. Guardasola ere eskuan zuala esaten zuan.

Ta, bidean zetorrela, sorgin bat iru bider atera omen zitzaion: lenengo aldiz, gure etxea –Ondartza– baño goragoko Mandaska-zuloan, Urkizarko ollo-etxeko parean; urrena, Aitzeko arrobiaren ondoan; ta irugarrena, Arbiden, Astiasuko sarrerako bueltan.

Aurrean jarri ta egon egiten omen zitzaion. Apaiza martxa aundian asten zan, sorgiña pasako ote zuan; bañan ura beti aurrean. Izututa eldu zan etxera.

Beste apaizak ala esaten omen zioten biaramonean:

–Guk aditu izan degu, ebanjelioak dituan liburua idiki ezkeru, sorgiñak alde egiten dutela. Zergatik etzenduan idiki, ba?

–Ara, ba: liburua baneukan, bañan ezta gogoratu ere.

Meza liburua meza ondoan aldarean zabalik utzi ezkeru, elizan sorgiñik bada, ezin aterarik gelditzen dala esaten da, ta ala egin zuten urrengo igandean.

Ta bigarrengo mezan, zortziretakoan alegia, erriko atso zar bat elizatik ezin aterarik gelditu zan. Orduan jakin zan atso ura sorgin biurtu zala, ta Don Lorentzori bidera atera zitzaiona ere bera zala.

Arrezkeru, Don Lorentzo gaixorik egon zan pranko denboran. Lorik egiten etzuala ere, ez dakit zenbat denbora pasa zuan. Azkenean, medikuak jaioterri bialdu zuan, bolara bat an pasa zezan.

Gure sukaldean kontatzen zuan gero bere gertaera ori, ta guk esaten genion:

–Esaera zarra da, ba, Don Lorentzo,

sorgiñik ez danik ez dala esan bear, bañan danik ere ez.

Ta Don Lorentzok esaten zuan:

–Ni larri ibilli nitxeuen, ba!

☆ ☆ ☆

Mateo Txisturena ere esaten zuan gure ama dipuntak.

Aita palta omen zan; ta, etzala agiri ta, omen zegoan leio-zulotik begira, ta alako txistu ikaragarri bat aditu omen zuan; ta gero txakur txiki bat, «yeu! yeu!» egiñez, goitik bera zetorrela; ta aren atzetik beste zakur ikaragarri aundi bat, «uaau! uaau!» egiñez.

Illargi argi-argia zegoan; ta urrena eiztaria bere eskopetarekin, *yixt!*, pasa omen zan.

Aita kanpoan, da oso estu gelditu zan gure ama.

Andik pixka batera sartu zan gure aita, ta ala esan zion:

–Au ikara pasa det, Pello!

–Zer ba?

–Ez al dezu ezer ikusi?

–Ez nik; txistu izugarri batzuk aditu ditut, bañan ez det ezer ere ikusi. Txakur txikiaren zaunka ta zakur aundiaren zaunka ere sentitu ditut. Oien atzetik eiztaria ibiltzen dala esaten dute, ta Mateo Txistu izango zan.

–Bai; atzetikan pasa da eiztaria ere.

Gero, bereala zabaldu omen zan Mateo Txistu pasa zala.

Aren istoria esaten dute: meza ematen ari zala, zakurrak erbia zutela ta meza utzita erbiarengana joan zan; ta sententzia eman ziotela, guk aditu izan

genduan, beti orrela ibilli bearra, mundua mundu dan arte.

Aize ikaragarria ekartzen omen du bera bertara baño lenago, arbolak eta etxeak botatzeko modukoa.

Eskopeta ola tente-tente jarrita eramaten omen du.

Bi zakur ibiltzen ditu beti: bat txikia ta bestea ikaragarri aundia.

Orain, konparazio batera, «*yau!*

» emen, eta urrena «*yau! yau!*» urruti. Ura, *yiiii!*, joaten omen da.

Amerikan ere ibiltzen dala esaten dute. Aguro joango da ura, bai! Mundu guztia korrituko du.

Makiña bat olako aditzen zan garai batean. Orain gutxi aditzen da. Parte gaiztokoak indar geiago izango zuten orduan.

KONPORTAKO MORROIA

Gure errotako botanaren eskiña guztian muxikak ziran; ta gu, ume danak, aiek jatera joaten giñan. Egun batean, ordea, gure aitak danak ipurditik moztu zizkigun.

Alako muxika ederrak ziran da gu negarrez egon giñan. Aitari esaten genion:

–Zergatik moztu ditu?

Ta arek, umeai beti kasorik egin nai izatea alperrik zala, ta bat edo bat putzura erori ta ito egingo zala, ta orregatik moztu zituala.

Ta eskiña guztian ar-losa zan, da egun batean Konportako morroia –Alejandro zuan izena–, ar-losa artan exeri ta ankak garbitzen ari zala, putzura erori zan.

Ni antsi soñua aditzen asi nintzan, da ala esan nion amari:

–Or izugarrizko antsi soñua aditzen da, ama.

Astelena zan da ala erantzun zidan amak:

–Bai; Konportan sagardoa saltzen

asi ditun, da atzo sagardotegian sartutako mozkorren bat izango den.

–Ez; antsi tristeak dira.

Ta botanara joan da txapela baka-rik ageri zan.

Gure aita oiean zan; bañan ura aditu zuanean, oietik saltatu ta korrika joan zan. Ta zer egin zuan? Asta soka gerrian lotu zuan, da gero ola esan zigun:

–Orain prime eutsi oni!

Ta putzura saltatu zan. Gure aita txikia zan; da ura, berriz, mutil aundia; erioan zan gañera, ta gure aitari eldu ta larri ibilli zuan. Jendeak sokari tira ez balio, aita galdu egingo zuan.

Atera zutenean, zerbait ere esaten zuan; bañan urez betetzen asia zan; da, gure aitak atera ez balu, etzan luzaro biziko. Arek etsi zuan, bai.

Gero, ondorenean, «zuen asto orri orrera gabe kontu egion» esaten bazidan, nik ola erantzuten nion:

–Nik piztutakoa aiz gero!

Ni akordatu bainintzan; da ori esanda lotsa egiten nion.

SAN MIGEL

Bazan errian indiano zar bat, eta arek gure aitari esan zion, ea San Migela lagun egin naiko zion.

Gure aitak baietz; etzala bein ere izan, bañan sumatuko zuala.

San Migel bezperari¹ «asolbiziyo eguna» esaten zitzaion. Guk beti ala aditu genduan Leitzen gero ere: «Asolbiziyo gaur da». Inñun asolbitzen etziran pekatu guztiak, egun ortan an barkatzen ziran. Ta an izaten ziran indiano zar guztiak.

Astiasuko indiano zar gizarajo arek ere eukiko zuan nunbait mordoxkaren bat, eta gure aita lagun artuta joan zan.

Nere gizonari gero aditu izan nion, gaztetan Naparroako mendi oietan zerran aritua zala; ta egunez, emen zakurrak bezela, an otsoak ibiltzen zirala espazio-espazio. «Ara: or otsoa ziak» alkarri esaten aritzen omen ziran.

San Migel induljentziz betea omen zegoan. Bañan grazirik aundiena Goñiko zaldunaren kate ura bera ikusteak eman omen zion gure aitari; lodi-lodia zala esaten zuan, eta etzeukala gizarajoak arrastaka bereala urraturik.

An zulo bat oso itxusia omen dago; begiratzeak ere ikara ematen duana. Ango batek ala esan omen zion:

–Emen orain leioa dago; bañan esaera zarra da, eskola-maixua bere

umeakin zulo ontara sartu ta geiago etzala ikusi.

Irensugea andik ateratzen omen zan.

Gure aitak kontatu zuan, izan zala gizon bat Goñiko zalduna esaten ziotena, ta soldadu joan omen zan; ta, soldaduskatik etorri zanean, bidera norbait atera ta ala esan ziola:

–Famelia ikusteko pozean baator i ere! Ez abil alperrik! Ire andrea ordu ontan ere olako beste gizon batekin oiean ziok.

Sartu omen zan etxean; da aita ta ama, bere gurasoak, bera joan zan ezker, aren oiean lo egiten omen zuten; ta, an bere emaztea beste batekin zegoalakoan, *ras!*, biak ezpatarekin il omen zituan.

Andik atera zanean, andrea buru-sullarekin iturritik zetorrela topatu zuan.

–O! Nun ziñan?

–Uretan.

–Orduan izugarria egin det! Au ta au ta au pasa da.

Gero konpesatu omen zan; da sententzia eman omen zioten, kate ura urratu arte mundurik mundu eskean ibiltzekoa, ta ala omen zebillen.

Ta San Migeleko ortan irensugea omen zan. Arek noizean bein pertsona bat bear izaten omen zuan. Orduko jen-

dea oso atrasatua zan, pizti ura etzan xamurra egongo, ta usarioa ala omen zan.

Egun batean, Goñiko zaldun gizara-jo orrek neskatxa bat negarrez topatu zuan bidean, eta ala esan zion:

–Zer dezu, neskatxa?

–Jauna, nere sententzia atera da ta irensugearen atzaparretan il bearko det.

–Ni munduaz aspertua nago; ni jarri-ko naiz zure ordez.

Ala, bera jarri zan; eta, irensugea zulotik atera ta estutu zuanean, Aita San Migeli eskuak goratu ta ala eskatu zion:

–Aita San Migel, anpara nazazu!

Ta Aita San Migel azaldu; ta aurre-na irensugeari lepoa kendu, urrena ber-rari katea moztu, ta barkatuta utzi zuan.

Gero, urrengo egunean, ingurumari guztian ezkillu danak bere gisa jotzen asi ziran. Zer pasatzen ote zan danak galdezka, ta iñork etzekian ezer. Bañan Goñiko zaldunaren andreak ala esan omen zuan:

–Gure etxean bart gaueko ostatu es-kean aiton bat bazan, da gure neskak etzuten nai ematea; ta nik, berriz, esan nien «gurea ere or nunbait ibilliko den», eta auntzaren ondoan jarri genduan.

Ura esan zuanean, joan omen ziran; da aiton ura ilda omen zegoan, da es-kuan paper bat omen zeukan.

Danak tiratu omen zioten, bañan iñork etzion papera kentzen, da an-dreak kendu omen zion; da paper artan esaten omen zuan Goñiko zalduna zala ta San Migelek nola barkatu zion.

Gau artan bertan bere etxera joan ura, ta etxeakoak ez ezagutu.

Istori oiek danak gure aitak andik etorri ta esplikatu zizkigun. Ni artean amar-dozenaren bat urteko neska kox-korra nintzan.

Oso pozik egin zuan gure aitak San Migeleko buelta ori: paraje ura ezagu-tu, jan da edan ondo egin...

Ba omen ziran geiago ere indiano zar galantak. Ala esaten zuan gure ai-tak:

–Baitunan deskarga ederrak egin zi-tuztenak an, bai!²

1. San Migel bezperan ez, baiña abuztuaren az-ken igandean izaten da.

2. Asolbizio eguna zer zan obeto jabetu gait-ezen, on izango da 1980'ko azaroaren 14'ean, Iruñeko *Diario de Navarra* egunkarian eta «Asolbizio» izen-buruarekin agertu zan idazlanaren zati bat onera aldatzea. Artxueta'ko Unaia-k izenpetzen du; aspal-ditik San Migeleko kapillaua dan Inozentzio Aierbe apaiz jauna alegia. Onela dio:

«Aralar'go San Migel'go elizan egin oi diren ur-tean beingo jaietan aundienetakoa, aundiena ez ba-da, Asolbizio izenarekin ezagutzen duguna da.

Abuztuaren azkeneko igandean egiten da, eta eliza onen sagaratze eguna gogoraazi nai digu. Garai batean eliza bat sagaratzea gorabera edo garrantzi aundiko gauza zen ezgeroz, sagaratze edo konsagra-tze ori zela ta, ontasan, opari eta opide asko artzen zituen, bai eliz-gizon nagusiengandik, bai batez ere errege eta aundikiengandik. Gure elizak ere, egun ori zela ta, besteak beste, animei buruz artu zuen eskubiderik gallenena auxe izandu zen: egun ortan konfesatzera etortzen zirenak beren pekatu guzian barkamena iritxi aal izatea, baita Gotzaiari ala Aita Santuari berari bereziki egotzirik zeudenak, erderaz «pecados reservados» esaten zaienak.

Lengo garai aietan pekatu berezi edo «reserva-do» asko baitzen, berezko zen «Asolbizio» egunean eliza ontara jendea eruz etortzea, beren pekatuak aitortuz eta asolbizioaren bitartez lasaitasun eta pa-ke billa.

Gaurko egunean ainbeste pekatu berezi ez izanik ere, Aralar inguruetakoa jendea etortzen da orain ere, «Asolbizio» dela ta, aitortu, jaunartu, meza en-tzun eta San Migel'i agur egitera; bai eta, jangelan

tokirik baldin ba-dago beintzat, bazkari-lege bat egin-da, eguna goxo-goxo bete eta Jainkoaren aurrean pake naro, ezti, lasai gelditurik, etxera itzuli.

Noiztikoa ote dugu «Asolbizio» jai au? San Mi-

gel'go elizaren asierari dagozkion xeetasun guziak bezala, au ere illunpean dagokigu. Ala ere esan de zakegu oso aspaldikoa dela, agian XI'garren mendekoa...».

«NERE GURASO ZARRAK»

Bertso onek gure aitak gaztetan bo-
tea izan bear du.

Gertaera zer izango zan? Gure aita
norabait joan da ango gizonak esan zio-
la:

–Bai; alaba bazeukagu ta moja bial-
du nai genikek; bañan arek, berriz, ez-
kondu egin bear omen dik.

Ta gure aitak orduan:

Nere guraso zarrak,
au entzun kontuan:
gogo gabeko gauzak
zer lanak dituan.
Sartu izan balitz au
moja komentuan,
au edukiko zuan
ark pentsamentuan,
ia zenbat pekatu
egingo zituan.

APUSTUA

Gure aitak apustua egin zuan bein batean Zizurkilko Unentsoroko gizon zarrarekin. *Akerra* esaten zioten gizon ari.

Onenbeste anea gari, *Akerra* orrek ganaduakin atzeraka ta gure aitak astoarekin, alako tokira zeñek lenago eraman. Ori zan apustua.

Nai bazuan berak ere bizkarrean eraman, gure aitak libre zuan. Berak eta astoak, bien artean eraman bear zuten.

Ondo gogoan izaten det: *Loma* izena zuan astoak.

Ez dakit zenbat diru zuten, ez dakit orixe, bañan etzuten asko izango.

Zizurkilko kamioa egitean kendu zuten ura ere; bañan lenago an aldapa zan, ta an egin zuten apustua. Bikatxezarko aldapa esaten zitzaion.

Bizkorrak omen zituan *Akerra*-k atzeraka ere ganaduak, bañan gureak irabazi zuan.

Apustuan ari zirala, *tak!*, zakua lertu, gari pixka bat lurrera erori ta bi mokadu egin zituan astoak.

Ta kontrarioak auzi eman zion:

–Aoan sartua palta du –esaten omen zuan.

Bañan gizon juzkalariak esan omen zuten:

–Bai, bañan barrenean pasa dik orrek lurretik artu duana.

Noski! Tripan pasa baitzuan. Arraian pasa zuala beñepein, ta juzkalariak gure alde erabaki zuten.

Juzkalari bat artzaia zan.

Nik ez dakit batere zenbat bertso izango ziran. Apustu ori guk gogoan ez degula izan zan, ta bertsoak ondorenean aditu egiten giñuzen. Toki oietan makiña bat bider astoarekin ibillia naiz geroztik. Bi bertso auek besterik ez dauzkat gogoan:

Zaku lertutik astoak egin
zizkiraden bi mokaru,
nere artian pentsatu nuen:
«Pesta ederra zeukagu».
Kontrariyuak esaten ziran:
«Orrek sartua palta du».
Gizonak berriz juzkatu zuten:
«Jana arraian pasa du».

.....
.....
.....
.....
.....
juzkalariya artzaia zan da
botillerua etxetik,
a zer traguak egin zituan
Akerra-k txarro motzetik!

Zizurkil (A. Z. ren argazkia).

LAURKIÑEN

Urte batean, Laurkiñeko festetara gure aita ta Zizurkilko Juan Jose Ugarte deitu zituzten bertsotarako¹.

Gaztaindizabalko Iñaziok abixatuta joan ziran. Bañan jornalarekin etzi-tzaien ondo portatu.

Etxera etorri ta bertsoak jarri zizkan gure aitak. Danak ez, bañan batzuk beintzat badakizkit nik buruz:

Illaren oi ta bederatzian
San Migel zan agorrian,
bi bertsolari izandu giñan
Laurkiñ deritzan ballian.
Kantariyena jakiña dago:
jornal artzeko idian;
diruan kargak ez gaitu asko
nekatu etxera bidian.

.....
.....
.....
.....

allegatzian esan ziguten
komeni zana artzeko,
famili txarra daukat etxian
mantendu truke egoteko.

Iñazio orren komixiyoiz gu
joan giñaden Laurkiña,
Gaztaindizabalkoa omen da bera,
jendia dago jakiña;
oraindikan e damutan nago
orrek burla ori egiña,

gurekin beintzat ez da portatu
entero gizon bikaiña.

.....
.....
.....
.....

Iñazio ere motel ustian
entero gizon azkarra,
aren partez bai Argiberri ta
Manterolako maiztarra.

Iñazio orrek festetarako zezen zar
bat illa omen zuan, eta geien-geiena jan
zuana bera izan omen zan. Ori ere esa-
ten zion bertsoetan:

.....
.....
.....
.....

egun oietan tragatua da
zezena-puska ederrik,
arru erdi bat irabazi du
okelak badu indarrik.

Iñazio ori oso itxusia omen zan; da,
Donostin arkume saltzen zegoan ba-
tean, erretratatu egin omen zuten.
Orregatik, orra nola zion azkeneko
bertsoan:

1. Laurkiñ, Aiako ballara bat da. Juan Jose Ugarte, berriz, oso bertsolari ona izan omen zan.

.....
.....
.....
.....
erretratatu egin ziñuten
Donostiako atsuak,
danak merezi dituzulako
Pello Errotak bertsuak.

MEZA-DIRUA

Orain ere, erri txikietan, mutillen bat edo neskaren bat ia illean baldin badago, aurrera edo atzera egin dezan, auzoko emakumeren bat etxez-etxe ibiltzen da meza baterako dirua biltzen. Neroni ere ortan ibillita nago.

Zizurkillen mutil koxkor bat gaixorik zegoala ta neska bat ibilli zan meza-dirua biltzen.

Andik egun gutxira, aita errotarria pikatzen ari zala, gure etxeko atarira azaldu zan neska ori.

–Zer? Diru asko bildu al unan?

–Bai; lotsa ederrak pasa nituan.

–Zer ba?

–Bai; gutxi ematen zidaten bestiak, eta poza neukan apaizengana joateko; ta joan ta aiek gutxiena eman.

–Zenbat eman ditin, ba?

–Zenbat? Bikariogana joan da kuarto bat eman zidan; Endaiagana joan da onek ere beste kuarto bat eman; gero prailleagana joan ta onek purrustada batez «orain ere eskean?» esan ta ardita eman.

Bikarioa, Lakatxe, Sorabillako semea zan; Endaia koadjutorea zan; ta irugarrena, berriz, garai artan Zizurkillen bizi zan praille zar bat.

Bi kuartorekin txanpon bat egiten zan, eta ardit bat geiagorekin amar marabedi.

Ta gure aitak esan zion:

–Kantak jarri bear dizkiñagu.

Ala, kantak inprentatu zituan, ta jendeak ere pozik erosi olako paperak.

Ni neska koxkorra nintzan. Astoari kontu egiten egoten giñan gure etxe gañeko mendi kaxkoan. Astiasu ta Zizurkilko apaizak, berriz, kamioz pasioan etorri ta Konporta etxeko atarian billera egiten zuten.

Gu, umeak, apaizak ikusi ta bertso oiek kantari asten giñan. Apaizak aditu ta eskuarekin jotzeko desapioa egiten ziguten, ta gu orduan izkutatu. Ta gero, Zizurkilko apaizik ikusten bagenduan, itzuli korrika abiatzen giñan.

Gaixorik zegoan mutillari on egin zion mezak. Sendatu egin zan; bañan orduan il izan balitz, obe.

Ama ere etzuan erreminta ederra, ta bera ere ez. Ezkontzean, amarekin asarretu zan. Onela zion egun batean:

–Nere ama Agaitzko zubipean –Adu-nako zubia– urak eramaten ikusiko banu, a zer poza artuko nukean!

Ta, denboraz, amari deseaten zion toki artan bertan bera erori ta urak eraman zuan. Ez dakigu nola erori zan; bañan or beñepein erori zan eta or ito zan. Gorputza ere nekez arkitu zuten.

Gogoan ditut oraindik ere bertso batzuk:

Asteasu. (A. Z.-ren argazkia).

Emakume bat juan zan
bildutzera meza,
gaizki dagon argatik,
senda al baleza.
Sazerdotenganako
ark zedukan poza!
Ez da bueltatua
juan zan bezin lasa.

Guk egingo bagiñu
orrelako lanak,
ots egingo lituzke
kulpitotik danak.
Bost ikusi bear du
allegatzen danak,
kuarto bat eman dio
bikariyo jaunak.

Juan zan beste sazer-
dotiarengana,
errezibitutzera
eskeintzen ziyona.
Aditzerak baditut
ez dala urtu dana;
ark ere kuarto bat
omen du emana.

Ara nun pasa zaigun
komeri polita,
gauza arrigarriya
pentsatzen jarrita.
Lotsa artu lezake
orla ibillita,
purrustara eginda
prailliak ardita.

Zeñek nun aditu du
oinbeste komeri?
Ejenplua ematen
ai zaizkigu guri.
Sokorrua egiteko
premi duanari,
berak, iru apaizek,
amar marabedi.

Jateko ez zeukanak
lakari bat arto,
txanpon bat gutxienaz,
ori zan zierto.
Meza osatuko bazan
norbaitek biarko,
sazerdote jaun oiek
ardit eta kuarto.

Eskeñitzen bazaie
meza merke antza,
buruari eragin
aguro balantza,
Txikiyai utzi eta
aundiyai arrantza,
beragatik daukate
oraingo mudantza.

Kulpitotik otsegin:
«Ein karidadia!».
Berak jeneralian
gordetzeko idia.
Kadrilla ori etzegon
dirurik gabia,
obeto portatu da
jende memoria.

URNIETAKO ALKATEARI

Urnietara San Migeletan festetara
joan ta ango plazan bertsoen asiera gure
aitak eman bear izan zuan.

Alkatea ezkonberria zan, Zegama-
koa zuan andrea, ta alkatea ondratzen
asi bearko zuala ta onela asi zan:

Alkate jauna nai nuke
ondratzen astia,

ondo bizi da eta
eztago tristia.
Zegamatik ekarri
zuan emazia,
ederra ta aberatsa,
gañera gaztia.

Aiek txaloak jo zizkaten! Larogei ta
lau urte izango dira au bota zuala.

«LARRU GORRIAN...»

Urrengo bertso auk Donostiko Teatroan nik neronek adituak dira. Ama-sei bat urte izango nituan nik orduan.

Ameriketan il zan aizpa ta biok, aita-k pagatu gabe sartu giñun, eta goi-goien egon giñan bertsoak aditzen.

Aurretik esan ziotena, arrezkero nunbait ere aditu izan det, bañan orain ez daukat gogoan. «Zer moduz bizi zera?» edo olako zerbait zan¹.

Ta gure aita-k bi bertso aukin erantzun zion:

Larru gorrian jaio nintzan da
ez det aberastasunik,
nigatik eztu iñork esango
kaballerua naizenik.

Gure Jainkuak gau eta egun
ez dit palta osasunik,
tamaña onetan naizen artian
ez daukat estuasunik.

Lenago esan det jaio nintzala
ni ere larru gorriyan,
mundu onetan ez naiz bakarrik,
beste askoren neurriyan.
Ziudade ez da aundia agertzen
Astiasuko erriyan,
bolara ontan bizitutzen naiz
oso kontentu aundiyan.

1. Jose Antonio Loinaz-Otaño apaiz jaunak orain ogei ta amar bat urte Asteasun jaso zuanez, Jose Bernardo Otañok kantatu zion aurretik, ta onela esan omen zion atzeneko puntua:

Pello Errota, aspaldi ontan
zer moduz bizitzen zera?

«GIZONARI EGIOZUTE ONDO»

Arrats batean ebia ikaragarri txarra botatzen ari zan, ta aizea ere izugarria zan; denboralik beltzena alegia. Illundu ta gero zan, da gure aita Zizurkildik zetorren, astoa aurrean zuala, dana blai-blai ginda, gizarajoa.

Ta, Konportako parean pasatzean, ango ateetan antsia aditu zuan. Antzeman zion an gizona zegoana, ta ola esan zion:

–Zer egiten dezu or?

Ta erdalduna izan, da erderaz erantzun zion: etziotela an lekurik ematen eta antxe ito bearko zuala.

Gure aitak berari segitzeko esan zion, da etxera jaso zuan. Sartu ta guri ola esan zigun:

–Ea gizon oni zeozer, alkandora legor bat-edo, emaiozute.

Bañan arek ezetz esan zuan; aldatzeko arropak berak ibiltzen zituala.

Gure errotak toki txikiak zituan, gerontzako ere nekez; bañan gure aitak errotara ekarri zuan.

Konportan, berriz, oinbeste aundiko etxea izan, da bazuten, ba, ainbeste toki; bañan etzioten eman. Ta ango beko atean eman etziotenean, mandioko atearen kontra jarri omen zan; da an zegoan, ebiak itotzen, gure aitak jaso zuanean.

Goiko ganbaran jarri zuan gaba pasatzen, mantakin ta al zuan bezela.

Urrengo goizean eskerrak ematen asi zitzaion: alakoaren bearra bazuala, bestela an il bearko zuala...

Ta gure aitak galdetu zion:

–Zer dezu izena?

–Fabian.

–Nik sartu ziñudan gabian.

Ta urrena:

–Zer dezu apellidua?

–Gil.

–Nik sartu ezpaziñudan, il.

Gizon arek esan zuan eskean ibiltzen zana zala; emaztea il, bi semerekin gelditu ta aiek eskolan zeuzkala; beste aldetara irabazi aundirik etzuala; bañan bera ibilkari aundia zala ta eskean asko biltzen zuala; alako ta alako tokitatik, Eguberrietan-eta, dirua bialtzen ziela semeai.

Etzan ain zarra ere. Oso gizon polita ta txukuna zan; ez olako zorritsu oieta-ko bat.

Zaku bat ibiltzen zuan burutik sartuta, atzean da aurrean poltsa aundi bana zuala. Poltsai *mi maleta* deitzen zien. Arropak ez-ezik, an eramaten zituan bere lapikoak, zartagiak, olio-ontziak eta danak.

Egokitzen zan tokian, biltzen zuana, berak maniatu ta jan; iñularrean bazterren batera arrimatu ta lo egin. Ola bizi omen zan.

Gero dirua sobratu semeai bialtze-ko. Oietan ere, eskekoak izanagatik, gordetzen dutenak ere izaten dira.

Arrezkeroztik askotan etorri oi zan gure etxera eskerrak ematera.

Bai; gure aitak pobreentzako bazuan gogo.

Ijitoak ere maite izaten zuten ura; ez dakit nun ere kaso egin ziotela esaten zuan.

Arek etzuan, beste batzuek bezela, kanpoko bat ikusi ta ura jo egin bearra. Errezillen omen zan, garai batean beñe-pein, jenio ori: kanpoko bat ikusten bazuten, erremedio gabe jo egin bear. Pestara ere joan, da:

–Zer pesta-modu ikusi dezute?

Ta:

–Utsa; borrokarik ez dek izan, da utsa.

Arek, berriz, beti esaten zigun:

–Gizonari egiozute ondo! Beti egiozute gizonari ondo! Etorriko zaizute andik edo emendik ondo egiñarena; bañan bai gaizki egiñarena ere.

Bai; arek famelia kristandadean azizuan, da kreditu txarrik etzuan utzi.

Gure aita gizarajoak etzuan pobrea izatea besterik.

AIAKO APUSTUA

Bein batean, Aian apustua zan: Astiasuko Ibarrazpiko beiak eta Aiako idiak; ta ara joan zan gure aita ere.

Asi zan proba. Astiasuko beiak indarra ba omen zeukaten; bañan etxeko itzaia zuten, da arek ez eragiten; etzien ez miñik ta ez bildurrik ematen. Kanpoko itzaia izan balute, joko zituan; bañan etxeko beiak izan, da animalirik ez jo nai.

Ola, beiak galdu zuten apustua, ta Astiasu guztiak diru pranko ere bai.

Proba bukatuta, gure aita tabernan zegoan, triste noski, dirua galduta.

Ta aiarrak kantatzeko esan zioten.

Gure aitak, berriz, ala erantzun zien:

–Nituanak ez ditut, eta ez det kantatzeko batere gogorik.

Bañan kantatzeko ta kantatzeko etzizaizkan ixiltzen, da bertso au bota zuan:

Kantatuko'izuet bañan
ez oso umorian,
gizona tristia dek
galdu ondorian.
Etorri gaituk zerbait
eitoko idian;
lapurrik ateratzen
bazaigu birian,
marabedirik eztek
nere poderian.

Orduan gizon batek ala esan zuan:

–Pello, marabedirik ez badek, jarri zak txapela.

Bai arek pozik jarri ta pasa ere, ta galdu zuan baño diru geiago bildu zuan.

Urrena, berriz, bei aiek Andoaiñen izan zuten proba; kanpoko itzaiarekin, ordea, ta erdi denboran irabazi zuten.

Ta sedazko zinta gorriak adarren puntan zituztela ekarri zituzten Astiasura.

FIDEL LIZARRAGA

Bein batean, Fidel Lizarraga ori Astiasura zetorren bere zaldi, eskopeta ta guzti. Gure ollarra ta olloak an ageri ziran, ta tiroa tira zion ollarrari, ta mo-koan eritu zuan.

Etzion egin esateko ezer, bañan gu-re ama armonin asi zan. Ta gure aitak ala esan zion:

–Ixo gizon oiekin. Ollarragatik ez kasorik egin.

Etorri ziran gero Astiasutik bueltan, da ola esan zion Fidel Lizarraga orrek gure aitari:

–Pello, ollarra eritu ta meriendarik gabe.

Ta gure aitak:

–Tiroa gastatu ta ori ez da obe.

Ta orduan Lizarraga orrek dirua eman zion, duro bat edo. Orduko duroa aundia zan. Edo bi eman zizkan ez da-
kit.

Kontentu gelditu zan gurea, ollarra etxean eta dirua patrikan zuala.

Lizarraga ori oso aberatsa zan. Ia Billabona guztia berea zuan.

Arena zan Irurako Ama Birjiña Erremediatako ermita. Orain etxea da-go egiña, bañan lenago xoxa botatzen aritzen giñan. Ermita ura arek jarria zan.

Arek bazuan fedea. Fedeak obrak bear ditu; ta ura Erniora bazijoan ere,

patrika guztiak diruz beteta eramaten zituan. Orduan millaka pobre egoten zan bide bazterretan. Orain ez da ego-ten, bañan orduan inbalio guztiak ego-ten ziran. Eta danai ematen zien, patri-
kak ustu artean.

Bai; oso-osu limosneroa zan, da Bi-llabonan pobre guztiak negar egin omen zuten, ura il zanean.

Bañan Billabonan, apaizari erres-
puesta eman ziolako, etzeukan arek an-
go kapillan sartzeko ordenik.

Billabonako eliza Amasan zegoan orduan; ta bean, orain plaza dagoan to-
kian, alako kapilla txiki bat zan, da an
meza ematen zan jaietan, da meza en-
tzutera ara joaten zan jendea. Bigarren
meza bederatzieta zan.

Bera meza ematen da bera sermoi egiten izaten zan; da egun batean, ser-
moia asi zanean, ola esan zion Lizarraga
orrek:

–Berriketa gutxiagorekin segiozu ze-
re lanari!

Ta apaizak:

–Zer da ori emen? Atera gizon ori!

Lizarraga ori diputadua zan; Billa-
bonan zan aberatsena ere bai; bañan
arek sententzia omen zeukan, bizi zala
ez Billabonako kapillan sartzeko. Etzan
sartu ere bere denbora guztian geiago.
Ea errespetua zan edo etzan orduan!

Izeba ta arreba eukitzen zituan etxean. Bera mutil zarra zan.

Bein batean, gure aitak aiei garia erosi zien. Ta, galbalian garia garbitzen ari zala, berebiziko zillarrak arkitu zituan. Bat edo batek gari pillan gordeak zeuzkan.

Ala esan zuan gure aitak:

–Zillarra ere sobran al ditek? Guk ez, ba!

Berriz ere joan zan gure aita Lizarragaren etxera, batere bear etzuala, garia eroatera. Bañan geiago etzuan billatu. Aurrenekoan ziran zillar danak.

BILLABONAKO JIBOSO BATI

Billabonan ba omen zan gizon jiboso bat, eta ura gure aitari ixiltzen etziztaion, bertsoa botatzeko ta botatzeko.

Gure aitak ala esan omen zion:

–Nik esana libre det, eta ez noa botatzera.

Ta arek:

–Ez dio inporta, Pello.

–Ez al zera asarretuko?

–Gizona! Bertso batengatik asarretu bear al degu, ba?

Ta gizon jiboso ura ezkonberria zan, da emaztea aur egiteko zeukan; da gureak bertso au bota zion:

Matrimoniuk badu amaika lardaska, zure andre gaxuak ixilluak dauzka; ibilli biarra da marruaz ta oska, zuk bezela badakar bizkarrian koska, uste baño azkarrago libratuko ezta.

Ta izugarri asarretu omen zitzaion gizon ura.

Bañan ez gure aitak jakiñaren gainean jarri etzualako.

ASTOAREN PASADIZOA

Egun batean, astoarekin zetorrela, Alkanitzen sartu zan gure aita, pipa piztu ta berriketa pixka bat egitera. Etziran parienteak, bañan familikoak bezela tratatzen giñan.

Alkanitz etxe ori Zizurkilko partean dago, Astiasuko kamiotik lendabiziko etxea ezkerretara.

Astoa Portxetaren estalpean utzi zuan. Portxeta nagusia zan. Orain ere orrela deitzen diote estalpe orri.

Ta, etxe artan zala, zer egin zioten? Astoak gañean zeukan gari zakua, asta sokak, kabrestuak, kate ta zera danak ostu egin zizkaten.

Etxera etorri ta gertaera orren gañean bertsoak jarri zituan.

Oietako batzuk badakizkit:

Pipa piztutzen nitzan
Alkanitzen sartu,
Portxetan estalpien
astua geratu,
gurdiyan ezpatari
katez amarratu;
geienaz pasa nitun
amabost minutu,
guardiyan zegoanak
artu zidan kontu.

Gauzaen baliyuak
ziraden aundiyak:
iru pezta pasiak
asta soka zuriyak,

bizkarreko zakuko
amabost gariyak...
Pobria luzitzeko
ai zer alderdiyak!
Au etzuan merezi
Pello Errotariyak

.....
.....
zakua eta soka,
kate ta kabrestu,
bat ere utzi gabe
astoari ostu;
ori egin duanak
barren txarra eztu,
ola gizon pobria
nola aberastu?¹

Beste bertso batek onela zituan azkeneko puntuak:

guardianoak ere
etziran aparte,
Zizurkilko lurrian
arrobatu naute.

Alkanitzen ondoko etxe batean, Saluaten, pobreak bizi ziran ta ango errezeloa eukitzen zuan gure aitak. Aldameneko beste etxe bat Altziturri zan, bañan aberatsak ziran ta ango errezelarik ez².

Bañan Ameriketara joan zanean, to-

po egin zuan bein batean Altziturriko morroia. Ura ere ara joana izan.

Morroi orrek onela esan omen zion:

–Pello, zuri ostu zizkizuten, ba, astoaren gañeko zera danak...

–Bai; ala ostu zizkidaten.

–Ba al dakizu zeñek ostu zizkizun?

–Zeñek? Saluateko *Ipurtxulo*-k se-guru asko.

Ala zuan izengoitia etxe artako gizonak.

–Ez; Saluateko inork etzizkizun ostu.

–Zeñek ostuko zizkidan, ba? Erdi goseak ibiltzen zan ura ta...

–Ez, ba, ez. Nik ostu nizkizun.

–Zuk? Zer ba?

–Badakizu ni Altziturriko morroia nola nintzan. Bañan etxe ura, ona izanagatik, gain-bera asia zan. Ta nagusiak ala esan zidan: «Aizak: Pello Alkanitzera pipa piztutzero joango dek, eta astoak gañean daukan anea t'erdiko zakua ostu zaiok. Bizkarrean artu ta ekar zak etxera. Emango genikek zerbait iri ere. Beste baten errezeloa igual egingo dik, eta sokak eta kabrestuak eta danak ostu biazkak». Eta alaxe egin nizun.

Geroztikan gure aitak guztiz damu zuan Saluateko errezeloa egiña, ta alaxe esaten zigun askotan:

–Etzazutela sekula inorentzat errezelo gaiztorik egin!

1. Bertso au eta gertaera beste onela jaso nizkion Irurako Inazio Arregi segalari izandakoari:

«Or, Billabonan, Astuane esaten zaion taberna bazan, da egun batean or geratua izango zan Pello Errota, gariarekin etorrira.

An gonbertsazioan edo bertsoan asiko zan, da lagunak zer egin diote? Astoari zakua ta garia ta soka ta kabrestu ta danak ostu. Kabrestua, astoak muturrean eramaten duan zera orri deitzen zaio. Ta astoa bialdu dute etxera.

Bera etxera allegatu danean, Pellok:

–Astoa etorri al da etxera?

Ta:

–Bai. Ortxe da ikulluan ezer gabe.

Bitartean, lagunak an zai zeuden, Pellok zer esaten zuan. Ta jarri da kanpora begira ta onela kantatu zuan:

Zakuba ta garia.
soka ta kabrestu,
batere utzi gabe
astuari ostu;
neri kalte egin dit,
bera ezin aberastu,
ori egin dubenak
biotz ona eztu.

2. Orain, ez Altziturri eta ez Saluaten, ez da orduko ondoarengorik bizi.

BI TRATALARIRI

Bein batean, bi tratalari arkitu ziotuan gure aitak, eta ola galdetu zien:

-Zer moduzko peria izan da?

Ta bi gizon aiek koitak kontatzen asi omen zitzaizkan: etzegoala irabazterik ezer, peria txarra izan zala, ta orrela.

Ta gero, bertsoa botatzeko esan omen zioten.

Ta ainbeste koita kontatu ziotenean, gure aitak bertso au bota zien:

Pobre ta aberats, zar eta gazte,
maiztar eta nagusiyak,
ez gaitzala inor despreziatu
Jaungoikoaren graziyak.
Zertako dira mundu ontako
tratu ta irabaziyak?
Ementxe utzita joanak dira
oraindañoko guziyak¹.

1. Pello Errotak bearbada bertso au kantatuko zien tratalari oiei, baiña Xenpelarrena da berez.

GURE AIZPA JOXEPA IÑAXI

Gure aizpa Joxepa Iñaxi senideetan bigarrena genduan, eta bertsotan zekiana zan.

Garai artan, Astiasuko plazan bi sagardotegi ere baziran. Sagardorik ez genduan etxean, errotan, eta kaletik eramaten genduan. Ni ere joaten nintzan.

Ta gure aizpa ori sagardo eske joango zan, da an bi mutil zar bertsotan ari omen ziran.

Aitaren gañean-edo ariko ziran, da orduan gure aizpa orrek bertso au bota zien:

Bertsotan ari dira
bi galtza-jariyo:
bat .....,¹
bestia Antoniyo;
jendia emen dago
oik diala meriyo,
aita guriarentzat
ez dute baliyo².

Bañan ogei urtetikan aurrera asko etzuala, Ameriketara joan zan; Arjentinara.

Orduan neskatxa kuadrillak joaten ziran, ta ura ere bere neskatxa lagunekin joan zan.

Orain emen edozeñek ogei duro

dauzka, eta orduan etzan emen ogei pezta irabazteko kozinerarik ere; eta an, berriz, asko irabazten omen zan.

Ta ogei duro irabazten zuala abisatu zuan; da gure aitak, egun batean tolosar batekin izketan ari zala, ala esan zion:

–Ogei duro gureari jarri dizkate.

–Zureak ogei baditu, nereak ogei ta amar izango ditu.

–Zergatik ba?

–Nik ikasia bialdu nuan da...

Ta nik gero aizpari abisatu nion zer esan zion beste arek gure aitari, ta ala erantzun zigun:

–Bai; ikasita datozenak ogei ta amar duro ere baditu. Bañan «*se gana, pero se gasta*». Alegia, lo ta dana kanpoan egin bear zala, ta irabazi ala gastatzen zala.

Arek ni ara eraman nai niñun; bañan neri etzitzaidan gogorik egiten, da bakarrik ezin joango nintzala esaten nion.

Ta bertsoa ere bialdu zidan:

Nere aizpa Mikela
nik abixaturik,
etzuela etorri nai
birian bakarrik;
etzet nai eukitzia
etxian negarrik,
or gelditzen bazera
zeretzat alperrik.

Nik, berriz, onela erantzun nion:

Aizpa, bialtzen dizut
orren errespuesta,
oraindik ni juatia
seguruba ezta;
orrenbeste enpeñoz
gelditzia gaitz-ta³,
akaso juango naiz
mudakorra naiz ta.

Ta, Ameriketara joan zanean, aítak ekarri nai izan zuan; bañan arek ezetz. Ezkontzeko baitzegoan orduan.

Gizona gallegoa izan zuan: Agustin Primor.

Seme-alabak izan zituzten.

Alaba komulgatu zanean, bere komunioko jantziekin erretratuak bialdu zizkigun.

Bañan emezortzi urterekin, eskalletan erori ta ilda gelditu zan, lepa-ezurra autsita.

Senarra ere il zitzaion, ta gizona ta alaba zeuzkan sepulturaren erretratua ere bialdu zigun. Danak bazituan, bañan...

Semeak andre gazte gallega artu zuan emazte; bañan gure modukoa etzala esaten zuan.

Gure aizpa ori oso erlijiosa zan, ta erraña ez. Gure aizpak egiak garbi esaten zituan, ta errañari egia esaterik ez gustatzen. Ura emen zalarik, egunero elizako buelta egingo zuan, ta an ere bai. Bañan apenas joango zan aren errañik.

Guk emendik bialdutako kartak errañak gelditzen zituan, ta gure aizpari eman ez.

Triste bizitu zan ura.

Abisatu genion onera etortzeko; ta alaba lur artan zeukala ta ezetz erantzun zigun.

Denbora luzean aren kartarik gabe geunden, ta nik banekian erriko alaba bat an aberatsa zegoana; ta aren señaik bildu ta ari abisatu genion nola aizpak etzigun kartarik bialtzen, ta ea zer moduz zegoan.

Ta señoira arek eskribitu zigun illa zala. Nik bezela, bista falta zuala; ta an, norabait zijoala, motoak jo ta bota zuala, ta artatik illa zala. Ni motoak bota ta bizirik atera nintzan; bañan ura motoak bota ta illa omen zan.

1. Mikela ezin oroitu zan emen zein aitatzen zan.

2. Errenteriko Juan Zabaleta bertsolariaren alargunak esaten zuanez, bertso au Xenpelarrek bere alabari esan da onek eskall-burutik kantatu zuan:

Bertsotan ari dira
bi galtza-jariyo:
bat da astiarra ta
bestea Xanbuyo;
gizonaren gradura
nai luteke iyo,
nere aitarentzako
ez dute baliyo.

Bañan Oiartzunen, Pello Errotaren anai-arreben ondorengoak ere, Astiasun kantatua dala esaten dute; bañan Mikelak berak kantatua. Beraz, onek bere aizpak kantatua dala badio, ez dago zer dudarik egin onela izango dala. Oiartzunen era ontara ematen dute:

Bertsotan ari dira
bi galtza-jariyo,
.....
.....
kantuan nai luteke
oiek gora iyo,
aita guriarentzat
ez dute baliyo.

3. Gaitz-ta: gaitz da.

JOSE JOAKIN KORTA

Jose Joakin Korta seme bakarra ta pobrea omen zan, ta bertsolaria gañera. Ama alarguna emen bakarrik utzi ta Ameriketara joan zan.

Ama jostuna zuan, Manuela Iñaxi, eta eguneko bi errialean etxez-etxe ibiltzen zan. Nik ezagutu nuan.

Semearen notizirik etzuan eta triste zegoan. Gure aizpa ere an zan, ta gure aitak bertsoak bialdu zizkan, ama orren bizitza zer zan adieraziaz, eta Jose Joakin Korta ori ikusten bazuan ari emateko esanaz.

Ta gero, Korta orrek erantzuna bialdu zion gure aitari: emendik zijoan baporeari ez omen zioten Amerikan bereala sartzen utzi; geldituta euki omen zuten Buenos Airesko portuan, gaitzik bazijoakion ala ez.

Gisa ortan berrogei egunean egoten ziralako, *cuarentena* esaten zitzaion orri, ta ola esaten zuten gero:

–Kuarentenan egon gaituk.

Gure aitak bertso auk bialdu zizkan:

Ikusitzen badezu
Jose Joakin Korta,
bi dala esaiozu
aita Pello Errota.
Kasoik ez eiteko nik
zertan detan kulpa?

Nere erretratua
nunbait e or du ta,
ia kentzen diozun
zuk ezagututa.

Bertso bakar batzuek,
Jose Joakin, zuri,
ipiñitzen dijoa
Pello Errotari.
Zure notiziarik
etzaigu ageri,
nitzaz aztu zerala
trazak badiruri.

Aparte zaudelako
nik dedan damua!
Zergatikan ziñaden
zu lagun sanua.
Ikusi ordurako
amerikanua,
zure galde egitera
de repente nua.

Ama Manuela Iñaxi
dago alarguna,
seme bakarra izan da
ura emendik juna.
Biotzez eskatzen du:
«atoz neregana»,
zartzerako sikiera
nai luke laguna.

Jostunen enpliuak
oso dira galdu,
zergatikan makinak
diraden ugaldtu.

Biziko danak beti
zerbait e biar du,
ama kontsolatzeko
dirua bialdu.

Beste lagun bat badet
or Anastasiyo,
neri abisatzeko
dago despaziyo;
alkarrekin pasiak
amaika funtziyo,
ni naizela guztiya
aztu ezpazayo,
karta bat egiteko
esan bear zayo.

Ta Jose Joakin Korta orrek onela
erantzun zion:

Galleta gogorra ta
aragia jaki,
kuarentenako berri
probatuak daki;
seireun pasajero
ez giñan urruti,
buruko miñ bat ere ez
danetatik bati,
premiyan laguntzen du
Jaungoikuak beti.

ANAIAREN SOLDADUSKA

Besteak ordurako illak ziran, ta Miel Anton genduan orduan anaia bakarra.

Ta kinto-eguna etorri zitzaion. Jai goiza zan, ta Donostin tiratzen zituzten suerteak.

Ama etzan gauza elizara ere joateko, ta bildurrez ta kezketan zegoan.

–Au lana! Seme bakarra etxean, da orain zer ikusi bear degu? –esaten zuan.

Aita, berriz, bezperan nonbait ere kanpoan izana zana badakit, ta artean gaita xamarrean zegoan. Ta jeiki baño len, oiaren eskiñan jarri ta bertso au kantatu zuan:

Nere etzan-lekua
izango da oia,
emendik egin biar
lenbizi pregoia:
eztakit dedan poza
edo dan jipoia,
libre ateratzen bazat
ilko det kapoia.

Bañan egun ura joan zan, urrengoa ere bazijoan ezere berririk gabe, ta triste orratikan gure aita ere.

Esan nion:

–Ez da agiri notizirik, aita.

–Ez; etxera etortzeko bildurrak egongo dek gizarajoa, katigu aterako unan da...

Ala, aita ta ama ta danak oso triste giñan orduan.

Ta astelen gauean bageunden; ta Larraulko mutil gazte batek, atea idiki ta bera sartu baño len, muturra besterik sartu gabe, ots egin zuan:

–Pello, semea libre dala!

Poza ematera bera baño len etorri zitzaigun. Jesus! Etzan gure etxean orduan ezere paltik!

Gero anaiak kontatu zigun, ingurukoak bi gelditu zirala libre: bat Zizurkilkoa ta bestea gurea.

Mutil batek esaten omen zuan:

–Nik ez diat, katigu aterata ere, ajolik.

Ta lepoan pañuelo gorria jantzi ta pilarmonika joaz kalerik-kale omen zebillen.

Ta gurea libre ta bera katigu gertatu ziranean, orduan negarra ta marru.

–Nun dituk lengo arrokeriak? –esan zion gure anaiak.

Beia baño len zintzarriak. Orixe!

Ta kastillano soldadu pobre asko omen zegoan kuartelean; ta, libre atera zanean, bere pozarekin, zituan diru guztiak eman omen zizkan.

Orduan erriko kamioa egiten ari ziran, ta gure etxean gizon asko zegoan apupillo, errezildarrak-eta.

Ta zelebratzeko berebiziko pesta ta

Asteasu ingurua. (A. Z.-ren argazkia).

banketea egin genduan danen artean. Boda bat baño geiago kasik. Ta kapoi bat baño geiago il giñuzen.

Gure anai ori bertsolari ikaragarri ona izan zan, erririk-erri ibiltzen ez ba-

zan ere. Oso etorri onekoa. Ordurako ariko zan ta aita-semeak botako zizkaten alkarri bertso eder askoak; bañan gogoan artu ez guk.

NERE EZTAIETAN (1893-X-14)

Urte ura oso sagar urte aundia zan, da nere nobioa, Antton Kortajarena, Tolosara egunero joaten zan, Astiasuko sagardoa idiakin da gurdiakin eramatera.

Orduko eztaietan, zaragi ardoa aita-jaunak pagatu bear izaten zuan, da onek ala esan zion:

–Aizak: alondegiaren atarian an utzi diat zaragia; ta, urrena Tolosara joaten aizenean, artu ta ekarri zak.

Baietz, ekarriko zuala; ta egun artan bertan joan zan ekartzera. Bi zaragi arkitu zituan, paper bana gañean zutela, pasea alegia, beren izen, apellido ta guzti; bañan arek inprentako letra bai, bañan besterik etzuan ezagutzen, da aundiena artu ta ura ekarri zuan.

Aitajaunak, ordea, txikia pagatua zuan; ta aundi ori, Ibarreko erretore etxerako, elizan artzen duten ardo klase ori zan.

Ta nere nobioari bereala kargu artu zioten errian:

–Au ez uan onerako, ta nola ekarri dek? Ik kontrabandoa egin nai uan!

–Nik kontrabandoa ezta pentsatu ere. Aitajaunak utzitakoa ekarri det.

–Ez; au ez uan iretzat. An egongo uan besteren bat.

–Bai; txikiagoa zegoan da nik aundiena ekarri det.

Aitajaunari ere kargu artu zioten, bañan onek ala esan zien:

–Nik bestea utzi nuan, da ekartzea zeukan ura.

Etzan ura txoroa pagatzeko.

Ezkontzeko kaso ori izan ez balu, kontrabandoa egingo omen zioten; bañan inozentzian egin zuala jakin, eskolik etzuala ere bai, ta libre utzi zioten.

Ibarreko erretoreak batere gabe gelditu bearko zuan. Ez dakit iñork pagatu bazion ere. Bañan ardo ura gure eztaietan edan zan. Azkar gañera!

Ezkondu bear nuan bezperan, jaiotetxea-ta utzi bear nituala edo nik ez dakit zer nuan, bañan tristurak artu ninduan. Ia egun guztian ixildu ez nintzan negarrez.

Nere amandrea bezperan etorri zan, da nerekin jarri zuten gauean, da goizean ala esan zion bere aizpari, nere amari:

–Ume oni zer egin diozute? Ia gau guztian ez du negarrez begirik itxi.

–Guk ez diogu egin ezer ere.

–Atzoko eguna ola pasa du.

Aitak burla egin zidan:

–Obe uken astoarekin Zizurkilla iriñarekin joango baintz.

–Ea ba: jarri zakuak eta joango naiz –esan nion.

Garai artan, goizeko seiretan ezkonzen ziran danak. Illunpetan joaten ziran. Gu, berriz, amarretan ezkondu giñan.

Nik azabatxez, alegia perlazko puntillaz, bete-betetako txaketa nuan. Errian aurrena nik izan nuan. Elizarakoan, kristalezko zera aiek eguzkitan *dris-dris-dris* egiten zuten, da plazan zeudenak ala esan omen zuten:

–Ara: Mikela ber-bertan zio.

Elizatik atera orduko, etxfuegoka asi ziran. Egun artan erre zituztenak! Atertu gabe aritu ziran eliz ataritik gure etxeraño.

Gosaria andregaiaren etxean izaten zan. Gogoan daukat guk zer izan genduan: baratxuri-zopa aurrena, aragia tomatearekin urrena, ta gero gazta zarra. Edaria, berriz, ardoa.

Arrioa gurdian eramaten zan, da auxe izaten zan: oia, lastaira, sobrakoltxa, sobrakama –batzuek eskuetan egindako arizko oietakoa eramaten zuten–, bi almoeda, bi silla, komoda, mesanotxea ta baula arroparekin. Usarioa ala zan.

Lastaira etzan gaurko koltxoiak bezela. Artoaren txurikiñez betetzen zan. Gero, bat iltzen bazan, gorputza oietik atera, lastaira ura bide gurutze batera eramán, da an su eman da erretzen zan. Gero, an pasatzen zanak anima arentzako aitagurea errezatu bear.

Nik, trasteri guztiaren gañean, nere josteko makina jarri nuan. Bezpera gaueko amabietan, ura garbitzen aritu

nintzan, biaramonean garbi-garbi eramateko.

Idiak, al ziran ederrenak, eta zintzariakin da bizkarrean manta borla gorri dunakin, ondo apainduak izaten ziran. Guk Ondartza-barrenakoak izan giñuzen.

Nobioaren etxera joateko, ezkonberririk, gurasoak, aitajauna ta amandrea ta danak, gurdiaren atzetik abiatzen ziran. Baita pilarmonika ere soñu jotzen.

Esan bezela, kamioa orduantxe egiten ari ziran, da kapatazak-eta ostaturuz gure etxean zeuden. Oraindik bukatu gabea zan; bañan aiek lizentzia eman ziguten, bide zarretatik joan gabe, kamio berritik joateko. Beraz, nere arri-oak estrañatu zuan kamioa.

Abiatu bezin laster, etxfuegoka asi ziran berriz ere. Egundaño baño geiago erre zala juzkatu zan. Kapataz aiek, berriz, gure mandioa munizioz bete zuten, da artu andik nagusiaren munizioak eta aiek deskargak egin zituzten!

Gurdia iñoren etxearen parean pasatzean, ezagunak izan ezkerro, bidera bandeja ardoa ta pastelakin edo ogiak ateratzen zuten.

Allegatu ta arrioa mandioan uzten zan, bazkaldutakoan zabaltzeko.

Orduko eztaiak egun batekoak, bikoak edo irukoak izaten ziran. Nerea bikoak izan zan.

Lagun asko izan giñan, da bigarren egunean geiago oraindik. Geren gurasoak ezagun guztiai deitzea pentsatu zuten. Orduan olako asiera, ta gero geroak.

Egiten zan txal bat gizendu, ta ura jan bitartean bertan danak. Gurea ogei ta bost erraldekoa izan zan.

Zestakada bat ollo baño geiago ere jan zan.

Makiña bat eztaietan izan nintzan ni gero; bañan toki batean bakarrik egazitikiko eztaiak ezagutu nituan. Olloa lujoa zan orduan, da egaztirik gabeko eztaiak izaten ziran.

Orduan, zer zan ere etzekiten da, etziran entremesak edo itxura gaiztoko jaki oiek izaten. Ia dana okela izaten zan. Guk izan genduan zopa; garbantzua eta azak ere bai odolki pilla ederra-rekin; gero aragia tomatearekin eta aragia piperrakin –besteetan aragi egosia, prejitua edo gixatua izaten zan, dana aragikia–; gero egaztia, ta egaztiaren gañean arrozkoletxe ta gazta zarra.

Ta amairu arroa ardo edan ziran gurean. Tolosatik ekarritako zaragi galanta ura ta beste geiago ere bai noski.

Sagardoa, berriz, auskalo zenbat. Guk zazpi peztan erosi genduan gurdi sagarra; bañan ona aukerakoa zalako. Urte abundosoan ezkondu nintzan ni.

Ardoa, ez orain bezela litroka; pitxarreko botillak jartzen ziran maiean. Ta amar lagun baziran ere, baso bat; baso bat eta platera bat, eta danak bate-tik aritzen ziran. Baita eztaietan ere. Emen zazpi lagun baziran, zazpi lagunentzat zera bat jarri; ta, an beste zazpi baziran, aientzat beste zera bat jarri, ta orrela.

Bazkal ondoan, mandiora joan da auzoko etxeoandre batek arrioa zabal-tzen zuan. Gurea Ondartza-barrena-koak, idiak ziran etxeo andreak, zabal-du zuan.

Zabaltzen asitakoan, arrioaren gañean bandeja bat jartzen zan, da aitak dotea artan uzten zuan.

Gero, etxeoandre arek, arropak-

-eta erakusten zijoan bezela, arrioaren alabantzak egiten zituan:

–Ara cmen gauza ederrak, eta bera ederragoa!

Andregaiarengatik alegia. Usarioa alaxe zan.

Gero, arratsalde guztian, pilarmonika soñua, dantza, bertso, naiko edari... Izaten zan an zernai festa.

Apalondoan lotara. Ainbeste jendarentzat oirik ez, ta sapaian-eta, mandioan-eta etzaten ziran, belarraren gañean. Ondo gobernatu ezkeru, nunai ondo lo egin.

Nere arrioa mandioan zegoan, da ala esan zidaten goizean:

–Mikela, zure arrioa guk estrañatu degu. An egon gera danok, aren gañean lotan.

Gu larunbatarekin ezkondu giñan, da biaramonean eliz-sartzca cgin genduan. Ori izaten zan, ezkonberriak meza nagusira joan da beren sepulturan lengo illentzat argiak piztu ta oprenda egitea. Oprenda ondoren, etxeko ildakoen izenean, apaizak pater nosterrak errezatzen zituen sepulturaren aurrean, ur bedcinkatua botceaz.

Gero, bazkaria ta festa berriro, bezperan bezela.

Nere nobioa etxe oneko mutil eder galanta zan; kontrariorik gabe zegoan pultsolaria. Orregatik, alkarrekin tratatzen asi giñanean, ala esaten zioten gure aitari:

–Ire alaba ez dek ara sartuko, ez.

Eztaietan, berriz, ala esan zioten:

–Orain kontentu egongo aiz, alaba emen sartuta.

Ni josten ondo ikasia nintzan, bañan baserriko lanetan gutxi nekian.

Aitak eta amak kalera ezkontzea nai zuten, da asieran etziran guztiz konforme ni Ondartzara ezkontzeaz.

Orregatik, gure aitak, ola tentatu zutenean, bi bertso aukeratu zituan:

Amari esan zion
ezkontza au lenengo,
baserrira joatia
ez zeritzan ondo:
«Arriua besterik
ez diñat emango;
naio nuke, alaba,
ez baziña juango».

Aditu zuanian
aman albistia,
alaba au gelditu zan
entero tristia:
«Ama, ez da posible
nik ori uztia,
guztiak kalietan
bizitzen ezta».

AMERIKETARA (1895)

Amerikano batzuek gure aita bertso kantari aditu zuten or nunbait, gustatu ta ara eraman zuten, Arjentinara. Ori 1895 urtean gertatu zan, ni ezkondu ta gero.

Goiko atetik, alegia mandioko atetik, atera zan. Txamarra nik ekarri nion jazteko. Ta nik tira ta arek tira gelditu giñan puska batean. Goiko leiotik begira, berriz, gure ama. Ura ere negarrez. Beste bi aizpak korajez ta fuerteenak.

Oñez Billabonaraño joan zan, ta andik Donostira trenean. Semea ez du bertsoan aitatzen, ta aitari laguntzen joana izango zan gure anaia.

Oiartzungo anai-arrebak Donostira atera zitzaizkan.

Bertsoak kartaz bialdu oi zituan. Maiz eskribitzen zigun. Emendik ere laster erantzuten genion. Baporea nolakoia zuten, Dakar-en nola jo zuten ta beste gauza asko, bertsoan esaten ditu.

Ari kartak bialtzeko señak auek ziran: *Fonda de Buena Sopa, Buenos Aires, Tandil*¹.

Etorritakoan kontatu zigun bazala an, Buenos Airesen, *Calle Buen Orden* zeritzaiona, oso kale luzea; egun guttian joan ta joan ta bukatzen etzana.

Ba omen ziran komentu ederrak ere. Pelegrinazioan ere joan omen zan tokiren batera, ta askotan esaten zigun

zer jende izaten zan toki artan, ta zer funtzio ederrak egiten ziran.

Bañan ango jendea otz xamarra omen zan elizako gauzetan. Gure aita elizara joaten zanean, danak atzetik burlaka. Emendik joanak okerrenak askotan.

Bein batean, elizara zijoala, Zizurkilko emakume bat topo egin omen zuan, da onela esan zion gure aitari:

–Nora oa?

–Elizara.

–Txoratu al zak? Ni ogei ta amar urte ontan ez nauk elizan sartu.

Denbora geiago eduki nai zuten, bañan gure aitari apenas gustatu zitzaion ango izatea. Aruntzean, illebete bat; onuntzean, beste illebete bat; ta Buenos Airesen zortzi. Guztira, amar illebete etxetik kanpora.

Egun batean jakin genduan Pello Errota Donostin ikusia zutela. Ta egun artan bertan, illunabarrean, etxera alle-gatu zan. Poz ederra eman zigun!

Erregaliak ere ekarri zituan: erloju aundi bat, urrezko erloju txiki bat, eta abar.

Aundia berak ibiltzen zuan; ta, egun batean, katea ebaki ta ia-ia ostu zioten.

Txikia, berriz, Tolosara konpontze-

ra craman, ta urrezko minuterora kendu ta ojalatazkoa jarri zioten.

Bialdutako bertso batzuk gogoan ditut:

Atera nintzanean
goiko atetikan,
Mikela ori asi zan
negar gogotikan;
ama suspiriyoka
leio-zulotikan,
Maria ta Dolores
koraje orratikan,
eskumuñak danairi
nere partetikan.

Konportatik asi ta
Beko-errota paria
baña luziago da
gure baporja;
gañera an dagoan
kurirosidadia,
arrituko litzake
ikusi gabia.

Zer ikusi lezaken
mundu korrituak?
Oso ta bizi gaude,
gañera arrituak.
Dakar-en irten zaizkigu
larru-gorrituak,
trapu bana aurrian
beste gabekuak,
gu gera mundu onetan
zoriekuak.

Jaija zelebratutzen
dute arratsaldian,
lana egiten dute
eguardi artian;
gero pikardiyara
mezaren ordian,
orra Amerikako
kontuak zer dian.

Ikusitzen banaute
sartutzen elizan,
atzetikan burlaka
txoratu al naizan;
nik berdin korritzen det
lenagoko gisan,
baita segituko're,
ez bildurrik izan.

Aitatutzen badet nik
konfesiyan, danak
ibiltzen naute
ito bearrikan;
apaizak ez daukate
ortantxe lanikan,
gutxi ikusten ditut
joaten diranikan.

Oi t'amairu urte ontan
konfesatu gabiak,
Pellok ikusi ditu
atso ta aguriak.
Zer ikasiko dute
aien landariak?
Erremedi ditzala
guztion Jabiak.

☆ ☆ ☆

Urrengo bertso au ez dakit Ameriketatik norbaiti bialdu ote zion edo nunbait ere kantatu zuan:

Kartaz abisatuta
nabilte kotxian,
deskantsu aundirikan
ez daukat etxian;
ateratzen gerade
zerbaiten pozian,
iya aberastu nauk
premiyo utsian.

1. Tandil: «Ciudad en la prov. de Buenos Aires, capital del partido de su nombre, con unos 37.000 h.

según datos de 1926. Sit. a 331 kms. de Buenos Aires...» (Dic. Espasa)

GURE ANAIAREN EZKONTZA (1897)

Gure anaiak lenengo emaztea emeretzi urteko neska eder bat izan zuan. Aiarra zan, Olaetxekoa. Olaetxe ori San Pedroko ermita ondoan dago.

Arengana joateko, mendian gora igo, Bulano baseritik pasa ta mendia-
ren beste aldera jetxi bear izaten zuan,
ordu pare bat baño geiagoko bidean.

Ango neskatxarik ederrena eraman
nai zualako-edo, ingurumari artako mu-
tillak gure anaia begitan artua zuten.

Gau batean, andregaiia ikusi ondo-
ren, ango tabernan karta jokuan ari
zan. Alako batean, ango mutillai kiñuka
ari zirala antzeman zien. An gauza onik
etzegoala-ta, pixa egitera zijoala aitzeki
eginda, tabernatik atera zan; da, kan-
pora orduko, ekin zion mendian gora
aldapari, bere egiñal guztian.

Bazijoan da, alako batean, bide-baz-
terrean norbait bazala iduritu zitzaion.
Makilla gora jotzeko posturan jaso, ta
ola galdetu zuan:

–Zein da emen?

Lendabizikoan, an zanak etzion ka-
sorik egin. Berriro galdetu zuan:

–Zein da emen?

Orduan ala aditu zuan:

–Kaixo, Miel Anton!

Bulano-etxeberriko gizona zan, bere
lagunik aundienetako bat.

Ala esan zion gure anaiak:

–Zertarako ez didazu lendabizikoan
kasorik egin? Eskapada ederra egin de-
zu! Ia galanta eman nizun!

–Pauso otsa aditu det, norbait korri-
ka zetorrela; ta, bada ezpada ere, baz-
tertu ta makurtu egin naiz. Bigarren-
goan ezagutu dizut boza.

Gure aitak, Ameriketara joan za-
nean, bera andik etortzean ezkonduko
ziralakoa utzi zituan.

Andregaiaren amak erregalo asko
bialdu zion aitari barkurako, ta orrega-
tik bertso au bialdu zion gure aitak
Ameriketatik:

Eskumuñak, Ibarbia
Mikela Iñaxi,
zere esposuarekin
fameli ta guzi;
etzidazun bialdu
erregalo gutxi,
oiek aitu baño len
Pello zan iritxi,
etorriko naiz eta
ez luze iritzi.

Bañan gure aita andik etorri zanean,
anaia andregaiarengana joan da oso
triste billatu zuan. Galdetu zion:

–Zer pasatzen da?

–Ni ezkonduko nintzake, bañan amak ez du nai.

–Amak nai ez badu ere, zuk nai badezu ezkonduko gera.

–Bai; bañan zure aitak naiko al du?

Ala partitu ziran. Gurea baño aberatsagoren bat billatu naiko zioten. Gure anaia triste bueltatu zan. Oso berandu, goizeko lauretan, sartu zan etxean.

Aitak ala galdetu zion oietik:

–Zer berri dakarkik?

–Au ta au ta au pasatzen da, ta ea berorrek naiko duan.

Ori aditzean, gure aitak, *ras!*, oietik saltatu, galtzak jantzi ta bideari ekin zion.

Allegatu zanean, neskatxari ala esan zion:

–Atera zaitetz etxetik, ezkontzen uzten ez bazaitue.

Ala, ni ordurako ezkondua nintzan, da nere etxera, Ondartzara, ekarri zuan. Ta ezkondu bitartean gurean euki genduan.

Pregoa egin bear zan bezperan, Miel Anton, gure anaia, andregaiia ikusten gurean izan zan. Illundu ta gero etxera kamiotik zijoala, aiarrak bidera atera zitzaizkan, Artzubiko bueltan.

Gure anaia astoaren gañean zijoan; da, aien kuadrilla ikusi zuan bezin laster, astoa utzi ta bide zarrera korrika pasa zan.

Lekuko berri zekiana zan noski; ta botanako eskiñatik pasa, leioan gordeta zegoan giltza artu ta etxera sartu zan.

Aiarrak astoaren billa etorriko zala uste zuten. Bañan gure anaia leioan zan; da, illunpetan ezer ikusten ez bazuan ere, sumatzen zuan, astoa arran-

tzan asten zanean, muturra txapelarekin-edo nola ixten zioten.

Egun-txintan, astoa utzi ta alde egin zuten aiarrak. Astoa orduan atarira etorri zan.

Gero jakin zuan gure anaiak aiek zein ziran. Ikusi baitzuten kuadrilla ura goizaldera pasatzen.

Geroztik, eta ezkondu bitartean, bildurrak zebillen gure anaia. Pregoi aparira joateko ere, auzoko mutilla, Konportako Jose Mari, lagun artu zuan. Bañan, bidean zijoazela, arek ala esan zion:

–Lengoan bezela ateratzen bazaizkigu, zer egin bear diagu?

Laguntza ustean artu, ta ura ere kobardiatu!

Ala, Astiasun izan ziran eztaiak. Andregaiia gure etxetik ezkondu baitzan!

Andregaiaren amak olaxe esan omen zuan:

–Naiago nitek an ezkondu baño, il-da ikustea!

Zazpigarren illebetean, gure koñata orri anaia tipusarekin zuala abisatu zioten, da bisitatzera joan zan.

Etzuan ikusi. Atearen zirrikituetatik ala esan zion:

–Rupino, ondo al ago?

–Bai.

Aiako erretore jauna an zan da ala esan zion:

–Tokirik txarreanean zaude. Aurrera edo atzera egin zazu.

Ba, besterik gabe, andik kutsua artu zuan. Tipusa arrapatu ta ortatik il zan, egun asko gabe².

Aiako erretoreak bazekian nunbait

aren ama zer esana zan, da ala esan zion:

–Mikela Iñaxi, Astiasura joan ta ikusi alabaren il-oia zein tristea dan.

Gure anaiari burutik egingo ote ziztaion bildur izan giñan. Beti kanposantuan zan, da azkenean galerazi bear izan zioten.

Andik lau bat urtera, berriz ezkondu zan. Bigarren emaztea ere aiarra zuan, Maria Pilar Izeta, ta amar seme-alaba izan zituzten.

1. 1897-II-27-an ezkondu ziran. Beren izenak: Miel Antonio Elizegi Bengoetxea, errotaria, astiasuarra, ogei ta lau urtekoa, ta Basilisa Aldabaldetrekua Ibarbia, nekazaria, aiarra, emeretzi urtekoa. Andregaiaren gurasoak: Juan Inazio, aiarra, ta Mikaela Inazia, zizurkildarra. (Asteasuko elizako laugarren ezkontza-liburua, laugarren orrian.)

2. 1897-IX-20-an, il zan, emeretzi urterekin, Goikoerrotan, *fiebre tifoidea* gaitzarekin. (Asteasuko elizako eliz-liburuetatik).

GURE AMAREN ERIOTZA

(1897)

Gure ama galbaian garia garbitzen aritzen zan, da saietsean *bulto* bat atera zitzaion. Errotako autsarena omen zuan, da ura bere bidea ezurretara egiten zijoan.

Ordua etorri ezkerro, orain ere, orduan bezelaxe, il egiten dira. Bañan orain adelantu aundiak daude, ta orain ainbeste modu etzegoan orduan, ura sendatzeko.

Alare, saietsetik ebaki, ango zor-neak atera ta urtebete bizia luzatu zioten. Bañan gero ere arek eraman zuan.

Gaixorik zegoala, Anastasi nere alaba bigarrena izan nuan. Jaio baño len, aur ura berak jaso bear zuala esaten zuan; da ala, bataiora astoaren gañean joan zan.

Orduan esaten zan Josepetako zelaiian emendik joaten zan bezela azaltzen zala. Orregatik, ildakoen gorputzak bedeinkatutako erramuakin da ur bedeinkatuarekin garbitzen ziran aurrena. Urrena, kamixa zuriz-eta azpitik gañera apain-apain jazten ziran. Gero gañean, abitua zuanak, abitua; eta etzuanak, zuan onena.

Orain, berriz, illa dagoan maindire ura bera, garbia bada, zikiña bada, bi aldeetara bota ta oso-osorik kajan sartzen asi dira. Orain ala asi dira: erre-

kerira. Ez nazatela ni beñepein ola sartu!

–Ni apain-garbia izan naiz, ta ni ondo jantzi bear nazute! –esaten zigun gure amak.

Ta galtzerdiak eta botak eta soñekoak eta danak, zituan onenak, oi gañean eukitzen zituan, iltzen zanean jazteko.

Ta egun guztian, mixio bat bezela, kontseju onak ematen aritzen zitzaigun, umeak ondo azitzeko ta ola. Bañan mixio bat bezelaxe!

Inguruko jendea ere joaten zitzaion, da zeukan konformidadearekin danak arrituta eukitzen zituan.

Bezperan ere jendeari esaten aritu zitzaion nola sentitu zuan lendik gaitza, ta mundu ontatik bazijoala, bere denboran zenbat gari-garbitze egin zituan, da bere bizimodua zer izana zan, da orrela. Ezagueraren paltik etzuan arek izan, ez.

Guri gutxiena aritzen zitzaigun; tristetu egiten giñan, da tristura ez emateagatik. Ta ni kanpoan nintzan, da neri gutxiena esaten zidan.

Ta ola, ezaguera onarekin, agorreko Santa Krutz egunean il zan.

Gure aita oso triste gelditu zan. Txiritaren bertsoa ere bada:

Pello, zertako zaude
triste eta umil?¹

Ta gero, norabait kanpora joanda,
Txirrita edo beste bi bertsoaren au-
rrean, bertso au bota zuan gure aitak:

Gazterik egin gendun
alkarrekin junta,
ogei urte baño len
giñan ezkondata²;
orain bakarrik nago
Jainkuak kenduta,
ai, zeruan balego
emazte dipunta!³

1. Ikus: *Auspoa* 18-19, 111'garren orrialdean.

2. «Día veinte y cuatro de Julio de mil ochocientos sesenta, habiéndose publicado en la Iglesia Parroquial de Asteasu, y en esta mi Parroquia, las tres proclamas que dispone el Santo Concilio de Trento, de las que no resultó impedimento, enterado

del consentimiento gradual de los interesados de los contrayentes, y de que habiendo sido aprobados en doctrina cristiana, recibieron los santos sacramentos de penitencia y comunión, yo, el infrascrito Vicario de la Parroquial de San Millan de esta villa de Cizurquil, asistí al matrimonio que, por palabras de presente y como lo manda la Santa Madre Iglesia, contrajeron Pedro José de Elícegui, soltero, natural y residente de Asteasu, hijo legítimo de José Santiago, natural de Larraul y residente en ésta, y de Josefa Ramona de Maíz, natural de Soravilla, ya difunta, y Joaquina Antonia de Bengoechea, también soltera, natural y residente de ésta, hija legítima de José Antonio y de Josefa Ignacia de Lasa, naturales y residentes de ésta. Fueron testigos Jose Lorenzo de Zabala y José Ignacio de Tejería, naturales y residentes de ésta, y otros varios. En fe de ello firmé. Dn. Ramón Buenaventura de Atorrasagasti». (Zizurkilko eliz-liburuetatik artua).

3. Pelloren emaztea, Joakina Antonia Bengoetxea Lasa, Zizurkillen jaio zan, 1840 urteko apirillaren 24-an, goizeko lauretan, Galardi baserrian. (Zizurkilko eliz-liburuetatik.)

Ta 1897 urteko maiatzaren 4-an il zan, Astiasuko Goikoerrotan, goizeko iru t'erdietan, *tuberculosis pulmonar* gaitzarekin, bertako eliz-liburuak diotenez.

ITZETIK ORTZERA

Bertsolaririk geienak badituzte ola-koak, eta gure aitak ere bai.

Don Braulio Arozena, Tolosako erretore izan baño len, Astiasukoa izan zan; da ala galdetu zion gure aitari, txarteletara joan zitzaion batean:

–Pello, zer nai dezu galdetzea?

–Txartela eman da azkar bialtzea!

Ta azkarrena orduan bialdu omen zuan.

☆ ☆ ☆

Beste batean, alkarrekin topo egin-da, onela esan zion Don Brauliok, bizkarrean joaz:

–Pello, urteak bizkarrean?

–Kargamentu txarra, jauna; naita ere ezin utzi baztarrean.

☆ ☆ ☆

Beste egun batean, txarteletara joan da onela galdetu zion apaizak:

–Zer gauza da fedea?

–Sinistea ikusi gabea.

☆ ☆ ☆

Bolara batean, Astiasuko medikuak bere kargua ondo kunplitzen etzuala ta apaizak kontra zituan.

Errikoak ere, batzuk apaizen alde ta besteak medikuaren alde zeuden.

Ta, azkenean, bototara etorri zan auzi ori.

Ala, gure aita etxeko ate ondoan zegoan, da apaiza etorri ta ala esan zion:

–Pello, oik lanak! Oik lanak!

Ta gure aitak:

–Berori dalako danak!

☆ ☆ ☆

Egun batean, Tolosatik Billabonara trenean billeterik gabe zetorren.

Interbentoreak etorri ta onela esan zion:

–Billete!

Gure aitak:

–Galdu izan zitzaioite!

Gero izen-apelliduak esateko interbentoreak; ta gure aitak:

–Pedro Elizegi,

gaur ez netxabilek errezegi!

Urrena, nun bizi ote zan galdetu zion, da:

–Molino Konporta,

zuek ari zerate, baña neri gutxi in-porta!

Interbentoreak ezer entenditzen ez,
ta zer zion galdezka. Jende dana, berriz,
parrez. Saltsa orrekin Billabonaraño
allegatu ziran, da an ez dakit barkatu
edo zer egin zioten.

☆ ☆ ☆

Bein batean, atso xar bat gure etxera
eskean etorri zan, pañuelo bat buruan
zuala.

Gure aitak galdetu zion:

–Nungoa zera amona: naparra?

Atsoak:

–Ez naiz munduan bakarra!

Ta gure aitak:

–Ez biziro leguna ere: lakarra!

Urrena gureak galdetu zion:

–Elur aundiak izango ziran an?

Ta atsoak:

–Elurra? Bai, jauna, bai! Lepo-lepo
egin da *quieto, coño!*

Goxoa izango zan atso ura!

SANTA AGEDA BEZPERAN

Errezildik-eta, Aiatik-eta, askotan deitzen zuten gure aita, Santa Ageda bezperan koplari ibiltzeko.

Bost durokoa aginduta eramaten zuten. Astiasun etzioten jornalik agintzen, da errian ez nuan bein ere orrela ikusi.

Aopetik ala salatzen omen zioten:

–Etxe ontako nagusia Ameriketan izana da. Etxekoandreak izen au du. Neskatzak nobioa alako du...

Ta gure aitak bakoitzari bertso edo kopla bana kantatu bear. Zenbat lagun etxean, ainbeste bota bear. Aurrena nagusia koplatu bear zan, urrena etxe-koandrea, gero seme-alabak. Gogoan det neskatzak bati zer kantatu zion:

Egunez ere ederra zera,
gaubian berriz apaiña,
beste guztiak utzi litezke
zu neretzako baziña.

Ala esaten zigan:

–Lorentxa izeneko pranko bazion mendi oietan. Laantxa esaten zietenan.

Batek ogi osoa ematen zien, besteak lukainka, urrengoak gazta, edo urdai-azpikoa, edo dirua... Al zuanak al zuana. Arraultzakin xesto aundi bat betetzen zuten.

Gero, aiek danak ostatura eraman, maniatu arazi ta bankete izaten zuten Santa Ageda egunean.

Kopla bat onela bota zuan:

Sei lukainka ta zazpi urdai puska,
gañera berriz zeziña,
alkate jaunak agindu eta
Kaxildak egin kuziña.

Mendiko baserrietan, kalean baño geiago biltzen zuten, da azken baserrieta-raño joaten ziran. Ordubeteko bidea bazan ere, ara joan bear izaten omen zuten. Ta Errezilko ta Aiako partean izugarri baserri bakanak daude, Altzola, Erdoizta ta Beama alderdi ortan. Basamortuan da tokirik tristeenean bizi dira.

Basarri jaio zan etxea ere or nunbait dago; Granada-erreka deritzaio. Gure anaiak etxe artan gaua bein egin zuan, da goizean jeiki ta etxeoak atari ondo-ko estratan makurtuta arkitu omen zitan, alkarri ola esanaz:

–Ara, ara: emen anka-arrastoa zekok... Zein pasa ote dek? Astoa! Bai, bai! Baita gizonezkoa ere! Oña aundi xamarra uan gañera... Ene! Bart pertsona pasa dek emendik!

Beraz, gau guztia ibiltzen pasa bear. Lagunak sasoiko mutil gazteak ziran; bañan gure aita gizarajoa ler egin da petxutik izugarri nekatzen zan. Etzan txorakeria. Urte batean oso aspertuta etorri zan.

–Ni ez naukate berriz ola ibillirik
–esan zuan, da etzan geiago joan.

GURE AIZPA DOLORES (1881-1901)

Gure aizpa Dolores ogei urterekin ilzan. Ama Birjiña Doloretako egunekoa zan.

Uraxe genduan neskatxa ederra ta bikaña, ez lan gutxi egiten zualako banna.

Orduan etxean bera emakume bakarra zegoan; da, izotzarekin ta edozein eguraldi gaiztoarekin ere, erre kara joan da lixiba jotzen aritzen zan. Zaku galantakin astoa kargatzen ere indarra arek zuan.

Mezetara goizero joan bearra izaten zuan. Don Tomas ura, berriz, urte guztian erremediorik gabe meza illunpetan eman bear izaten zuan apaiza zan; da bolara artan zakur amorratuen soñu aundiak ziran, da gure aizpa ori asto gañean joan da asto gañean etortzen zan.

Ta kantak ere bai; kantak ikasiko zituan ez dakit nundik ere. Irurogei ta zazpi bertsoke Jesukristoren Pasioko liburu txiki bat bazan¹, ta itzik erratu gabe danak kantatzen zituan arek.

Gogoan eukitzen det:

Errespuesta ondo emanda
Jesus alare utsegin,
soldadu batek jota bota zun,
-mendean ez da atsegin-...

Bertso oiek danak gure aitak ere bazekizkian. Ta Don Brauliok, Ostegun Santu gauean, urtero biltzen zuan aiuntamentua erretore etxean. Gure aita ere eramaten zuan. Ta an gure aitari bertso oiek danak kanta arazten zizkan. Ta ala esaten omen zuan danen aurrean:

-Alperrik dek gu kulpitora igotzea. Jesusen Pasioa onek ederkiena kontatzen dik.

Errotarria pikatzen ari zala ere, kantatzen zituan arek. Ta gure aizpa ori ere noiznai aritzen zan bertso oiek kantari. Boza ere aparta zuan.

Nik seme zarrena izanda elizan sartu nintzanean ere, etxera abiatzean:

-Aizan, ator!- deitu zidan atzetik.

Joan nintzaion, da:

-Mikela, umeak ondo azi itzan; umeak Jaungoikoaren bildurrean azi itzan.

Ejenpluak ematen neri ura, artean emeretzi urteko neskatxa zalarik, ogei etzituan da! Dana alakoa zan ura.

Beste neskatxa bat, Sagastumekoa, bere laguna, ikaragarri dantzari ederra, moja joana zan. Beste bat, berriz, Sagastikoa, Reparadoras-etara joan zan Zarautza, muturra tapatutako oietara, ta ura ere dan-dana gelditu gabe ibiltzen zan neskatxa zan. Ta biak ere an etsi.

Komentuetara joanda ere, oiek azkarrena etsitzen dutela uste det, beti eskuak muturraren aurrean ola jarrita dabiltzanak baño obeto.

Gure aizpa, berriz, aien inbiritan gelditu zan. Beti orixe zuan gogoan; da, aita Ameriketatik etorri zanean, guk esan genion:

–Ori moja joango da beifnepein.

Ta aitak esan zion:

–Jaungoikoa serbitzen ez diñat galezariko. Bañan begien bistatik betiko izkutatzea ez niken naiko.

Etzeukan beste emakumerik ere orduan etxean: ama il, gu ezkondu, ta semea ere ezkondu ta zazpi illebeta baño len andrea illa.

Ta, alaxe, udara zan ta gure aizpa ori izarditu ta errotapean sartu zan freskatzeko. Artatik eztul txarra jarri zitzaion, da etzitzaion joaten.

Apaizak kejavu zitzaizkan aitari:

–Pello, gu pasiatzetik etxera ta zure alaba ori aurrean. Aguro joan nai zuan ta eztulak etzion uzten. Zure alaba gaizki dago. Ogei urte ditu ta orren eztulak ikaratzen gaitu.

Aitak esan zion medikuagana joan bear zuala, ta arek:

–Bai; eztulagatik medikuagana joango gera.

Bañan aitak artu ta Tolosara eraman zuan, Arkautezana.

Arek esan zion, katarro zarra biriketant eta odol bildua biotzaren gañean zeuzkala; bi gaitz zeuzkala neskatzak, eta esperantzik etzion eman.

Gero, Oiartzunen bazegoala medikuan bat, eta arengana bialdu zuan, gure anai Miel Antonekin.

Arek ala esan omen zuan:

–Gona zar bat adabakatuko litzake. Bañan au ez; neskatzax au ez.

Eta ala etorri ziran.

Urrena, berriz, Lazkaon bazegoala barberoren bat, eta an ere izan zuan. Santa Marina bezpera zan. Anaiak astoaren gañean eraman zuan estazioraño, gero trenean, ta berriro ere astoan.

Bañan an ere desengañua.

–Ankak aunditzen astean, azkar ibilli neskatzax onekin –esan omen zion anaiari.

Anaia negarrez asi omen zan; ta, arrebak antzemango ziolako bildurrez, ez omen zan arrebagana bereala azaldu. Puxka batean astoarekin ukulluan-edo egon zan.

Azaldu zanean, ordean, azkar konturatu zan arrebax anaiak begiak aundituta zeuzkala. Bañan etzion ezer esan. Etzan tonta, ez.

Erremediorik etzuala etsi zuan gizarajoak; eta, gogoratzen zitzaionean, batzuetan konforme ta batzuetan triste jartzen zan.

Egun batean, anaiak, leiotik baratzara begira ta negarrez arkitu zuan. Ala galdetu zion:

–Zer den. Dolorex?

Ta arek:

–Ez diat ezer ere. Bañan pentsatzen natxiok aurki lur orren azpira joan bearra nagoala emeretzi urterekin...

Ta iltzeko aurrean, olako lekutan bost xentimo bazuala zor; ta alako lekutan bazuala alpreta pare bat ekarri ta iriña emana; ta testamentua egin zuan ederki arek. Oraingo neskatzak malizi geiago daukate, bai.

Il zan bezperan, danak jakin nai zituan nunbait eta anaiari olaxe galdetu zion:

–Aizak, Miel Anton: iltzera natxiak eta Lazkaokoak zer esan zian esan bear didak.

–Zer esan zidan? Igana etorri nai ezik egon niñuan orduan.

–Antzeman nikan nik, bai, naiko negar eginda nere aurrera etorri intzala.

Ta alaxe, danak esan zizkan.

Urrena, berriz, aitari esan zion:

–Aita, oraintxe begien bistatik betiko izkutatzera nua.

Arrezkero, beti pena aundia eukitzen zuan gure aitak.

Ala bear nunbait, eta gizon bat, Ixkurbaneko Joxe Iñazio, etorri zan.

–Ikusi bear degu, ba –esan zuan.

Sartu ta:

–Ni ezagutzen al nazu, Dolores?

Ta arek:

–Jesus! Ezagutuko ez det, ba?

Ari ura esan da ola jira omen zan, da akabo: geiago itzik egin gabe, artan gelditu zan².

1. Irurogei ta bost bertso dira, ta Altzoko Imaz bertsolariak jarri zituan.

2. 1901-eko agorraren 16-garren eguna ta arratsaldeko bostak ziran.

ZENBAIT BERTSO

Juan Jose Ugarte Zizurkilko bertsolari bat zan. Oso ona zala esaten dute.

Gure aita arekin joan zan bein batean Laurkiña bertso kantatzera.

Egun batean, kantuan ari zirala, bertso au bota zion gure aitak:

Juan Jose Ugarteko
gizon aditua,
nik ez dizut galdu nai
dezun kreditua;
gauza onak beti badik
bere meritua,
ni geiago izana
ezin sufritua.

☆ ☆ ☆

Ainbeste bider aritzen ziran, da nunbait ere bertsotan ari ziran egun batean Txirrita ta beste bat, mutil zarrak, eta Olegario ta gurea, alargunak.

Norbaitek bertsoa aurretik botea izango zuan, da gureak bertso au bota zuan:

Oraintxen azkar esango ditut
zuriak eta neriak,
geren esposak kendu zizkigun
aundiagoko Jabiak;

nik ez dakit zer pentsatzen duen
beste mutil zar pariak,
lau bertsolari ementxe gaude
laurok andrearik gabiak.

☆ ☆ ☆

Len esan degun bezela, garai artan
Astiasun sagardotegi asko zan; plazan
bi ziran.

Bein batean, gure aita sagardotegira
joanda, an beste lagunen batzuk ere eu-
kiko zituan, edaten gogotik ari ziranak,
eta aiei bertso au bota zien:

Sei baso atera ta
sei tragotan ustu,
beste sei erateko
iñor biar eztu;
eran korriente baño
pagatzia aztu,
ola tabernaria
nola aberastu?¹

☆ ☆ ☆

Patxi Errerua Aiakoa zan. Gizarajo
aundi bat zan, da mozkor xamarra ere
bai, ta orduan ere ala omen zegoan.

Ta bertsoa botatzeko esan omen
zion gure aitari, ta auxe bota zion:

Zelebria zerade
Patxi Errerua,
ardua erateko
badezu gogua;
orrek ematen dizu
naiko endrerua,
jeniyo orri utzi
ezpazera erua².

☆ ☆ ☆

Egun batean, Aiara iriñak eramate-
ra joan zan, eta bueltan gurdian lasai-
-lasai jarrita zetorren.

Gaua zan eta gure aitak argirik ez.

Alako batean, mikeleteak «*jAlto!*»
ots egin zioten. Ta, gure aita ezagutu
zutenean, ala esan zioten:

–Pello, gurdin?

–Lau zakun erdin,

–Nun dek argiya:

–Ara or illargiya!

Ta ez dakit ordukoa zan edo gero-
koa zan, bañan ordukoa izango zan.
Nunbait eskatu zioten multa. Bañan

bertsoa botatzeko esan omen zion ba-
tek; orrekin barkatuko ziotela.

Baietz, ba, botako zuala, gure aitak;
eta ola bota zuan:

Biria luzia ta
ankik ezin jaso,
nere buru zuri (y) au
zoratu dek oso.
Batere uste gabe
artu naube preso,
agur, gizon prestuak,
eskerrikan asko.

Ta olaxe, barkatu egin omen zioten.

1. Eibarko Juan San Martin-ek:

Sei baso atera eta
sei tragan ustu,
beste sei erateko
iñor biar eztu;
erango luke baña
pagatzia aztu,
olan tabernaria
nola aberastu?

2. Bertso onen beste era batzuk aurrerago
emango ditugu.

GAIXORIK

Azkenerako, alako dar-dar-dar bat jarri zitzaion. Eskuak beti dar-dar ezin gelditurik.

Maldezioa zuala esaten zuan.

Bazan Larraulen Arpide esaten zioten gizon bat. Ezagutu nuan nik ura. Gizon bikaña zan. Españian zan abar-kadunik aberatsena juzkatzen zuten. Buruan sonbreroarekin ibiltzen zan.

Larraulko alkatea izan zan, da antzara jokua arek jarri zuan ango festetan, San Bartolome bigarren batean. Nik sei bat urte nituan orduan, da amarekin joan nintzan ikustera.

Antzarak plazan buruz bera ta ankaz gora jartzen zituzten, sokatik zintzilika. Zaldi gañean egiñal guzian zijoazela, eldu ta lepoa burrundand kendu bear zioten. Esku batekin abereari eutsita, bestearekin antzarari eltzen zioten.

Bañan *Zomorro* izengoitia zuan mutil zar batek, gure aitaren lengusu propioak, bi eskuakin eldu zion; da zaldiak iges egin da an gelditu zan antzaratik zintzilika. Aiek parrak egin zituan jendeak!

Oiartzunen beste bein ikusi nuan antzara jokua. Emen ariñago zijoazen zaldiak. Larraulko estrata bazterrean ezin baitzuten abiada aundirik artu.

Arpidek bi seme ta alaba omen zituan. Alaba neska ederra ta galanta zan. Egun batean, Donostira etorri zan

neskamearekin. Alabak beste zcozer izango zuan; da neskamea, berriz, kapoiak saltzera. Ta, biak batera plazan zeudela, gizaseme bat etorri ta kapoiak erosi zituan. Gero ala esan zion alabari:

–Egin degu kapoien tratua; ta orain zurea egin bear degu, neskatxa.

Ala, ezkontzeko konformatu ziran. Bañan Arpidek etzuan nai. Depositatu omen zuan alaba, edadea izan artean. Bañan gero ere arekin ezkondu zan.

Arpide orren emazteak zazpi baserri ta lakari bat erre izan omen zuan ezkontzeko dotea. Bañan senarrak, erre-medio gabe, beti auzitan ibilli bearra izaten zuan, da danak galdu arazi zizkan. Aurretik dana preparatu ta, uskeri bat balitz bezela, papera firmatu arazi zion, Larraultik kanpora zijoazela, Larrañaga baserriaren azpiko aldean.

Arpide gaiztoa zan, Federik bazuan ere ez dakit. Apaiz ta relijioso guztiai «Jainkoaren zerriak» deitzen zien.

Ta bazan beste gizon bat, Atxaga deitzen ziotena. Pobrea omen zan. Atxaga orren aita, arta puska bat bereztat ganaduaren buruetan artu ta janari arekin ibiltzen zan itzaintzan.

Ta Atxaga orren semeak bide gaiztoz azienda dana jan omen zion Arpideri. Ala esaten zan. «Olako garaitarako oinbeste milla duro» esan omen zion Arpidek, eta bai joan ere. Bañan atea

eta leioak, danak itxi zizkan Atxagak, sartu etzedin. Arpidek leioren bat billatuta, andik paperak sartu ta dana egin zion; bañan, ala ere, azienda guzti-guztia bereganatu zuan Atxagak. Guk azienda ori dana Atxagarena ezagutu genduan, bañan Arpiderena omen zan garai batean.

Neronek ezagutu nuan Arpide ori, Konportako andreari, Xalbadorrari, pezta baten eskea egiten. Lenago, aberatsa zalarik, ongi etorriak eta sekulako omenajeak egiten zizkaten Konportan; bañan gero, pobretu zanean da pezta eske asi zanean, ateak ixten zizkaten. Au mundua!

Gero, Larraultik alde egin zuan, ez dakit nora.

Atxagaren aitari, arta puska gauduen buruetan ibiltzen zuanari, alako dar-dar-dar bat jarri zitzaion, eskuak beti dar-dar ezin gelditurik; eta gure aita alakoa zan da ala esan zuan egun batean:

–Au ere ari dek, ba, dana beretzat eta dana beretzat...

Atxagak aditu zuan, ordea; ta izugarri asarretu ta onela esan zion:

–A, Pello, akordatuko aiz! Ikusiko dek! Ikusiko dek!

Ta gero, denborarekin, gure aitari Atxagak izan zuan dar-dar ura bera jarri zitzaion.

Gogoratu zitzaion, da askotan ala esaten zuan:

–Nik Atxagari ura esan nion, da aren maldezioa izango det.

Ta dar-dar orrekin bastante denboran egon zan, urtebete pasea bai, geiago ez bada ere.

Ura etzan ola oitua; ta, eziñean jarri zanean, bere burua berak tristetu zuan, da orrela geiago gaizkitu zan.

Lenago, noranai ibiltzen zala, animosoa zan. Bañan gauza etzala jarri zanean, animua galdu zuan.

Bañan exerita gisa ortan zegoala ere, etzuan bertsotarako etorriaren partik.

JENDEAREN AURREKO AZKEN BERTSOA

Astiasuko eliza berritu zuten; da, ura berriz idiki zanean, festa aundia egin zan.

Gure aita, ordurako xar-xarra zegoan, da bere oñez bai, bañan bestek besotik lagun egiñez joan zan elizara.

Bertsotan asko aritu zan arratsaldean; elizaren kontu guztiak kantatu zitu; txalo pranko ere jo zioten.

Bañan gero, eliz atarian, gazte oiek –ainbeste gazte estudiante zan kantatze-
ra etorria– atzeneko bertso bat botatze-
ko eskatu zioten.

Ta gure aitak bertso au kantatu zien:

Au esango dizuet
azken-azkenian,
zer egin bear dezuen
iltzen naizenian:
errosaio bat esan
nere izenian,
zerura joan dedin
Pello zuzenian.

Bere denboran ainbeste errosario errezatua zan, bidean iriñarekin zijoala; ta errosarioa nai zuan, iltzen zanerako ere.

Geroztik etxean kantatu zuan. Bañan, nik gogoan detala, kanpoan etzan izan, eta jendearen aurrean atzeneko bertsoa ori kantatuko zuan.

☆ ☆ ☆

*Oiartzungo Lexotik, gaurko Lexoti
bertsolariaren aitonak, Pelloren bertsoa
bestek kantatuta aditu zuanean, beste
bertso onekin erantzun zion:*

*Auxen eskatu digu
ezagun danari:
«Errosariyotxo bat
errezatu neri».
Nik kunplituko diyot
pozik gogu ori,
zeruan gerta dedin
Pello Errotari¹.*

1. Ikus: Manuel Lekuona: «*La Poesía Popular Vasca*», *Quinto Congreso de Estudios Vascos, Vergara, 1930.*

Mikelak etzekien Lexotiren bertsoa; argatik, berak esana ez dalako, beste letra mota batez idatzi degu.

Lekuona jaunak, Lexotiren bertsoaren aurretik, Pellorena dakar, eta Mikelak esan zuan bezelaxe ain zuzen ere.

Bertso au oso ezaguna da Euskalerrian, bañan guztiz aldatuta jaso izan det zenbait tokitan.

Jose Antonio Loinaz-Otaño apaiz jaunak orain ogei ta amar urte Asteasun jaso zuan bezela:

Au ere esan bear dizutet
azken-azkenian,
oartu zaitezuela
iltzen naizenian:
Pater Noster bana errezatu
nere izenian,
zeruan sartu nadin
zuzen-zuzenian.

Tolosako Estanislao Urruzola *Uxola*-ren kuader-
no batean:

Gauz bat esan biar det
aizcn-aitzenian,
zer egin biar dezuten
ni iltzen naizcnian:
errosaiua erreza
nere izenian,
zeruan sartu nadin
zuzen-zuzenian.

Basarrik, *La Voz de España*-n, 1946-XI-3-an:

Orra nere bertsoa
azken-azkenean,
zer egin beazuten
iltzen naizcnian:
aita gure bat esan
nere izenean,
zerura dedin Pello
zuzen-zuzenean.

ERNIORA ZIJOAZENAI

Plazan kantatutako azkeneko bertsoa orixe izan zan; bañan, nik gogoan dedana, geroztik ere bota zuan beste bertso bat gure etxeko atarian.

Ernioko erromeria zan, da jendea bidea betean zijoan. Usurbildik-eta, Oiartzundik-eta, oso urrutitik etortzen zan garai artan jendea, San Juan Txiki bezpera gaba oñez bidean pasata.

Errotak, onra izango badu, soñua bear du; ta gure aitak bi trankakin ibilli arazten zuan egun ortan. Urte artan ere ala zuan.

Ni nere umeakin errotara joana nintzan. Gure aita mandioko atearen kontra zutik zegoan, jendeari begira.

Ta jendea, erromerira bezela, soñu joaz eta deadarka, bulla ederrarekin zijoan. Askok ikusi ta «Euuup! Pello, zer modu? Ariyo, Pello Errota!» ta ola otsegiten zioten.

Bañan batzuek ola esan zioten:

–Urrutikoak bagoaz gurutzera, ta bertakoak ez? Emengo jendeak federik ba al du?

Ni aitarekin nengoan, da ola esan nuan nere artean:

–Gure aitak bertsoa botako ote du?

Ta bota zien, ba. Banekian nik bertso ura oso-osorik, bañan orain asiera ezin gogoratu zait:

.....
.....
nere esplikaziyua
dizutet emango;
beti izan izandu naiz
fediaren bando,
Pello Errota Erniyora
geio ez da joango.

Nik ori aditu, alegia gure aita Erniora etzala geiago joango, ta a zer negarrak egin nituan!

Ta aitak, neri begira jarri ta ala esan zidan:

–Zeri negar egiten dion?

–Berori Erniora geiago joango ez dalako.

–I ere geldituko aiz joan eziñik, bai.

Ez nintzan, ordea, bereala gelditu! Larogei ta bi urterekin igo nintzan ni Erniora. Bidean aurrera joanda, besteak etorri bitartean errezatzen gelditzen nintzan.

Ta Ernion alako lata zar bat zegoan. Ura korreoa omen zan, alegia nai zuanak izena eskribitu ta an txartela sartzeko. Nik ala egin nuan: «*Micaela Elice-gui, 82 años y pico...*» eskribitu ta an bota nuan. Gurutzearen atzean ere eskribitu nuan.

Erniotik jetxi ta Iturriotzen merien datu genduan, da gero Astiasura. Ta

urrengo goizean, sei t'erdietako meza entzun da Donostira etorri nintzan tratuarekin.

Bai; airoso joan nintzan ni Erniora. Bañan orain nun gera? A, Jaungoikoa!

Gure aitak, berriz, zar-planta artean irurogei ta amazazpi bat urte besterik etzituala artu zuan.

Pello Errota (1840-1919). (Eibarko Indalezio Ojangurenen argazkia. 1916-an.)

ERIoTZA

Esan bezela, urtebeteren bat egingo zuan gure aitak gaixorik.

Prai Daniel Baertel, Astiasun misioak eman zituan praillea ere etorri zitzaien arratsalde batean bisitaz. Konpesatu ere arekin egin zan.

Makiña bat kontu aitatu zuten, bere bizitza nolakoa izan zan ta ola.

Prai Danielek ala esan zion:

–Bai; mundu ontan ogia batzuek batera jan bear izaten dute, ta besteak bestera; bizimodua batzuek batera izaten dute, ta besteak bestera; ta zuk ere zerea izan dezu.

Ala, Ama Birjiña Kandelariokoaren eguna etorri zan.

Ura, zebillen toki guztian, edo bertso kantari edo, txapela eskuan zuala, errezatzen ibiltzen zan. Makiña bat bider esan izan dute aiarrak, Pello Errotak, karroa ta idi bakarrarekin zijoala, esku batean akullua ta bestean txapela artuta, errosarioa esaten joaten zala. Errotarria pikatzen ari zala ere, ola aritzen zan. Ta, gauza etzala gelditu zanean, geiago errezatzen zuan.

Beti Ama Birjiñari eskatzen; ta, atzeneko, Ama Birjiña Kandelariokoak eraman zuan.

Ni bezperan ere tratuarekin joana nintzan, da ez nuan uste gaizkiago egongo zanik.

Goizaldera joan nintzaion, ta ala galdetu nion:

–Zer moduz dago, aita?

–Itza moteltzen ari zait, eta burua ere lotzen.

–Bai; mingaña ta burua geiena nekatuak dauzka berorrek bere denboran, eta aiek aurrena aulduko zaizka.

–Bai; alaxe den, bai.

Ta gero, andikan tratuarekin Tolosara joan nintzan.

Eta, bueltakoan, nere lengusu Zizurkilko Juanarekin ta beste lagun batzuekin topo egin nuan. Onela galdetu nion:

–Nun izan zerate?

–Zure etxean bisitan izan gera.

–Gure etxean bisitan? Zer ba?

–Zure aitari elizakoak eman dizkate-la abisatu digute, ta bisitan izan gera.

Aguro joan nintzan ni etxera! Olakorik izango zanik ezta pentsatu ere!

Ta, allegatu nintzanerako, ezagutu egiten niñun, bañan itzik etzuan egiten.

Miñik zuanik ezin esan zuan gixakoak, bañan antsia maiz egiten zuan.

Orrela egun guztia pasa zuan. Don Lorentzo erretorea an zuan iltzen laguntzeko.

Ta gabeen, goiz aldera, il zan¹.

1. Alaba Mikelak Ama Birjiña Kandelariokoa-ren egunean –otsaillaren 2-an– il zala esaten du. Asteasuko eliz-paperak, berriz, otsaillaren 3-an, 1919-an, zardadez il zala dio. Bañan ez dago emen askatu eziñeko korapillorik. Goizeko ordubietan il zala dio eliz-paperak. Gau artan, ain zuzen, etzan iñor ere etxe artan oiera joango; ta, esate baterako, Kandelario eguna pasa gabea zan aientzat.

Eliz-paperak onela dio:

«En la villa de Asteasu, provincia de Guipúzcoa, diócesis de Vitoria, a tres de Febrero de mil novecientos diez y nueve, yo, el infrascrito cura ecónomo de la Iglesia parroquial de San Pedro Apóstol de esta villa, mandé dar sepultura eclesiástica al cadáver de D. Pedro Elicegui y Maíz, hijo legítimo de D. José Santiago y de Doña Josefa Ramona, natural de esta villa,

de setenta y ocho años de edad. Falleció, según certificación facultativa, a las dos de la mañana del día de hoy, en la casa denominada Goico-errotta de esta parroquia, a consecuencia de debilidad senil. En el acto del fallecimiento se hallaba viudo de Doña Joaquina Bengoechea, natural que fue de Cizúrquil, provincia de Guipúzcoa. No otorgó testamento. Recibió los santos Sacramentos de Penitencia, Viático y Extrema Unción, administrados por el cura ecónomo. Se le hizo el oficio de sepultura y ha sido inhumado en el cementerio de esta villa en presencia de los testigos, D. Agapito Zubeldía y D. Roque Machain, de esta vecindad. En fe de lo cual lo firmo, fecha ut supra. Lorenzo Azpiazu». (Asteasuko elizako bostgarren eriotz-liburuan, 219 orrialdean).

**PELLO ERROTAK
JARRITAKO BERTSOAK**

ITZAURREA¹

Bigarren zati au, bere izenak dion bezela, Pello Errotak jarritako bertsoekin osatu degu.

Bere egillearen izena zenbait papek ematen digute. Asteasuko Mixioarenak onela dio: «Bertso Berriak Asteasuko Elizegik jarriak».

Arantzazuko lenengo kanta-papek:

«Asteasun bizi dan
Pello Errotariak».

Bigarrenkoak:

«Elizegik nai luke
guztiyok juatia».

Irugarrenkoak:

«kontentuz arkitzen da
Pello errotakua».

Donostiko Udalari 1879'an zuzendu zizkion bertsoetan, berriz, bere burua oso agerian ipiñi zuan Pellok.

Udarregiri ordañetan jarri zion bertso saillean, berriz, bein baiño geiagotan azaltzen da Pello Errotaren izena.

Bañan beste gañerakoak ez dute Pelloren izenik ematen, eta ez genduan arenak ziranik sekulan jakin izango, beraren alaba Mikela izan ez balitz.

Bertso-paperez betetako nere karpetak etxera eramaten nizkan, eta an bertso-paper bakoitzetik iru-lau bertso irakurri. Geienetan onela zion:

–Ez; ori ez.

Bañan noizean bein ola esaten zuan:

–Bai; ori bai; ori nik eskribitua da.

Ta buruz beste zenbait bertso esaten zituan, nik bertso aiek berak paperetik nerekiko irakurtzen nituan bitartean.

Mikelak bere aitaren sekretariotza egiten zuan. Berak eskribitzen zizkan bertsoak. Ta larogei urteren buruan, bertsoak eta gertaerak buruan zeuzkan arek, eta guri esan. Arritzeko gauza benetan. Bañan ortik pentsa dezakegu gure erriaren oroimena norañokoa dan.

Gertaera oiek, Mikelak kontatu bezelaxe jarri ditugu, itzez-itz magnetofonoz jasota. Argibide oiekin, bestela guretzat illun xamarrak ziran bertsoak, argiz beterik gelditzen zaizkigu.

Bañan badira beste zenbait bertso, ez gertaera ta ez kanta-papera ezagutzen ez genituanak. Oietan Mikelari zor diogu dan-dana. Etzan bertso guztietaz oroitzen; ezta batzuetan bertso osoaz ere. Bertsoa erdizka gogoratzen zitzaionean, lerro utsak puntuz markatuta jarri ditugu.

Bañan lerroa puntuz eta gero oar batekin dagoanean, oarrak dion bezela, kristau edo erri izen bat kendu degula esan nai du. Or aitatzen diranen ondorengoak gure artean izango dira oraindik ere noski, ta ez goaz iñoren lengo lotsak eta samintasunak berritzera.

Beste batzuetan, nik paperen bate-tik bertsoak irakurtzen ari nintzala, Mikelak onela zion:

–Oiek ere badute, ba, gure aitaren bertsoen itxura!

Bañan dudan baitzegoan, ez ditugu liburu ontan jarri.

Gañera, Mikelak etzuan beti aitaren sekretariotza egin. Beraren aizpak ere egin izan zuten bein baño geiagotan. Orduan jarriak ezin, ba, ezagutu.

Beraz, gaur emen argitaratzen diranez gain, beste bertso asko ere jarri zuan Pellok; bañan, zoritxarrez, oiek ez ditugu sekulan Pellorenak bezela ezagutuko.

Eten gabe etortzen omen zitzaion jendea, bertsoak jartzeko eskean. Baita Pellok ere pozik asko jarri, jorjala irabazteagatik. Bost duro kobratzen omen zien.

Pello Errotaren bizitza deritzaion zatian ere badaude, Pellok boteak ez-ezik, jarriak ere zenbait bertso. Bañan aiek iñork eskatu gabe moldatuak dira; bere barrenak eskatzen ziolako papereratu zituan.

Eta alako bertsoak –Mikelak gogoan jasoak gañera, ez guk paperetan arkituak– Pelloren bizitza argitzen diguten ezkerro, egokiago ematen dute an, orain emen baño.

1. Bigarren zati au, 1963 urtean argitaratu zan, *Auspoa* liburutegiaren 33 zenbakian: *Pello Errotak jarritako bertsoak bere alabaren argibideakin*. Bañan ez orain agertzen degun bezela. Arrezkerro, ia ogei ta amar urte igaro baitira, Pelloren beste bertso asko azaldu dira. Oiek emen erantsi bearrak ziran, eta ala egin degu. Bañan Pelloren alabaren argibiderik gabe, ura 1967 urtean itzali baitzan. Orduan egin genduan itzaurretik ere gauza batzuk aldatu bear izan ditugu. Bañan al degun guztia zegoan bezela utzi degu.

(1868)
ANOETAKO ASTOA

Doñu eta bertso auk Irurako Inazio Arregi segalari izandakoari jaso nizkion. Aurretik onela esan zigun:

«Orain urte asko dala –bertsoak esaten du: 1868-an– iruratar batzuk Anoetara joan da angoekin musean asi omen ziran. Aurrena litro erdi bana ardo edo txiki bana edo badakizu zer izango zan orduko jokua. Bañan galtzen duanak min izaten du ta:

–Berriz jokatu bear diagu! Orain duroa jokatu bear diagu!

Bi-bitara noski. Ta duro bana edo amarna errial botako zuten Irura aldetik. Bañan besteak dirurik izan ez ta an batenbat izango zan astoa zuana, ta astodunak:

–Guk astoa jarriko diagu.

Nik sasoiu nuanean, ogei durotan asto onak baziran. Bañan amazazpi peztan astoa erosten ere ni neroni ezagutua nago. Gure etxean bazan amazazpi peztan pagatutako astoa, urte asko egin zituana. Ta duroan ere izango ziran. Eun da amar urte dira¹, aizu, kontu ori zala ta orduan asko izango zan duroa ere. Edozein moduz, iruratarrak irabazi ta errira astoarekin etorri ziran.

Gero, Pello Errotari abisatu zioten zer-nola pasa zan, da arek bertsoak aterra».

Ona emen, beraz, doñua eta bertso oiek, Inazio Arregik eman bezelaxe:

I - ru - ro - gel ta zor - tzi mi - lla zor - tzi - reun da, Kris -
to mun - du - ra za - la ga - rai o - ne - tan da, ku - ku ku -
ku. Txis - te po - li - ta - go - rik ger - ta - tu - tzen lan
da, guk no - la e - gin gen - du - ben A - noe - ta - ra joan - da.

- 1/ Irurogei ta zortzi
milla zortzireun da,
Kristo mundura zala
garai onetan da, *ku-ku, ku-ku.*
Txiste politagorik
gertatutzen lan da,
guk nola egin genduben
Anoetara juanda.

- 2/ Martxuaren lenengo
igande onetan,
iruratar batzubek
giñan Anoetan, *ku-ku, ku-ku.*
Pelía maiz oi degu
ango lagunetan,
arraiskatubak gera
jokuko lanetan.

- 3/ Gure jokuba etzan
izan jolasian,
aizkenerako giñan
beruen klasian, *ku-ku, ku-ku,*
aberia jokutzen
dirurik ezian;
astua irabazi
diyegu musian.

- 4/ Bost pezetaren prendan
astua zan jarri,
jokatuta okerrik
etzedin etorri, *ku-ku, ku-ku.*
Irabazi ta laister
Irurara *arri,*
kontsuelo txikia
ez gendun ekarri.

- 5/ Astua ona dago
erozeñientzako,
ernari dago beintzat
gure iritzirako, *ku-ku, ku-ku.*
Oraiñ asto bat eta
bi maiatzerako,
beste iru egingo ditu
oso zartzerako.

6/ Zaldalia jateko
onak dauzka ortzak,
arrantzaz ta saltoka
ortxen dabil pozak, *ku-ku, ku-ku,*
atera zaizkiola
barrunbeko otzak;
eztauzka egun txarrak
asto buztan motzak.

7/ Asto manten erreza,
tranpak badakizki,
libre uzten bazaio
soruan da aurki, *ku-ku, ku-ku.*
Topatzen dubenetik
jango du galanki,
esi txarrak badaude
ezta aren aitzeki².

1. Bertso auek 1978'an jaso genituan.

2. Pello Errotarenak bezela eman zizkiguten bertso auek, eta orregatik sartu ditugu liburu ontan. Bañan duda egin diteke, gure iritzirako beintzat, ala ote diran. Guk beintzat ez diegu aren bertsoen egitura arkitzen.

Pelloc, izan ere, ogei ta zortzi urte zituan bertso auek jarri ziranean, 1868-an. Ordurako beste errietatik ere jendea bertso eske etortzen ote zitzaion?

Ta, arenak ez badira, norenak? Xenpelarrek ogei ta amairu urte zituan orduan. Ura bai; ura famaren

gaillurrean zan. Iruratarrak arengana joango ote ziran, beraz? Urbillago, Asteasun alegia, Agustin Zarkarra zuten, berrogei ta amabi urtekoa orduan, eta bertsolari ona bera ere. Arek jarriak ote? Ez det uste korapillo au sekula askatuko degunik.

Bertso auen bi kopia artu genizkion Inazio Arregiri: bata, berak aspalditik idatzia zeukana; bestea, doñua ere jasotzeko berak kantatu ta magnetofonoz grabatu geniona. Onek aldaketa auek ditu: 1/7: zer nola egin genduen; 6/2: sano dauzka ortzak; 6/8: asto itsats motzak.

(1879)

BERTSO BERRIAK

ASTEASUKO ELIZEGIK JARRIAK

Asteasuko 1879 urteko mixioari buruz, onela esan zigun Pello Errotaren alaba Mikelak:

«Nik amairu urte nituan. Nere gazte denboran, Amasan, Zizurkillen eta Astiasun ezagutu nituan mixioak. Zizurkilkoa izan zan aurrena.

Angoa ikusi eta «Asteasura ekarritzeko egin zan ametsa»; ta, ala, erri guztiak dirua emanda ekarri ziran mixiolariak. Maiatza zan, baserritarrentzat garairik okerrena; bañan, ala ere, bederatziiurren artan erri guztian ganadu bat ere etzan lotzen lanerako. Gurdi txistu bat mendian entzuten bazan, «zein ote da ori?» galdetzen zuten danak, arrituta.

Begira jarri ta bazter guztietatik bazetorren jendea bideak betean. Baita Alkizatik, Zizurkildik, Adunatik ta besteetatik ere. Orduan ala izaten zan: erri batean mixioak baziran, inguruko errietatik ere agure-atsoak ez beste danak etorri. Astiasutik ere ala joan giñan Zizurkilla ta Amasara.

Bazan orduan errian Ameriketarik etorritako erriko seme bat, Xanti, ta onela esan zion onek gure aitari:

–Pello, nik esango banu Ameriketara nere errian aste-egunean nola dijoan mixiora jendea, ez lidake iñork sinisturiko ta erotzat joko ninduten.

Orduan bakarrik ezagutu nuan tabernara txiki-erdi bat edatera animik ere joan etzan eguna. Orain fede otza dago orduko aldean.

Zizurkilkoan, zimitorioan egin zituzten sermoi batzuk, jende dana elizan ezin sartu zalako.

Astiasura bi praille etorri ziran: Frai Luis eta Frai Daniel. Frai Luis begi bakarra zan; ta bestea, berriz, oso gaztea. Gure aitak ere esaten du:

Oi ta bost urte oraindik eta predikadore zuzena.

Erretore etxeko atarian biltzen zan jendea, ta andik elizara prozesioan joaten giñan, «Atoz, pekataria» kantatzen. Aiton kaskazuri danak ere kantari joaten ziran.

Izlari bikañak ziran praille aiek biak. Frai Luisek predikatzen zuan aurrena, ta gero Frai Danielek.

Beste bertsolari batena nik Amasako mixioan aditu nuan. Barkazioko sermoia zan. Ola esan zigun prailleak:

–Nere kristauak: bertsolari zar batek bein esan zuana esango dizuet orain nik ere:

Asteasu. (A. Z.-ren argazkia).

Lenengoa fedea,
bigarrena esperantza;
irugarrengo orrek badu
milla bat mudantza:
Il da karidadea!
Bizi da mengantza!¹

Ta iru bider esan zuan:

Il da karidadea!
Bizi da mengantza!

Bukaeran ere, Astiasun, erretore
etxeko atariraño laguntzen genien prai-
leai. An danak belauniko jarri ta guru-
tze batekin Aita Eternoaren bedeinka-
zioa ematen ziguten. Ta gero ixil-ixilik
joaten giñan norbere etxera. Orduan

kristau beroak edo otzak izaten ziran;
etzegoan epelik, gaurko geienak bezela.

Zimitorioa errosario, medalla ta eliz
liburu saltzalez beteak egoten zan. Gero
galerazi zuten ori.

Gure aitak, etxera joan ta egun ar-
tan egindako sermoiaren gañean bertso
pare bat apuntatzen zuan.

Gero, kanta-papera publikatzera-
koan, erriko bi gizonak esan zioten mi-
xioa aiek ekarria zala jartzeko. Bañan
gure aitak ezetz esan zien; erri guztiak
ekarria zala ta etzala batere gezur bea-
rrikan».

Oneraño Mikela Elizegi Pello Erro-
taren alabaren itzak. Mikelak bertso ba-
tzuk kantatu zizkidan. Bañan guztiak ez
ditut Tolosako Fakundo Adurriaga *Be-
samotza* zanaren bertso-bilduman beste
iñun arkitu. Ontan dauden bezela jar-
tzen ditut.

1/ Milla zortzireun irurogei ta
emetzigarren urtea,
Asteasura logratu dute
misiyua ekartea;
ondorenean gogoratu zat
ejenplo on bat jarrea,
onetarako zure bear naiz,
guziyon Jesus maitea.

2/ Maiatzaren ogei ta batean
asi zaizku misiyuak,
jakin ditugu nola diraden
guretzat kondiziyuak;
gure onerako izandu dira
orien esplikaziyuak,
indartsu, arren, egin nazala
Jesusen bendiziyuak.

- 3/ Au Zizurkillen ikusi eta
egin genduen ametsa,
Asteasura ekarritzeko
iñola're al bagentza;
erri guzia orretarako
egiña dago nobleza,
komisioa nonbratu eta
kunplitu degu promesa.
- 4/ Frai Luis orrek predikatu du
kulpitotikan aurrena,
itzegin digu erakustera
etorri dala gugana;
ezaguturik gure artian
premi aundiya zeguana,
orren sermoiak mugituko du
sentidurikan duena.
- 5/ Frai Danielek itzegin digu
berriz urrengo puntuan,
ez segitzeko komertzioan
guk mundurako tratuan;
anima garbi idukitzeko
zuzenian da kontuan,
onetarako konbeni dana
Jaunaren beldur santuan.
- 6/ Relijioso bi izan dira
seme San Frantziskorenak,
guk kunplitzeko baldin bagindu
eman dizkue ordenak;
gure onerako izandu dira
oiek egindako lanak,
Jauna alabatzen ekusitzia
zeruan nai dute danak².
- 7/ Egoki asko atera zuten
guretzat on zan planua,
etzala basta pentsatutzia
«konfesatzera banua»;
bear bezela pentsatutzeko
utsegiñaren damua,
dolorea ta propositua,
ori da bide sanua.

- 8/ Ikasirikan arkitzen gera
nola egin konfesioa,
esamiñara prestatutzeko
lenengo atentzioa;
dolorea ta propositua,
ori da kondizioa;
penitentzia kunplitutzean
badu satisfazioa.
- 9/ Asko alditan esan digute
predikadore maiteak,
bat utzi gabe ateratzeko
barrengo serpienteak;
artatik arin jartzen dirala
animetako nekeak,
minutu artan citen dirala
Jaungoikuakin pakcak.
- 10/ Pekatariak egiñagatik
pekatu ustez gordean,
Jaun Zerukua presente dago
beti begien aurrean;
deskuidatutzen giñan geiago
gauza ori jakin gabean,
ontzaz aurrera izango gera
gu bizimodu obean.
- 11/ Obligazio asko diogu
kristau guziak Jesusi,
nere mingañoak zenbateraño
au ezin adierazi;
arren prueba klaroan dago
iñork nai badu ikusi,
bere odola ixuri eta
danok ginduzen erosi.
- 12/ Pekatu egin dan bakoitzian
Jesus berriro josten da,
infernu dana zabaldu eta
zeruko atea ixten da;
etsaietara aren anima
entregatua uzten da,
ez al gerade atrebituko
kalte oiek ikustean?³

- 13/ Engañagarri bat besterikan
ez dadukagu mundua,
tentazioa nunaitik eta
iñola ezin kendua;
allegatutzen zaigun garaian
eriotzako ordua,
bear bezela pronto ez badago
aren anima galdu'a⁴.
- 14/ Il bearra guk danok daukagu
pekatuak ekarriya,
konsideratzen badegu ondo
gauza ikaragarriya;
anparorikan iñundik ez ta
estadu errukarriya,
aren anima galdua dago
pronto ez badago jarriya.
- 15/ Nere kristauak, badatorkigu
azken juizioko eguna,
Josepetako zelai santuan
danok bildu biaguna;
juez justuak letuko digu
munduan egin deguna,
errukarriya aterako da
ara gaizki joaten dana.
- 16/ Juez justuak begien bistan
letuko du sententziya,
zer posturetari igaro duben
mundu onetan biziya;
zuzen badago ziertoa da
zerua irabaziya,
gaiztoak berriz infenuetan
eternidade guziya.
- 17/ Obligaziyo askoren mende
bizi gera gurasuak,
prezisamente guk azi biar
aur inozente gaixuak,
erakutsiaz nola diraden
Jesukristoren pausuak;
gañerontzian guretzat datoz
kastigu izugarrikuak⁵.

- 18/ Inozentia utzitzen badu
gurasoak okerrean,
etsaiak ura tentatuko du
agudo jeneralean.
Zer eskandalo jarriko ditu
orrek mundu zabalean!
Ekuskizunak aundiak daude
Jaungoikuaren aurrean.
- 19/ Aurrarentzako bear dana da
bataioa lenbiziya,
orren urrena tokatzen dira
mantenua ta jantziya;
dotrina ondo erakutsiyaz
Jesusek guri utziya,
ala portatzen baldin bagera
libre da kontzientziya.
- 20/ Seme-alabak bizi dirade
ordena onen mendean,
aita ta ama errespetatu
bear dan umildadean;
al duen gaiaz sokorrituaz
ezintuera diranean,
berak nai badu ala izatia
artaratutzen danean.
- 21/ Premi danean lagundu ondo
aitari eta amari,
bestela ofensa egingo zaio
guziyon jabe Jaunari;
erreparatu deiola ondo
atal buruko kanari,
kastigu aundiyak etortzen zaizka
gaizki portatzen danari.
- 22/ Eskandaloso guziak dira
etsaien aiudanteak,
engañatutzen ibiltzen diranak
pertsone inozenteak;
zabalik beti utzitzen dizka
okerrerako ateak,
desprezio au ez du merezi
Jesusen borondateak.

- 23/ Pertsona eskandaloso batek
anima asko galtzen du,
zeru bidean dagona ere
infernurako jartzen du;
bere anima etsaietara
orduak entregatzen du,
etziñake zu ola ibilliko
au pentsatuko bazendu.
- 24/ Aurretik asko illak dirade,
gu're ez beti biziko;
zerbait esaten asia nago
banuke adieraziko;
mundu ontako iduripenak
dirade egun gutxiko,
kuidado anima galdu ez dedin
eternidade guziko.
- 25/ Aldrebes asko geunden bada
gauza oiek ez ikasiyan,
pekatuetan bizi giñanak
geren denbora guziyan,
illuntasuna beste gauzarik
ez dala kontzientziyan;
oien sermoiak para gaituzte
Jaungoikuaren graziyan.
- 26/ Gure animak konsolatzera
oiek zaizkigu etorri,
nola bear dan garbiro asko
dizkigute irakorri;
bengantzarikan baldin badegu
barkatuzeko alkarri,
lenago gaizki bizi giñanak
orra deskantsuan jarri.
- 27/ Barkaziyoko sermoia egiten
kulpitotikan asi zan,
Jesusen prueba nolakua zan
klaro asko ikusi zan;
bengantzak zeukan ate zabala
derrepentian itxi zan,
erri guztia jarri gaituzte
pake santuko bizitzan.

- 28/ Pertsona asko bizi giñaden
pekatuak erituak,
obra onetara utzi nai ezik
etsaiak amarratuak;
traba guziak libratu ditu
gizon oien predikuak,
esan gentzake oiek dirala
gure animen medikuak.
- 29/ Bear bezela alabatuko
banu Arrue Frai Luis,
sermoi ederrak egin dizkigu
bere birtute ugariz;
predikadore izugarriya,
azkarra dago memoriz,
maiz ekartzia orrelakua
obe litzake al balitz.
- 30/ Beste laguna Baertel zuen,
Frai Daniel izena,
oi ta bost urte oraindik eta
predikadore zuzena;
ederki asko betia dauka
memoriko almazena,
estimatua bear litzake
tamaña ortako gizona.
- 31/ Mesede asko izan degu guk
gizon oiek ikusia,
sendatu eta utzi gaitue
len gaizki geunden guzia;
bide luzean zabaldu dedin
relijjioko azia,
Jaunak diela leku askotan
predikatzeke grazia.
- 32/ Ni Asteasun bizi naizena,
nerez naiz errotaria,
oiek juanda artu dedana
pena ikaragarria;
baldin banengo poderatua
interesez ugaria,
errian bertan egingo nieke
oiei konbentu berria.

- 33/ Obra onetan segitutzeko
eman dizkue puntuak,
denbora junda ez du balio,
orain atera kontuak;
Jesusengana beti gogatu,
gorrotatu pekatuak,
animak indar iduki dezan
maiz artu sakramentuak.
- 34/ Jesus maitia amoriuaz
daukagu guri begira,
garbitutzeko otsegiten du
animan degun zikiña⁶;
sakramentuak maiz eta ondo
errezibitzen badira,
pausorik ere utsegin gabe
zeruetako glorira.
- 35/ Nere kristauak, utzi dezagun
ori ola dan kasuan,
pentsatuaz zer konsueluak
diraden Paradisuan;
Ama Birjiñak artu gaitzala
danak guziok besuan,
gero gloria goza dezagun
eternidade osuan.
- 36/ Guzion Jesus, guregatikan
egin bear du erregu,
orretarako Jesusen Ama
bitartekotzat biagu;
orren fabore atera ezkeru
zerua dago seguru,
Pedro Elizegik au deseo du,
amen, komeni bazagu.

1. Aiako Izuelako Artzaia bertsolariarena.
2. Fakundo Adurriagaren bilduman beste onela dago bertso-lerro au: *zeruan nai duten, amen*. Oker, beraz, punturako. Guk *zeruan nai duten danak* jarri degu, Mikelak ala esan baitzuan.

3. Puntu au ere oker dago; agian *kalte oiek ikusten da* bearko luke.

4. galdu'a: galdu da.

5. Puntu au ezin irakurri degu Adurriagaren bilduman; *izugarritzkuak* idatzi degu, Mikelak esan bezela.

6. Puntu au ez da bere lagunekin ondo uztartzen. Pello Errotak nola jarri ote zuan?

(1879)

BERTSOLARIEN JOSTAGUDA

Donostiko *El Urumea* egunkariak, bere 1879 urteko uztaillaren 22-an, one-la zion:

«Se están imprimiendo los programas del Certamen poético en lengua euskara y concursos de 'bersolaris' y de tambolinteros, anunciados en esta Ciudad para el día 7 de Setiembre próximo.

Ofrécense cuatro premios consistentes en diversos objetos artísticos para los vencedores en el certamen poético, dos de a 40 y 25 pesetas respectivamente, en metálico, para los 'bersolaris' o improvisadores que más se distinguan, y otros dos premios iguales para los tambolinteros que con más habilidad ejecuten en el silbo aires tradicionales del país».

Egunkari orrek berak, 1879-ko uztaillaren 29-an, bertsolari sariketa orren oiñarriak eta legeak ematen zituan euskeraz eta erderaz:

«Euskaldun bertsolari izkribitzalle eta soñularien bilkida eta jostaguda Donostian 1879ko agorrillaren 7 garren egunean.

Donostiako Bilguma edo Aiantamentuak, bere aldetikan dezakean guzia egin nairik gure izkuntz ederra eta oitura on eta zarrak mendi oetan gorde eta al diteken dana zabaltzeko, eskeintzen ditu sari batzuek, euskararen onean egingo dan festa batean emango

diranak, eta jostaguda artan parte artu nai duten guziak jakin dezaten oek zer diran eta nola emango diran, adierazitzen dira emen guzien ezaguerarako:

Bertsolarien jostaguda

Datorren agorrillaren zazpigarren egunean, egurdiko amaiketarik ordu-bata bitartean, dotirudiko Biltoki edo Teatroan izango da aoz-ao eta erabaki ere bai itz neurlari edo bertsolarion kantuzko jolasbidea.

Onetarako, jokatu nai duten bertsolarien izenak jakin bear dira datorren illaren 25-erako, eta artaratzen diranak gaztigatuko diote denboraz festa-giari Batzarre edo Aldimaitzari, onek erabaki dezan zer eratan jokatu bear duten.

Batzarreak esango die zeren gañean joka bear duten bertsuetan, eta izango da aixa ezagutzen duten jolas-gairen baten gañean.

Leiatze onroso onetan garaiena agertzen danari emango zaio berrogei peztako saria, eta ogei ta bostekoa ari geien urreratzen zaionari...

Concurso de bersolaris

El concurso de bersolaris se celebrará en el Teatro Principal de esta Ciudad,

de las once de la mañana a la una de la tarde del domingo 7 de setiembre.

Serán admitidos a él todos los bersolaris que se presenten, sea cualquiera la región del país vascongado a que pertenezcan y el dialecto que hablen; pero los que deseen formar parte deberán hacerlo saber a la Comisión, verbalmente o por escrito, antes del día 1.º de setiembre, con objeto de que puedan constituirse las bincas o trincas que se estime oportuno.

Un Batzarre o Jurado especial presidirá el acto, designará la forma en que deben luchar los opositores, y señalará los temas sobre los que debe versar la discusión.

Se concederán a los vencedores que el Jurado califique en primero y segundo término, un premio de cuarenta pesetas y otro de venticinco, ambos en metálico».

Andik zazpi egunera, 1879-ko abuztuaren 5-ean, *El Urumea* orrek berak,

Pello Errotaren bertso batzuek agertu zituan, aurretik erderazko adierazpen bat zutela:

«Nuestros inimitables improvisadores se hallan muy animados para tomar parte en el certamen que se va a celebrar en esta ciudad el día 7 del próximo setiembre, pues al tener noticia el ya célebre Pello Elícegui (á Errotariya) reta, en unión de su compañero Bernardo Otaño, a otros dos que quieran presentarse a disputar los dos premios de 40 pesetas el 1.º y de 25 el 2.º, que se adjudicaron (sic), después de oído el veredicto del jurado que se nombrarán (sic) con este objeto, si los dos mejores izt-neustularis (sic).

Es un desafío cortés que Pello hace, previa la venia del Excmo. Ayuntamiento; y no dudamos que habrá más de uno que querrán luchar en esta noble lid; disputar al fácil improvisador de Asteasu, que tanto se ha lucido últimamente en Elizondo, el triunfo del mejor versolari de Guipúzcoa.

- 1/ Aiuntamentu noble,
ongille, trebea,
deklaratzera nua
daukadan idea;
oso galdu ez dediñ
euskaldunen legea,
Donostiyan pasa nai guk¹
kantuz umorea,
ortarako beagu
beron poderea.

- 2/ Igaztandik aurtena
badala mudantza,
gure alderdiraño
pasatu da boza;
nai duena etorri
libre dala plaza,
iruritzen zait ondo
pentsatutako gauza,
nork bere abillidadea²
bistan ager beza.
- 3/ Abisatutzen diot,
aiuntamentu jauna,
disponitu dezala
berak nai duana;
zelebratu nai genduke
guk kantuzko lana,
lagun bat badarukat
izugarri ona,
etorriko giñake
beste birengana.
- 4/ Esango det zein geran
gu bi bertsolari:
Bernardo Otaño eta
Pello Errotari;
jokatu deseoa
gaude beste biri,
ondo iruritutzen
bazaie berori,
abisa dezate
nai duen etorri.
- 5/ Lengo kostunbre zarrak
oso aztu gabe,
nere iritzirako
segitzera obe;
len ere Donostiyan
ondo artuak gaude,
kantatuko diegu
euskaraz ta trebe,
abisatzen badiguc
etorriko gerade.

6/ Ziudade orrek badu
aparteko grazia,
estimatutzen dute
euskaldun guzia;
igaz allegatua
nago lenbizia,
oraindik goguan det
orko noblezia,
argatik esaten det:
«Biba Donostia!».

Leen ere esan degunez, Elizondon euskal festak izan berriak ziran Santiagotan, erriko festetan alegia. Jose Bernardo Otaño eta Pello Errotak kantatu zuten. Orduko bertso saioaren berri Iruñeko *Revista Euskara* aldizkariak eman zuan. Beraren itzak or goien arkituko ditu irakurleak.

☆ ☆ ☆

Urte berean, 1879-an alegia, onako liburuxka ontan agertu ziran bertso auek: *Euskal izkribatzalleen indar-neurtzea, 1879ko Agorrellaren 7garren egunean Donostian eguiña, orretarako artu diran prestamen, eta sariztatuak izan diran izkribu-antolamenduen oroitza. Uri onetako Bilgumaren erabakiz argitaratua. Donostian: Antonio Baroja-ren moldizkiran. – 1879 garren urtean.*

☆ ☆ ☆

Eun urteren buruan berriro argitaratu ziran bertso auek, eungarren urteburuaren jaiak zirala-eta, egitarauaren osagarri bezela: *1879-1979 Euskal Jaien*

Ehunurteurrena / Centenario Fiestas Euskaras / Abuztuak 31 – Irailak 6 eta 7 / 1979.

Baita ere *100 años al servicio de Guipúzcoa. La Caja de Ahorros Municipal de San Sebastián (1879-1979)* liburuan, 184 orrialdean.

☆ ☆ ☆

1879-ko abuztuaren 10-ean, onela esaten zuan *El Urumea* dalako orrek:

«*Certamen poético en lengua euskara y concurso de bersolaris, improvisadores y tambolinteros.*

El día 7 de setiembre a las once de la mañana se celebrará un concurso de bersolaris o coplacarís improvisadores en el Teatro Principal. Todos los que deseen tomar parte en este acto deberán hacerlo saber así a la Comisión antes del día 1.º de setiembre próximo.

Un batzarre o jurado especial adjudicará a los vencedores un primer premio en metálico de 40 pesetas y otro de 25».

☆ ☆ ☆

Pelloren bertsoak erantzuna izan zuten, *El Urumea* orrek, 1879-ko abuztuaren 12-an, adierazten duanez:

«*Nuestro simpático bersolari Juan Bautista Urquía contesta al reto de Pello Errota, aceptándolo y citándole para el día 7 de setiembre. En su improvisación apenas oyó la lectura de los seis versos que aparecieron en uno de nuestros anteriores números, nos llamó la atención la siguiente copla:*

Pellori arronka ori
zerk bota azi diyo?
Ez dala uste ote du
iñor kontrariyo?
Len ere beak goiari
eutsi izan diyo,
aurten ere usurbiltar bat
azalduko zayo:
nai badu datorrela,
abisa bekiyo.

Ya tenemos, pues, a dos de nuestros mejores coplacarís dispuestos a tomar parte en el certamen que se va a celebrar el mes de setiembre, y sabemos que otros varios se presentarán también a la comisión respectiva del Excmo. Ayuntamiento, solicitando se les admita como aspirantes a los premios establecidos. Cuanto mayor sea el número de los que se presenten a estas luchas de la inteligencia, que con laudable celo trata de fomentar nuestra corporación municipal, contribuirá a dar más animación al acto y hará indudablemente que se despierte en todos la afición al estudio de nuestra inimitable lengua, eminentemente poética».

☆ ☆ ☆

Iraillaren 7'an, berriz, onela zion *El Urumea* egunkari orrek:

«*Certamen poético. Hoy domingo 7 se verificarán en el Teatro Principal de esta Ciudad los anunciados concursos de bersolaris (improvisadores) y de tambolinteros, y la distribución de premios a los escritores laureados en el certamen poético.*

La función se efectuará con arreglo al siguiente programa:

De once de la mañana a una de la tarde tendrá lugar, bajo la presidencia de un jurado competente, el concurso de bersolaris, en el que tomarán parte los conocidos improvisadores Pedro Elice-gui (a) el Molinero de Asteasu; José Bernardo Otaño, de Cizúrquil; Juan Bautista Urquía (a) Gorria, de Usúrbil; Manuel Udarregui, de Igueldo; Juan José Belderrain, de Cizúrquil; Vicente Gorrriaran e Isidro Arancegui, de San Sebastián; José Manuel Múgica, de Alza; Gumersindo Ibarbia y Agapito Muñoa, ambos de esta Ciudad».

☆ ☆ ☆

El Urumea orrek, 1879-ko irailaren 9-an, bertsolari jaialdi orren berri onela ematen zuan:

«*Nada más original y nuevo que el aspecto que presentaba el Teatro Principal al mediodía de anteayer.*

Veíase el escenario adornado de guirnaldas de laurel que en graciosas ondulaciones venían continuando por los antepechos del anfiteatro a servir de orla a los escudos de armas de los pueblos de esta provincia y a cuatro tarjetones en los que aparecían en gruesos caracteres los nom-

bres de Astarloa, Humboldt, Etxevarry y Larramendi.

El público que ocupaba las altas localidades y aun las bajas llamaba vivamente la atención por el aspecto en conjunto que presentaban tanta camisa blanca de nuestro incansable aldeano, confundida entre la blusa azul o roja de los intrépidos pescadores de esta localidad o entre los aseados trajes de nuestros laboriosos artesanos.

A cada lado del palco escénico, que representaba un bosque, veíanse seis improvisadores con su traje habitual, luciendo limpia camisa y blancas alpargatas, apareciendo en aquellos rostros tostados por el sol retratada una ruda franqueza.

El jurado ocupaba el fondo de las tablas.

Gran sorpresa causaba aquella lucha que se entabló entre aquellos aldeanos que sin la más mínima noción de las más rudimentales reglas de retórica entonaban una estrofa que, al par que encerra-

ban una idea que demostraba una gran riqueza de imaginación en el improvisador, no daban lugar a que sus versos fuesen tachados ni de falta de metro, ni de defectuosas por el modo de consonantar.

Hasta el presidente del certamen, conocido por uno de los mejores improvisadores, expresaba su voluntad con estrofas que arrancaban nutridos aplausos, así como ocurría con las que juzgaba, quienes con sus agudezas y chistes producían tal barullo en el numeroso público que les escuchaba atento que más de una vez nos impidió oír estrofas enteras.

El certamen de la mañana terminó poco antes de la una...

Los improvisadores premiados fueron Pedro Elícegui (a) Errotaria de Asteasu, José Bernardo Otaño de Cizurquil, Juan José Alcain (a) Udarregi de Usúrbil y Juan Bautista Aurquía».

1. El Urumea egunkarian: gue.
2. El Urumea egunkarian: nor.

AMASAKO SEGA-APUSTUA

Gertaera eta bertso auk Mikela Elizegi Pello Errotaren alabari zor dizkiogu. Onela esan zigun:

Amasan sega-apustu bat jokatu zan. Segalariak, bata liberala ta bestea karlista omen ziran.

Ta juzkalariak –tertzzeruak–, geiago ebaki zuana beretakoa, liberala, etzalako, tranpa egin da besteari eman zion jokua.

Ortatik ixkanbilla latza sortu zan, ta apostulari oietako bati andregaiak despeira eman zion.

Orduan gure aitarengana etorri zan,

andregaiak nola utzi zuan eta Ameriketara zijoala bertsoan jartzeko esanaz. Bai jarri ere gure aitak.

Bertsoetan auxe jarri arazi zion aitari:

jakin nai nuke nola zeraden
etortzen banaiz bizirik.

Ta, esan bezela, etorri omen zan atzera. Bañan ordurako neska ezkondua zan, da ezkontza txarra egiña omen zan gañera.

Nik ez nuan mutil ori ezagutu.

- 1/ Bildurrik gabe esango det nik
egin nuben pekatua,
Santio-mendin sega-apostu bat
ortxen dago jokatua;
guk belar geio ebaki eta
bestiai eman jokua,
egun ura zan, bai, neretzako
oso deskalabratua.
- 2/ Bildurrik gabe nik esango det
pasatu zaigun guziya,
lagun artian koleratuta
nintzan izketan asiya;
uste det bada esan nuela
gauz bat ondo mereziya,
egun orretan izan gendubena
erremateko auziya.

- 3/ Andik urrengo nere pausuak
ziran andregaiagana,
atia jo det, aita leiora,
gero alaba ta ama:
«Zu al zerade asarretuta
bullan ibilli zerana?
Oiekin orla biar badezu
ez arrimatu nigana».
- 4/ Errespuesta nik eman niyon:
«Aizazu, dama gaztia,
ez nuan uste modu orretan
desanparatzen astia;
zurekin nere oraindañoko
itzak onela eztia,
borondatia kunpli dedilla
merezi badet uztia».
- 5/ Puntara fiña ez da izaten
erroparen ilbanua,
kulparik gabe utzi bearrak
ematen zidan damua;
ezaguturik borondatia
etzendukala sanua,
zure despeirak irazekita
Amerikara banua.
- 6/ Barku batian enbarkatu naiz
parientiak utzirik,
beti orrela ibilli gabe
alkar ezin ikusirik;
gure Jainkoak irixten badu
nigana alako grazirik,
jakin naiko det nola zeraden
etortzen banaiz bizirik.
- 7/ Adios, nere aita ta ama,
zuek zerate aurrena,
senide edo parientiak,
andregaiari urrena;
konsuelorik bate ez daukat,
triste da nere barrena,
zuek utzi ta juan biarrak
neri ematen dit pena¹.

1. Guk dakigularik, *Auspoa*'ren 33 zenbakian agertu ondoren, beste toki auetan ere argitaratu dira bertso auk:

Rafael Agirre: *Juegos y deportes vascos* liburuan.

Goiz-Argi aldizkarian, 1965-X.

La Voz de España egunkarian, 1977-XI-6'an.

La Voz de España egunkarian, 1978-III-26'an.

(1883)
BERTSO BERRIAK
KOLERA ETA TXANPANEN
GAÑIAN JARRIAK

- 1/ Milla eta zortzireun ta
larogei ta iruan,
bertsuak ipintzia
jaio zat buruan;
deklaratzera nua
dedan sentiduan,
ez itxura txarrian,
bear dan moduan.

- 2/ Bertsuak ipintzia
gogoratutzen zat,
orretarako bidiak
baditugu beintzat;
manifestatuko naiz
agudo zenentzat,
gauza jakiña dago:
kulpa duanentzat.

- 3/ Iru izango dira
kulpak dituztenak,
paperetan jarriak
gezurrezkoan penak;
bidegabeko itzak
bastante irtenak,
oraiñ erreparatu
gañean zautenak.

- 4/ Bergarako anai bi,
Kalisto ta Luis,
beren ustez azkarrak
diranak memoriz;
Zabalo apellidua
orra esan egiz;
Isidro Mujika da
irugarren berriz.
- 5/ Deklaratzen asi naiz
sentidu guziak,
izenez esanikan
daude autoriak;
oiek irurak dira
enredadoriak,
Begarako printzipalak
kulparik gabiak.
- 6/ Antzuelan kolera
izandu dan fama,
paperetan daukate
aditzera emana:
derrepente il dala
sei milla persona;
gaizki jarriya dago,
gezurra da dana.
- 7/ Paperetan jarriak
gezur itxusiak:
il dirala Antzuelan
persona guziak;
oiek gizon burloso
burutik jausiak,
osasuna daukagu
Jaunari graziak.
- 8/ Uberatarrak ere
aitatu dituzte:
festan kolera sortuta
daudela oso triste;
iru milla il dirala
sentitu ta laste;
burloso oiek berak
fortuna litezke.

- 9/ Oso kontentu daude
personak Uberan,
eztela mantxarikan¹
izandu kolera;
denak pozez beterik
festako ibilleran;
orain esango degu
Bergara nola dan.
- 10/ Ez sartzeagatikan
Bergaran kolera,
txanpanak bota omen²
dituzte kalera,
erregatu ere bai
gora eta bera;
ori ezin sinistu
zentzuak bagera.
- 11/ Zenbaten mingañian
gauza aundiak dauzka,
jenero ona sortzen
izugarri gaitz da;
paperetan gezurra
jarritzen errez da,
kalera ezin bota,
erateko ez ta.
- 12/ Gizon burloso oiek
enteratu bitez:
jenero ona sortzen da
izugarri nekez;
mantentzera saiatu
alimentu merkez,
porrusalda biarko
txanpanaren partez.
- 13/ Txipiroi ta angula
Santiago egunian
jan dituztela esanaz
deskantsu onian;
oiek saiatzen dira
gezurrez lanian,
sardiña ezin sortuaz
ziran onenian.

- 14/ Ai, oiek funtziuak
Bergara batian:
txipiroi ta angula
uztako partian;
gatza emanda gordiak
aurreko urtian,
bestela iñola ere
ezin zitezkie.
- 15/ Gezurrezko gauzeekin
orrenbeste aupen,
orretan señaile da
nolakuak zauten;
garai artan eztue
mariñelak irten,
ezta errez izaten
eztan gauza jaten.
- 16/ Bergaratik globo bat
bota Beasaña,
egiteko asmotan
sekulako azaña;
etzaie fortunatu
entero bikaña,
Antzuolan gelditu,
bizkorra uste baña.
- 17/ Globo orrek eskasak
zituen indarrak,
nunbait eman dizkate
alimentu txarrak;
ikusgarriak dira
jendiaren farrak,
oso kontentu dira
antzuolatarrak.
- 18/ San Martin de Agirrerren
festibidadian,
illaren amaiketan,
gañera agorrian,
mingañez festa aundiak
Bergarako lurrian,
zeñen ez diran ibill (*sic*)
itxura txarrian.

- 19/ Bergarako gaztiak
zebiltzen esanik,
etzaiela galduko
plazatik zezenik,
ezta gañera arekin
zetorren gizonik;
jabia fiatu zan
itz oiek entzunik.
- 20/ Iru durugatikan
plaza isten asi,
ez zituzten barrerak
prestatu itxusi;
lana ondo egiteko
interesa gutxi,
argatikan zezena
juan zaie igesi.
- 21/ Barrera orde geiena
zaukaten barrika,
zezenak begiratu
zion etorrira;
danari eraginda
kalera korrika,
toreadoriak berriz
atzetik arrika.
- 22/ Toriadoriak arrika,
zezenak eskapo,
soro batian egin du
pikardia franko;
Liboriori jan dizka
lau anega arto,
oiek ere norbaitek
pagatu biarko.
- 23/ Zezen ori oso zan
korrika trebia,
Bergarako batzuek
bañan askoz obia;
etzaiela agiri
keja da jabia,
oraindik ere dute
azaldu gabia.

- 24/ Jabiari pagatzeko
agindu mingañez,
bañon aspertua dago
orlako gizonez;
zezena galdu eta
dirurik eman ez,
ezta oso kontentu
jendiak dionez.
- 25/ Keja aundiak dauzka,
bai, zezen jabiak,
oraindikan jornalak
dauzka artu gabiak;
arrazoiarekin da
nai dute barias, (*sic*)
zer moduz ote dira³
barreragilliak?
- 26/ Egiteko asmu
funtzio galanta,
Begarako errirako
orixen da planta;
gastuak egin eta
zortzi duro falta,
korrituban billatu
dirua bada ta.
- 27/ Ontara ekarri gaitu
burla egitiak,
Kalisto ojalatero
bai bere partiak;
orra kartilla ederra
iru kulpantiak,
errez letuko dute
estudiantiak.
- 28/ Paperetan egiak
ipintzia obe,
orrek balioko du
orain da gero're;
nun nai kanta litezke
kuidadorik gabe,
nai duenak erosi
txanponian daude.

Pello Errota, 1883

Bertso auek *La Voz de España* egunkarian agertu ziran, 1976-ko abuztuaren 22-an, *Dedicado a los veraneantes* izenburupean eta aurretik argibide au zute-la:

«Allá por el año 1883 se rumoreó de la existencia de cólera en Anzuola. Al parecer un bulo que tres vergareses habían sacado. Los bertsos, compuestos por el sin par Pello-Errota, los encontramos en el archivo de un buen amigo y anzuelano de pro.

Los reproducimos al pie de la letra».

Bi zati ditu sail onek: lenengoa, Antzuolan kolerrarik etzegoala adierazteko, egunkarietan-edo ala agertu bazan ere: «paperetan jarriak gezur itxusiak»; eta bigarrena, bergararren bizkarretik parra egiteko. Antzuolatarren enkarguz moldatuko zituan bertso auek Pello Errotak.

1. *La Voz de España*-n: estecla mancharican.
2. *La Voz de España*-n: champana bota omen.
3. *La Voz de España*-n: cer modus ete dira.

(1892)
BERTSO BERRIAK
(ANDOAINGO ASTO-APUSTUA)

«Asto-apustua jokatu zuten bi famelik Andoaiñen:

Asto-apustua jokatuba da
or Andoaiño partian...

Ta gero:

Matias orrek asto txikia
bañan ibildun trebia,
zortzi minutuz atzetik asi,
laster jo dio paria...

Nik ez dakit, bañan etziran asto utsak
izango; kargarekin izango ziran. Olako
lekutik olakora. zein asto karga iguala-

rekin azkarrago joan. Ara nola egiten
dituzten gizonak apustuak!

Eta asto txikiak aurea arrapatu.
Izango zuten gero diferentziren bat, eta
gure aitak bertsoak jarri zituan».

Auek dira Mikelak, Pello Errotaren
alabak, eman zizkigun berriak eta erdiz-
ka esan zituan bertsoak. Bañan bertso
puska oiek argi egin zuten, «*Tolosa:*
Imp. de E. López» moldiztegian argita-
ratu eta Altsatsuko Kontxa Mendiluzek
eman zigun bertso-papera Pello Errota-
rena zala jakiteko.

- 1/ Milla zortzireun larogei eta
amabigarren urtian,
uztako illaren amaikian zan
ori señalementian;
asto-apustu bat jokatuba da
or Andoaiño partian,
bide luzian San Estebandik
Iyuiara bitartian.
- 2/ Uztako illaren amarrian zan
apustu ori zerratu,
Jose Antonio ginduelako
astuarekin markatu;
obia nun zan banerakien,
nik ere ez nion barkatu,
bosna pezeta siñale bota,
ontzako bana jokatu.

- 3/ Jose Antonio astoarekin
oso zeguan arrotuta,
obia nun zan orduko berriz
Matias akordatuta;
San Estebandik Iyuiaraño
bidia señalatuta,
zein azkarrago ara allegatu
zortzina arrua artuta.
- 4/ Esan dan gisan prestatu gera
apustuba jokatzeko,
azkena ara iristen danak
ontzaku ori galtzeko;
armoni txarrik izan ez dediñ
ondoren inorentzako,
bien partetik juzkalaritzan
Toledo ori jartzeko.
- 5/ Orla izketak egiñagatik
gertatu dira alperrik,
Jaungoikuari graziak eman,
ez degu izan okerrik;
mesede ustez ibilli eta
zenbaitek ez du eskerrik,
Jose Antonio ez da piatu
Toledorekin bakarrik.
- 6/ Toledo ori gizon prestuba
bere bizitza osuan,
arentzat ere armoni txarrak
egin ditue auzuan;
arren astuak azkar juteko
biar aiñ indar etzuan,
ametituko zitzaion pozik
lan egin izan bazuan.
- 7/ Bekaistikuak alimalia (*sic*)
abieran bai listua,
utsikan ariñ zebillen baño
karga aundia eziñ jasua;
piña zeukala ark uste arren
ateria du bastua,
Arimaloko biregutizian
erori zaio astua.

- 8/ Matias orrek asto txikia
bañan ibildun trebia,
bost minutuz atzetik asi,
laster jo dio paria;
ots egin zion arrentzat azkar
libra zezala bidia,
estu artuta bertan erori,
etzan kontentu jabia.
- 9/ Asto txikiak zortzi arroa
eraman biar zakuban,
San Estebandik Iyuiaraño,
gañera mendi altuban;
baña ori allegatu da
an berrogei minutuban,
egon aundirik ark eztu egin,
ankak dantzatu zituban.
- 10/ Atzetik ori asi zan baño
allegatu da aurrena,
zortzi arroa bizkarrian da
mendi guziak barrena;
aundiagorik ez baldin bada
probintzian dan onena,
jabia zein dan esan biar det:
astua Zozberrirena.
- 11/ Gu, apustua irabazita,
alare geunden serio,
zergatik ere panparreriak
iñun eztuben balio;
galtzalliaren pamili orrek
setari segitu dio,
gero baikuntza egin digue
lan ori dala medio.
- 12/ Asto-baikuntza egin digue
uztaren amazazpian,
aurtengu ontan igandian zan,
ori nere iritzian;
gure tartian deretxo gabe
asi nai zuben auzian,
orrelakorik len ezta pasa
eguzkiaren azpian.

- 13/ Guk aziendak len bezelaxe
bialdu'itugu larrera,
ataka zabal ikusi eta
alimaliak aurrera.
Kulparik ezta gureganako,
oiek daukaten kolera!
Lau astorekin bi emakume
or juan dira kalera.
- 14/ Asto oiekin juan dirade
ebia ari duela,
batek gerrira jaso zuen
bere gonaren egala;
an dabillela puntara askatu,
manera zeukan zabala,
itxura ederra ematen zuben
kamixa agiri zuala.
- 15/ Asto oiekin alkatari
juan zitzaizkan aurrena,
bere manera zabal zuala
kale guziak barrena;
testigu gabe artubak izan,
ori gauzarik txarrena,
ark lege onez bialdu ditu
andikan juezarena.
- 16/ Oiek ez ditu ibilli azi
iñor galtzeko perezak,
edozein gauza libre dala uste
emakume alrebesak;
baikuntzarekin etxeratu nai
apustuko interesak,
azkar astuak entregatzeko
agindu due juezak.
- 17/ Atrebitu aiek besteren gauza
kaleraño ekartzia,
juez jaun orrek agindu eta
kosta zaie entregatzia;
kaso txarra da alimalia
testigu gabe artzia,
emakumi oiek merezi zuten
biak kartzelan sartzia.

- 18/ Bi emakume lau astorekin
kalera dira abitu,
nere etxequak izatezkero
biarko zuen gelditu;
ibilli pranko egiñagatik
eztue asko serbitu,
gizonik ezta ondo biziko
andriak galtzak baditu.
- 19/ Berri onikan eztu sekulan
gaizki lanian astiak,
bi asto ziran Estebanenak,
Matiasenak bestiak;
erromeria kalera eginda
apenas dauden tristiak,
kastigatzia nai zuen baño
eztira asko kostiak.
- 20/ Mingain gaiztuak eragiten du
munduban asko erida,
beragatikan papera onetan
ipiñi degu segida;
zer pasatzen dan ikasitzia
askorentzat komeni da,
bertso berririk etzan jarriko
ixilik egon balira.
- 21/ Apustuba ta baikuntzari guk
orra bertsuak atera,
al dan guztia zabalduzteko
Euskal-Erriko partera;
kasua zer dan ikasitzeko
emen badago aukera,
gusto duanak artu dezala
bost zentimuan papera.

ITURRIOZKO SEGA-APUSTUA

Sega-apustu onen bertsoak, eta bai gertaera ere, Pello Errotaren alabaren aotik jasoak ditugu:

«Sega-apustua jokatu zuten Iturriotzen¹ Izuelak eta beste batek.

Izuela ori, Aiako Beama deritzaion ballarakoa zan, Izuela baserrikoa.

Aurrena, besteak jarri zizkan bertsoak Izuela orri. Orduan gure aitagana etorri zan, da gureak gañetik jarri zituan: Izuelari nola edari txarra eman zioten, eta nola galdu arazi zioten; ta ari edari txarra eman ziona il zala, ta zeruan sartzea etzala segurua...

Nik eskribituak ziran oiek ere. Bat edo bat gogoratuko zait oraindik ere:

Izuelak orduan
pozik eran zuan,
paltatu-azi ziyon
buruko zentzuan;
derrepente iltzeko
indarrrik etzuan.
orain esan zazute
zeñek eman zuan.

.....
.....
.....
.....
agidanian il da
askoren moduban,
alakua neke da
sartzia zeruban».

1. Iturriotz, Aiako partean dago, Ernio mendia-
ren egalean. Antziñatik an egiten dira sega-apustuak.

(1893)

BERTSO BERRIAK

ORDAÑETAN JARRIAK

Euskal festak izan ziran Azpeitin, 1893-ko iraillean, D'Abbadie jaunaren esku zalabari esker antolatuta. Bertsolari sariketa bat ere izan zan. Pello Errota, Udarregi eta Jose Bernardo Otañok kantatu zuten. Epai maiko jaunak –Resurrezion Maria Azkue, Txomin Agirre eta Felipe Arrese– izan ziran. Pellori eman zioten saria.

Sari ori, Pello eta Jose Bernardok alkarren artean partitu zuten, aurretik alkar artuta zeudenez. Bañan, Pellok zionez, alkar artze ori etzuan Udarregik onartu eta ari etzioten ezer ere eman. Udarregik zionez, berriz, alderantziz zan: bera ere alkar artze ori onartua zala.

Ori zala ta, oso minduta gelditu zan Udarregi, eta bertsoak jarri zituan Pello Errotaren aurka. Bertso sail ori *Auspoa*-ren 27 zenbakian arkituko ditu irakurleak. Baita sesio ari buruz beste argibide asko ere.

Pello Errotaren alaba Mikelak esan zizkigunak, emen ezarri bearrak dirala uste degu:

«Ni ezkondu nintzan urtean zan, ta neronek kopiatu nituan gure aitaren bertsoak. Anaiarenak ez, arek eskola bazuan ta.

D'Abbadie frantzesak zan, oso abe-ratsa. Eta erriz-erri euskerazko zerak, bertsoak eta dantzak eta premioak, jar-tzen ibiltzen zan.

Azpeitin premia jarri zuan bertsolari-entzat. Nai zuana kantatzera joateko.

Zizurkilko Jose Bernardo Errekalde, Usurbilko Udarregi ta gurea, bertsolari printzipalak orduan oiek ziran. Besteren batzuk ere joango ziran akaso Azpeitira; bañan iru oiek beñe-pein joan ziran.

Ta gurea ta Udarregi sartu omen ziran ostatuan, ta Udarregi ori berebiziko kejak kontatzen asi omen zitzaion gure aitari, ta gureak esan omen zion:

–Gizona, ez kejavu; alkar ez degu galduko.

Alegia, batek irabazten bazuan, besteai ere partituko ziela.

Bañan Udarregi orrek erantzun zion:

–Zuek naiagatik ni galtzen errez dala uste al dek?

Aita gureari ez ondo iduritu burla ura ta:

–Orduan al duanak al duana egin.

Orrela partitu ziran alkarrengandik.

Ta gureak atera premia; ta gureak orduan, berea zuan bezela, berak jaso.

Udarregi arrotuta prestatu zitzaiolako, argatik etzion ezer eman; bañan Jose Bernardori bai, eman zion.

Gauza oiek danak kantetan an jarri zizkan.

Oiek pasa ta gero, Usurbilla joan ta an egokitu biak, eta an gureak bertsoan esan zion:

–Premioa zer moduz?

Onela asi zan bertsoan tentatzen, ta batek bat ta besteak bestea, ta andik asi ziran kanta jartzen.

Udarregik atera zizkan lenbizi, Usurbillen burla egin zion ondoren. Tagero

gureak jarri zituan, pasadizoa kontatuaz. Ta gero Jose Bernardok ere bai: «Pello degu juez, nonbratua berez...». Ta ondoren gure anaiak ere bai.

Gureari berealaxe pasatzen zitzaion asarrea. Bakoitzak geren odola bear degu, ta badira gorrotoa sekula aztutzen etzaienak; bañan gurea etzan setosoa. Emen ola egingo, bañan andik atera baño len dana damutua.

Gero ez dakit asarretu ezker adiskidetu ziran. Ez nion nik beñere aditu beñepein «Udarregirekin izan naiz edo Udarregirekin mintzatu naiz»¹.

Pello Errotak onako bertso-sail au jarri zuan, Udarregiri erantzuna emateko:

1/ Bertsuak ipintzera
nua ni besteri,
lenago bestek ori
egin dit neri;
ortan saiatu zana
Juan Jose Udarregi,
orain ari dana da
Pello Errotari;
itz egin alkarri,
arrazoiak garbi,
ez gezurrik jarri
mundu parragarri;
zer zeran ikusiko
zaitugu sarri.

- 2/ Milla zortzireun da
laroi ta amairuan,
agorran amar egun
zituan orduan,
Azpeitian bertsuetan
jokatu genduan,
ia premiyua nork
ateratzen zuan:
plazan tablelarian,
egun argi klaruan,
jende asko zeguan
an erreparuan;
orduko apustuba
galdu zenduan.
- 3/ Premiyua jarriya
zuen an batentzat,
ori jakiña dago
onenarentzat;
Udarregik desiatzen
zuena beretzat,
baña portunatuba
dago Pellorentzat;
an zeuden juezak,
ez oso aldrebesak
neurtutzeko gauzak,
jo naube obetzat;
pena ori daukazula
iduritzen zat.
- 4/ Apustuba jokatu ta
urrengo goizian,
notiziak aguro
zabaldu zian,
Gaceta-n ere bai ta
igual *La Voz*-ian,
nola premiyo oiek
Pellorentzat zian;
Juan Jose atzian,
gelditu da utsian,
estadu motzian,
nere paltak etzian;
zuk ere izango dezu
irabaztian.

- 5/ Agorraren amarrian,
Azpeitiko plazan,
gutxienian bost milla
pertsona bazan,
gu ikustiagatik
kantuzko alegrantzán,
gero kontatutzeko
ederrena nor zan;
Udarregi an zan
zerbaiten esperantzán,
utsik atera zan,
nere kulpa etzan;
buruba makurtuta
etxera juan zan.
- 6/ Premiýu orretan zu
ezpaziña izan,
Bernardo ta neretzat
bentajago zan;
pesta ederragua
askoz egingo zan,
gurekin diferentzirik
aterako etzan;
gizon au sortu zan
ta plazan sartu zan,
gitxi portatu zan
orduko izkuntzan;
zer langille zeguan
ezagutu zan.
- 7/ Azpeitiyan sartu ziñan
Nikolas-enian,
jarri nitzaizun zere
aldamenian;
keja batzuk kontatzen
asi ziñanian,
ustez itzegin nizun
gizatasunian,
al zana onian,
nere alegiñian,
lagundu nayian,
al nuen gayian;
aztu gabia daukat
zer esan zirian.

- 8/ «Alkar ez degu galduko»
bertan niyon esan,
errespuesta ederra
nigana etzan:
«iya naita ere ura
galtzen errez al zan»,
berak pentsatzen zuen
obia ote zan;
alako grandezan
nigandik joan zan;
Pello aserre zan,
orra itzegin zer zan;
lan orregatik ori
utsik irten zan.
- 9/ Diruba ekarri zuen
frantzes famatubak,
juzkalariyak berak
zeuzkan autubak,
ondo neurtu zitzatela
gure talentubak;
zeñek lan egin zuen
daude akordatubak:
urre sillatubak
neri entregatubak,
nik ditut artubak
ta poltsan sartubak;
bentaja egin dit neri
an portatubak.
- 10/ Pelloren kontzientziak
ez daduka arrik,
Juan Joseri eginda
aziyo txarrik;
jokatzerako zerbait
ark itzegin balit,
pozik emango niyon
piska bat bederik;
gaizki neregatik
itzegin atzetik,
ez dauka arturik
ark nere urrerik,
zergatik ez diyodan
nik orri zorrik.²

- 11/ Zure arrazoi batzuek
etzaizkit gustatu,
nere kontra zerade
manifestatu;
gezur asko esan dezu,
gutxi sinistatu,
nerekin etziñaden
iñun ajustatu;
kotxe ta ostatu
dezula gastatu,
dirurik ez artu,
etzaude kontentu;
abisatu zizunari
orain eskatu.
- 12/ Abisatu zizun ori
ez dago pobria,
guk aña izango du
zillar da urria;
bestela ez dakit baña
mingañez noblia,
besterenetik konpritu
nai luke ordia;
premiyo neria
ez dala zuria
sinistia obia,
nik det poderia;
gordetzia libre du
zeñek beria.
- 13/ Judasen ofiziorik
sekula ez det izan
munduban oraindaño
nere bizitzan;
pentsatzen det zerorri
ala ote zabiltzan,
gizonak endredatzen
utsaren peskisan;
ez bazendun esan
zuretzat obe zan,
or zaude bajezan
ango interesan;
nik zuzen segitzen det
dedan pobrezan.

- 14/ Gezurrarekin artu
dituzu neurriyak,
kanpora zabalduaz
etxeko berriyak;
nik esango dizkizut
egiyak garbiyak,
nun-nai ondo ematen du
gauza ondo jarriyak;
Bernardok erdiyak
ango urre gorriyak
ditu ekarriyak,
berdin giñan biyak;
ez du zure lotsarik
errotariyak.
- 15/ Sekulan ez det egiñ
biar ez dan lanik,
zuk bestek ez dit esan
lotsik ez dedanik;
kulparik izan banu
nik ez neukan penik,
nik ez nuen lagunari
partitzeko ordenik.
Olako gizonik
mundu ontan zanik!
Ez dago euskaldunik
orla jardun danik;
zuk aurrian aña lotsa
atzian det nik.
- 16/ Partitzeko ordena dala
Udarregik esan du,
gezur kontari dabil
au munduz mundu;
nik premiyua atera
sufritu ezin du,
pentsatutzen jartzian
ernegatutzen du;
pena aundia artzen du,
berak ezagun du,
neri ezin kendu,
biyotzetik min du;
zuretzat ere bazan
egiñ bazendu.

- 17/ Usurbillen izan nitzan
iri-apustuban,
Udarregi jaun au're
portunatu an;
egun guztiyan alkar
ikusi ezkenduban,
nigana allegatu zan
gaubaz beranduban;
ni nitzan lekuban
sartu ostatuban,
asi giñan kantuban
biyok lau puntuban;
ordukuaz al zaure
sentimentuban?
- 18/ Bajatu zeradela
diyozu zardadez,
neroni're aurrera
nua edadez;
berroi ta amairu urte
nik Egoarri-gaubez,
bautismoa emango'izut
ala dan edo ez;
nere kalidadez
nabill gizalegez,
gaitzikan esan ez
nik uste dedanez;
ez nabill arrotuta
gaztetasunez.
- 19/ Ara bertso berriyak
Don Jose Alkañi,
Pello Errotakuak
dizka ipiñi;
aurretik ori bera
egin neroni,
buelta ematia
zitzaidan komeni;
bizirik banaiz ni,
osasunez ongi,
oinbeste armoni
ez geigo ibilli;
orra errespuestak,
ikasi ongi.³

1. Arritzekoa ere ez da. Udarregi andik bi urtera il baitzan, eta bitarte ortan Pello Errotak amar illabete-edo Ameriketara pasa baitzitan.

2. Pello Errotaren seme Miel Antonek esaten zuanez, bertso ontako puntuak bateonbategi aldatuta omen zeuden.

3. Bertso-papera, «*Tolosa – Imp. de E. López*» moldiztegi argitara emana, Gregorio Mujika zanaren bilduman arkitu genduan.

Bertso-papera, «*Imp. Macazaga – Renteria*» moldiztegi argitara emana, Asteasuko uztargillearen eskutik jasoa.

Aldaketak: 2, 4 eta 6'garren bertsoak falta ditu. Ortik aparte: 3/5: Udarregik esperatzen; 5/3: gu-

txiyenez bost milla; 5/10: zerbait esperantzan; 7/7: ustez utsegiñ nizan; 7/9: moduik onenian; 7/12: al-tzana gayian; 10/14: nik ari zorrik; 14/3: ez nola nai ipiñi; 14/4: bertso berriak; 15/3: arrazoi ederrikan; 15/4: zaude emanik; 15/11: ez da euskaldunik; 16/5: nik premiyua artu ark; 16/9: pena artutzen du; 17/9: sartu ostatuan; 17/10: ni negon lekuan; 18/11: gaitzikan izanez; 19/5: lenago ori bera; 19/6: egin dit nero-ni; 19/7: bueltak ipintzia; 19/13: adiskide maitiak.

Bertsolariya, N.º 1. Ez da *Bertsolariya* bertso al-dizkari famatua, republika denboran Errenteriko Makazagak argitaratu zuana; gerraz geroztik Makazagarenean bertan agertu zan amar orriko zenbaki bakarra baizik. Onek, aitatzerik merezi duan al-daketarik ez du.

BERTSO BERRIAK

(«DISPONITU DET ASUNTO BATI...»)

«Bertso aukeraren neronek eskribituak dira. Bañan pasadizoaz ez naiz oroitzen».

Orrela esan zuan Mikelak. Ta bertso banaka batzuk kantatu zituan. Bañan bertso oiek eman zuten bide, iñoren ize-

nik gabe zegoan papera Pello Errotarena zala jakiteko.

Bertso-papera, «Eibarren: Pedro Orúe-en moldizteguian» argitara eman zan, eta Gregorio Mujika zanaren bertso bilduman arkitu genduan.

- 1/ Disponitu det asunto bati
bertso berriak jartzia,
zeñek naiko du modu onetan
jendiak autan artzia?
Ainbesteraño ez det sentitzen
gure ezkontza galtzia,
baña pena det kulparik gabe
orrela engañatzia.
- 2/ Nungoa naizen esan biar det,
..... det graziya¹,
orain Pasaian enpliatzen naiz,
.....'n jaiio ta aziya²;
Naparruako dama batekiñ
nintzan tratatzen asiya,
enredo asko, probetxu gutxi
nik dedan irabaziya.
- 3/ Neskaxa ori emen bizi da,
baita .....'an jaiua³,
abisaturik azaldu ziran
zedukan opiniyua:
nereganako nola zedukan
gutzizko amoriyua;
fabore zala uste nuen da
izan det kontrariyua.

- 4/ Enpeño on bat bialdurikan
ninduen erakarriya,
itzegiteko billatu nuen
gramatika irakurriya;
merienda ere bazendukazun
guretzat pronto jarriya,
mudantza baizik izan ez dezu,
mundu engañarriya.
- 5/ Konprometitu nai zukian da
afana franko bazuan,
fiaturikan agindu niyon
satisfaziyo osuan;
itzak ederrak, biotza faltso,
kariño fiña auzuan,
publikatutzen astera nua
merezi dezun kasuan.
- 6/ Esaten niyon: «Arlotia naiz,
ondasun asko gabia,
prezisamente ez naiz izango
diru askoren jabia».
Erantzun ziran: «Baldin bazera
lana egiten trebia,
saiatu ezkerro luzituko da,
zer da bizitza obia?».
- 7/ Langillia ta kondukatua,
kontentu ziñan orduban,
oraiñ baditu milla pretesto,
guk ez dakigu zer duban.
Orgullua edo grandeza bada
gaurko egunian munduban,
ez banintzaden zuretzako ona
ez biartzia zenduban.
- 8/ Okasiyo bat emen izan da
juan dan aurreko urtian,
ni ere bistan fortunatuba,
nerau ez nitzan partian;
nere lagunak, zuen disputa
ori biyontzat kaltian,
ez tokatzia obe litzake
orrelakuen artian.

- 9/ Disputa ori izan ezkeru
pleituban dute segitu,
oraindik ere nik igual det
lenago ainbat kreditu;
lardaska txarrak ondorenian
nekabiriak baditu,
obra gaiztorik egin dedanik
apenas dezun aditu.
- 10/ Kaso oriek izaten dira
pisubak edo grabiak,
neri etzaizkit iduritutzen
besterik bañon obiak.
Pazientziya emango al digu
zeru ta lurren jabiak!
Egun batzuek preso jua zaizkit
kulpa aundirik gabiak.
- 11/ Aziyo ortan nik ez det egin
tokatzen ez dan gauzikan,
disputa edo soberbiarik
etzat gustatzen kasikan;
bestek etziran ezer egiten,
ni ere egon pozikan,
mantxa gaiztorik etzat arkitzen
an izatia baizikan.
- 12/ Neskaxa ori asi zitzaidan
tristurak manifestatzen,
orretarako konpromisuak
etzaizkiyola gustatzen;
lenago bero izanagatik
nunbait asi da oztutzen,
orrekiena galdubagatik
ez naiz biziro estutzen.
- 13/ Berak biartu ninduben eta
orain berak despedida,
zenbait neskatxa askoren berri
jakin zaliak oi dira;
antz eman gabe ez naiz egondu
len ere orri begira,
orixe bezin neskatxa fiñak
geiago ere badira.

- 14/ Ia, gaztiak, gurekin artu
guztiyok eskarmentubak,
txit mudakorrak izandu dira
dama orren pentsamentubak;
beretzat ere probetxu gutxi,
neretzat sentimentubak,
ezkontzeko itzak ematerako
ondo atera kontubak.
- 15/ Ezkontzeko itzak edozein moduz
ematekuak ezta,
zenbaitek bati agindu eta
«ai, baletorke bestia!».
Endemas ere ederra bada,
aberatsa ta gaztia,
ez da bizi ikaratuko
len dadukana uzta.
- 16/ Aberatsakin tratatziagatik
galdu du nerezikua,
pesadunbriak manifestatzen
izandu zera pijua;
auzo batetik bestera ere
sonbrillarekin dijua,
interesetan ez dakit zer dan,
lujua badu naikua.
- 17/ Kaballeruakiñ pasiatzen du
egunaz eta gabian,
beso ondolik artutzen dute
nik baño modu obian;
enteratuba egon biar du
de bracete-ko legian,
eusten diyote erori ez dediñ
lurrera uste gabian.
- 18/ Penagarriyak izaten dira
pobrien paraderuak,
orrelakuak ezagutzeko
ez gaude mutill eruak;
gizon ederrak izketa leunak,
gañera boltsa beruak,
gugandik gusto partikularra
dizute kaballeruak.

- 19/ Zazpi illebetez esperantzan
ez naiz alferrik egondu,
nerekin ezer ez duela izan
orain esaten omen du;
alkarrekin maiz ibilli gera,
iñoiz etxera lagundu,
geiago ere esango nuke
gogo aundiya bagendu.
- 20/ Nerekiñ nola tratatu dezun
jendia prankok badaki,
pasa dan gauza ukatutzia
nik ez deritzat egoki;
desanparuan utziyagatik
ez nazu asko erruki,
nik andregaiia billatuko det,
ez kuidadorik eduki.
- 21/ Ezkontzia da gauza erraza,
sinisturikan oi nago,
lengo moduban bizi biarko
beti bildurrak banago;
fraile juateko pentsamentuban
prezisamente ez nago,
zuk ere on bat artu ezazu
urdiñdu baño lenago.
- 22/ Bertso berriyak atera ditut
dibertsiyua sortzeko,
konbeni dira buru ariñak
juiziyuan sartzeko;
balorerikan baldin badezu
oien ordañak jartzeko,
prebeniturik ni egongo naiz
paper eder bat artzeko.
- 23/ Despartitubak gelditzen gera,
len ziñan nere maitia,
batzuek asko arritzen dira
zu neregana juatia;
biotzetikan etzan izango
zenduben borondatia,
agur, Josefa, eskerrik asko,
ondotxo bizi zaitia.

1. Mutillaren izena.
2. Mutillaren jaioterria.
3. Neskatxaren jaioterria.

BERTSO BERRIAK

LORENZOK FRANZISKARI JARRIAK

Aldi ontan ere, gertaeraren berri Pe-
llo Errotaren alaba Mikelak eman zi-
gun, onela esanez:

«Lengusu-ekzontza egin omen zu-
ten. Biak apellidu batekoak ziran, Na-
parroakoak.

Aitak alabari esaten omen zion iru-
rogei ontzako dotea emango ziola, ta
arrio *sufizientea* ere bai.

Ala, ekzontza tratatu zuten; bañan
gero alargun zar batek –aberatsa omen
zan ura– neskaxa pretenditu zuan.

Neskatxa bera joan omen zitzaion
mutillari esatera:

–Orrek pretenditu nau, bañan ni ez
noa agure zar ori artzera.

Bañan denbora asko baño len, muti-
llak berriz ere aditu zuan zerbait baze-
bilkitelat; ta neskaxagana joan da onela
esan zion:

–Nik ola ta ola aditu det, ba, neska-
txa.

Ta neskak, malkoa zeriola, agure
zar arekin ekzontza zerratua zutela ai-
tortu zion.

Orduan mutilla gure etxera etorri
zan, kantak jartzera. Oiek ere nik eskri-
bituak dira. Ni ezkondu baño lenago
eskribituak dira, ta ez dira oraingoxeak.

Kanta-paperak inprentatu ta zabal-
du ondoren, agurea bera etorri zan gure

etxera. *Biziki* izengoitia zuan. Agure
xar txiki-txiki anka-okker bat zan. Ala
esan zion gure aitari:

–Nik bertsorik merezi al nuan?

–Nere enplioa orixe da, ta orregatik
jarri nituan.

–Nik, palta nuan bezela, andregai
pretenditu nuan.

–Ta ez al zenekian, neskaxa len itza
emana zala, ta alakoia ez dala pretenditu
bear?

–Ba, orain nere alde jarri itzazu.

Bañan gure aitak etzion agindu, ta
mutillagana joan zan. Zein da nola eto-
rri zitzaion kontatuta, ea zer egin bear
zuan galdetu zion.

Mutilla, bertso jartzea zenbat kosta-
tzen zan zekiana zan noski –bost duro-
koren bat-edo–, ta ez jartzeagatik beste
orrenbeste eman zion.

Beraz, bein jarri ta bi jornal kobra-
tuta, etzan asarre gure aita».

Bertso-papera, berriz, «Tolosan: F.
Lopez-en moldizteguien» argitara emana,
Altzo-azpiko Olazabal-berri baserrian ja-
so nuan, Inazio Zabalaren eskutik.

Baita ere, eskuz idatzita, Tolosako
Timoteo Adurriaga zanaren bilduman,
aldaketa bakarrarekin: 12/3-4: ez det
nik bear orrelako agurerik.

Ona, besterik gabe, bertsoak:

- 1/ Jaungoikoari nago
grazi baten eske:
bertso berri batzuek
jarri nai nituzke;
bide gabe naizenik
ez det bada uste,
zer gertatutzen zadan¹
esango det laister.

- 2/ Ezkontza egin nuen
lengusu batekin,
bi urtian tratatu
degu alkarrekin;
itxuraz oraindaño
egonduba da fin,
baña zer egin diran
beazue jakin.

- 3/ Nerez napartarra naiz,
.....-koa,²
andregai ustekoa³
ez da apartekoa;
nere lengusuba da
.....-koa,⁴
..... du⁵
grazi pontekoa.

- 4/ Ezkontza asi genduben
galaia ta damak,
bazekiyen neskaxa orren
aitak eta amak;
etzan eskusarikan,
konforme dienak,
señalatu zituen
dotia eta danak.

- 5/ Neskaxak urte biyan
etxoin nezala,
ordurako ederki
prestatuko zala
dote eta arreo,
bear dan bezela;
nik baietz esan niyon,
egongo nintzela.

- 6/ Urte biyan franko da
orrela egotea,
irurogei ontzako
esan zan dotea;
gañera arreoa
sufizientea,
nai zuela alabari
oiek ematea.
- 7/ Orrela zerratua
gendukan ezkontza,
Erromati ekartzeko
paperaz dispentsa;
bestela ez diteke
lengusurik pasa,
ori da lenagotik
usutzen dan gauza.
- 8/ Paperak bialdu ta
aiek etortzian,
gu alkarrekin geunden
ezkontzeko ustian;
gero serpiente bat
sartu da tartian,
bitarteko ta guzti
dama orren etxian.
- 9/ .....⁶
dago alarguna,
lengo emaztia il da
nai luke laguna;
arentzat bitarteko
koñadua juna,
emen aitatzen degun
neskatxa orrena.
- 10/ Alargunak pretenditu
duanian dama ori,
denbora gutxi barru
etorri zat neri:
«Itza emana nago
lenago ni zuri,
ez nua ni artzera
anka zabal ori».

- 11/ ..... ori juan zan⁷
Erremu gaubean,
itz egitera aita eta
amaren aurrean;
lengua utzitzeko
aitak gogorrean,
ibilliya du sobra
itxura txarrean.
- 12/ «Aita, emen ari da
esaten alperrik,
ez det nik orrelako
agure bearrik».
Ezpazuen egiten
aitaren esanik,
etziola emango
dote-arreorik.
- 13/ Len berak agindubak
irurogei ontzako,
ni konforme negoan
utsikan artzeko;⁸
osabak kariñorik
ez du neretzako,
orrek alaba nai du
Biziki-rentzako
- 14/ Lengo emazia ill da
illebeterako
berri billa astia
bera bada franko;
aztu zitzaion orri⁹
juandakoa pronto,
pujatu ta kentzen du,
pegatu dit bapo.
- 15/ Orrelaxen nastu du
ark gure tratuba,
nere kontra da ori
manifestatuba;
bera anka zabala da,
bizkarra okertuba,
nobiyo ederrekin
ez da gustatuba.

- 16/ Modu orretan oiek
ibilli dirade,
osaba ni uzteko
oso zeguan trebe;
falsoa atera da
..... bera're¹⁰,
ezkontza egin due
nere berri gabe.
- 17/ Ni jakinda neguan
nola ibilli zian,
uztaren amaikian
juan nintzan goizian:
ia ote zegoan
lenagoko itzian,
malkoa zeriyo¹¹
ezetz esan zian¹².
- 18/ Nere aditzalleak,
au gogoan gorde:
falsoak ematen du
asko pesalunbre;
.....'k alaba¹³
Biziki-ren mende,
orain ni utzi naube
ez diru ta ez andre.
- 19/ Orra nik deklaratu
nere iritziyak,
ontara obligatu nau
ni zuen falsiyak;
zuen mende ez daude
gonadun guztiyak,
andregaiak baditut
Jaunari graziyak.
- 20/ Gaiean dagoanak
bertso oiek entzun,
merezi ez dezunik
bat apenas dezun;
zuretzako dirade,
.....¹⁴,
ondo pentsa ezazu
zer egiten dezun.

1. Bertso-paperak: *cer guertacen sadan*.
2. Mutillaren erria.
3. Bertso-paperak: *ustecoan*.
4. Toki baten izena.
5. Neskaren izen-abizenak.
6. Alargunaren izen-abizenak.
7. Alargunaren izena.
8. Bertso-paperak: *utsic artzeco*.

9. Bertso-paperak: *ori*.
10. Neskaren izena.
11. Bertso-paperak: *malco ceriyola*.
12. Bertso ontako puntuak: *ciran, goician, itzean, ciran*.
13. Neskaren aitaren izengoitia.
14. Neskaren izen-abizenak.

«LENAGO NITZADEN NI...»

Bertso sail oni buruz, Mikelak, Pello Errotaren alabak, onela esan zigun:

«Bertso auek ere gure aitak jarriak dira. Badakizkit nik kantak, eta pasadizoa ere bastante.

Gizasemea etorri zan gure etxera. Gogoan izaten det. Bikaña zan.

Gure aitari esan zion:

-Pello, bertsoak jartzera nator.

-Zer degu, ba?

-Ara: etzegoan gure errian irabazi aundirik. Alpargaterian aritzen nintzan. Ta Pasaira joan nintzan, jornal obea irabazteagatik. Andregaia or utzi nuan errian. Ta, Pasaian lanean ari nintzala, nere andregaia beste batekin zebillela esan zidaten. Errira bueltatu ta illuntze

batean andregaiaren etxera joan nintzan. Aita ta ama oeratuak ziran. Esan nion beste batekin ola nola zebillen, ta bullan asi zan. Ta, bullan asi zanean, aita alkandora utsik etorri zan sukaldera zalapartaka, ta ama ere atzetik. Len bezela izateko esan ziguten. Guraso zarrak itzezin zutela ta baietz erantzun zuan nere andregaiak. Baietz ta baietz, conforme danak. Ta gero urrena karta bialdu dit: ura pozik ezkonduko zala, bañan kalean mantentzea ikaratu egiten dala, ta despeira bialdu dit. Orain kantak jartzea nai nuke.

Ta ala jarri zizkan. Badakizkit nik geientxoena oraindik ere»¹.

Bertsoak ere Mikelak berak eman zizkigun:

1/ Lenago nitzaden ni
alpargaterua,
artan e bazeguan
naiko endrerua;
gero argintzarako
egin zat gogua,
irabaztiagatik
jornal aundigua.

2/ Ni jakinda negoan
nola ibilli zian,
nigana notiziak
allegatzen zian;
juan da esan nion
berari etxian:
«Juana, etzaude noski
lenagoko itzian».

- 3/ Juana ori armoniyan
altutik asi zan,
neroni ere ixilik
egongo ez nitzan;
fameliya orduko
oeratua izan,
aita alkandora utsik
gugana etorri zan.
- 4/ Aditu zutenian
bulla ori dana,
larri asko etorri
ziraden gugana;
aita alkandora utsik,
jantzi gabe ama,
.....
.....
- 5/ Len bezela izateko
aitak eta amak,
baietz erantzun zuan
laister asko Juanak;
itza goardatzen du
berez fiña danak,
baña paltsuarekin
orrelako lanak.
- 6/ Orain abisatsen dit
paltsuak bezela,
nik ere bai aditu,
arritzen nitzala;
lenagoko itzian
konforme etzala,
nai banuan beste bat
billatu nezala.
- 7/ .....
.....
etzuala ukatzen
itza emana zala;
kalian mantentzia
ikaratzen zala,
bestela ura pozik
ezkonduko zala.

- 8/ Begira zagun ondo
mundu zabalian,
zeurekin zein dagan
igualdadian;
jantzi eta mantendu
formalidadian,
ederragua pranko
badago kalia.
- 9/ .....²
deritzaionari,
abisatutzen diot
dam'orren aitari,
arto-etxe on batera
bial zala ori,
an gustora egon dedin
eder eta lori.
- 10/ Antonio .....³
grazi neronena,
.....-n jaio ta⁴
Antxon nagoena,
Juanarentzako kantak
jarri ditutena;
au da errespuesta
zure kartarena.
- 11/ Juana .....⁵
dam'orren graziya,
.....-ko .....-en⁶
jaio ta aziya;
kalian daguala esanez
mantenu eskaxiya,
izan ere nork ase
puska ori guziya?

1. Mikelaren alabak: «Gure aitak ere kantatzen zituan. Iturriotz aldean barruti aundia genduan. Etxerakoan, gu gurdi gañean belarrean jarri ta aita beiakin aurretik. Aita kantari asten zan, ta gu pozik aitaren bertsoak ixil-ixilik entzuten gurdi gañetik».

2. Neskatzaren aitaren izen-abizenak.
3. Mutillaren abizena.
4. Mutillaren jaioterria.
5. Neskatzaren abizena.
6. Neskatzaren jaioterria ta bascerria.

(1893)
BERTSO BERRIAK
.....'I JARRIAK¹

Auek dira Mikela, Pello Errotaren alabaren itzak, bertso sail oni buruz:

«Naparroako gizaseme gazte polit bat etorri zan gure etxera. Gu artean neska gazteak giñan. Ala esan zion gure aitari:

–Zu al zera Pello Errota, Astiasuko bertsolaria?

–Bai, jauna, serbitzeko.

–Ba, lagun baten kaso det, bertsoak jartzeko.

–Ea, ba, esplikatu nola dezun.

Kontatu zion bere lagunak neskaxa batekin tratua egin zuala, ta erregalatu zizkala bost duroko eraztuna ta zapata berriak ere bai.

Bañan gero lagun orri esan ziotela, or nunbait ere «azari zar bat bazebillela anka biko agurua», ta kaso egiteko. Ta, ala, zelatan jarri zala lagun ori gau batean beste batekin.

Ta andik ikusi omen zutela «azari zar» ura neskaxaren etxera zetorrela. «Azari zar» ura arakiña omen zan ofizioz, eta tolosarra jaiotzez.

Ta, neskaxa oiean zegoala, ots egin omen zion goitik atsoak. Bitartean, nobioa dana ikusten. Ta, ikusi zuanean zer

itxura itxusia zijoan, andik alde egin zuala.

Ala kontatu zion arek. Bañan pasadizoa esatean, begian negarra agertu omen zitzaion; da gure aitak ala esan zuan bere artean:

–Onek lagunaren izenean kontatu dik, bañan bera dek.

Ta, kontatzen bukatu zuanean, bertsoa bota zion, lagunaren izenean kontatu zuala, bañan bera zala esanez. Bertso orren erdia badakit nik:

.....
.....
.....
.....

Pello Errota da aspaldi ontan ortan segitzen dubena, bildurrik gabe esan zaidazu: nola da zure izena?

Ta mutillak erantzun zion baietz, bera zala; Prantzisku Mari izena zuala, ta lotsatu egiten zala bere izenean kontatzeaz.

Ta gure aitak beste bertso bat bota zion orduan. Orrena ere erdia besterik ez dakit:

.....
.....
.....
.....

kontu oriek aditu eta
sekulako naiz arritu,
kuidado gabe egon ziñezke,
berriak entzungo ditu.

Mutillak orduan, bere pozean, patri-
katik atera ta dirua eman zion gure aita-
ri.

Nik eskribitu nituan bertsoak. Gero
Tolosara joan giñan aita-alabak. Mutil
orrekin bazkaldu genduan Zerkausi au-
rreko ostatu batean. Kantatu zizkan gu-
re aitak bertsoak, eta mutil ari asko gus-
tatu zitzaizkan.

Gero, gure aitari ala esan zion:

–Ta neskaxa au ezkontzeko al dau-
kazu?

Nik ixil-ixilik egon bear nuan, bañan
ni orduan ere «Txintxarriya», ta:

–Bai, ezkongai nago, bañan badet
zeñek artua– esan da despatxua eman
nion.

Bertso guztiak ez dakizkit. Ez nien
ainbeste estimazio artu. Geiago gustatu-
ta, kanta batzuk besteak baño gogo
geiagorekin artzen nituan, buruz ikaste-
ko».

Oneraño Pello Errotaren alabaren
itzak. Bertsoak, «Donostiyen.– Anto-
nio Pozo-ren moldizteguien» argitaratu-
tako kanta-paper batetik ditugu. Paper
ori Altzo-azpin jaso genduan, Olazabal-
-berri baserrian, Inazio Zabalaren esku-
tik. Onela diote:

1/ Milla zortzireun larogei eta
amairugarren urtian,
bertso berriak jartzera nua
itxura eder batian;
eskandalo bat nik izandu det
neskatxa baten artian,
nun ere klaro itz egingo det:
or .....’ko partian².

2/ Neskaxa orrek ezkontuzeko
bazeukan intentziyua,
gurasuakiñ tratatu eta
egiñ zan konpontziyua;
jendia frankok jakiñ biar du
pasatu dan funtziyua,
nola diraden ikasitzeko
eduki atentziyua.

- 3/ Ustez ezkontza egiñagatik
ez digu asko serbitu,
zenbait neskatxek bere artian
tranpa gogorrek baditu;
prueba bat orri ikusi eta
sekulako naiz arritu,
ikusgarrizko gauzak badira
ondo esango banitu.
- 4/ Nobiyorikan etzedukala
dama orrek ziran esan,
nere artian pentsatu nuben
fiñ samarren bat ote zan;
ezkondutzeko agindu niyon,
nobedadia laister zan,
orain bertsuak argatik dira
iñor engaña ez dezan.
- 5/ ..... izan biar du³
dama orrek bere graziya,
orrekiñ nitzan ezkondutzeko
pentsamentuban asiya;
au .....-en jaiua dala,⁴
gañera Bentan aziya,
ni inozente egon banitzan
bazedukan maliziya.
- 6/ Neskata orri nik esan niyon
josten ikasi zezala,
arren gastuba pagatutzeko
konforme izango nitzala;
apaindu eta or ibilli da
dama fiñenak bezela,
merezi du ta nolakua dan
jendiak jakiñ dezala.
- 7/ Familirako komeni dana
izan biar du jostia,
orregatikan nai izan nuben
lan ori erakustia;
ibilli zan ta nere boltsatik
kuarto batzuek kostia,
bera gaiztua dala mediyo
gertatu zaio uztia.

- 8/ Apirillaren amaseyian
prozesiyuan .....-n,⁵
ikus nuben nola zebillen
komeni etzan gauzetan;
nik esan nion: «Gaizki zabilta»,
ez zuben artu ezertan;
ori ez baño beste batzubek
egondu ziran lotsetan.
- 9/ Emeretzi egun apirillian
ori Santa Gerizian,⁶
mutill askori kiñuka egon zan
meza denbora guzian,
obra onari burla egiñaz
oso modu itsusian;
orrelakua nola egongo da
Jaungoikoaren graziyan?
- 10/ Elizatikan atera eta
gero meza ondorian,
orduban ere ibilliya zan
modu itxura gabian;
mutillak iru gutxiyenan
neskatxa orrek parian,
etzuen asko arkakosuak
ori penatu bidian⁷.
- 11/ Bere itzian fiñ egoteko
zer neskatxaren moduba!
Iñon ere eziñ asentatu da,
arrua dauka buruba;
orregatikan igarri dizut
ez zerala seguruba,
ez ziñake zu orla ibilliko
baziñake azganduba. (*sic*)
- 12/ Lagun on batek enkargatu ta
artu det erreparua,
azari zar bat badabilela
anka biko agurua;
neskatxa orri kontu egiteko
ez banitzaden erua,
egiña dago linguak baño
gauza alrebesagua.

- 13/ Ikasi naia nik banedukan⁸
gauz ori nola zijuan,
apirillaren oi ta batian
jarri naiz puntu fijuan;
entero lasa ni enegoan
leio onduan kanpuan,
orduban bertan arrapatu det
azari zarra zepuan.
- 14/ Lenago ere egiñ zituben
modu ortako pausuak,
bertan gelditu bear zubela
mutill maleziosuak;
.....-rekiñ lo egiteko⁹
ots egiñ ziyon atsuak,
su eman eta erre biar du
orrelako gurasuak.
- 15/ Leio zulotik zelatan neuan
odol danak irakiñda,
kuidado gabe ustez zebiltzan
elkarren berri jakinda;
..... ori lenagotandik¹⁰
zeuan oian etzinda,
arakiña da bere ofiziyoz,
azari ori Joakiñ da.
- 16/ Juan zanian itz egiñ ziyon:
«Emen al zaude, maitia?». ¹¹
Argiya eskuan zedukalarik
miratu zuben oi-pia;
ustez seguru jarri zanian
gero itxi du atia,
jakiña dago zer izango zan
arren urrengo kolpia.
- 17/ Pasadizuak deklaraturaz
banua arrazoian,
nere gorputza estu zeguan
zelatako garaian;
odol guziak irakiñ eta
barrena lertu naian,
ots egiñ niyen: «Ederki zaute,
dama-galaiak, oian!». ¹²

- 18/ Zer pasatzen zan itz egiñ niyon
neskatxa orren amari,
errespuesta ark eman ziran
ezer etzala lan ori;
orlako itzak ez zaio aditzen
iñon guraso onari,
kantak argatik jarritzen zaizka
gaizki portatzen danari.
- 19/ Begiyen bistan neronek dauzkat
gauza oiek ikusiyak,
berri onikan ez du sekulan
orren persona lasayak;
libertadian oitutakuak
lotutzen ditu etsaiak,
deskalabrorik ez det egiñ da,
Jaungoikoari graziyak.
- 20/ Nolakua dan ikusitzeko
jarri obrari begira,
modu orretan ibilli dana
.....¹³ ori da;
sentidurikan duenarentzat
motibo franko badira,
kulpa gabia etzeguan ta
eman diot despedida.
- 21/ ..... det apellidua,¹⁴
Frantzisko daukat izena,
neroni naiz ni neskatx orrekiñ
orla gertatu naizena.
Munduba ondo pasatutzeko
ai zer alaja zuzena!
Sinista zazu zu utzi eta
kontentuz bizi naizena.
- 22/ Emezortzi daduzka orrek,
oraindik dama gaztia,
orrelakuak gutxi obiak,
asko komeni ezitia;
naiko du orrek bere inguruan
bada ez bada bestia,
artu banuben kalte neretzat,
mesede det nik uztia.

23/ Rekuerdotzat izan zitzala
nik eman erregaliyak:
bost durokoa erraztuna ta
gero zapata berriyak;
eskusa gabe artu zizkiran
dama engañagarriyak,
kendu nizkan ta beste batentzat
pronto an dauzkat jarriyak.

24/ Desio zuen bertso berriyak
orra Frantziskok atera,
al dan guztiya zabaldutzeko
Naparroako partera;
zer pasatu dan ikasitzeko
emen badago aukera,
gogo duenak artu dezala
bost zentimuen papera.¹⁵

1. Neskatzaren izen-abizenak.
2. Neskatzaren erria.
3. Neskatzaren izen-abizenak.
4. Neskatzaren erria.
5. Auzo erri bat.
6. Bertso-paperak: *ori Santa guerician*; Pello Errotaren alabak, *ori Santa Engraziyan* esan zuan.
7. Bertso-paperak: bidean.
8. Bertso-paperak: baneukan.
9. Neskatzaren izena.
10. Neskatzaren izena.
11. Bertso-paperak: maitea.
12. Bertso ontako puntuak beste onela bear luteke, seguru asko: *arrazoyian*, *garayian*, *nayian* eta *oyian*.
13. Neskatzaren izen-abizenak.
14. Mutillaren abizena.

15. Mikelak sail ontako zortzi bertso esan zizkidan: 5^ogarrenaren erdia, 22, 9, 12, 15, 14, 16 eta 17^ogarrena, orden ontan.

Aldaketak: 5/5: au .....-en jaiua da ta; 5/7: kanta oietan agertuko det; 5/8: egin diran maleziya; 9/1: Apirillaren amaseyian; 9/2: ori Santa Engraziyan; 9/7: orrelakua nola egongo zan; 15/1: Kuidado gabe zebiltzan oiek; 15/2: alkarren berri jakinda; 15/3: ..... ori lenagotikan; 15/4: zegon oyian etzinda; 15/5: arakiña da bere ofiziyoz; 15/6: azari ori Joakin da; 15/7: leio zulotik zelatan negon; 15/8: odol danak irakinda; 16/3: argiya eskuan zekularikan; 16/4: miatu zuan oi-pia; 16/7: jakiña dago nora izango zan; 17/1: Pasadizua deklaratuaz; 17/2: banua arrazoyian; 17/4: zelatako garayian; 17/6: barrena lertu nayian; 17/8: dama-galaiak, oyian; 22/1: Emezortzi urte darduzka orrek; 22/5: gertatu zaiou neskatzax orri; 22/6: nobiyo orrek uztia; 22/7: orain kontentuz ote zerade; 22/8: aizazu, dama gatzia.

«JUANA JOXEPA...»

Aurreko adierazpena eta ondoko bertsoak, Mikela Pello Errotaren alabari zor dizkiogu. Onela esan zigun:

«Nobioa bera etorri zan, da berak esplikatu zuan pasadizoa, zan edo etzan bezela. Naparroatik etorri zan au ere. Ni errotan ari nintzan.

Neskatxaren aita asi omen zan ezkontza ori tratatzen, aiek biak alkarrekin esposatuta ikusi nai zituala ta. Neskatxak txanponen batzuk izango zituan, da aukera ederra zala.

Mutilla errotaria zan; da, egun batean, zakua artu ta iriñetara joan zitzaion neskatxa ori. Bañan mutillak etzion kasorik egin. Ezta bigarreanean ere. Irugarrengoa joan zanean, ala esan zion mutillak:

–Pretentsioa izan nuan nik, ba, zurekin.

–Bai; ia oraintxe etsi nuan; etzidazun kasorik egiten da...

Ta egun artan bertan erabaki zuten ezkontza.

Bañan neskatxa orrek, ama il da ugazama zeukan. Aitak aiek bere etxera esposatzea nai zuan; bañan neskatxak, ugazama gaiztoa zala-ta, etzuan nai. Aren ondora etzijoala esan zion aitari.

Naparroan ala usatuko da, ta neskatxa ori igitara garia ebakitzera joan zan. Etorri zanean, mutilla bisitatzera joan zitzaion; da ordurako neskatxak despeira prestatua zeukan.

Zer aitzeki zuan deklaratzeko, galdetu zion mutillak; eta, orduan ezer esan gabe, leiotik sartzen zala kontari asi zan gero. Orregatik esaten dio bertso batean: «etxe artan etzuala itzegin aita testigu etzala».

Nik eskribituak dira bertso oiek. Inprentatuak ziran. Gogoan ditudanak esango ditut:

1/ Juana Joxepa ..... ori¹
ondoren ibilli zana,
..... apellidua²,
Joakin da nere izena;
gañera berriz nere opizioz
errotan bizi naizena,
jaiotzaz ere .....-kua³,
au da izketa zuzena.

- 2/ Dama orren aitak nere aitajauna
billatu zuan lenbizi,
gu alkarrekin esposatuta
nai giñubela ikusi;
arren berriya al zan lenena
egin nezala ikasi,
gero azkenian zer egin didan
biar det adierazi.
- 3/ Aitajaun ori allegatu zat
ordena zuan bezela,
ta esan zidan ezkontutzeko
aukera ederra bazala;
Juana Joxepa ..... ori⁴
nitzaz gustatutzen zala,
errespuesta nik eman nion
gero egongo nitzala.
- 4/ Aurrenekuan kasorik ez nik,
eldu da bigarrenian;
denbora asko baño lenago
andikan ondorenian,
zakubarekin etorri eta
jarri zat aldamenian;
ikasi arte etzegen ori
oso deskantsu onian.
- 5/ Irugarren txandan etorri eta
izpidia zan asiya,
pretentsiyua nola izan nuan
esan nion lenbiziya;
neskatxa orrek erespuesta:
«Iya artu nun etsiya».
Egun orretan egin genduan
geren ezkontza guziya.
- 6/ Dama orren aitak aren etxera
biar nuala ezkondu,
nik esan nion neskatxari ta
ezetz aguro esan du:
«Gure ugazama gaiztua da ta
arekin nola konpondu?
Naiago nuke beste leku bat
eskojituko bazendu».

7/ Izketa oiek ola pasata
ustez seguru nobiya,
itara juan zan bide luzian
ebakitzera gariya;
etorri zanian juan nintzaion,
ori da zuzen egiya,
orduko oien izketa etzan
neretzat gustagarriya.

8/ .....
.....
neskatxa ori aldamenian
orduban zitzaidan jarri;
ugazama're azaldu zan da
danak begira alkarri,
despedidaren nobedadia
orduban zan irakurri.

9/ Orain kontari or omen dabil
gezurti zar bat bezela,
beste aitzekirik sortu ezin da
leiotik sartzen nitzala;
etxe orretan ez det itzegin
aita testigu etzala,
pozaz zoratzen jarriya nago
zugandik libre naizela».

1. Neskaxaren abizena.
2. Mutillaren abizena.

3. Mutillaren jaioterria.
4. Neskaxaren abizena.

AROZPIDE

Urrengo adierazpena eta bertsoak ere, Pello Errotaren alaba Mikelaren aotik ditugu:

«Arozpide orduko aizkolari bat zan. Oso ona omen zan. Astiasun denbora puska batean lanean aritua zan, bañan etzan erritarra: goikoa zan, Azpeiti-Azkoiti aldekoa¹.

Ta Pamplonan apustu bat jokatu ta irabazi egin zuan.

Ango jende nappar ura gogor-gaiztoa omen zan oso; ta, joko ez bazuten, apustua bukatu, aldatu ta tabernako

leiotik saltatu bear izan omen zuan Arozpide orrek. Leioaren parean kortexa zai omen zeukan; sartu ta alde egin omen zuan.

Andik etorri ta biaramonean, ez dakit nik zergatik, andregaiak despeira eman zion.

Orduan, gure aitarengana etorri, ta andregaiarentzat bertsoak jartzeko eskatu zion. Bai jarri ere.

Bertso onak ziran aiek ere. Bañan nik ez dauzkat danak gogoan:

- 1/ Aditzerak emango
dizkizuet kantan,
sekula ez naiz ibilli
biar eztan plantan,
ez inor engañatzen
zu bezela tranpan;
Arozpide eztago
andregaien paltan.
- 2/ Andregai asko dago
gaurko egunian,
orregatikan nago
deskantsu onian;
ezkontza galdu dala
jakin dutenian
iru etorri zaizkit
biyaramonian.

- 3/ Nere barrena dago
gutziz alegere,
ikus'itudanian
ainbeste mirabe;
izarrak dirudite,
ederrak alare,
egitia espero det
andre baten jabe.
- 4/ Maria .....²
zerez .....-kua,³
iruri despedida
len emandakua;
orrela uzten badezu
laugarren majua,
etzera aterako
neskatxa bapua.
- 5/ Ara nola diraden
gizon oien pamak,
batere aztu gabe
jarri ditut danak;
zurekiko tratuak,
paper oien lanak,
Pamplonako premiyuak
pagatze'itu danak».

1. 1893-ko Azpeitiko euskal festetan, korrika-
-apustua Arozpide onek irabazi zuan.

2. Neskaren abizena.

3. Neskaren erria.

(1894)

BERTSO BERRIAK

NERONEK NERE GERTAERARI JARRIAK

Bertso auengatik onela esan zigun
Pello Errotaren alaba Mikelak:

«Gizon ura kanpora ezkondu omen
zan; ogei ta bost ontza urretan zituala
sartu zan baserri artan, da ustez ondo
jarri zan.

Bañan gero norbaitek salatu zion
alako gizona, alarguna, andrearengana
joaten zitzaiola. Baita ala izan ere:
etxean koñata neskazar bat omen zeu-
kan, da aurrena arengana ta urrena
emaztearengana joaten omen zitzaion.

Ori ikusi zuanean, andrearengandik
partitu zan, etxean bi aur utzirik. Ni
ezkondu nintzan sagar urte aundi artan
partitu zan. Bera atera, ta alarguna
etxean sartu omen zan.

Pasadizoa kontatu ondoren, gure ai-
tari eskatu zion bertsoetan andreari esa-

teko aurrak ondo azi bear zituala, go-
goan zuala aiek nola zituan, berriz ere
alkarrekin bizitzeko desioa zuala...

Ala jarri zion; da bertsoen billa eto-
rri zanean, berarekin etorri zan laguna
onela asi zitzaion:

–Zertarako jarri dituk ba bertsoak?
Berriz ere atso orrekin bizitzeko asmo-
tan al ago? Jo ta iltzea merezi ukek...

Andreari ura esaten ziolako, laguna
ito bearrean aritu zitzaion. Arek esan
zizkanak! Nik gogoan dauzkat, bai.

Neronek eskribituak dira bertso
auek ere».

Bertsoak, berriz, Azpeitiko Odria
baserrian eskuratu genituan, «*Tolosa: –
Imp. de E. López*» moldiztegian argita-
ra emandako bertso-paper batean.

1/ Milla zortzireun larogei eta
amalaugarren urtia,
denbora onetan pentsatu det nik
bertso berriyak jartia;¹
leku askotan zabaldu nai det
izan dedan suertia,
orretarako zure bear naiz,
guztiyon Jabe maitia.

- 2/ Naiago nuke lan au baneuka
biar bezela jarriya,
ondo pentsatzen baldin badegu
ain da lastimagarriya;
mesede eske Zugana nator,
Aita estimagarriya,
komeni bazat eman bear dit
espirituko argiya.
- 3/ Asunto dana biar bezela
nai nuke nik erabaki,
kulpa duenak zergatik nuan
kantik jartzera badaki;
beragatikan saiatu biat
alegiñian eroki,
aditzalliak, ikasitzeko
atentziyua iduki.
- 4/ Nik obe nuke kaso guztiya
deklaratuba banego,
asunto asko gertatzen zaizkit
esango banitu ondo;
modubak ala agintzen du ta
enaiz isillik egongo,
bañan ez due leku guztitan
konsuelorik emango.
- 5/ Nerau Aiatik mutill libria
kostara ezkondu nitzan,
diruba ere ondo nuela
etxe ortara jua nitzan,
an izateko pentsamentuban
mundu ontako bizitzan;
itxura txarrak azaldu zaizku,
gustorik ez degu izan.
- 6/ Ezkondu nitzan etxe ori da
.....-ko .....²
bizimoduba moldatu nuben
diru asko ekarrita;
oi ta bost ontza urretan ziran,
zer kantidade polita!
Oiek guztiyak izanagatik
zenbaitekin alperrik da.

- 7/ ..... apeli³
..... det graziya,⁴
Aian jaiua izan biar det,
gañera bertan aziya;
.....-ra ezkondu nitzan,⁵
orra itze⁶gin guziya,
esango'izuet nik emazia
zergatik dedan utziya.
- 8/ Matrimoniyo ondo artubak
alkarri asko zor diyo,
konfiantzarik ez baldin badu
personak ez du baliyo;
nik emazia utziya daukat
lan ori dala meriyo,
.....-k zergatikan dan⁶
orri antzemat⁷en diyo.
- 9/ Deklarazia txit komeni zait
nola dan kaso guria,
besteren gauza beretutzeko
badu abilidadia;
..... egon biar du⁷
lan oriyetan trebia,
orregatikan azaldu zaigu
etxeko nobedadia.
- 10/ Akordatuta egun batzubek
or isilikan jun dia,
iñorentzako ezta ederra
etxeko pesalunbria;
gauza oriyek entzundakuan
arrituko da jendia,
oso ederki konpontzen ziran
..... da nere andria.⁸
- 11/ Adierazitzen ari naiz zerbait
neri zer zaidan gertatu,
au edozeñek esango due:
«..... ez da portatu»;⁹
gauza aldrebesak egiña dago,
gañera berak kontatu,
oiek orrela entzundakuan
zeñ egongo zan kontentu?

- 12/ ..... jaun au bi bider dago¹⁰
lenago ere ez konduta,
orain bakarrik gertatzen zana
Jainkuak biyak kenduta;
zenbait umildu izandu dira
orrela alargunduta,
azari gisa eizian dabill
leio zulotik sartuta.
- 13/ Neska zar bat zan nere koñata,
argana zitzaidan asi,
arekin ere kontentu ez ta
gero emazte ta guzti;
ondorenia bera kontari,
nik ere nunbait ikasi,
lan orregatik familiya ta
etxia nituben utzi.
- 14/ Eskandalua ezta izaten
famiyaren protxuban
jakin gabian pasatzen dira
gauza batzuben itxuban;
ia eskuba jarri dezala
bakoitzak bere petxuban,
nobedaderik ezertan gabe
zeñek sufritzen dituban.
- 15/ Zuzentasuna biar genduen,
gertatu gera biyurri,
lastima ez al da orla ibiltzia
bada mundun parragarri?
Zer estadutan arkitzen nitzan
orain jendiak igarri,
ni atera ta an gelditu zan
len esan dedan .....¹¹
- 16/ Zuk badakizu uztarri batez
nola giñaden lotubak,
lenago gaizki izan bagera
mudatu pentsamentubak;
denbora jua da ez du baliyo,
orain atera kontubak,
despreziyu au ez du merezi
matrimoniyo santubak.

- 17/ Ni atera ta errentaritan
oriyek ezin pagatu,
artuak eta sagarrak ziran
guztiyak bertan geratu;
nagusi jaunak oiek dianak
gero dizte enbargatu,
iñuzentia gertatu balitz
bazeukak zeñek pegatu.
- 18/ Gero neronek artu nituben
oieri enbargatubak,
gurdi sagarra lau pezetan da
zortziyan berriz artuak;
nagusiya ta biyok giñaden
orretan arreglatubak,
galeraritan ez dit eragin
denbora artako tratubak.
- 19/ Arraskatu naiz tratuban eta
lana ondo erori zat,
laubian artutako sagarrak
zortziyan salduba beintzat;
andik partia biar duela
emazte ori asi zat,
neretzat etzan laguntzallerik
palta atera balitzat.
- 20/ Endredo asko jarritzen ditu
bada persona gaiztuak,
lenago ere ikusi zaizka
gauza aldrebes askuak;
ustez ixillik zebillen baño
utzi ditu arrastuak,
..... orrek eraman dizkit¹²
belarrak eta lastuak.
- 21/ Lastaira eder bat etxian neukan
nagusiyak ekarriya,
beteta neukan txurikiñakin
berarentzako jarriya;
ori're ostu belar da lasto
pilla ikaragarriya,
gañera berriz eraman dizkit
bi barrika ta gurdiya.

- 22/ Besteren gauza beretutzeko
beti dago korajian,
guk eztakigu zenbat jenero
joaten ziran birajian;
gau illunian artu liteke
gizon ori barajian,
eskuba garbi erukiko du
ezer ez dan parajian.
- 23/ Badakizue bi kriatura
nola nituben nik utzi,
akordatzian nere barrenak
ez daduka pena gutxi;
Jaungoikuaren lege santuba
bear zaie erakutsi,
enkargu ori ematen dizut,
nere emazte .....¹³
- 24/ Bire txarretik erori giñan
paraje aldrebesera,
egun batzubek zurekin pasa
nai nituzke nik zartzera;
zure aurrakin kuadrilla oitatik
apartatutzen bazera,
nai dezun erri señala zazu,
nerekin galduko etzera.
- 25/ Deseo nuen bertso berriyak
orra nik adierazi,
kontuba pranko ipiñi degu
nai ditubenak ikasi;
itxu tristiak nolabait ere¹⁴
munduban biar du bizi,
asko saltzia mesere du ta
al dezubenak erosi¹⁵.

1. Bertso-paperak: jartzia.
2. Erria eta etxea.
3. Abizena.
4. Izena.
5. Erria.
6. Izen-abizenak.
7. Izen-abizenak.
8. Izena.

9. Abizena.
10. Abizena.
11. Abizena.
12. Abizena.
13. Izena.
14. Emen adierazten dancz, itxuren bat izan zan bertso auen saltzaillea.

15. Pello Errotaren alaba Mikelak sail ontako lau bertso esan zizkigun: 6, 13, 23 eta 24-garrena; bañan aldaketa auekin: 13/1: neskazar bat zun nere koñata; 13/2: argana zitzaion asi; 13/5: gañera ber-

bera kontatzen; 13/6: nik ere berriz ikasi; 13/7: lan orregatik emaztia ta; 23/5: Jaungoikoaren lege santuban; 23/6: oik biar dirade azi; 24/1: Toki txarretik erori ziñan; 24/7: zure diñako izango da ta.

ARANTZAZUKO PELEGRINAZIOAK

Pello Errotaren alaba Mikelaren itzak dira onako auek ere:

«Orain baño ugariago egiten ziran orduan pelegrinazioak. Astiasuk ortara zuan afan guztia.

Ni aitarekin bi aldiz joan nintzan Arantzazura. Aurrena, amasei urte nitala; ta urrena, ogei bat urterekin.

Brinkolaraño trenean joaten giñan. Brinkolan trenetik atera ta ekin mendiarri. Mendi guztiak oñez pasa giñuzen aruntzean. Ura zan pelegrinazioa! Aurrena, aldapa gora joaten giñan. Ura joanera! Gora allegatuta, andikan begiratu ta Arantzazu bean ikusten zan.

Lenengo urtean, gure aitak, joan baño len, kankak jarri ta erriko neskatxai erakutsi zizkigun. Gero, ara allegatu giñanean, elizan sartu ta auxe kantatu genduan danok batera:

Erregu egin beza,
Ama, gugatikan,
irten geran merioz
bada Zugatikan;
kuadrilla aundia gatoz
Astiasutikan,
Birjiñari agur bat
egitiâtikan.

Despeiran ere zer esanda joan giñan banekin nik lenago:

«Adios, agur, Ama Zerukoa, Ama

Arantzazukoa...». Bañan orain ez daukat gogoan.

Ta gero alako funtzio ederrak egiten ziran: danok konpesatu ta komulgatu; meza nagusia ta sermoi ederra ere bai. Arantzazun badaude guk bezela itzegiten dutenak. Bañan San Antonion? Jesus! Ango itzegitea! «Konpesiñuagaz, komuniñuagaz, mezagaz...», dana gazekin. Bañan Arantzazun ez.

Egun batean joan ta urrengoan etortzen giñan. Gaua, berriz, angostatuan pasatzen genduan.

Etxe artan lurreko sua zuten, da arbolik aundienak suaren bi aldeetan oso-osorik erretzen jarrita zeuden. Aiek arbolak!

Ta amona bat, labean erretako arto aundi bati eutsita, ari zopak kentzen ari zitzaion, porru-salda egiteko. Arta-zopak esnearekin egosita bai, bañan porru-saldarekin ez dira gure aldean beñe-pein jaten, da parrez egon giñan ari begira.

Ura berentzat zuten. Astiasuko jendeak, berriz, xardín zarra bazan ere, baikoitzak bere puska eraman zuan.

Bañan Don Bitorianorekin joan giñanean, bertako jana izan genduan. Ta begia aterako zuten garbantzu otz-otz batzuk eman zizkiguten. Ta tomatea ere? Jesus! Astokia sartu ziguten ere eztakit. Bai; Don Bitorianorekin joan

giñanean beñepein, gusto gaiztoko jakiak izan giñuzen.

Lotarako, emakumeak goien izaten giñan, belar-pillan-da; ta gizasemeak, berriz, bean.

Gure aita, Don Tomas apaizarekin pasiatzen gelditu zan. Aiek lotara etziran beñepein joan. Kontrariorik etzuan, bañan gau guztia bertsoan pasa zuan.

Ta goien, emakumeak giñan tokian, itotean jarritako ontzi zar batzuk urez beteta zeuden; da emakume batek aietako bat ankakin jo ta bota egin zuan.

Bean, berriz, mutilzar bat, aberatsa bai bañan erdi eroa zana zegoan, da urak solairuko zirrikituetatik erorita busti egin zuan. Ta orduan ola esan zion gure aitari:

–Pello, bertsoa kantatu bear dezu, gure erriko atsoak pelegrinazioan etorri ta pixa egiten digutela goitik!

Aiek parrak eta algarak egin giñuzen danok! Apaizak ere bai.

Azkena orain urte batzuk izan giñanean, ango amona xar bati ala esan nion:

–Neskatxa bat ere bazan, ba, emen, ni ola ta ola izan nintzanean.

–Neu izango nintzan, zu neskatxa baziñan.

–Bai; ni zarra, ta berorrek ere zarra bear.

–Ta ematen al diozu etxe oni orduko antzik?

–Atariko antigualeko arkuak; gañontzean ez du.

–Bai; ordukoak, atariko atek bakarrik daude.

Urte batean, Brinkolan ala esan genion gizon bati aruntzean:

–Bueno, zuk bidea erakutsi.

Ta, guk danok pagatuta, gidari atera genduan gizon ura.

Bañan onuntzean arek zer egin zuan? Usurbilko emakume zar bat, aberatsa, erren aundia zuana, bagenduan; da amona aberats ari lagun egiteagatikan, bota gindun gu pobre guztiok aurrera, ardiak bezela.

Erren ura zuzen ekarri zuan, bañan besteak alaxe ibilli giñan, al zan al zan tokira joanda. Batzuk Antzuolako zulo-ra ta besteak nora etzekitela, galduta ibilli giñan.

Brinkolara allegatu giñanean, alako ta alako palta; lagun asko palta zala. Jesus! Ura zan, ura! Bañan danok, nolabait ere, geroago bada ere, trena arrapatzeko modua egin genduan. Etzan utsa! Etzan uste, ta ala esan genduan:

–Batzuk izango giniñan dirua, gero, biyar joateko?

–Gaur joateko bai, bañan biyarko ez giniñan izango.

Bañan Jaungoikoak lagun egin zingun.

Ta Brinkolan aita gure bat ala errezatu zuan Patxi Ibiyaga zanaren amak:

–Konpañia ontatik mundutik lenena paltatzen danarentzat.

Ta bera il zan aurrena.

Alaxe joaten giñan gu garai artan Arantzazura. Orduan bitan, da geroztik beste lau bider izana naiz.

Gure aitarekin joan nintzan batean, bosna kuarto pagatu genduan ostatua. Ta orain urte batzuk, azkena izan nintzanean, berriz, bost duro. Nik pagatu nizkan danai. Orduan ere atso onen bearra bazan».

ARANTZAZUKO BERTSO-PAPERAK

Arantzazuko gaiari jarraituz, onela esan zigun Pello Errotaren alaba Mike-lak:

«Gure aitaren Arantzazuko bertso-paper oiek olaxe jarriak izango dira:

Lenengoa, nik amasei bat urte nituala joan giñanean, da elizan sartu ta danok batera «Erregu egin zazu...» kanta oiek kantatu giñuzenean.

Bigarren papera izango zuan, nik ogei bat urte nituala, Don Bitorianorekin joan giñanean. Obispoaren etorreran, da kandelak piztu ta kilometro batean kamioaren bi aldeetatik lagundu genion¹.

Irugarren joan-aldian, ni ez nintzan joan. Gure aita, gazterik il zan Dolores aizparekin joan zan.

Brinkolara baño len, trena deskarri-llatu egin zan. Bertsoan ala jarri zuan gero gure aitak:

Ango iskamilla ta
ango karraxiya,
estimatusen zuan
nork bere biziya...

Baña trena deskarrillatuagatik, etzu-an iñork miñik artu. Ama Birjiñak milagrua bertan egin zuan.

Ta gure aizpa Dolores ori, Arantzazu gaizkitu ta an gelditu zan. Ta gure

aitak bakarrik etorri bear izan zuan, alaba an utzita.

Errira etorri ta kanpoko jendea gaizki esaka asi zan, «kuadrillan bazirala ill da erituak» ta orrela. Ta etzan ixiltzen, da gure aitak bertsoak jarri zituan orduan.

Gure ama oraindik ere il berria zan; da, ni elizan nintzan batean, aita Arantzazuko kanta oiek kantari eliz atarian sentitu nuan.

Etxera abiatzean, ala esan zidan lagun batek:

–Triste zoaz, Mikela.

–Bai; ama il berria ta aita Arantzazuko kantak kantatzen.

–Bai; bañan Ama Arantzazukoaren kantak eztira beste batzuk bezela; kanta santuak dira oiek. Ez tristetu, ba, Mikela».

1. Arantzazuko Aita Luis Villasante-ren esku-titz batetik: «1963, urriak 19: ...Arantzazuko Ama Birjiñaren koroazioa 1886 urtean izan zan, garagarillaren 6-an. Eta bai egun orretan eta bai aurreko eta ondoko egunetan, elizkizun aundiak eta sonatuak izan ziran emen, Arantzazun. Koroa jarri zuena, Vitoriako Obispo Jauna izan zan: Don Mariano Miguel Gómez, algia. Aita Adrian Lizarralde bere Arantzazuko Kondairan kapitulu oso bat dakar gertaera ortaz (*Historia de la Virgen y del Santuario de Arantzazu, cap. XVIII: «Solemne Coronación canónica de la sagrada imagen»*). Irakurri det kapitulu au eta Pello Errotaren aipamenik eztator an, baña ala ere zureztat jakingarria izan diteken dato bat arkitu

det: Asteasuko peregrinazioa izan zala koroazioko bezperan emen. Ona zer dion Aita Lizarralde:

Pág. 456: «Día 5 (de junio, víspera de la Coronación): Llegó el Ilmo. Sr. D. Mariano Miguel Gómez, Obispo de Vitoria, a quien se le dispensaron los con dignos honores de Delegado del Capitulo Vaticano en la villa de Oñate. Acompañábanle el P. Comisario Provincial, Fr. Esteban de Epelde, Fr. Ignacio de Eguía, Guardián del convento, y una representación del Ayuntamiento de la Villa. En la capilla del misterio de la Coronación aguardábanle la Comunidad y la peregrinación que aquel mismo día acudiera de la simpática villa de Asteasu». Eta emen nota bat jarzen du Lizarralde, orrialde azpira deituaz. Orra notak zer dion: «Es de grata memoria la peregrinación de esta villa guipuzcoana por las repetidas veces que ha subido a Aranzazu y siempre edificando con sus ejemplos de piedad. En esta ocasión donó una limosna de 132 reales».

* * *

Gerra aurreko *Argia* astekariak, 1936'ko garagarriaren 7-an, *Arantzazuko Amaren Koroazioko ikusle batekin alkarriketan* izenburuarekin, eta *Arintzondo* izenordeko batek firmatuta, onako idazlan bat agertu zuan:

«Ezta orain gertatutakoa, baiña bai aurtengoa.

Oraindik ezta bearbada udaberri-garaia, baiña udaberri dirudi.

Abiatu naiz Bergara'tik Antzuola'ko bidean gora. Eguraldiaren ederra! Mendi egaletako berdeak, laino bana-batzuen txuriak eta ortze argitsuko urdiñak, eguzki ditzira pozgarri artean alkarrekin irabiatirik izadiari itxura ikusgarria ematen diote.

Izadia eztago geldi. Zoli begiratu ezker, mendibaso-zelaiaren eta eguzki erraiñuen dardar biguin pizkor goxoa errez nabaritu diteke.

Ta izadi donetsi onen cresia? Onen antzekorik asmatzeko ereslaririk ezta munduan sortu. Erreka bat bide ertzean: ni bidean gora, erreka mendian beera, erreka garden txipli-txaplaria. Errekaren soñua, soñulari askok alkartuta sortu oi duten «sinfonia» bezelakoa: txurru-txurru ta txirri-txirri, poil-poil ta pil-pil, bulun-bulun ta bilin-bilin. Ur saltariaren ots guziok erreka ertzeko txori txiolarien txioketaz, mamorroen zumburrunaz ta aize goxoaren firi-firi biguinaz naastuta, kili-kili xamur bat biotzean egiten didate...

Nere aurretik agure bat dijoa, ni baño pitin bat geldiroago; baserritar jator bat aidanez. Nere aurrekoa baño gazteagoa izan ni nunbait eta laister arrapatu det nere bide-laguna.

–Jainkoak egun on!

–Bai berorri ere –crantzuten dit agureak. Eta egun on opa izan nion. Au praillea nintzala oartu zanean:

–Berori... –gaiñeratu zuan–, berori «apostoladuko» sermoia egitera etorriko da ba.

Ta baietz esan nionean:

–Ba neronek lagun egingo diot –esan zidan.

Ta tipi-tapa alkarrekin bidean gora giñoiazala, aintziñako ta gaurko zenbait gauza esan ondoren, azkanean gure alkarriketak Arantzazu'ra jo zuan. Nola ez, nerau ere Arantzazuko'ko praillea nintzarrik?

–Aurten jai aundiak egiteko asmoz omen dabilzt Arantzazun, e?

–Bai, aurten zerbait egin bear degu.

–Koroazioko urrezko eztaiak zerbait merezi dute.

–Orratik zure belarrietara ere eldu da gertaera auen berri, e? Bai, ba; aurten batez ere, gure Ama Birjiñarenganako jokera cuskaldunen artean geroago ta sakonago izan dedin alegiñak egin bear ditugu. Geroago ta sakonago? Bai, orixe esan det eta guk orixe nai genduke. Baiña lenagokoen arantzazuzalatasuna gaurkoena baiño sakonagoa ote zan nago ni. Orregatik, joan zan gizaldiko gizon jatorren bat arkitzen dedancan, neronek gaurko gauzen berri eman baiño naiago izaten det aren aotik aintziñakoen berri aditu. Zerorrek ere jakingo dezu zuk Koroazioko berri. Zu mutiko ziñala izango ziran ba Arantzazu'ko jai aundiak, eta zure belarrietara ere aien entzutea eldu bear.

–Ez entzutea bakarrik. Ni nerau ere Koroazioko jaietan Arantzazun egon nintzan.

Berri onexek pozaz bete ninduan. Izan ere, aurten beintzat nere atsegiñik aundierna Koroazioko ikusle batekin topo egitea izaten da.

–Zerbait oraindik gogoan eukiko dezu: nola joan ziñan, nolako jaiak izan ziran, biotzean sendoen josta zer gelditu zitzaizun... Edozer! Ea zerbait esaten didazan.

–Ba, gu zortzi lagun izan giñan Antzuolakoak, oñez mendirik-mendi Arantzazu'ko jaietara joan giñanak. Oñez gero, ez gaur geienak joan oi diran bezela, erromes jatorrai dagokien bezela baizik. Orratik ere bidean, or mendi-tontor ortan –esan zidan an inguruko mendi bat erakutsiaz– arria erori zitzaigun zerutik, gauza aundirik etzan izan baña. Ango jaiak zer izan ziran? Guztia esan bear banu, ez nuke beingoan bukatuko. Baña berorrek obeto jakingo du.

–Ikusi duanak beti zerbait esan dezake liburuetan jarritakoaz gañera. Tira, esan dakizuna.

–Ba gogoan daukat oraindik. Kanpoan meza emateko, aitzean jarri zuten aldarea, Eleiz-barruan guztientzat tokirik etzan-ta. Bildur ziran eguraldi ona izango ote zan edo ez –gogorazi diot bidean arrapatu genduan arria–, baña azkenean ederra egin zuan. Ango jendetza! Ango itzaldiak! Ango...!

Ta onela jarraitu zuan koroazioko jaien berri ematen.

–Zure orduko erromes-lagunak oraindik bizi dira?

–Nerau bakarrik, Jainkoak ala nai izan du-ta.

–Ta orduan emen Arantzazurako jokera aundia zegoan?

–Antzuola'ko praille batek, an menditartean baserri artakoak, gerra bukatu zanetik iñoiz baño debozio aundiagoa zala esaten zigun. Emengoa, Antzuola'koa, izan genduan 1834'an Arantzazu erre zuana ere: Inurrigarro.

–Arrek etzuan ba debozio aundirik eukiko.

–Soldadua zan-ta, agindua etorri zitzaionean, bete egin bear. Errodil Oñati'ra sartu zanean gertatu zan ori.

–Bai. Ori Bizkaian ere ez dute oraindik aaztu. An oraindik ere auxe kantatzen dute:

Neurc Ama Birjiña
Arantzazukue,
baltzak erre dotsuc
zuri komentue.
Baldin gelditzen bada
Bizkaian teillerik,
ctzara zu egongo
komentu bagarik.

Zuk ere Arantzazuko kanta zaarren batzuk jakingo dituzu.

–Ba nik, Pello Errotak Koroazioko jaietan As-teasu'ko erromesentzat egin zituanak...

Azkenean erretratu bat eskatu nion, koroazioko ikusle batek gure illerokoan ateratzea merezi zuala-ta.

–Baldejunkera'ko gudaren oroipenez egiten ditugun jaietan zaldi gañean «kapitan» bezela agertzen naiz ta erretratuan ere alaxe nago. Alakoxe bat emango diot...

* * *

Koroazioko ikusle au nor dan? Juan Migel Artolazabal Oñatibia, Antzuola'ko epailaria, bide-ertzean euskal etxe polita daukan patxadazko baserri-tar jatorra. Berri geiago jakin nai izan ezkerero, Baldejunkera'ko jaietan aren guda-itzaldi entzungarria aditzera joaten diran bergararrai galde egin».

I

(1886)

BERTSO BERRIAK

BIRJIÑA ARANTZAZUKOAREN KOROAZIOAN PELLO ERROTARIAK JARRIAK

KANTASTEA

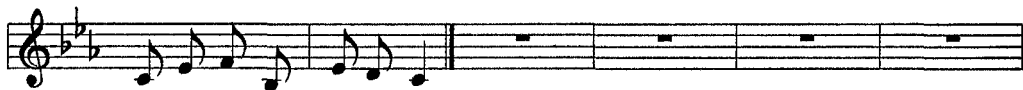
E - rre - gu e - gin za - zu, A - ma, gu - ga - ti - kan, ir - ten

ge - ran me - di - oz ba - da zu - ga - ti - kan; kua - dri - lla

aun - dia ga - toz As - te - a - su - ti - kan Bir - ji - fia o - rri a - gur

bat e - gi - tea - ga - ti - kan.

*Erregu egin zazu,
Ama, gugatikan,
irten geran medioz
bada zugatikan;
kuadrilla aundia gatoz
Asteasutikan,
Birjiña orri agur bat
egiteagatikan.*

- 1/ Aloña mendian dago
Birjiña bat arantzan,
zerbait esan nai nuke
orren alabantzan;
lagunduko dirala
nago esperantzan,
beragatik asi naiz
orren konfiantzan.
- 2/ Lagunduko dirala
nik daukadan poza,
artu dedan medioz
orren esperantza;
bestela nerez ez naiz
ezertako gauza,
anparatu nazazu,
Santa milagrosa.
- 3/ Aloña mendian ori
arantzan jarri zan,
ez da presentatuba
utsaren peskisan;
ark ondo zerakien
guk premia izan,
guri lagundutzeko
zerutik jetsi zan.
- 4/ Ejenplo au nai nuke
ondo erakustea,
aundia da gugatik
zerutik jesteda;
poz aundia beagu
ori ikustea,
orrek ez du merezi
bakarrik uztea.
- 5/ Koroazio bat degu
Arantzazu mendian,
ura ikustea gatoz
txit gogo aundian,
artzai on bat artuta
geren konpañian,
Birjiña adoratzeko
bear dan neurrian.

- 6/ Promesa kunplitzera
gatoz borondatez,
ondo deseatuta
aspaldiko partez;
akordatzen generala
geren Ama batez,
bete gaitzatzu zere
doai ta birtutez.
- 7/ Zure seme ta alabak
gatoz zuregana,
zergatikan zeraden
gure danon Ama;
ez da misterio ere
Ama batengana,
ez da gaizki irtengo
ara joaten dana.
- 8/ Ama au ez det ikusi
oraindak beñere,
anparorik ez badet
ez-da oraiñ ere;
lagunduko digula
pentsatzen det trebe,
animatu gaitzen
juango gerade.
- 9/ Norbaitek esango du:
«Biraje luzea da».
Birjiñak errespuesta:
«Ondo otza zera;
ez badezu etorri nai
ni bisitatzera,
zeñek lagunduko dizu
beartzen bazera?».
- 10/ Ejenplo on bat noa
ni erakustera,
zuek ere saiatu
berriz ikastera;
poz aundian goazen
Ama au ikustera,
ori lagun degula
galduko ez gera.

11/ Baliatuko zaigu
oraingo obra onak,
oso maite gaitu gu
euskaldunen Amak;
apuntatuko ditu
gure pauso danak,
zerbait egin lezake
poz ori daukanak.

12/ Ama au ikusitzeko
gaude obligazioz,
alegiña egियogun
danok orazioz;
presentatu gaitezen
ara debozioz,
baliatuko gera
gu ango funtzioz.

13/ Agur egin deiogun
guk ara joatean,
burua makurtuta
umil da pakean;
baliatuko zaigu
egunen batean,
berak sartuko gaitu
zeruko atean.

14/ Ara emen bertsoak
oraingo berriyak,
Ama Birjiñarentzat
konsolagarriyak,
bidean kantatubaz
joateko jarriyak,
Asteasun bizi dan
Pello Errotariyak.¹

1. Bertso-papera, *Tolosa: Imp. de E. López* moldiztegian argitara emana, eta Aita Justo Maria Mokoroa zanaren eskutik jaso. Berak bere aitaren paperetatik omen zeukan.

jiñaren koroazioa 1886 urteko garagarillaren 6-an ospatu zan; eta Asteasuko pelegrinazioa bezperan izan zan.

Moldiztegi izenik gabeko kanta-paperetan ere argitaratu ziran bertso auek. Ale bat Arantzazuko liburutegian gordetzen dute. Andik kopiatuta, *Auspooa*-ren 33 zenbakian argitaratu genituan. Bañan Tolosako E. Lopez-enckoa osoagoa eta jatorragoa denez, orain berari kopiatu diogu.

Arantzazukoak *kantastea* eta beste amaika bertso ditu. Onako auek: 1, 2, 3, 5, 10, 6, 7, 8, 9, 13 eta 14-garrena, orden ortan. Aldaketak: kantastea, 7: Birjiña, zuri agur bat; 1/1: Aloña mendian daukazu; 1/3: zerbait esan nai nuke nik; 1/7: beragatikan asi naiz; 2/5: bestela ni ez naiz; 2/7: anparatu bada; 3/5: ark ondo baizekian ba; 3/6: guk premiña izan; 5/1: koronazio bat degu; 5/3: ura ikustera gatoz; 5/5: artzai on bat arturikan; 5/7: Birjiña ori adoratzeko;

6/5: akordatzan geralako; 6/7: bete gaitzazula zere; 7/2: gatoz gu zuregana; 7/3: zergatikan zeran zu; 7/5: ezta misterio ere; 7/7: ezta gaizki izango; 8/1: Ama au ezpadet ikusi nik; 8/4: ezta orain ere; 8/5: lagunduko didala; 8/7: alimatu gaitezen; 8/8: da joango gerade; 9/1: Norbaitek esan du benturaz; 9/2: Bidegi luze da; 9/5: ezpadezu nai etorri; 10/5: poz aundiarekin goazen; 10/6: Ama ori ikustera; 10/7: ori lagun badegu; 10/8: galduko ezkera; 13/1: agur egin daiogun bada; 13/5: etzaigu ba damutuko; 14/5: bidian kantatuaz; 14/7 Asteasun bizi izan zan.

Azken aldaketa onek adierazten duenez, Arantzazuko liburutegian gordetzen dan bertso-papera Pello Errota il ondoren argitaratu zan.

II

BERTSO BERRIYAK

1/ Bertsuak jarritzeko
atera det plana,
memoriya argitu,
egin bear lana,
bitarteko jarriyaz
Arantzako Ama;
fabore baten eske
banator zugana,
logratzen ote dedan
desio dedana.

2/ Nerekiñ ez dadukat
biar aña grazi,
laguntza baten billa
argatik naiz asi;
ez dakit ematia
deraden merezi,
Ama, zuri eskatu-
tzen dizut lenbizi:
bitartekotza egiñ
Semetxo Jesusi.

3/ Astiasu ta Alkiza
juntatu bi erri,
klase guzitakuak:
kale ta basarri.
Geren artian esan
giñukan elkarri:
«Agur bat egiyogun
danon Ama orri».
Alkarrekin gerade
juan da etorri.

- 4/ Pelegrinaziyuan
Arantzazura jun,
Agutzubak zituban
amazazpi egun;
alkargana bilduta
orrenbeste lagun,
ai zer gusto ederra
guk an eman degun,
Ama Birjiñak berak
lagun egin zigun.
- 5/ Brinkolan atera ta
ekiñ mendi (y) orri,
biriak galdu eta
danok giñan larri;
Don Bitoriano jauna
aurretik zan jarri,
danori esan zigun
segitzeko arri,
gero zuzen jun giñan
salto eta korri.
- 6/ Zuzen juañ giñaden
andikan aurrera,
Arantzazu deritzan
komentu zarrera;
an estimatu zuben
gure etorrera,
musika ta etxefuego
ai ura sarrera,
primera klasian gu
allegatu gera.
- 7/ Segituban giñaden
elizara junak,
sermoia egin zigun
Deograzias jaunak;
guri eman zizkigun
onrak eta famak,
konsolatu ginduben
ikustian Amak,
pozaz zoraturikan
arri beira danak.

- 8/ Egun ura ez daukagu
oraindik aztuta,
Ama orri begira
an geunden poztuta;
urrez da graziz an da-
go aberastuta,
Bera're apenas zegon
kopeta beztuta,
adoratu genduben
danok auspeztuta.
- 9/ Andikan juañ giñan
danok afaria,
an billatu genduban
etxe dotoria,
probintziyan bat ez da
palaziyo obia;
gañera an daguban
kurioidadia,
arritu liteke an
ikusi gabia.
- 10/ An deskantsatu giñan
primera klasian,
danok konpesatzera
juañ giñan goizian,
Jaun sakramentatuba
artzeko pozian;
bertan egon giñaden
denbora luzian,
gustora artu genduben
geren biyotzian.
- 11/ Amarretan don Lorentzok
meza nagusiya,
epistola don Ramonek,
ai ura graziya!
Sorondok ebanjeliyua,
ark zeukan sasoya,
iya aidotu zuban
eleiza guziya,
berok irurak dute
onra mereziya.

- 12/ Meza erdiyan genduben
predikadoria,
ez dakit zein zan baño
iztun dotoria:
nai bagendu bein jua
zeruko gloria,
bitarteko artzeko
Birjiña Maria,
arrek erakutsiko
zigula biria.
- 13/ Obra on guziyakiñ
artu gendun parte,
bazkaltzera juanda
jan da eran fuerte;
ostatuba on dago,ⁱ
ona eta merke,
guretzako izan da
bastante suerte,
guri etzagu aztuko
bizi geran arte.
- 14/ Fonda ortan ez giñan
gelditu gosiak,
ekarri zizkiguten
nai giñun klasiak;
lau neskatxa serbitzen,
etziran luziak,
ez gaur asko bezela-
ko txoro aiziak,
Ama Birjiña bera
bezelakoxiak.
- 15/ Berdin estimatzen zuben
zar da gazte dona,
txorakeri gutxi ta
azkar egin lana;
begiya bera beira,
errespeto ona,
zueri begira naiz
gustora egona,
Birjiñak deizuela
nobiyo on bana.

- 16/ Bazkaldu eta gero
etxe aldera asi,
guri egin digue
bastante noblezi;
akonpañatu gaitue
musika ta guzi,
danon partetikan nik
beroi milla grazi,
Arantzazun ez dira
oso triste bizi.
- 17/ Arantzazutik baguaz,
agur, gure Ama,
nere amoriyuak
orrera narama;
danontzat eskatze'izut
osasuna ona,
grazi (y) ori bialdu
ezazu gugana,
berriz ere etorri
gaitezen zugana.
- 18/ Etxe aldera asi
genduben burrunda,
tristura aundiya nion
jendiai barrunda:
atzera begiraka
mendiyan gora junda,
alkarri galdetubaz
«Gure Ama nun da?»,
guk zenbat maite degun
ortan ezagun da.
- 19/ Jendia garaiz giñan
goitxua iyua,
don Bitorianok an
errosariyua;
jende errespetokua
eta seriyua,
Birjiñari agertu-
baz amoriyua,
artuko degu oraindik
arren baliyua.

- 20/ Birian erretratatu
ditu fraile jaunak,
ordurako batzubek
aurrera jaunak;
probetxurik etzuban
alde egin zubanak,
obia zan an izan
bagiñaden danak,
naigoko zuban noski
artara jun zanak.
- 21/ Bere lagunen billa
aurrera're jun zan,
amar minutu barru
mendi puntan an zan;
ikusit nai zuben
jende dana nun zan,
pañueluakiñ atzetik
agurka jardun zan,
zenbat maite ginduben
obran ezagun zan.
- 22/ Alkar akonpañatu
dute bi erriyak,
milla esker, sazerdote
beneragarriyak;
berdiñ-berdiñ jo degu
nagusi-morroyak,
aurrian arturikan
mendiko arriyak,
alkarrekin gustora
gera etorriyak.
- 23/ Despatxatzera nua
oraiñ bertatikan,
graziyak zuri, Ama,
danon partetikan;
juan biarrak gera
mundu ontatikan,
garai batzuetan ez
ustiagatikan,
erregutu ezazu
guztiyokgatikan.

24/ Ogei ta lau bertsokin
ara errematia,
agur aizken-aizkeni-
kan, Ama maitia;
gure eriyotzian
oroitu zaitia,
iriki egiguzu
zeruko atia,
Elizegik nai luke
guztiyok juatia².

1. Bearbada, *ostatuba an dago* bearko luke emen.

2. Bertso auek, «*Tip. Mugerza – Tolosa*» moldiztegian argitaratutako bertso-paperetan zabaldu ziran. Paper oietako bat Arantzazuko liburutegian gordetzen da.

Ondoren *Auspoa*'ren 33'an agertu ziran, 1963-an.

Baita *Aranzazu* aldizkarian ere, 1968 urteko martxoan, Aita Luis Villasanteren argibide auekin:

«Pello Errota, Asteasuko bertsolari famatuak (1840-1919) bein baiño geiagotan jarri zizkion bertsoak Arantzazuko Amari... Garai artan Asteasuko erriak peleginazio asko egiten zituen Arantzazura.

1886-ko garagarrillean, Arantzazuko Ama koroatua izan zanean, emen ziran asteasuarrak, eta bai Pello Errota ere...

Gaur agertzen ditugunak zein urtekoak diran, ez da errez jakitea. Erromesei ongi etorria predikatu ziena Deogracias jauna zala dio. Seguru asko Aita Deogracias Igartua izango zan. Fraille au Arantzazuko semea zan. Tolosan 1941 urtean il zan, 80 urterekin.

Ederki kontatzen dizkigu Pello Errotak peleginazioko gora-beherak. Brinkolaraiño trencan, eta an mendiari ekin, Katabera eta Arri-Urdingo gaiña arrapatu arte; eta andik Arantzazura jetxi. Etxerakoan beste ainbeste. Elizako kontuak, ostatukoak, denak kontatzen ditu ederki. L. V.–

III

BERTSO BERRIAK

ARANTZAZUKO ALEGRANTZAN JARRIAK

- 1/ Gure Arantzazuko
bidaje ederrari
bertso berri batzuek
nai nizkake jarri,
graziya eskatubaz
Ama Birjiñari,
pasadizua zuzen
esan al baledi.

- 2/ Ama Birjiña beti
estadu gozuan,
pertsone serbitzeko
premiko kasuan;
enteratuko zala
nere abisuan,
argatikan asi naiz
konfiantza osuan.

- 3/ Maiatzian genduen
peregrinaziyua,
ogei ta amarrerako
zan kondiziyua,
Birjiñari egiteko
adoraziyua;
badegula uste det
obligaziyua.

- 4/ Sei t'erdietan giñan
goizian atera
Larraul da Asteasu,
guztiyak batera,
Arantzazuko Amari
gusto ematera;
nola portatu zagun
nua esatera.
- 5/ Birian asi zuen
errosariyua,
gauza baliyosua
eta seriyua;
argatikan Birjiñak
zigun amoriyua,
au zan gure okerren
erremedyua.
- 6/ Zortziyetan trenian
Billabonan sartu,
Zumarraga ortara
ondo allegatu;
andi abiatu ta
zan deskarrillatu,
batek ere ez degu
guk miñikan artu.
- 7/ Geren belarriyakin
gaude aditubak,
kuadrillan bagiñala
il da eritubak;
ori esan azi du
ezin sufritubak,
danok gera orduban
sano gelditubak.
- 8/ Bere plantxatik trena
orduán zan kendu,
Ama Birjiñak bertan
milagrua egin du;
ondo begiratuta
klaro ezagun du,
zein bizirik gelditu
ez balu lagundu?

- 9/ Fogonerua trenatik
egin zan erori,
amalau oiñ aidian,
gutxienez ori;
matxurarik etzaio
azaldu berari,
graziyak eman leizkake
Ama Birjiñari.
- 10/ Trena okertu zanian
ango karraxiya,
saltoka bazijuan
sasoiko guziya;
estimatutzen zuen
nork bere biziya,
orduban azaldu zan
Birjiñan graziya.
- 11/ Billabonan billetiak
zeñek beretzako,
guk artu giñituen
Brinkolara arteko;
kasua izandu zan
len ateratzeko,
berroi ta bosna zentimo
badegu artzeko.
- 12/ Abiso bat bialdu
guk konpañiyari,
artzeko degun piska
kobra al baledi;
gauza aldrebesa danik
ez deritzat ori,
gero limosna egin
Ama Birjiñari.
- 13/ Trena okertu eta
izan ziran lanak,
gero otsegin zuen
erretore jaunak:
oñez juango giñala
animoso danak,
lagunduko zuela
Arantzako Amak.

- 14/ Telleriarten artu
degu giyariya,
mendiz abiatu ta
beriala ebiya;
bustiagatik ere
gure alegriya,
ikusteko pozian
Birjiña Mariya.
- 15/ Aiuntamentu jauna,
alkate ta guzi,
sekretariyua ere
zan oiekin nasi;
konpañiyan etzuen
ematen itxusi,
ejenplo egokiya
dute erakutsi.
- 16/ Gogotsu asi gera
gu mendi aldera,
promesa kunplitubaz
al zan aurrera;¹
anparoa genduben
Birjiña Ama bera,
izugarri ederki
allegatu gera.
- 17/ Don Tomas Egibar da
parroko guria,
Arantzako Amari
badiyo fedia;
ark erakutsi digu
Argana bidia,
ondo gobernatu du
bere artaldia.
- 18/ Don Mariano Mikeo
beste parrokoa,
arrekin etorri zan
jende Larraulkoa;
obra onetan entero
aurrera dijua,
ezagun du dala orrek
fede onekua.

- 19/ Asteasu ta Larraul
unitu alkarrena,
beste lau erritatik
bildu ziran gugana:
Tolosa ta Alkiza,
Zizurkil da Aduna;
ez degu penarikan
alkarrekin juna.
- 20/ Juan da zerbait artu,
elizara korri,
predikatutzen asi
zan Aita Alberdi;
laguntza eskatzen ziyon
Ama Birjiñari,
danori eman dizku
graziyak ugari.
- 21/ Konpesiyuak egin
txit modu onian,
komuniyo jenerala
biyaramonian;
fedia indartu nai
guk alegiñian,
sobra gutxi daukagu
gaurko egunian.
- 22/ Askok ukatzen degu
Jesusen legia,
serbitu naiago da
etsai traidoria;
ortatik ez da gero
zerura bidia,
pentsatu nola pasa
eternidadia.
- 23/ San Frantziskoren seme
beneragarriyak,
Ama ori adoratzen
an daude jarriyak,
lagundutzen diyela
beraren argiyak;
zeruban sar ditzala
Birjiña garbiyak.

24/ Zu zerade Ama bat
biyotz onekua,
doaia eman didazu
eskatutakua;
kontentuz arkitzen da
Pello errotakua,
biba Ama Birjiña
Arantzazukua!²

1. Bearbada, *al zana aurrera* bearko luke emen. moldiztegia argitara emana eta Oxford-ko Bodleian Libreria-n arkitua.
2. Bertso-papera, «Tolosa: Imp. de E. López»

GERNIKAKO ARBOLARI

Bertso eta argibide auek ere Pello
Errotaren alaba Mikelari zor dizkiogu.
Onela esan zigun:

Gernikara eraman zuten, da an ere

premioa atera zuan gure aitak. Euskera-
ri ta ango arbolari bertsoak atera ziz-
kien gero. Bañan apenas dakizkit nik
banaka batzuk baizik:

- 1/ Euskeraren gañian
biar det itzegin,
nere lagun guziak
artzeko atsegin,
iñozente dagona
abertitu dedin,
gurekin deskuidorik
gertatu eztedin.
- 2/ Gure arbola dago
indarrak aituta,
lorerik ezuala
nago arrituta;
enteratu zaitezte
itz au adituta,
ia ostatutzen dan
mentu berrituta.
- 3/ Mentu onak billatzen
saia egiñala,
gero ondo txertatu
esan dan bezela,
ta dagokion batek
goberna dezala,
uste det arbol ori
ostatuko dala.

4/ Lenbizi ostua ta
urrena loria,
orain .....
.....
gero aterako da
lotsikan gabia,
sekula ezta aztuko
orren onoria.

Eztakit nik beste bertso au oietakoa dan:

.....
.....
.....
.....
zarra zutik dagola
aldatu dute bestia,
izugarrizko puriya dakar
izanagatik gaztia.

BI INDIANO

Adierazpen luze eta jakingarri au ere Pello Errotaren alaba Mikelak eman zigun. Ona beraren itzak:

«Mutil bat, Astiasuko Goruagoineko semea, joan omen zan emendik Kubarara, Cárdenas esaten zaion erri batera, eta an morroi zegoan.

Gordetzen omen zituan milla duro nagusiaren etxean, ta beste milla beste toki batean. Egun batean, nagusiak milla duro oiek eskatu zizkan. Esan zion gero bueltatuko zizkala; «oso bereak bazituala berrogei ta amar injeniyo». Injenioak ango lurrak omen dira. Ala, eman zizkan.

Gero, beste milla duro ere auzoan nola zeuzkan jakin, ta urrena aiek eskatu omen zizkan, biak batera illabeterako bueltatuko zizkala. Baita eman ere.

Illabete pasa ta ez omen zizkan bueltatzen. Esan omen zion beste illabete bat bearko zuala «osoan jaso ezker»; ta konforme gelditu zan beste illabeterako.

Papera ere firmatu omen zion. Bañan zer egin zion gero? Firmatu bai, bañan dirua eman gabe onera alde egin.

Mutillak zer egin zion orduan? Segitu atzetik onera.

Onera allegatu, nagusiarengana joan ta eskatu omen zizkan diruak. Ukatzen asi omen zitzaion, bañan muti-

llak an eduki firma berea, ta ukatzerik ez.

Gero, gizon bat bialdu omen zion konpontziora. Ta ara zer azio egin zion urrena. Nagusi orrek berea omen zuan jaiotako baserria, ta orduan arrebaren izenean hipotekan pasa zuan.

Besterik etziola emango ta sei milla errial bakar-bakarrak eman zizkan mutil orri. Gero alde egin zuan.

Orduan mutilla gure aitarengana etorri zan kantak jartzeko.

Bañan nagusiak jakin zuan mutilla kantak publikatzera zijoala, ta kanta-paper oiek saltzea galerazi egin zuten. Nolabait ere iritxi zuan ori ere nagusiak.

Nere denbora guztian, gure aitak jarritako bertsoetatik, auek bakarrik saltzen ibiltzea galerazi zuten.

Gure aitak, ordea, onela esan zion mutillari:

–Motell, ez daukak batere saltzen ibilli bearrik. Bota izkik gauez alako ta alako tokitan, ta jakingo dik jendeak orren azioa.

Ala egin zuten. Gauez feri, merkatu edo alako zeraren bat zan tokietan uzten zituzten, eta jende guztiak irakurri ta ikasi zituan.

«Kaballero» orrek ba omen zeukan Berastegin andregai, berrogei milla duroko «señora».

Ba, bere andregai orri, gauez joan ta

kanta-papera atean josi zioten. «Orra: jakin zan orain zeñekin abillen».

Ta andregaiak papera irakurri ta despeira eman zion.

Ontaz gañera, hipotekan baserria jasotako arrebak beste ainbeste egin zion; ta, «au nerea dek» esanaz, batere gabe utzi zuan.

Orra nola gertatu zan bidezkoa ez eman eta etxea galtzea.

Biak ere il ziran. Mutilla il zan aurrena».

Bertsoak, berriz, Jose Antonio Loinaz-Otaño apaiz jauna zanak Pello Errotaren alaba Mikelari berari jaso zizkion 1935 urtean. Beste argibide au ere jaso zion, bertsoak noizkoak diran adierazteko: «Mikela ezkondu ta Aia-ko bide berria egin zanekoan dira sortuak».

- 1/ Asteasuko semia naiz ni,
Jose Antonio Otegi,
nere nekiaz egiña nintzan
ustez biar ain loteri;
premi batian bi milla duro
prestatu nizkan besteri,
artzalle orri agertu zaio
gauza aña enbusteri.
- 2/ Emen gustora ez negoen ta
juan nintzaden Kubara,
Cárdenas deitzan erri eder bat
paraje aietan bada;
amabost urte kunplitu ziran
ni juan nintzalarik ara,
esango'izuet ango diruak
egin zidaten jornara.
- 3/ Anoetako semia da ori,
..... dauka izena¹,
..... du apellidua²
orrek pontian emana,
Cárdenas-etan almazengan
komerziante egona,
andik igesi etorri eta
.....-n bizi dana³.

- 4/ Milla duro nik gordeta neuzkan
..... orren etxian⁴,
estuusun bat zeukala eta
aiek eskatu zizkian;
baietz agindu niyon orduan,
serbitu nuen trantzian,
artzeko pronto izan zan baño
buelta daduka atzian.
- 5/ Beste milla're nik baneduzkan
urruti gabe gordiak,
nere nekiaz irabaziyak,
iñori're zor gabiak;
..... orrek aitara ere⁵
ebaki ditu bidiak,
modu orretan eamanak ditu
bi milla duro neriak.
- 6/ Oso beriak bazituela
berroi t'amar «injenio»,
komerziante bera azkarrena,
bestek etzuen baliyo;
gezurra eta enbusteriyan
bere burua gora iyo,
nere diruak eraman ditu
lan ori dala meriyo.
- 7/ «Injenio» ori batere etzala
nintzaion ni akordatu,
nere dirurik agiri ez ta
ni ez negoen kontentu;
nere diruen garbitasuna
paperaz niyon eskatu,
mutil panparroi lujoso orrek
etzuen atsegiñ artu.
- 8/ Esan bezela eskatu niyon
nere diruen papera,
leku txarrian neduzkan eta
nai nituzkian atera;
kantidadia presta zezala
andikan illabetera,
paperaz baietz erantzun zidan,
konforme zegola bera.

- 9/ Beste illabete pasata ere
utsegin zuan plazuan,
iñundik ezer agiri ez ta
ez negoen deskantsuan;
beste illabete biarko zala
jaso ezkeru osuan,
papera egin, firmatuta utzi,
onera aldegin zuan.
- 10/ Ark aldegin da ondorenian
ni ere etorri nitzan,
arrazoia're banedukan ta
berarengana juan nitzan;
nere diruen aitamen eman,
ukatzen azkar asi zan,
leku onian izango nitzan
firmarik ez banu izan.
- 11/ Bi milla duro nik eman arren
arrek ukatu zituan,
beraren firma nerekin neukan,
asi nitzaion pleituan;
.....
.....
ortik pentsatu kristau gaiztoak
zer maleziyak dituan.
- 12/ Bi milla duro nik eman arren
ukatu zituan aurki,
beraren firma nerekin neukan,
arrapatu det egoki;
konpontziyora beste gizon bat
bialdu ziraden aurki,
alako lanik ark etzedukan
zorrik ez balu eduki.
- 13/ Beste aziyo bat egin dirate
andikan ondorenian,
.....-ko ..... hipotekatu⁶
arrebaren izenian;
saldu-paperan entendituta
ez da bide zuzenian,
traiziyo au egin dirate
eske asi naizenian.

- 14/ Bi milla duro zuri emanak
Jose Antonio Otegi,
sei milla errial bakar-bakarrak
alkanzatu zaizkit neri;
kontzientzia libratutzeko
arreglatu al baledi,
neretzat gorde biar zenduke
arreba aberats ori.
- 15/ Bere etxian mutil negoen
soldatan ajustatuta,
zaldiya ere ipintzen niyon
apaña preparatuta;
silla ta guzi traste denakin
ederki antolatuta,
aberats gisan an juaten zan
zaldiyari montatuta.
- 16/ Injeniyora zijoala esanda
etxetik egin atera,
aberats gisan apaindu eta
eunero pasiatzera;
gastua aurrera zijoan eta
komertziyua atzera,
aberasteko señale ona:
gaiztuak bisitatzera.
- 17/ Ogei ta amasei milla errial
neriak zure artian,
berrogei ziran entregatuak
an Cárdenas-ko partian;
sei milla oiek eman dituzu
ez oso borondatian,
nik ez dizkizut zuri barkatzen
danak pagatu artian.

1. Izena.
2. Abizena.
3. Erria.

4. Izena.
5. Izena.
6. Erria eta etxea.

(1899)

BERTSO BERRIAK

(BARRENEN DEDAN SENTIMENTUBA)

Ogei ta lau bertso auek Errenteriko Enrike Elizetxea zanaren bildumatik artuak ditugu. Bertso-paper bat da, *Imp. de E. López*. – *Tolosa* moldiztegian argitara emana.

Bigarren izenburua guk erantsia da, lenengo bertsoetik artuta.

Bertso auetan, mutil batek bere familiaren naigabeak kontatzen dizkigu: iru anai izan, irurak soldaduskara joan eta zer ixillu gorriak ikusten dituzten; danak gaizki eta bigarren anaia il.

Zazpigarren bertsoak gerra zikin bat dabillega esaten du. Bigarren anaia ere eramaten dute. Nungo gerra dan, zortzigarren bertsoak adierazten du: Filipi-

netakoa. Gerra ori 1896 urtean asi zan, eta 1898-an bukatu. Kubakoa ere urte oietan izan zan.

Bigarren anaiak, emeretzigarren bertsoak dionez, gerran urte ta laurden pasa du, ta beste ainbeste andik etorri eta gaizkituta.

Txeetasun oiek danak kontuan artzen baditugu, joan dan mendearen bukaerako bertsoak dirala dudarik ez da.

Bañan zein urtetakoak? Ikasi al izan degu ori ere. Bertsoak ez dute inor izendatzen, bañan izen-abizen guztiak ere atera ditugu. Eta beste txeetasun jakin-garri batzuk ere bai. Bertsoen ondorako uzten ditugu oiek danak.

- 1/ Bertso batzuben ateratzeko pentsamentuban det pasa, juan daneko urte betian ez naiz egon beti lasa; barrenen dedan sentimentuba kanpora atera al baneza, ondo sartuta egongo da ta ez da izango erreza.

- 2/ Zer familiya giñan lenago
nai nuke adierazi,
aita, ama ta lau senide
giñan jaio eta bizi;
arreba on bat guregandikan
eraman zuben lenbizi,
gero urrena berriz aita,
geiago ez ditut ikusi.
- 3/ Nik esplikatu al banezake
sentimentuba dedana,
ondo ez ditut esango baña
egingo det al dedana;
Jaungoikuak nai zobelako
eraman zitun beregana,
gero orra nun gelditu giñan
iru seme eta ama.
- 4/ Bizi-modubai eldu geniyon
berriz berriro-berriro,
pentsaturikan etziradela
onezkero etorriko;
konformatuta bizi giñaden
alaiturikan entero,
oraiñ esango dizutet berriz
zer pasa zitzaigun gero.
- 5/ Lenbizi anai bat lotu ziguen
soldaduskako katiak,
numeruakiñ jokatu eta
arrapatu suertiak;
ezta nolanaikuak ere,
izugarri fuertiak;
ala tokatzen zitzaion eta
Madridenten pasa urtiak.
- 6/ Ura Madridenten serbitzen zala
bestiai zaio tokatu,
ark bezelaxe numeruakiñ
igual zuben jokatu;
mundu guziyak esaten zuben
suertez zala libratu,
guk alegiña egiñagatik
ori ez degu logratu.

- 7/ Numero aundiya tokatu arren
suerte txarra eduki,
gerra zikiñ bat nola zebillen
mundu guziyak badaki;
aita etxean ez, ama kanpuan,
zerbait izaten da beti,
bat eta beste beintzat pobriak
pagatutzen du ederki.
- 8/ Lendabiziko Donostiyara
eraman zuten soldadu,
gero andikan Santoña aldera
aguro zuten biraldu;
Santoñatikan Filipiñetan
orrela zuten ibildu,
gero andikan etxera orduko
bere osasuna galdu.
- 9/ Urte ta laurden an pasatuta
ez dakit nola zan sortu,
santu guzien egunarekiñ
zitzaigun etxian sartu;
gero lagunak ango berriyak
zizkatenian galdetu,
ai, zenbat ikusi ote zuben,
bazedukan zer kontatu.
- 10/ Anaia orrek egiñ ziguen
uste gabeko bisita,
artian ere orregatikan
espirituba bizita;
ni oso ikaratu nitzaden
aren planta ikusita,
iñola eziñ ixildu nitzan
bertan negarrez asita.
- 11/ Oiek orrela pasa ta gero
andik zortzi egunera,
artu eta or eraman naute
neroni soldaduskara;
ama xarra ta anaia eriya
etxian utzirik bada,
gaizki dagona sendatutzeko
oso alderdi ona da.

- 12/ Soldadu joanta banebillen ta
suertia zan au ere:
pulmoni txar bat arrapatuta
ospitaleratu naute;
anai eriyak egiñ ziraden
makiñatxo bat biraje,
esanaz onla: «Ez ikaratu,
koraje, mutill, koraje!».
- 13/ Iya sendatu nintzan denboran
ospitalera kabua:
pasaportia norako nai nuan,
ai, ura zan poza, ura!
Urniyetako eskatu niyon
nola bainaizen angua,
nik uste nuben banijuala
beti-betiko zerura.
- 14/ Ni biraldu ta gero andikan
iru illabete barru,
artian gaizki zegoen anaia
eraman zuten soldadu;
lenago iya-iyen zegoan,
oso zan errematatu;
jakiña, eztiya eziñ dubenak
piperra nola jango du?
- 15/ Len iya illian etorri eta
sendatu gabe soldadu,
gauza orretan gizonen batek
nere ustez kulpa badu;
gaizki zegola bazekien ta
ark zertarako biraldu?
Kristaba orla tratatutzeko
legiak agintzen al du?
- 16/ Noizbait etsita biraldu zuten
anima erratuben gisan,
guk alegiña egiñagatik
luzaro eziñ bizi zan;
nolabait ere ark zeukan gaitza
zarra eta txarra izan,
andik denbora gutxiren barru
gizarajua or ill zan.

- 17/ Zer egunetan ill zitzaigun ere
oraindik daukat goguan:
otsaillaren bederatzian,
goizeko zazpiyak inguruban;
ama guria ta bi anaiok
giñan beraren onduan,
makiñatxo bat malko ederki
antxen ixuri genduban.
- 18/ Sentimentub'au erremeitzia
al balitzake iñundik,
alegiña egiten det baño
iñola ere eziñ det nik;
sentimentubak suspiriyua
ateratzen du barrendik,
aspaldi xamar illa da baño
eziñ aztu zait oraindik.
- 19/ Urte ta laurden inguro ori
gerran pasa ditu noski,
beste ainbeste ortxe nunbait
andik etorri ta gaizki;
gabero salbotakua egitera
zazpi zortzi aldiz jaiki,
ai, arrek zenbat sufritu zuben
ark berak bestek ez daki.
- 20/ Zenbat guraso ote dirade
negarrez semien faltan?
Ez gerade gu bakarrikan, ez,
asko dira gure plantan,
beti negarrez dabiltzan asko
egunez eta gabetan;
penagarrizko deskalabrua
pasa da oraingo ontan.
- 21/ Oik orrela pasa ta gero
komeri polita berriz,
egiya da ta jarri zaitezte
aditzen arreta aundiz:
len bezelaxe indartziatik
junturaz eta alderdiz,
lengo lekura ekarri naute
oraiñ bigarrengo aldiz.

- 22/ Soldaduska ontan ikusten degu
makiñatxo bat komeri,
bizi-modu ona pasatutzeko
sobra eta geiegi;
patata suelto jaten degu ta
gañetik ura erari,
gorputza laister indartutzeko
alderdi ona da ori.
- 23/ Sentimentuba esplikatubaz
esan dizutet egiya:
anai bat Madriden serbitzen ta
bestia etxian eriya;
gero artuta eraman naute
ni irugarren anaia,
ama xarra kontsolatzeko
zer bizi-modu alaia!
- 24/ Despeitzera nua ogei ta
laugarren bertsuarekiñ,
jendia noski enteratu da
bada onenbesterekiñ;
oraiñ nere firma botako det
iñork nai baldin badu jakiñ,
aztu egin zait ipintzia ta
orra bukatu onekiñ.

Len esan degunez, mutil auen izen-
-abizenak-eta ikasteko bidea arkitu
degu.

Amairugarren bertsoak onela dio:

Urniyetako eskatu niyon
nola bainaizen angua.

Eta amazazpigarrenak:

Zer egunetan ill zitzaigun ere
oraindik daukat goguan:
otsaillaren bederatziyan
goizeko zazpiyak inguruban.

Beraz, Urniyetako erretore-etxera jo-
an gañan, eta orain eun urteko eriotz-

-liburuak aztertzen asi. Bereala azaldu
zitzaigun guk bear genduan agiria.

1899-ko otsaillaren 11-n lur eman
zioten Urnietan Agustin Erauskin Mai-
zen gorputzari. Ogei ta iru urte zituan.
Bezperan illa zan, goizeko zazpiretan,
Oria ballaran, Langilletxea izeneko
etxean. Felix eta Maria Bautistaren se-
mea zan. Aita andoaindarra; ama billa-
bonatarra; mutilla ere andoaindarra¹.

Bertsoak diotena eta agiriaren txe-
etasunak oso batera datoz, egunaren
goraberan izan ezik. Otsaillaren 9-an il
zala esaten dute bertsoak, eta agirian
10-ean.

Zer gaitz izan zuan, onela adierazten du agiriak: *por disentería crónica*. Lurralde beroetako gaitza, ziur aski. Ain zuzen, emeretzigarren bertsoak onela dio:

gabero salbotakua egitera
zazpi zortzi aldiz jaiki.

Urnietan ez genduan beste argibiderik arkitu. Bañan aita-semeak andoaindarrak izanik, ara joatea pentsatu genduan.

Bigarren bertsoak onela esaten du:

aita, ama ta lau senide
giñan jaio eta bizi,
arriba on bat guregandikan
eraman zuben lenbizi,
gero urrena berriz aita,
geiago ez ditut ikusi.

Arriba eta aitaren il-agiriak bereala azaldu zitzaizkigun.

Arriba, Josefa Agustina, aingerutan il zan, iru urterekin, *meningitis* gaitzarekin, 1883-ko abuztuaren 29-an². 1880-ko maiatzaren 15-ean jaioa zan³.

Aita, Felix Bautista Erauskin Garaioa, 1889-ko abuztuaren 16-an il zan. Gaitza: *púrpura hemorrágica*. Zer ogibide zuan: *empleado en la fábrica de hilados de ésta*. Eta nun bizi ziran: *en una de las casas nuevas de la fábrica*⁴. Larramendi kalean, beraz.

Iru anaien egunak eta jaiotegunak: Pedro, 1874-ko ilbeltzaren 31-n jaioa;

Jose Agustin, 1875-eko abenduaren 22-an; Luis Antonio, 1878-ko otsaillaren 17-an⁵.

Gurasoen ezkontza-eguna: 1873-ko apirillaren 22-an⁶.

Bañan azterketa onek beste argibide gogoangarri bat ere eman digu. Lau senide oien aiton-amonak, amaren gurasoak, Pedro Maiz, Naparroako Arbizukoa, eta Teresa Urrestarazu, Ataungoa, izan ziran.

Oietzek ziran Pello Errotaren aiton-amonak ere amaren aldetik. Senide auk Pelloren lengusuak, beraz.

Ain zuzen, arrebaren aita pontekoa Jose Elizegi izan zan; errotaria bera, Larraulen jaio eta Oiartzunen bizi zana. Orixe zan Pello Errotaren aita. Eta Oiartzunen bizi izateak ez du zer arriturik; len ere esan degunez, famili guztia, Pello Errota izan ezik, Asteasutik Oiartzuna aldatu baitzan.

Oiek danak orrela izanik, bertso auk Pello Errotak moldatuko zituan seguru asko, lengusu oiek eskatuta-edo.

1. Urnieta'ko irugarren il-liburuan, 268 orrian.
2. Andoaingo irugarren il-liburuan, 254 orrian.
3. Andoaingo amargarren bataio-liburuan, 238 orrian.
4. Andoaingo laugarren il-liburuan, 83 orrian.
5. Andoaingo amargarren bataio-liburuan, 92, 124 eta 170 orrian.
6. Andoaingo irugarren ezkontza-liburuan, 83 orrian.

**ERRIAREN AOTIK JASOTAKO
BERTSO ETA GERTAERAK**

ITZAURREA¹

Pello Errotaren bizitzaren itzaurrean –*Pello Errotaren bizitza bere alabak kontatua (Auspoa 32)*– Pellori buruzko beste iru liburu agindu genituan.

Bigarrena –*Pello Errotak jarritako bertsoak, Auspoa 33*– arekin batera azaldu zan.

Irugarrena, erriaren aotik jasotako bertso ta gertaerakin osatuko zala esan genduan itzaurre ortan bertan; ta laugarrena, berriz, Pelloren senide ta ondorengo bertsoekin egingo zala.

Bañan irugarrengoarentzat bildutako gaia liburu baterako eskastxo gertatu zitzaigun²; laugarrengoarentzako gaia, berriz, liburu baterako geitxo.

Orregatik, bi liburu egin bearrean, batean bikoa egitea erabaki genduan, batek falta zuana besteak sobra zuanarekin osatuaz.

☆ ☆ ☆

Irakurleak azkar asko ikusiko du Pelloren bertsoetan naspil aundia dagoala: batzuek era onetara ematen duten bertsoa, besteak bestera emango dizute; bertso bera batek Pellorena dala esango du, ta besteak Udarregirena edo Txirritarena dala; onek Tolosan, da arek Azpeitian bota zuala esango du...

Batek baño geiagok igerri zioten naspil oni Txirritaren liburuan (*Auspoa*,

18-19), bañan oraingo ontan aundiagoa arkituko du. Errez asmatu diteke ori zergatik dan: Pello 1919 urtean eta Txirrita 1936-an il ziralako; alegia, Txirrita gugandik alderago dagoalako.

Biltzalleak beste eginkizunik ez baitu, guzti-guztia jaso bezelaxe ematen degu, ezer kendu ta ezer erantsi gabe.

☆ ☆ ☆

Pelloren senideetan beste bi bertsolari izan ziran: Sabina ta Juan Krutz.

Urrengo gizaldian, berriz, lau: Pelloren seme-alabetan iru: Miel Anton, semea; Joxepa Iñaxi, Ameriketara il zan alaba; ta Mikela, oraindik ere larogei ta amasei urterekin bizi dana. Ta laugarrena, Juan Krutzen alaba bat: Lukasia.

Irugarren gizaldian, Bautista, Mike-laren semea, bertsolari degu. Ta Pedro, Miel Antonen semeak ere, bertsorik bein edo bitan jarri izan du.

Liburu au, Pelloren bertsoetat gañera, iru gizaldi auen bertsolarien bertsoekin osatua da.

Pelloren laugarren gizaldian bertso-tan pixka bat dakianik ere badago. Bañan olakoak oraindik mutil gazteak dira, ta ez dakigu bertsolari jator biurtuko diran.

☆ ☆ ☆

Bertsolari gizaldi oiek guztiak Pello daukate iturritzat. Berak eman zion asiera bertsolari jatorri oni; bera da burua.

Orregatik jarri diogu liburu oni daukan izena: *Pello Errotaren itzala*.

1. Liburu onen irugarren eta laugarren zatiak 1965 urtean argitaratu ziran, *Auspoa*-ren 49-50 zenbakietan, aurretik itzaurre au zutela. Orduan esaten genituanak ondo adierazten dute gure lana zer izan zan. Bañan irakurleak kontuan ar beza, zati aukerere asko aberastu dirala geroztik azaldutako zer esanekin.

2. Gaur ez genduke agian ori esango, geroztik Pello Errotari buruzko zer kontatu asko azaldu baita.

KARIDADEKO BENTAN

Karidade, Billabona, Zizurkil eta Aduna bitartean dagoan benta bat da.

Pello Errota, Otañotarrak, Juan Jose Ugarte ta beste bertsolari asko maiz xamar biltzen ziran benta ortan.

Egun batean, denbora luzean kantuan aritu ondoren, tabernariak beren gastua barkatuko ziela uste zuten, baina etzan ala gertatu.

Orduan, Otañotarren batek, Jose Bernardok-edo, puntu au jarri zion Pellori:

Adoratu dezagun
gure benterua...

Pelloc onela segitu zion:

Nere iritzirako
lapur enterua...

Ori aditzean, jende guztia parrez aizan. Benteroa, berriz, ojuka izugarri asarretuta, eta kanpora bota zituan bertsolari guztiak. Ta Pelloc ezin izan zuan bertsoa osatu¹.

☆ ☆ ☆

Karidadeko benta ortan bertan kantatu zuan Pelloc Euskalerrri guztia korritu duan onako bertso au:

Karidaden juntatu gera
gu sei bertsolari,

Errekalde zarra ta
Juan Jose Udarregi,
Bernardo Zizurkilko,
Gazteluko Gorri,
Errenteriakoa
Xenpelar jaun ori,
ni Astiasukoa
Pello Errotari².

☆ ☆ ☆

Gorde omen dira orduan kantatutako beste bertso batzuk. Onela dio Basarrik³:

«Bein batean erriko jaitarako, Amasara bertsolariai deitu zioten. Beren saioak eginda eguna igaro ondoren, lotaratu ziran geienak, baña danak ez. Urrengo goizean ardandegian sei bertsolari bildu ziran. Astiasuko Pello Errota ere an zan lo gutxi eginda. Ura baitzan oieratu gabea! Seirak alkarren biran zeudela, Pelloc abestu zuan:

Bertsolariak gera
geure kalidaden,
esplikatuko ditut
zer nola diraden,
gezurra esatiak
eztu balio emen,
gu bost erritikan
sei lagun giñaden,
ondo konpondu gera
ezetz uste arren⁴.

Lenengotik iñork etzion jaramonik
egin eta berriro abestu zuan:

Bost erritatik giñan
gu sei bertsolari,
Errekalde zarra ta
Juan Jose Udarregi,
Errenteriakoa
Xenpelar jaun ori,
Bernardo Zizurkilko,
Gazteluko Gorri,
au Astiasukoa
Pello Errotari.

Ori esaten dute autik-aura abestuta-
ko bertsorik onena. Danon izenak esa-
ten ditu, eta nungoak diran ere bai. Ori
da jakinduria!

Gero beste bertsolariak, danak bana
abestutzea oldoztu zuten, Pello zirika-
tuaz.

Errekaldek aurrena⁵:

Biyok izandu giñan
egiten Pazkuaz,
aundiyenak utziko
ziñuzen bentuaz;
inpernuko ondarrarian
omen dago Judas,
ez dizut lagunduko
argana bazuaz⁶.

Udarregik urrena:

Pello onek badauka
errota lasaia,
datorren aliari
alegiña saia;
erdia baño geiago
badabilki zaia,
utsa litzake alare
ezpalu usaia⁷.

Bernardo Zizurkil'ek:

Tabakua eskatzen
Pello onen gala,
pardel izugarria
egin du beriala,
nik ere erre naia
nola edo ala,
pixka bat ostu diyot
lotan daguala.

Gazteluko Gorrik:

Pello mantendutzen du
errotako txangak⁸,
doblatuan kenduaz
zakuari lakak,
egunik gaiztoena
pasatzeko daukak,
inpernura juatian
ai zer mutur-jokak!

Xenpelarrek azkena:

Pormal itzegingo det
gizonaren gisan,
diferentzi aundirik
ez gentzake izan;
zu errotari eta
ni tabernaritzan,
nork beria bear du,
«Juan Debalde» il zan⁹».

☆ ☆ ☆

Bertso auen beste era bat:

Pelloc:

Emen juntatu gera
lau bertsolari,
Jose Bernardo Errekalde ta
Juan Joxe Udarregi;
Erreteriyakua
Xenpelar jaun ori,
ni Astiasukoa
Pello Errotari.

Pello Errotari ta
ni tabernaritzan,
diferentzi aundirik
ezin leike izan;
itz egin bear degu
gizonaren gisan,
nork beria beretzat,
«Juan Debalde» il zan.

Sei baxoerdi atera ta
sei tragotan ustu,
beste sei edateko
lotsarikan eztu,
edatia asko ez dala
pagatzia aztu,
orla tabernariya
nola aberastu^{10?}

1. Asteasuko Bautista Kortajarena «Ondartza»
ta Jose Antonio Loinaz-Otaño apaiz jauna. Onek
beste era ontara eman zizkidan puntuak:

Adoratu dezagun
gure fonderua...
Nik aitzera dedanez
lapur enterua...

Pelloren alaba Mikelak, bertsoa entzutean, onela
esan zuan:

—Ori aditu izan det nik len ere. Eztakit nun botea
dan, bañan ori ere gure aitak bota zuala aditu izandu
nuan beti.

2. Len ere agertu da bertso au liburu ontan,
Pelloren alabak eman bezelaxe. Bañan beste ba-
tzuek ere eman digute, segidan beste zenbait bertso
erantsiz. Beste bertso auck argitaratzearren, emen
berriro agertzen degu bertso au.

Jarri degun era, jaun oni artua da: Inazio Agustin
Mendizabal, Aurniako-errota, Zizurkil.

Basarrik, *La Voz de España* egunkarian, 1946-
XI-3'an, aldaketa bakarrarekin agertu zuan: 1: Kari-
dadeko bentan.

Tolosako Manuel Urreta zana: 1: Karidaden ari
gera; 7: Zizurkilko Bernardo.

Goizuetako Gabino Huizi: 1: Emen juntatu gera;
2: sei bat bertsolari; 5: Zizurkilko Bernardo; 7:
Erreteriyakua da.

Inazio Zubizarreta, Erretereri, Azpeitia:

Bost bertsolari gera
onera etorri,
Txirrita, Otaño eta
Gazteluko Gorri;
Erreteriyakua
Xenpelar jaun ori,
ni astiasuarra
Pello Errotari.

3. Bilboko *Euzkadi* egunkaria, 1932-IX-2.

4. Jose Antonio Loinaz-Otaño apaiz jaunak ere
eman zidan bertso au, bañan Basarrik bezelaxe, al-
daketa ontan izan ezik: 4: zein nola diraden.

5. Errekalde au, Errekalde zarra alegia, Jose
Bernardo Otañoren aita zan.

6. Bertso au ez da bearbada Karidadeko bentan
botea izango. Liburu ontan bertan berriro azalduko
da bere aldaketakin.

7. Bertso au ez da Udarregirena, ezta ere Kari-
dadaren botea. Asteasuko Agustin Zakarrarena da,
eta bertso-sail eder baten aurrena. Bañan beste one-
la du asiera: «Txuringaiko errota, errota lasaia...».

8. Emen «errotako trankak» bear duala uste
degu.

9. Bertso au beste onela ere jaso izan det, nork
eman zidan apuntatu ez banuan ere:

Itzegin genezake
gizonaren gisan,
diferentzi aundirik
ez gentzake izan,
Xenpelar ostalari
jarri berria zan,
nere laka-kontuan
gogotik ari zan,
poto erdi betiak
nik astindu nizkan.

10. Estanislao Urruzola «Uxola» zana, Tolosa,
eskuz idatzitako bertso-mordoska.

Bertso au len ere azaldu da liburu ontan.

TRENARI

Bein batean, artean tren aasi berria zala, lau bertsolari batera bildu ziran: Xenpelar, Udarregi, Errekaldeko Jose Bernardo Otaño ta Pello Errota.

Puntu bana botatzeko esan zieten, da onela kantatu zuten:

Xenpelarrek:

Bai al dakizu nolakua dan bapore onen kaldera?

Udarregik:

Urrutitikan beira egon naiz, ez det ikusi aldera.

Jose Bernardok:

Tximista bañon aguruago dabil gora eta bera.

Pello Errotak:

Len irabazi gutxi zuana laster bater e gabe da¹.

1. Asteasuko Bautista Kortajarena «Ondartza», Pello Errotaren billoba.

Jose Antonio Loinaz-Otaño apaiz jaunak bertso au ere bildua zeukan, bañan bertsoa soil-soillik, adierazpenik bater e gabe, bertsoaren erdia berd in, bañan beste erdia onela:

Beti or dabil aruntz ta onuntz
bein gora eta bein bera,
len irabazi piska bazuan
aurki bater e gabe da.

PELLO ERROTA ETA XENPELAR

Bertso aukeratuak oraindik bota omen
zizkaten alkarri Xenpelarrek eta Pellok:

Xenpelarrek:

Zarralla det etxian,
patrikan det giltza,
zer zala uste zendun
Xenpelarren itza?
Ongi kantatzen duna
beretzako ditxa,
ez dizut obeditzen,
alperrik zabilta.

Pello Errotak:

Etxian det zarralla
estadu fuertian,
Astiasu deritzan
leku apartian;
poto egiten badet
neretzat kaltian,
ez dizut obeituko
probatu artian¹.

☆ ☆ ☆

Bertso aukeratuak beste era ontara ere ja-
so nituan, nork eman zizkidan kontuan
artu ez banuan ere:

Xenpelarrek:

Etxian daukat zarralla,
nerekin daukat giltza,
zer zala uste zenduben
Xenpelarren itza?
Ondo kantatzen dezula
pantasiz zabilta,
ez nazu menderatuko,
alperrik zabilta².

Eta Pello Errotak:

Nerekin daukat giltza,
zarralla apartian,
Astiasun utziya
ala suertian;
gaizki kantatzen dunak
beretzat kaltian,
nik ez dizut obedituko
probatu artian.

☆ ☆ ☆

Xenpelar oian ia illean zegoala, bisi-
tatzera joan zitzaion Pello Errota³. Gal-
detu zion:

–Zer moduz?

Ta Xenpelarrek:

–Nereak egin dik. Nik etzeukat
bueltarik.

Ta Pellok orduan au kantatu zion:

Gaitz-antza klase ori
eztago zuregan,
premiyan dagonari
bear zaio eman,
ojasenakin egin⁴,
aren urak eran,
ikusiko'zu nola
sendatuko zeran⁵.

1. Bigarrengo bertso au Bautista Kortajarena
«Ondartza» Pelloren billobak emana.

Lenengo bertsoa Andoaingo Patxi Sueskun ber-
tsolariak emana. Onck beste onela eman zidan biga-
rrengoa:

Zarralla det patrikan,
giltza det etxian,
Astiasu guziya
gaur nere suertian,
gaizki kantatzen dunak
beretzat kaltian,

obeditzen ez dizut
probatu artian.

Patxi Sueskun onck esan zidanez, Donostiko
Teatroan bota omen zituzten bertso auk. Bukatu
ordua omen zan, da esan omen zieten bertso bana
kantatzeko, ta onena botatzen zuanak saria jasoko
zuala. Bota omen zuten bana, emen jarri ditugunak
alegia, ta Pellori eman omen zioten saria.

Bañan Xenpelar 1869 urtean il zan. Urte ori baño
len asiko ziran, beraz, bertsolariak Donostiko Tea-
troan kantatzen?

2. Bi aldiz *zabiltza* itza punturako. Poto, beraz.
Ez det uste Xenpelarrek ola kantatuko zuanik.

3. Xenpelar baztangaz il baitzan, nekez joango
zitzaion inhor ere bisitazera.

4. Ojasena, belar klase bat da, *hojas de sen*
alegia, orduan botikatztat artzen zana.

5. Asteasuko Bautista Kortajarena, «Ondar-
tza», Pello Errotaren billoba.

Bertso au bera, beste adierazpen batekin, *Paulo*
Yanzi ta bere lagunen bertsoak liburuan agertu gen-
duan, *Auspoa*-ren 77-78 zenbakietan.

ITZETIK ORTZERA

Bein batean, sartu zan Pello etxe batera, ta ango etxeoandrea Tolosara joana zan; larunbata –Tolosako merkatu-eguna– izango zan, dudarik gabe.

Ango gizonak onela esan zion:

–Pello, gaur neroni naiz kuziñari.

Ta Pellok:

–Txukuna izango aiz zikiñ ori¹.

☆ ☆ ☆

Beste bein, erretore etxera joan zan Pello enkarguren batekin, eta ango neska kamea lurrari ura botatzen ari zan, autsa ez arrotzeko, ta ala esan zion Pellori:

–Pello, bedeinkazion!

Ta Pellok:

–Lurrera botata ondo zion!²

☆ ☆ ☆

Beste egun batean, mutil gazte bat arrantzan ari omen zan errota ondoan, eta Pellok ikusi ta ala galdetu zion:

–Zer zabiltza, gazte: arrantzan?

Gazteak:

–Bai; zeozer arrapatzeko zalantzan!

Ta Pellok:

–Putzura eroriko al aiz urrengo balantzan!³

☆ ☆ ☆

Gure aitona, beti edo askotan beintzat, pipa erretzen ibiltzen omen zan. Egun batean, astoarekin zijoala, ezagun bat topo egin zuan, eta onek ala esan zion:

–Pello, emaidazu pipa bat tabako.

Ta gure aitonak:

–Nik emanarekin ez dezu kerik aterako.

Ta, segiduan, astoari eragiñaz:

–Arre, arre, astoa!...»⁴.

☆ ☆ ☆

Bein batean, Asteasuko erretore jauna errotako ate ondolik zijoan; eta Pello, aur bat besoan zuala, ikusi zuan, eta onela esan zion:

–Egun on, Pello.

Ta Pellok:

–Bai berorri ere.

–Aur zai?

–Kontu egin bear diogula geren gauzai!⁵

☆ ☆ ☆

Pello il baño lentxeago, oso gaixorik zegoala, apaizak onela esan zion, eliza-

koak ematera edo bisita egitera joan ziztaion batean:

–Pello, nekatu?

Ta Pellok:

–Bai, jauna; ezin ukatu, eriotzak kalkatu, ta juezak ezin barkatu⁶.

☆ ☆ ☆

Pellok, astoa ta iriñarekin Aiara zi-joan batean, topo egin zuan Poli Sarasola, Ibiya baserrikoa. Pello bezperan Ernanin egona zan, eta onela esan zion:

–Pello, zer berri Ernanin?

Ta onek:

–Batzuk an zebiltzak armonin.

Biamamonean ere topo egin zuten biak; eta Polik, Pello tentatzeagatik, gauza bera galdetu zion:

–Pello, zer berri Ernanin?

Ta onek:

–Atzo're esan nin!⁷

☆ ☆ ☆

Garai artan, Billabonan aita-sume bi bizi ziran, sastreak ofizioz eta Carrasquedo apelliduz.

Bein batean, Pello asto gañean Billabonara zihoan, da Pasuseneko ortan Carrasquedo semea topo egin zuan.

Onek galdetu zion:

–Pello, asto onek nun ditu krabestuk?

Ta Pellok:

–Len bazizkin, bañan orain ostuk!⁸

Aurrera segi ta Billabonako zubia-
ren gañean Carrasquedo aita topo egin
zuan Pellok.

Ta aitak –nunbait ere alkar artuta
izango ziran– semeak bezelaxe galdetu
zion:

–Pello, asto onek nun ditu krabestuk?

Ta Pellok:

–Etxian zeuzkat, bañan oso estuk!⁹

☆ ☆ ☆

Larraulko batek, errota ondotik zi-
joala, Pello eztulka somatu zuan. Or-
duan, berak eztula propio eginda, onela
esan zion:

–Pello, au eztula!

Ta Pellok:

–Ez al zak, ba, joango sekula!¹⁰

☆ ☆ ☆

Bazkalondo batean, asto gañean zi-
joala, onela galdetu zien Pellok mutil
koxkor batzuei:

–Zer ordu da, mutillak?

Bañan mutillak, burla egiteagatik,
onela erantzun zioten:

–Amarrak.

Ta Pellok:

–Jo berri xamarrak?¹¹

☆ ☆ ☆

Beste batean, Lasarten, Tximistatarra esaten zioten batek, Pello asto gañean zetorrela ikusi zuan, da onela esan zien lagunai:

–Gaur aditu bear dik Pellok ederra!

Lagunak esan zioten:

–Deskuidatzen baaiz, adituko dek aundiagoa!

Ala, Pello urreratzean, onela galde-tu zion:

–Pello, zein dek audiena: azpikoa edo gañekoa?

Ta Pellok:

–Edozein ere bai i añekoa!¹²

☆ ☆ ☆

«Gure aiton-amonak, aitaren alde-tik, asteasuarrak ziran. Aitona, Ondar-tza-bitartekoa; eta amona, Agerre-liza-rretakoa.

Gure aita eta bere senideak, berriz, Asteasuko aiuntamentuko taberna edo ostatuan jaiok. Plazan dago ostatu ori. Garai artan erri geienetan izaten zan olakoa. Asteasukoak gaur ere segitzen duala uste det.

Gure aita mutil koskorra, ta Pello Errota ostatura etortzen. Jakin bertso-laria zala ta bein batean esan omen zion gure aitak, bera ere olakoa, umetandik oso bertsozalea zan ta:

–Aizu, Pello: nun dezu parola?

Ta Pellok erantzun:

–Aizak: argia komeni izaten dek, illun dagola.

Urrengoa etorri zanean, len Pellok berak erantzun ziona esan zion gure aitak:

–Aizu, Pello: argia komeni izaten da, ba, illun dagola.

Ta Pellok:

–Bañan ni oitua natxiok, ordea, ola»¹³.

☆ ☆ ☆

«Garai bateko Pello Errotaren ingur-tutik etzan iñor asko igaroko, irrifar go-zoko agur bat egin gabe.

Zizurkilko okindegira karroa bete zaku iriñekin zetorren batean, baserri-tar gizon txiki zirikatze batekin topo egin zuenean, onela agurtu omen zuen gizontxoak:

–Bazatoz, Pello, iriñakin.

Pellok erantzun:

–Bai, eta etxean egiñakin.

Gizontxoak berriro:

–Baña zeñek ekarriakin?

Pellok azkenik:

–Demonio mutur zikiña, ik ere oin-beste jakin!».¹⁴

1. Asteasuko Bautista Kortajarena, «Ondar-tza», Pello Errotaren billoba.

Gertaera au bera onela kontatzen du Zizurkilko Teodoro Mujikak bere *Agur edo diosala* izeneko idazlan batean:

«Beste batez, Pello abixu batekin auzoko baten etxera joan eta, atea jo zuen bezin laixter, bertako nagusia, zurezko kutzarea eskuan zuela, atera omen zitzaion; eta, Pelloren agurra artu bezela, onela erantzun omen zion:

–Kaxo, Pello! Ara: gaur andrea kanpoan diat eta neroni ari nauk kuziñari.

Pellok laixter erantzun ere:

–Ederra izango aiz, zikiñ ori!

Ara umore oneko gizonak armoni ederrean nolako agur irriitsuak zituzten batzuetan».

Asteasuko Udaletxea. (Fernando Rojoren argazkia)

2. Asteasuko Bautista Kortajarena, «Ondar-tza», Pello Errotaren billoba.
3. Id.
4. Asteasuko Josefa Kortajarena, Pello Errota-ren billoba.
5. Jose Altuna zana, larogei ta zazpi urtekoa argibide auk eman zizkigunean, Amezketan jaio ta Iruran bizi zana. Jaun au Ameriketan egona zan; eta, an zala, Pello ara joatea suertatu zan, eta an ere alkar ikusi ta agurtu zuten.
6. Id.
7. Asteasuko Bautista Kortajarena, «Ondar-tza», Pello Errotaren billoba.
8. Pellori astoaren krabestuak ostu omen ziz-kioten bein batean. Ikusi liburu onen *Pello Errota-ren bizitza bere alabak kontatua* zatia. Bearbada, garaitu artakoa izango da erantzun au.
9. Asteasuko Pedro Elizegi, Pello Errotaren bi-lloba.
10. Id.
11. Id.
12. Id.
13. Konsuelo Zubeldia, Aia.
14. Teodoro Mujika, Zizurkil, *Agur edo diosa-la* izeneko idazlan batean.

AMERIKETATIK ETORRITAKOAN

Guztiak dakitena, Pello Errota Argentinan izan zan. Amar illabete egin zituan etxetik kanpora. Ikusi zera oinezaz *Pello Errotaren bizitza bere alabak kontatua* izeneko zatia.

Zer esanik ez dago, andik etorri ta ortik botako zizkatela beren «tiroak» beste bertsolari guztiak.

Lenengo bertso au Txirritak bota zion:

Lasaitasun gogorra
sartu da Konportan,
ondo biziko dira
Astiasu ortan;
lenago mixeriya
izana frankotan,
asko ekarri bearko
zuen tabakotan,
len besteri kenduak
ordaindutzekotan¹.

☆ ☆ ☆

Batzuek diotenez, urrengo bertso au ere Txirritak botea da. Onen illoba Jose Ramon Erauskinek dionez, ordea, Txirritak bertso au zarretan kantatu oi zuan, bañan Txintxuak botea zala omen zion. Bertsoa onela eman zidan Jose Ramon onek:

Pello Errota sartu gabeko taberna edo dendikan, akaso izan diteke bañanik ez det uste danikan; danak nazkatu ta Amerikara joan zitzaigun emendikan, diru gutxiko indianua etorri zaigu andikan².

Ta Pello Errotak onela erantzun omen zion:

Errenteriko Txintxu,
txatxu, porkeriya,
sekula etzaik faltako
gizatxarkeriya.
Ik ori esateko
nun dek arpegiya?
I ez bezelakoa dek
Pello Errotariya³.

☆ ☆ ☆

Atano laugarrenak beste onela kantatu zizkidan:

Pello Errota sartu gabeko tabernik edo fondikan, akaso izan diteke bañan ez det pentsatzen danikan; Amerikara nola joan zan gogoan det oraindikan,

diruik gabeko indianoa
au etorri zan andikan.

Ta Pellok bueltan bota ziona:

Amerikako partian daude
Buenos Aires da Habana,
kararik-kara esango dizut
gogoratutzen zaidana;
dudarik gabe egon biazu
tragotxoren bat edana,
zu al zerade mozkortu eta
dantzan ibiltzen zerana?

☆ ☆ ☆

Gazteluk, berriz, bertso au bota
omen zion:

Amerikara asko dijoaz
banaka eta binaka,
enplio gabe omen dabilza
alderdi artan millaka;
Pello au ere urte batzutan⁴
an ibillia jiraka,
tabakorikan etzuenean
pipa utsari tiraka⁵.

☆ ☆ ☆

Beste batek Txirritak bota ziola esan
zidan, eta beste era ontara kantatu
zuan:

Emendik ere Amerikara
joaten dirade millaka,
andikan bueltan aberastuak
etortzen dira banaka;

Pello au ere an ibilli da
islatik isla jiraka,
atzo Donostin ikusi nuen
pipa utsari tiraka⁶.

☆ ☆ ☆

Ta beste batek:

Gaurko egunian badijoazte
banaka eta binaka,
lenago ere badira juanak
makiñatxo bat millaka;
Pello ere an ibillia da
jiraka eta bueltaka,
tabakorikan etzuanian
pipa utsari tiraka⁷.

☆ ☆ ☆

Beste era au, berriz, Erreterin jaso
nuan:

Amerikara joaten dira
bai banaka ta biñaka,
enpleorikan gabe an ere
ba omen daude millaka;
Pello au're an ibillia da
urte batzutan jiraka,
tabakorikan etzuenian
pipa utsari tiraka.

☆ ☆ ☆

Azkoitin jaio eta Zarautzen bizi izan
zan Patxi Larrañaga bertsolariak onela
kontatu zigun:

«Nik garai artan nere osabak bani-
tuan Eibarren, oso ondo zeudenak. Ta-
berna ta abar, gauza asko zeukaten. As-

ko nai niñuten, eta ara joan ta an egoten nintzan aiei laguntzen.

Mikeletetako sarjento bat bazan taberna artara etortzen zana: Izeta, Aia-koa, Asteasuko alaba batekin ezkondua; Pello Errotaren illoba propioa bere emazte ori.

Ni, askotan bezela, bertso zarrak kantatzen jarduten nintzan, orduan ere oso zale nintzan da.

Beste bertsoariaren batek Pello Errotari kantatutako bertso bat bada or, onela bukatzen duana:

diruik gabeko indianua
au etorri zan andikan.

Egun batean ori kantatu nuan; eta Izeta orrek, an egokitu ta onela esan zidan:

–Barkatu idazu. Umea zera eta nik esango dizut, Pello Errota nere andearen aldetik osaba nuan da. Bertso ori ola dala egia da. Bañan Pellok Ameriketari zortzi illabete pasa zituan, eta ekarri zituan garai artan zortzi mila erreal. Esatea errezagoa da ori, egitea baño. Ta egia au da.

Gero, urrengo iru bertso aukeratu zituan, ta nik ikasi nizkion Izeta, mikeleteen sarjento orri.

Andik etorri zanean, Pello Errotari billatu zuan nunbait beste euskaldunen bat, bera ibilli zan lurraldeetan ibillitakoa, bañan toki berean etziran alkarrekin bildu beintzat. Eta Pellok onela kantatu zion:

Zor - tzi - lla - be - te pa - sa di - tut A - me - ri -
kan, pro - pi - o kan - ta - tze - ra juan - da e - men - di -
kan; zu - re gal - de - ra e - gi - ten nu - en go - go - ti -
kan, ja - kin ga - be e - to - rri nin - tza - den an - di - kan.

Zortzi illabete pasa
ditut Amerikan,
propiyo kantatzera
juanda emendikan;
zure galdera egiten
nuen gogotikan,
jakin gabe etorri
nintzaden andikan.

Itxura danez, beste orrek galdetu
zion zein erritan ibillia zan. Eta Pellok
bigarren bertsoa ere bereala:

Izan naiz Chibilrico-n,
Laurcho-n da Balgrado-n,⁸
Ayacucho, Belgrano
eta San Fernando-n;
Tandil, Altamirano,
Azul-en naiz egon,
zu ziñan paraje ori
ez dakit nun dagon.

Garai artan, kanta-papel bat artzen
nuan bakoitzean, bost minutu naikoak
izaten nituan dana ikasteko. Izan ere,
egia esan bear da-ta, nik orduan ama-
bost urte nituan. Alare, bertso au ikas-
tea ederki kosta zitzaidan, bastante nas-
tua da ta. Ez dute aditzen duten danak
ere egun batean ikasiko. Oiek, Ameri-
ketako erri izenak omen dira.

Nunbait ere orduan beste orrek zein
lurretan egon zan esan zion, da Pello
Errotak onela erantzun:

Ezin leike iritxi
oñez legorretik,
joatera ezkerotzik
baforez uretik;
laguntasun pixka bat
baneduka ortik,

pozik juango nintzake
ikustiagatik.

Garai artan itxasotik baforean joan
bearra zegoan; da, laguntasuna esaten
duanean, diruarena eskatzen du».

1. Migel Zuaznabar, Sasueta-aundi, Lasarte.
2. Izena artu ez nion batek beste onela kantatu
zidan:

Pello Errota izan gabeko
taberna cdo dendikan,
ain gutxi berriz kafeteririk
eo bestelako fondikan,
Ameriketâ nola joan ziñan
gogoan det oraindikan,
diru gutxiko indianua
etorri ziñan andikan.

Basarri, *La Voz de España* egunkarian –ez daki-
gu zein egunetan–; 3: agian izan diteke baño; 4/ ez
det pentsatzen danikan; 5/ Ameriketn nola izan
ziñan; 6: goguan det oraindikan; 8: etorri ziñan andi-
kan.

Baita ere *Zeruko Argia* astekarian, 1964, jorrai-
llak 12.

3. Loidisaletxe baserrian, Errezillen:

Errenteriko mutil
txatxu, elbarriya,
bertsotan ez dakikan
endredagarriya;
pikaro buru gaizto,
tunante garbiya,
i ez bezelakua dek
Pello Errotariya.

Migel Sagastibeltza, Lcorlas, Maskonca, Urda-
zuri:

Aizak, motell Errenteri
txatxu, elbarriya,
ai buru gogorreko
traidore garbiya;
ezertako ez aizen
endredagarriya,
i ez bezelakua dek
Pello Errotariya.

Bautista Kortajarena Pello Errotaren billobak
esan zidanez, bertso au Txintxuari ez, bañan Erren-
teriko mutil gazteai bota omen zien, ta onela:

Errenteriyari mutil
txoro, elbarriyak,
ezertxo ez dakiyen
engañagarriyak;
diruba dutenian
mozkorra garbiyak,
ik baño obeto zekik
Pello Errotariyak.

4. «Urte batzutan» dio, bañan oker noski. Urte
bete ere ez baitzuan etxetik kanpora pasa.

5. Basarri, *La Voz de España* egunkarian, ez
dakigu zein egunetan.

Baita *Zeruko Argia* astekarian ere, 1964-eko jo-
rraillaren 12-an: 3: okupazio gabetandikan; 4: bai
omen daude millaka.

6. Balentin Zamora apaiz jauna, Lekueder,
Igeldo.

7. Manuel Elizegi, Pello Errotaren billobaren
semea, Asteasu.

8. Iru izen auek –Chibilrico, Laurcho eta Bal-
grado– ez ditugu *Enciclopedia Espasa*-n arkitu. Ez
baidute beren izen jatorra ori izango. Beste guztiak
bai; zuzen esanda daude.

«NORK EMANGO DIT NERI»

Pellok bertso au bota omen zion
norbaiti:

Nork emango dit neri
pipa bat tabako?
Besterik ez det bear
erre arterako;
ematen duna kaltetan
ez da aterako:
artzeko egingo du
beste baterako¹.

☆ ☆ ☆

Bañan bertso au, eta beraren atzetik
beste bi ere bai, Azpeitian jaso nituan.
Onela esan zidaten:

Bi bertsolari taberna batean omen
zeuden, eta batek tabakoa eskatu zion
besteari:

Emango bazidazu
pipa bat tabako,
ez nuke luzaroko
erre arterako;
ori egiñaz gañera
ez dezu kalterako:
artzekoak eite'ituzu
beste baterako.

Ta besteak onela erantzun zion:

Eskotilla kaleko
lenbiziko dendan,
tabakoa saltzen dute
diruaren prendan;
libra bi peztaz bera
etziraten eman,
zuri ere esango dizute
zenbat kostatzen dan.

Ta lenengoak:

Bi ordu bear dituk
emendik etxeraño,
azkarrago ezpaldin baaiz
onuntzian baño;
goietan illun ziok,
betaraño laño,
loietan sartuko al aiz
lepo-leporaño!²

1. Bautista Kostajarena, «Ondartza», Astecasú,
Pello Errotaren billoba.

2. Inazio Zubizarreta, Errementeri, Loiola,
Azpeitia.

PELLOREN ASTOAK

Pellori, astoarekin zijoala, bateon-
batek burla egiteagatik bota ziona:

Begi bat itxua du,
anka bat autsiya,
illundu ezkeroztik
ezin ikusiya;
pausajia ere
ez dauka biziya,
bere modukua da
orren nagusiya.

Ta Pellok erantzun ziona:

Anega t'erdi arto
dauzka bizkarrian,
ni bezela dijua
pauso azkarrian;
mantentzen errexu da:
jaten du larrian;
orretzek serbitzen nau
bere baldarrian¹.

☆ ☆ ☆

Mikelak, Pelloren alabak, onela
esan zuan bertso auengatik:

–Aurrekoa ez; bañan bigarren ori
askotan aditu izan nion. Astoa bagen-
duan errena, *Arroma* esaten ziotena, ta
asto ori izango zan. *Ontza* ta *Moriko*

izeneko astoak ere izan ziran gure
etxean.

☆ ☆ ☆

Bigarren bertsoaren beste era bat:

Bi arrua ta erdi
damatz bizkarrian,
nekin batean dator
pauso azkarrian;
oso gutxi kostatzen da:
mantendu larrian;
beronek serbitzen nau
bere baldarrian.

☆ ☆ ☆

Lenengo bertsoaren beste era bat
ere badegu. Bañan aurretik beste bertso
bat duala; eta gertaera ere erabat ez-
berdiña:

Bateonbatek Pello Errotaren astoari
bertsoak jartzeko asmoa artu zuan. Ba-
ñan bera enteratu ta, aurea artuta,
bertso pare au jarri zion berak bere as-
toari:

Asto zar-zar batekin
egin biet erronka,
zeñek indar geiago
itxuraren kontra;

iñork nai baldin badu
señalerik bota,
asto onen jabia
da Pello Errota.

Begi bat itxua du,
mutur itxusiya,
illuntzen zaionian
ezin ikusiya;
kargero pizkorra da,
pausua biziya,
konten dago onekin
bere nagusiya².

☆ ☆ ☆

Pello Errotak, urtean bi aldiz, Egu-
berrietan eta San Pedrotan, bere egu-
nean alegia, astoari kafea ematen zion,
onela esanez:

-To, Moriko, ar zak; guk ere artu
diagu ta!³

☆ ☆ ☆

Garai artan garia egiten zan emen,
etxeko garia, bakoitzak bere urteko ga-
ria. Lastoa metan jarrita eukitzen zu-
ten, gero neguan astoari edo beiei emate-
teko. Ta nunbait ere batenbatzuek su
eman da erre egin zuten Pello Errotaren
meta, ta orduan kantatua bertso au:

Sentimentubak dauzka
Pelloren astuak,
erre izkiotelako
metako lastuak;
atarramentu onik eztu beñe
pertsone gaiztuak.

Bañan badu bertso orrek beste pun-
turen bat⁴.

1. Migel Zuaznabar, Sasueta-aundi, Lasarte.
2. Pello Zabaleta bertsolaria, Errenteri.
3. Pedro Elizegi, Pello Errotaren biloba, As-
teasu.
4. Inazio Arregi, segalari izana, Irura.

«PELLOK ERE KUNPLITU»

«Bertso au Txirritak gure aitari bo-
tea da. Denbora bateko bertsolari za-
rren ateraldiak. Gure aita etzan ixilik
geldituko, bañan zer erantzun zion ez
dakit:

Pelloc ere kunplitu
omen du Pazkuaz,
aundienak gordeta
egin du bentuaz;
inpernuko ondarran
dantzan dabil Judas,
errotan trankarekin
biboliña juaz,
nik ez dizut lagun eingo
argana bazuaz»¹.

☆ ☆ ☆

Mikelaren semeak –Bautista Kortajarena, «Ondartza»– bertso au ere eman zidan; bañan bai beste iru ere ondoren. Danak errenkan omen ziran. Bañan ez Txirritak eta Pelloc, Zakarrak eta Pelloc alkarri boteak baizik. Onela zion:

Pello atzo izan zan
egiten Pazkuaz,
erdiyak etziñuzkan
esango bentuaz;
inpernuko ondarran
dantzan dabil Judas,
errotako pixukin
biboliña juaz,

nik ez dizut segiko,
nai badezu zuaz.

Pello mantendutzen du
errotaren trankak,
datorrenai kenduaz
gogotikan lakak.
Inpernura birian
ai zer mutur-jokak!
Pello, ixtillu txarrak
ikusteko dauzkak.

Ta Pelloc:

Oiek al dira tatxak
errotariyenak,
naiz aundiguak izan
norberiarenak?
Zikiatzen ditudala
zaku besterenak,
nunbaitetik jan biar
berak eztuenak.

Zenbat arbola diran
ainbeste landare,
neri botatzen diré²
majiñat maldare;
ez dire sinistatzen
egiya esanda're,
nola mantendu biet
lakik kendu gabe?

☆ ☆ ☆

Tolosako Estanislao Urruzolaren eskuz idatzitako bertso kuadernoan:

Txirritak:

Pellok egin omen du
lenguan Pazkuaz,
batzuak esan eta
bestiak aztuaz;
inpernuko ondarretan
dantzan dabil Judas,
bere konpañiyakin
biboliña juaz,
nik ez dizut lagunduko,
nai badezu zuaz.

Udarregik:

Bost alper mantentze'izkik
errotako trankak,
zakuari kenduaz
erredoblen lakak;
ik jazte'itukenian
diabruan prakak,
inpernuko atetan
a zer mutur-jokak!
Pello, ixtillu gorrik
ikusteko dauzkak.

Pello Errotak:

Laka kontu oieri
nai det erakutsi:
lengo lege zarrian
aneako zortzi;
gañerakuak berriz
jabiarri utzi,
Pellok ez du zakuan
pixurikan jetxi,
zerua nai dubenak
lapurreta gutxi.³

1. Gertaera ta bertsoa, Mikela Elizegi, Pello Errotaren alabari jasoak dira. Bertsoa erdizka zekian, ordea, ta Jose Antonio Loinaz-Otaño apaiz jaunak Asteasun gerra aurretik jaso zuanarekin osatu degu. Bañan *antxen dago Judas* esaten zuan Mikelak, eta *dantzan dabil Judas* Loinaz-Otaño jaunak; *errotan trankarekin* Mikelak, eta *errotako pixukin* Loinaz-Otaño jaunak. Gañerakoa berdin-berdin. Beraz, naiago izan degu bien esanak nastu, Txirritak bertsoa orrela esango zualakoan. *Nik ez dizut lagun eingo* ere, etzuan, guk uste, Txirritak orrela esango. Luzeegia gelditzen da. *Ez dizut lagunduko* edo olakoren bat esango zuan noski.

Loinaz-Otañorenean, bertso au Zakarra bertsolariak bota zuala esaten da.

Basarrik, Bilboko *Euzkadi* periodikoan, 1932-ko iraillaren 2-an, bertso au ere badakar.

Bergaran jaiotako ta Tolosan bizi dan Bizente Mujikak beste onela kantatu zidan:

Pello, kunplitu izango
zerade Pazkuaz,
erdiyak esan gabe
utziak bentuaz;
inpernuko ondarrin
dantzan dabil Judas,
errotako pixuekin
biboliña juaz,
nik ez dizut lagunduko
zu ara bazuaz.

Norbaiti –ez nuen beraren izena idatzi– beste onela jaso nion:

Pello, egin dezula
aurtengo Pazkuaz,
guziak etziñuzkan
esango mentuaz;
inpernuko ondarretan
dantzan dabil Judas,
errotako pixuan
biboliña juaz,
nik ez dizut lagunduko,
nai badezu zuaz.

2. dirê: didate.

3. Bertso au eta beraren aurrekoa Basarrik *La Voz de España* egunkarian agertu zituan, ez dakit zein egunetan, aldaketa txiki batzuekin: Bost alper mantentzen dik; doblatuan lakak; jazten ditukenean; ikusteko zauzkak; laka kontu ori're...

Bertso auetako batzuk beste emale batzuegan-dik ere jaso izan ditut.

Ona Lasarteko Sasueta-aundiko Migel Zuazna-

bar zanak 1936 urtean Jose Ariztimuño *Aitzol* apaiz
jaunari bialdua:

Udarregik:

Pello, mantendutzen dik
errotaren trankak,
zakuari kenduaz
doblatuan lakak.
Inpernura jutian
ai zer mutur jokak!
Motell, ixtillu txarrak
ikusteko dauzkak.

Pello Errotak:

Lenago're izan dek
amaika maldare,
nolako arbola diran
alako landare;
esperientzia oiek
len jarriyak daude,
ni nola biziko naiz
lakik kendu gabe?

* * *

Beste era bat:

Iru alper mantentzen dik
errotako trankak,
zakuari kenduaz
redoblian lakak.
Infernura jutian
ai zer mutur jokak!
Ixtillu gorriren bat
ikusteko daukak.

Ta Pello Errotak:

Keja aundiyak dira
errotarienak,
naiz aundiagoak izan
bakoitzak berenak;
fastidiatzen dizkik
zaku besterenak,
nunbaitetik bear dik
berak eztubenak.

* * *

Zizurkilko Juan Jose Ugartek Pello Errotari bo-
tea:

Pixuari azpitik
sartzen dizkak anak,
geiago kentzearren
artoari lakak.
Inpernura joatean
ai zer mutur jokak
Pello bigurri orrek
ikusteko dauzkak!

* * *

Beste era bat, Jose Antonio Loinaz-Otaño apaiz
jaunak gerra aurrean Asteasun jaso:

Jose Bernardo Otañok:

Aizak, Astiasuko
Pello Errotari:
zenbat kentzen diyok ik
zaku aundiyari?
Lengo lege zarrean
aneako zortzi,
ona izan ezkeru
igual beatzi.

Bertso au, puntuai erreparatuta, bi bertsoekin
bat egiña dala ematen du.

Pello Errotak:

Neri ematen dizken
lotsak eta penak,
zulatze'itudalako
zaku besterenak!
.....
.....
.....
.....
Nunbaitikan bear dik
berak ez duenak.

«GOIZIAN JEIKI ETA»

«Bertso au nun kantatu zuan ez, ba-
ñan gure aitarena dala, ori badakit:

Goizian jeiki eta
lenbiziko lana,
badakit ziñatzia
prezisua dana;
gure biotza jaso
Jaungoikoagana,
kondenatua dago
deskuidatzen dana»¹.

Badira bertso au Udarregirena dala
diotenak.

☆ ☆ ☆

Tolosako Estanislao Urruzolaren es-
kuz idatzitako kuadernoak bigarren
bertso bat ere badu:

Zerua egongo da
garbi ta txukuna²,
Jaunaren parajia
dana da jakiña;
an ez dute artuko
anima zikiña,
mantxatua garbitzen
egin alegiña.

1. Mikela Elizegi, Pello Errotaren alaba.

Mikela etzan oroitzen azkeneko puntuaz. Tolo-
sako Estanislao Urruzolaren eskuz idatzitako kua-
dernetik osatu degu.

Bigarren puntua onela du Urruzolak:

badakizu ziñatzen
prezisua dana.

2. Nabarmen dago *txukuna* ez datorrela ondo
gañerako puntuakin, da beste zer edo zer bearko
litzakela emen. Bearbada *txukiña*, orrela ere esaten
da ta.

PELLO ERROTA ETA UDARREGI

Beste bein Pello Errotak eta Udarregik alkarri bota zizkatenak:

Pellok:

Kolorian konforme
saboria badu,
au're dijuakionak
entendituko du:
bataiatu ezker
zerua seguru,
munduan pekatu-
rik egiten ezpadu.

Udarregik:

Jaizkibelko mendira
juan izan bagina,
an ere izango zan
nork kontra egiña;
galerazi digute
kantuzko dotriña,
emen libre ezpada
guazen San Martiña.

Izan ere, gaberdia omen zan, da
guardiak etorri ta galerazi omen zien
bertsotan aritzea.¹

☆ ☆ ☆

Lenengo bertsoa beste onela ere ja-
so degu:

Itxuraz konpormidan
saboria badu,
erua eztanak
ezagutuko al du;
bataiatu ezker
zeruba seguru,
geroztik pekatu-
rik egiten ezpadu.²

☆ ☆ ☆

Bein batean bertso auk bota omen
zizkaten alkarri Pello Errotak eta Udar-
regik.

Pellok:

Lagunduko al digu
guzion jabiak,
berak eman zizkigun
abillidadiak;
astera dijoazte
predikadoriak,
sekula estudiatzen
ibilli gabiak.³

Udarregik:

Asiera eman du
Pello Errotariyak,
erantzun berriz orain
Joxe Udarregiyak.
Batek ainbat deretxo
badegu guk biyak,

gure kolejiyuak
sagardotegiyak.⁴

☆ ☆ ☆

Udarregik, iltzera zijoala, Pello Errota eskatu zuan; onekin itzegin nai zuala.

Abisatu zioten Pellori. Abiatu zan au presaka ta izerditan. Bañan iritxi zainerako, Udarregi illa zan.

Sartu zan orduan Pello gorputza zegoan tokira. Gorputzaren ondoan iru gizon omen zeuden.

Txapela erantzi ta bertso au kantatu zuan Pellok:

Ojala ikusi banu
onen eriyua,
alkarri eskatzeko
barkaziyua,
animak irabazi
dezan premiyua,
eindako gaitz guztiyen
erremediyua;
utzi jeniyua
ta inkurriyua,
gure salbaziyua
da oraziyua,
erreza dezaiogun
errosaiua,
au da katolikuen
relijiyua.⁵

☆ ☆ ☆

Urnietan beste era ontara jaso nuan:

Arrapatu izan banu
onen eriyua,

alkarri eskatzeko
barkaziyua,
ezta txarra izana
bere jeniyua,
anima izan dedin
zerura iyua;
an da baliyua,
orain oraziyua
ta deboziyua,
oikin salbaziyua,
errezatu zaiogun
errosaiua.

☆ ☆ ☆

Udarregiren illetan Gaztelu, Txirrita eta Pello Errota izan omen ziran. Elizkizuna bukatu ta amaiketako egin ondoren, erresponso bezela bertso aukeratu omen zituzten:

Gazteluk:

Juan Jose Udarregi
Usurbilko zana,
amaika bertso eder
munduan esana;
bota izan balu ere
kolpeko dozena,
alare etzan gastauko
aren almazena,
gu ez gerade inor,
ura zan gizona!

Txirritak:

Gizajua il zan da
sartu zuen lurpian,
zañak eta ezurrak
alkarren tartian;

asko sufritu zuen
bizi zan artian,
orain deskansa deilla
guztizko pakian,
gu ere juango gera
alako batian.

Pello Errotak:

Juan Jose Udarregi
bizi izan zanian,
beti ibilli izan zan
bide zuzenian;
damutasun onakin
bere azkenian,
orain deskansa dedin
beti zorionian
errezatu dezagun
bere izenian.

Eta bertsoen ondoren *Pater-Nosterrak* izan omen ziran.⁶

1. Patxi Labandibar, Larria, Ugaldetxo, Oiartzun.

Ez du ematen bertso aukerik alkarren segidakoak diranik.

Lenengoa Xenpelarrena dala esan zidaten Errenteriko Pello Zabaleta bertsolariak eta beraren koñata Monikak.

2. Jose Ariztimuño *Aitzol* apaiz jauna zanaren bilduman. Ziarsolo Imanolek (San Mames, 18, Bilbo) bialdu zion, 1936 urtean, oar onekin: «Tolosako Sarasolatar Salusten-ari ikasi neutson abesti au. Ez-takit geiagorik badiran eurok».

3. Pello Errotaren alaba Mikelak, bertso au entzundakoan, onela esan zuan:

–Bai. Aren ateraldia zan ori. Gure aita zanak askotan esaten zuan: «Gu gera esturiyo gabeko predikadoriak».

4. Estanislao Urruzola, Tolosa, eskuz idatzitako kuadernoau.

Manuel Lekuona apaiz jauna: *La Poesía Popular Vasca. Quinto Congreso de Estudios Vascos, Vergara, 1930*: 1/3: berak eman dizkigu; 1/5: asitzera di-

juaz; 2/3: errespuesta orain; 2/4: Juan Joxe Uarregiyak; 2/6: daukagu guk biyak.

Jaun onek onelaxe dio bertso auengatik: «*Fue en Hernani. Contendieron Udarregui y Pello Errota. El juez era el famoso literato vasco Pascual Iturriaga. Este señor regentaba un Colegio de Segunda Enseñanza de gran renombre. Esto fue lo que motivó la confesión*».

Bañan Iturriaga epaile zala ez det uste zuzen esanda dagoanik. Iturriaga 1851 urtean il zan. Pello Errota ta Udarregi, berriz, 1840 ta 1829'an jαιο ziran. Gaztetxoak izango ziran, beraz, 1851 urtea baiño len Ernaniko plazan bertsoan jarduteko.

Patxi Labandibar, Larria, Ugaldetxo, Oiartzun: 1/1: Arren guarda gaitzala; 1/3: berak eman dizkigu; 1/5: asitzera dijuaz; 1/7: beñiere estudiyan; 2/3: asitzera dijuaz; 2/4: publiko erdiyan; 2/6: ez al degu biyak?; 2/7: gure estudiyuak.

5. Bertsoa, Andoaingo Patxi Sueskun bertsolariari jaso. Gertaera, Pello Errotaren alaba Mikelak esana, bertsoa irakurritakoan. Bertsoa etzekian buruz, bañan aspalditik askotan entzuna zuan.

Len ere esan degunez, Udarregi ta Pello Errota alkarrekin asarretuta zeuden, Azpeitiko premioaren ondotik.

6. Gertaera ta bertsoak, Usurbillen jαιο ta 1959 urtean beintzat Zumarragan bizi zan apaiz jaun bati jasoak.

Lenengo bertsoa oso ezaguna da Euskalerrri gutzian. Bañan geien-geienak Txirritak botea dala esaten dute. Era askotara jaso izan degu. Ona emen batzuk.

Tolosako Estanislao Urruzolaren eskuz idatzitako kuaderno batean:

Usurbilko semia
Udarregi zana,
amaika egi eder
munduan esana;
botatzen bazun ere
kolpeko dozena,
etzan utsik geratzen
aren almazena,
gu ez gerade inñor,
ura zan gizona!

Urruzolaren kuadernoan onela dago: *Pello ta ni ez gera ezer, ura zan gizona*. Luzetxo noski. Gañera, beste danak *gu ez gerade inñor* diote. Orregatik, orrela jarri degu.

Azkoitiko Larrume-aundiko Martin Larrañagak, Urruzolak daukan bezelaxe eman zidan bertso au, lerro aukerak izan ezik:

munduan amaika
egi eder esana,
botiak arren ere
kolpian dozena,
alare etzan gastatzen...

Azpeitiko Egibarko aitona zanak ere Urruzolak
bezelaxe, auek izan ezik:

arek kantatu oi zuan
kolpeko dozena,
alare ezin gasta
aren almazena,
gu ez gerade ezer...

Izena artu ez nion beste batek ere Urruzolak
bezelaxe, onako auek izan ezik:

amaika ditxo eder
euskeraz esana,
bota izan balu ere
bateko dozena,
alare etzan aituko...

PELLO ERROTA ETA OLEGARIO

«Ez dakit Ernandin edo nun ziran;
bañan bertsotan ari zirala, onela kantatu
zioten alkarrri Olegariok eta Pello
Errotak:

Olegariok:

Karro txiki polit bat
astuarentzako
enkargatu niñuzun
egiteko ondo,
material fiñarekin
lodi eta sendo,
bañan pagatu arte
ez dizut emango.

Ta gure aitak:

Jaunak, Olegariyo,
zelebria zera;
bâkit zenbat kosta dan
gutxi gora-bera
karruen kurtetxia
eta errubera;
urrena etorritzian
konponduko gera»¹.

☆ ☆ ☆

Bertso aukerak onela jasotzeko nizekion Pablo Zubiarrain «Ernani-txikia» bertsolariari, berak idatzita bialdu zidanez:

«Beste bein, Joan Jose Andola esaten genion bati entzun izan nion, bere bizi guzian gozatu zuen geiena, bi bertsolari entzuten, Pello Errota eta Txirritari entzuten, gozatu izandu zuela.

Pelloc Olegariori karrua enkargatu ta billa etorri. Baiña Olegariok, ondo bukatu gabea zuela ta urrengo ostegunerako egingo ziola. Pello astoarekin etorria izan bear zuan, eta apaldu dute bapo. Eta Pello, bazijoala etxera ta jarri da asto gainean.

Baiña Txirritak isatsetik eldu astoari ta bertsoa bota omen zion. Baita Pelloc erantzun ere, astoari *arre* esaten bazion, arrastaka eramango zuela. Eta Txirritak erantzun isatsa aterata joan bearke zuela; bestela, Pelloc etzuela arrastaka eramango zuen astorik.

Artatik asi ta gau artan aiek kantatu zituzten bertsoak eta egin zuten saioa! Bere bizian bertsolari guziaz aditu zioten onena zala esaten zuen beti, makiña bat aditua izango zan baiña.

Ordukoak izan bear dute, orain idazten ditudan aukerak:

Karro txiki polit bat
astuarentzako,
Pelloc esan zidaden
neri egiteko,
material piñarekin
gogor eta sendo,

bestela etziola
luzaro iraungo;
baiñan pagatu gabe
ez dek eramango.

Pellok erantzuna:

Baiñan, Olegario,
zelebria zera,
lendik ere banuen
zure aditzera;
zenbat kosta dan bâkit
gutxi gora-bera,
kurtetxe ta pertika
eta errubera,
ni urrena etortzian
konponduko gera».

1. Mikela Elizegi, Pello Errotaren alaba.
Bertso auk oso ezagunak dira Euskalerrian.

Orregatik, batetik bestera aldaketa asko izango dituzte. Baiñan emen bat bakarrik jarriko det, Atano laugarrenak eman zidana:

Olegario arotzak:

Karro txiki-txiki bat
astuarentzako
Pellok esan dit neri
zintzo egiteko,
material fiñarekin
gogor eta sendo,
bestela etzuela
luzaro iraungo,
baña pagatu gabe
ez dek eramango.

Pello Errotak:

Aizazu, Olegario,
ar zazu patxara,
lenagotikan badet
zure aditzera;
gurtetxe ta pertika
eta errubera
zenbat kosta dan bâkit
gutxi gora-bera,
urrena etortzian
konponduko gera.

PELLO ETA XARDIA

«Gure aitona Oiartzuna bertso tara joana zan. Gau berandu arte aritu ziran. Urrengo goizean Xardia erne zegoan, gure aitona noiz agertuko zan zai. Ta bertso au bota zion, ura tabernan sartu zanean:

Zer dirala uste dek ik
arduaren saltsak?
Bart nola ibilli aizen
goatutzen al zak?
Komunera birian
galdu zaizkik galtzak,
ezkontzeko egindako
oialezko beltzak.

Ta gure aitonak onela erantzun zion:

Ara nere lagunak
ein ditun orruak,
aplakatzen badakik
orrelako arruak.
Ilbeltzan amarrian
ziran enbarguak,
adios Xardiaren
iri ta karruak»¹.

Lenengo bertsoaren beste era bat Aita Justo Mari Mokoroak eskutitz batean bialdu zidan:

«Zortzi edo bederatzi urteko mutil koxkorra nintzala, bere adiskide batekin Asteasu aldera eraman nindun nere aita zanak, eta biak Pello Errotaren gertaerak kontatzen ari zirala, zortziko au gelditu zitzaidan buruan, bere doiñu ta guzi:

Jakin gabiak dira
arduaren saltsak...
Bart komunian, Pello,
zerebait galdu zak:
neskamiak billatu
dizkik ire galtzak,
ezkondu intzaneko
oialezko beltzak.

Asierako itzetan traba pixka bat sortzen zitzaion gure aitari, etzegoan ain seguru; beste gaiñerakoaz, ni seguru nago orrelaxe kantatu zuala. Zuk esango dezuna: zortzi edo bederatzi urteko ume moko batek orrela gogoan artu bertsoak? Bai, oraingoak automobillen markak eta zineko mari-mutillen izenak jasotzen dituzten bezin errez. «Umeak etxean –edo etxekoai– zer ikusi ta ura ikasi» esan oi zan».

1. Jose Kortajarena, Zizurkil, Pello Errotaren billoba.

PELLO ERROTA ETA TXINTXUA

Bertso au bota omen zion bein batean Pello Errotak Erretereriko Txintxua bertsolariari:

Lezon izandu gera
emazte ta senar,
ortxen ibildu gera
irrintzi eta far;
Txintxua're emen dabil
txaleku ta txamar,
bestenak ditu bañan
dexente xamar¹.

☆ ☆ ☆

Bertso au beste era ontara ere jaso degu:

Emen etorri gera
emazte ta senar,
eskaxaguak ere
badabiltza amar;
Pello're etorri zaigu
txaleku ta txamar,
besterenakin baña
kurioso xamar².

☆ ☆ ☆

Uztapide zanak, berriz, beste onela esan zidan:

«Lezora andrearekin joan omen zan Pello Errota; ta andik bueltan, Erreterian, Txintxua sagardotegian zan da bertso au kantatu zion Pellori:

Lezon izandu gera
emazte ta senar,
gu baño eskasaguak
ikuste'itut amar.
Pello ere an zebillen
txaleko ta txamar,
naiz besterenak izan
kurioso samar.

Txintxua zuan izena, bañan bigurri samarra omen zan, ta Pello jartzen omen zuan sutan orrek, beti olako puntadak botatzen zizkion ta. Txintxua la-saia omen zan, eta Pello bizia. Onen erantzuna:

Ematen dizkidazu
milla estuasun,
ez dakit zuk nerekin
zer arraio dezun.
Batian Billabonan,
bitan Asteasun,
badakit neregatik
zer esan dituzun».

Doiñu onekin kantatu zuan Uztapidek:

E - ma - ten diz - ki - da - zu mi - lla es - tu - a - sun, ez
da - kit zuk ne - re - kin zer a - rra - io de -
zun; ba - ti - an Bi - lla - bo - nan, bi - tan As - ti - a -
sun, ba - da - kit ne - re - ga - tik zer e - san di - tu - zun.

1. Patxi Labandibar, Larria, Ugaldetxo, Oiar-
tzun.

2. Pello Zabaleta bertsolaria, Errenteri.

PELLO ERROTA ETA GAZTELU

Batzuek diotenez, bertso au Txirritak Pellori bota zion; beste batzuen iritziz, berriz, Gazteluk kantatu zion.

Dana dala, bertsoa onela jaso izan det:

Pello Errotak nere kontura egin nai lituzke parrak, merezi ere baditu eta eman biaizkat ederrak; ondo kenduko baldin badira orren begiko makarrak, atxur batekin amabost egun biaitu gizon bakarrak¹.

☆ ☆ ☆

Beste era bat:

Esana libre bear ote dan dio gure Pello zarrak, merezi ere dizkik ederrak
.....

ziaro ondo garbitu ezkerorren begiko makarrak, amabost egun atxurrarekin biaitu peoi bakarrak².

☆ ☆ ☆

Irugarren era bat ere bildu degu:

Esana libre bear degula dio gure Pello zarrak, merezi ere baditu bañan entzun biaitu ederrak; bear bezela garbitutzeko zure begiko makarrak, amabost egun atxur batekin biaitu gizon bakarrak³.

1. Inazio Zubizarreta, Errementeri, Loiola, Azpeiti.

2. Basarri, *La Voz de España* egunkarian, 1946-ko azaroaren 3-an. Pello ta Gaztelu Orion ari omen ziran. Pello ziri ta ziri ari omen zan, da Gazteluk aspertu ta ori bota omen zion.

3. Patxi Larrañaga bertsoalaria, Azkoitin jaio eta Zarautzen bizi izana.

PELLO ERROTA ETA GOIXUETA

Pello Errotak onela kantatu omen zion *Goixueta* esaten zioten eskale bati, moxkor-moxkor eginda ikusi zuan egun batean:

Goixueta, etzaude
ipurditik gaizki,
mozkorrik pasa gabe
bizi zera noski;
eran da pagatzeko
poltsan diru gutxi,
olakuak elikek
andrerik merezi.

Bañan *Goixueta* ori bertsoan zekiana zan, da onela erantzun zion:

Pello, izandu omen
zera Amerikan,
indiano egin gabe
etorri andikan;
berriz e bazuazke
noski emendikan,
ala det notiziya
Astiasutikan¹.

1. Jose Oiarbide, Ereñozu, Ernani.

PELLO ERROTA ETA *BOLLO*

Asteasuko Iñazio *Bollo* bertsolariak onela bota zion bein batean Pellori:

Batetik «zapi» eta
bestetikan «moxa»,
Pellok aditu denez
zerbaiteren otsa;
bestiaren kontura
ein da goxa-goxa,
onek dauka lagunai
pegatzeko poxa¹.

☆ ☆ ☆

Pellok etzuan «Bollo» bertsolari ori ordañik gabe utziko noski. Bañan orduko erantzunik ez degu jaso al izan. Bai,

ordea, beste batean «Bollo» oni berari bota ziona.

Onek, bere burua santu egin bear zuala esan omen zuan bertso batean, ta orduan Pellok au kantatu zion:

Iñaziyo, itzegin
bear dezu kontuz,
ordaña ematea
nai nuke kantuz;
zeruba betetzen bâ zu²
bezelako santuz,
gure Jainkoa ezta
izango kontentuz³.

1. Manuel Elizegi, Pello Errotaren billoba.
2. zeruba betetzen bâ zu: zerua betetzen bada zu.
3. Bautista Kortajarena, «Ondartza», Asteasu, Pello Errotaren billoba.

ZENBAIT BERTSO

Pello Errotak bertso au bota omen zion Naparroako bertsolari bati Tolosan:

Ez dakit egiya dan,
jakindu det ala,
bertsolari bat ona
Tolosan badala;
naiz izan probintziano
ta berdin naparra,
nik jokatuko diyot
cuskalduna bada¹.

☆ ☆ ☆

Nun saldutzen ote da
ardo erejia?
Ori esateko erc
badek korajia;
Nafarrutik egiña
dauka birajia,
ez du ezagutuzten
lengo parajia².

☆ ☆ ☆

Bertsotan kanpoan izanda, oso lo premian edo lo bearrean, Lasarteko tabernaren batean sartu zan Pello Errota bein batez, ta iru gaztek bertsotan bur-laka ekin zioten.

Jendeak Pellori esan zion:

–Bota, Pello, bota oieri!

Ta onek:

–Loari ezin diot eutsi ta nola kantatuko det?

Bañan, azkenean, mai gañean kuluxka bat egindea, onela kantatu zien:

Gaztiak panparroikerin
nola dirên ekin³,
ikusi nautenian
naiko lanarekin;
parra egin nayian
dabiltza nerekin,
errespeto gabeko
iru mutur zikin.

Orduan ba omen zuan Pellok konbita! Aparia ta nai zuan aña zurrut eman zioten beintzat⁴.

☆ ☆ ☆

Asteasuko Panaderi deitzen zaion tabernan, Naiolako Ildefonso, izengoitia *Zozua* zuana, Pello Errotari bertsoa bota ta bota ari zitzaion, al zituan aundienak esaten, gaueko amabietan.

Alakoren batean, onela kantatu zion Pellok:

Oni zer pasa zaio:
kabitik erori?
Errepara zaiozu
zere garaiari;
sekula ezte ikusi
oinbeste komeri,
gaubeko amabitan
zozua kantari!

An zegoan jende guztia lertu omen
zan parrez, eta *Zozua*-k ez omen zion
bueltarik eman Pellori⁵.

☆ ☆ ☆

Donostiko Jose Zampirainek Pello
Errotari bein batean jarri zion puntua:

Pello, zuretzat botika
da ardo zaarra...

Eta Pellok erantzuna:

Orain ere balegoke
ez litzake txarra.
Barrena sartu ezker
ematen du indarra,
bañan eztagonian
sufritu bearra⁶.

1. Jose Antonio Loinaz-Otaño apaiz jaunak gerra aurrean Asteasun jaso.

2. Bertso au, emen jarri degun bezela, Errenteriko Pello Zabalza bertsolariak eman zigun. Onek Xenpelarrena zala zion.

Pello Errotaren alaba Mikklak, berriz, bere aitarrena zala zion, bañan erdiaz bakarrik oroitzen zan:

Nun saldutzen ote da
ardo erejia?
Igualeko litzake
aren korajia...

3. dirên: didaten.

4. Bautista Kortajarena, «Ondartza», Asteasu, Pello Errotaren biloba.

5. Id.

6. Antonio Salaberria, Pasai San Pedro.

«BERTSO POLIT BAT»

Bertso auek oso ezagunak dira Euskalerrian. Batzuek Andoaiñen boteak dirala diote; beste batzuek, berriz, Goizuetan...

Txirrita goien omen zegoan, balkoian; Pello, berriz, bean, kalean. Ta onela kantatu zioten alkarri:

Txirritak:

Bertso polit bat kantatuko det
balkoi ontatik kalera,
Pello Errota ikusi eta
nik artzen dedan kolera!
Astiasutik etorri eta
erronkan asi al zera?
Laixter uxatuko zaitut nik zu
jetxitzen banaiz or bera.

Pellok:

Arrazoi batez ez dek egundo
ezagututzen pertsonik,
poliki xamar asi aiz baño
ez dek egingo gauz onik;
sekulan iñork etzidak esan
erronkosua naizenik,
balkoi ortatik ez dek jetxiko
ni uxatzeko gizonik¹.

1. Bazterretan jaso izan ditudan bertso auen era guztiak begien aurrean jarrita, gutxi gora-bera or

goien idatzi bezela kantatuko zirala uste degu. Emalecn aldaketak auek dira:

Juan Bautista Gesalaga zana, Zaldubi bertsolaria, Zarautz: 1/1: Txiki-txiki bat kantatu bear det; 2/4: ez dek ein bear gauz onik.

Basarri, *La Voz de España* egunkarian, 1946-ko abenduaren 8-an: 1/1: Bertso txiki bat kantatuko det; 1/6: crronkan ari bazera; 1/7: denboraz uxatuko zaitut nik; 2/3: dotore xamar asi aiz baño; 2/5: ik beste iñork etzidak esan.

Patxi Sueskun bertsolaria, Andoain:

Bertso polit bat bota biar det
nagon tokitik plazara,
Pello Errota or ikusita
ematen didan kolera!
Astiasutik etorri eta
arronkaz ari al zera?
Ni jeixten banaiz laister joango aiz
etorri aizen bezela.

Izketa batez ez da probatzen
nolakua dan pertsonik,
dotore xamar asi aiz baño
ez dek egingo gauz onik;
santa sekulan ez det aditu
arronkosua naizenik,
balkoi ortatik ez da jetxiko
ni bialtzeko gizonik.

* * *

Inazio Aizpuru, Donostiko kaia:

Begiratu dedanian nik
leio ontatik kalera,
gizon ori or ikusi eta
nik artzen dedan kolera!
Astiasutik etorri eta
crronkaz asi al zera?
Lengo birian laister juango da
ni jeixten banaiz or bera.

Arrazoi batez ez dek probatzen
nolakoa dan pertsonik,

dotore xamar asi aiz bañan
ez dek atcako gauz onik;
iñork etzirak esan oraindik
arronkosoan naizenik,
leio ortatik ez dek jetxiko
ni bialtzeko gizonik.

* * *

Gabino Huizi, Goizucta: 1/7: etorritako bidean
laister; 1/8: bialduko zaitut etxera.

ERRIZ-ERRI

Bein batez bertso auk kantatu zizkion Pello Errotak Txirritari Zizurkillen:

Txirrita orren ibillera nei
sekulan etzait gustatu,
nere iritziz ola dago ta
beira dagonak juzkatu;
bestek ematen diona eran,
berak ditunak gastatu,
aizkenerako gelditu oi da
nun illundu an ostatu.

Beti galeran ez da tokatzen
bertsolaian ibillera,
bein bear eta tokatu zaigu
erriko jaunen billera;
aberastuta ikusten dezu
olako gizon illera,
zuk ere zerbait falta badezu
etorri Zizurkillera¹.

☆ ☆ ☆

Beste batean, Debara ta Motrikura
joan bear omen zuan Pellok, bañan di-
rua palta patrikan trena pagatzeko. Es-
katu zion gizon bati, ta onek eman ez.
Alare joan zan, besteren batek emanda.
Andik bueltan, ukatu zion gizon ura be-
ra topo egin zuan, da bertso au bota
zion:

Eranegun Motrikun
eta atzo Deban,
ai zer bizimodua
nik ibilli dedan!
Naikua janda ....²
ta naikua edan,
diruik ez izan arren
bazan zeñek eman.

☆ ☆ ☆

Amerikano batzuk, aita-semeak,
Berastegira etorri omen ziran; ta festa
bat armatu bear zala ta bertsolariak
ekartzea pentsatu zuten.

Txirritari enkargatu zioten bertsolari-
ekin joateko, ta lau bertsolariekin
joan zan Txirrita, bañan Pello Errotari
etzion kasorik egin. Pello Errotak, or-
dea, bertsolariak Berastegin zirala jakin
zuan, bera ere ara joatea pentsatu
zuan.

Abitu da ta berarekin batera Beras-
tegin pelotan jokatu bear zuan amerika-
no bat. Bidean zijoazela, Elduaiñen go-
ra aldapa aundia ta zaldiak eziñean.
Ala, batzuetan jetxi ta kotxeai bultzaka,
ta bestetan oñez ta gonbertsazioan.

Berastegira allegatu ziranean, ame-
rikano pelotari orrek esan zien beste ai-
ta-seme aiei:

–Aizue: izugarri bertsolari ederra orain etorri da onera.

–Ta lenago nola ez dute ba ekarri bertsolari ori?

–Ez dakit ba zergatik etzuten ekarriko.

–Esaiozu nik esan dedala etortzeko onera.

Ara joan, eraman arazi zuan ta Pello Errotak esan zien amerikano oiei:

–Bañan besteak naiko al dute?

–Zuk ez kaso egin beste oiei. Nik agintzen det emen, da zuk ere kantatu bear dezu besteekin batera.

Ala, jarri ziran Berastegiko plazan bertsolari oiek, da:

–Zein asiko da?

–Zu asi aurrena.

–Ez, ez; zu asi.

–Zarrena asi dedilla aurrena –beste batek esan zuan.

Ala, Pello Errota zarrena izan da berak asi bear. Ikasi ditu aita-sume oien izen-apelidua eta bota du bertso bat, eta ikaragarrizko txaloak. Danak kantatu ta berriz ere etorri zaio txanda Pello Errotari. Bota du bigarrena ta orduan da aundiagoko txaloak.

Bukatu dute bertso saioa, ta besteai agindutakoa eman diete amerikano oiek, eta Pello Errotari ogei duro geiago propina, edo ez dakit zenbat.

Bañan Txirrita orrek ezin eraman ori. Ala, gero alkar ikusi dute kontzejupean da asi dira bertsotan. Bertsotan asi dira bozarekin, da azkenean bozik gabe, atsoak erritan bezela. Ta antxe zapal-zapal eginda utzi omen zuan Pello Errotak Txirrita³.

☆ ☆ ☆

Beste batean ere, Txirrita ta Pello Berastegin ari omen ziran bertsotan. Txirrita mutilzarra baitzan, Pellok esaten zion obe lukela praille joango balitz, eta onela bota zion:

Gaucen gauerdi tabernan eta goizean estu ta presa, pozikan asko juango niñukek entzutera ire meza; peskisa ortan utzi ezkerok ire kontura eliza, meza ematen asi baño len ustuko ukek kaliza⁴.

☆ ☆ ☆

Urte batez, Pello Errota ta beste bertsolari bat Orendaiñen ziran bertsotan, Ama Birjiña Abuztukoaren bigarreanean, San Joakin egunean alegia.

Erriko erretorea Joakin zan izenez, ta balkoi batetik begira zegoan.

Pellok onako bertso au kantatu zion:

Kantu lancan ari gerade ni eta nere laguna, tokaziaz egokitu zaigu bikario jaun an eguna; oiek egiten dute alegiña erakusten gauza ona, gure Jainkuak eman dciola urte askuan osasuna⁵.

1. Antton Kortajarena, Pello Errotaren biloba baten semea, Zizurkil.

2. Esan bearrik ez dago lerro ontan zerbait falta dala. Bañan ala jaso nuan. Eta apuntatu ere ez nuan egin bertsoa zeñi artu nion.

3. Inazio Arregi, segalari izana, Irura.
4. Ez nuan kontuan artu zeñi jaso nion.

5. Manuel Etxabeguren, Orendainen jaioa, Usurbilko Santuenean bizia.

«KONTZEJURA ETORRI NAIZ»

Pello Errota, bein batean, aiuntamentura joan zan paper baten billa. Sartu ta an ikusi zituan alkatea, sekretarioa ta kontzejal guztiak, batzarren batean bilduta zeudela. Bertso bat kantatzeko ta bertso bat kantatzeko eskatu zioten, da onela kantatu omen zien:

Kontzejura etorri naiz
paper baten billa,
erri txiki baterako
au dek alper-pilla!
Tintero eta pluma,
bastoi ta makilla,
pobriak altxatzeko
ai zer kuadrilla!

Bertso au Pello Errotarena bezela jotzen dute aspalditik Asteasun. Ala esan zidan Pelloren billoba Bautista Kortajarenak.

☆ ☆ ☆

Oso bertso ezaguna da Euskalerrri guztian. Bañan beste batzuek, eta ez gutxik, Udarregirena bezela jotzen dute. Adibidez Basarrik, *La Voz de España* egunkarian, 1947-ko otsaillaren 2-an, bertsoa era ontara jarririk:

Kontzejura etorri naiz
paper baten billa,
pentsatzen jarrita're
au dek alper-pilla!
Pluma eta tintero,
bastoi ta makilla,
pobreak altxatzeko
ai zer kuadrilla!

☆ ☆ ☆

Bañan badira Txirritarena bezela jotzen dutenak ere. Oietako bat, Jose Antonio Loinaz-Otaño apaiz jauna. Onek era ontara jaso zuan:

Kontzejura deitu naute
paper baten billa,
gutxienaz badira
irurogei milla;
bastoi eta sonbrero,
txapel ta makilla,
erri txiki bat jateko
a zer lapur-pilla!

Jaun onek beste era batera ere jaso du. Bañan era onek bigarren punturako du bere aldaketa gutzia:

exeri eta lasai,
au dek alper-pilla!

ALKANDORA

Donostiko Jose Zapirain garai artako bertso saioetan bertsolarien gidari bezela jarduten zan, puntuak eta gaiak emanez. Bera ere bertsoan egiten zuana zan.

Ona emen, itzez-itzez, nola kontatzen digun Ixkiña ta Pello Errotaren arteko gertaera bat. Irakurleak gogoan artu bearko luke, Zapirain jaunaren idazlan polit au Pello artean bizi zalarik idatzirik dagoala, *Euskal-Erria* aldizkarian 1911 urtean agertu baitzan:

«Ez ziran oraindik sortu aidian ibiltzeko pixti berri oiek; bañan alaz guztiz, sagardo ona nonbait asten zanian, urruti xamar izanagatik, nola edo ala alderatzen giñan.

Ala arkitu nitzan bein, eta arkitu ziran nerekin batian, Pello Errota eta Ixkiña, Billabonako erriyan, sagardo gaiñ-gañeko baten upel onduan.

Etzan arritzekua alako tokiyan alako jendiakin arkitzia. Noiznai ere, elizan baño sagardotegiyan geiago ikusten ziran.

Ixkiña, oitu bezela, zegon panparrroi; Donostiyan, erderazko itzakin euskeraz esan oi dana: «*veinticinco* baño do-toriago».

An zebillen, bat txuliatu, bestia zirikatu, jende guztien bizkar far eragin azitzen.

Ontan ikusten du Pello, eta, bere

aldamenian nola baldar xamar iruditu zitzaion, zezen-iltzalliak zezenen aurrian jartzen diran bezela, zuzen eta arro jarririk, ara zer esan ziyon, ez bat eta ez bi:

Argazki au *Euskal-Erria* aldizkaritik artua da. Pello Errota bizi zala argitaratu zan, 1913 urtean. Azpian onela dio: «*Bersolaris: Zapirain, Pello-Errota. Otaño*». Bañan ez du esaten zein Otaño dan: Jose Bernardo ala Pedro Mari. Zapirain ori, berriz, Jose Zapirain izango da, Donostiko bertso saioetan gai jartzallea izaten zana, eta bera ere bertsoan moldatzen zana.

Gauza onik ez dago
beñere zurekin,
Pello, ikusten zaitut
orain astuakin.
Adieraziko dizut
orrenbesterekin:
baldan-baldana zaude
alkandora orrekin.

Laxter erantzun ziyon Pellok Ixkiña-
ren aterakai orri. Ez zuben liburu za-
rrak biribiltzen lanik izan. Ixkiñak az-
keneko itza esan ordurako, abua itxi ba-
ño len, onla erantzun ziyon Pellok:

Aitzakiya eman dit
alkandorarena,
badakit ez detela
emen dan onena;
zarra izanagatik
nik au neronena,
ederra ageri zaió
bañan... besterena.

Aitzgorrin aituko ziran orduban
egintako algarak. Makiña bat far gozo
egin zan, baita makiña bat baso sagardo
ustu ere.

Ixkiñak, ixilik ez egotiagatik, eraso
ziyon berriro itz abekin:

Ikusten zaitubenak
zer esan biar du?
Onla izatia zuk
mereziya dezu;
ni beziñ kuriyoso
agertutzeko zu,

alkandora zuriya
ibilli biasu.

Zuriya edo beltza, lixibetan sartu ga-
be, aguro astindu zuben Pellok. Pan-
parroi bazegon ere, atera zizkan txu-
liatzeko goguak. Ez al da errotariya,
lenbizikuan eta bigarrenian ere, mutu-
tuta gelditzen danctakua.

Begira zer erantzun zuben:

Beti aitzakiya du
orrek mingañian,
ara erantzupena
berriz ordañian:
zeorri're ez zabilta
guztiyen gañian,
besteren alkandora
daukazu soñian.

Gero zer gertatuko zan, ez naiz go-
goratzen: badakit beti bezelako umore
ederrian egon giñala, sagardua orain ba-
ño merkiago eta obiago zala, bañan...
alkandora besterena ote zuben? Edo al-
kandora bakarra ote zuben bestere-
na?».

☆ ☆ ☆

Gregorio Mujika jaunak, bere *Per-
nando Ametzetarra* liburuan, amabiga-
rren ipuien, bertso auctan bigarrena
dauka, beste bat aurretik duala. Bañan
Ametzak eta Pernandok alkarrri boteak
dirala dio. Auzi au Zapirain jaunaren
alde erabaki bearke da, kantatu zira-
nean bera bertan entzuleen artean zan
czkero.

Orra nola dauden Mujikarencan:

Pernandok:

Ametzak:

Pernandok nere ona
ezin eraman txarra...
Atzean gelditzeko
ni ez naiz mantzarra.
Zuri egiten dizute
iseka ta farra,
ekarri dezulako
alkandora txarra.

Prenda artzen dirazu
alkandorarena,
bai dakit ez derala
emen dan onena.
Txarra izanagatik
au da neronena:
zuk ederra daukazu
bañan besterena.

«FABORE EGIN ZAZU»

«Ni telefonoan ibiltzen nintzan lanean. Egun batean Legorretatik Getariara nentorren Astiasu ta Aiatik barrena.

Ni 19'garrengo kintakoa naiz, ta ori lenago zan. Astiasutik pasatzean, Konportako parean, kamioaren ondoan, Pello Errota ikusi nuan, zelaian akullu batekin bei bat zaitzen.

Alaxe esan nion:

–Kaixo, Pello! Oraindik ere bizi?

–Bai, larru ta guzi.

–Ba, Txirrita Getarian da, lanean ar-gintzan, etxe bat egiten.

–Lau urte pasatu dira, ba, alkar ikusi ez degula. Itxoin zazu pixka batean, bertso bat kantatu bear diot eta.

Auxe kantatu zuan:

Fabore egin zazu
ura ikustian,
olaxe bizitzen naiz
jaia ta astian;
alare kontentu naiz
ni onenbestian,

Txirritari eskumuñak
urrena ikustian¹.

Nik orduan orain baño buru obean nuan, ta besterik gabe ikasi nuan bertsoa.

Getariara etorri ta Txirrita ikusi nuanean, olaxe esan nion:

–Aizu, Txirrita: Pello Errota ola ta ola ikusi det, eta zuretzat bertso au kantatu dit.

Ta bertsoa kantatu nion.

Txirritak parre antzean aditu zuan, da gero ala galdetu zidan:

–Ondo al dago?

–Oso xartuta.

–Ez uan, ba, ganadu ederra bere sa-soyian!²».

1. Bertsoak poto bat du. Emaleak zionez, seguru asko ori etzan orrela izango; bañan urte asko pasa zirala ta...

2. Gertaera ta bertsoa Getarian jaso nituan. Bañan ez nuan artu emalcaren izenik.

PELLO ERROTA AIAN

Pello Errota maiz xamar ibiltzen omen zan Aian. Garbi ageri da ori liburu ontan, bertan pasatako gertaera batzuk kontatu ditugu eta. Beste zerbait geiago jakin naian, ango Jose Mari Lertxundi adiskidearengana jo genduan. Baita arek gertaera mordoa bildu eta eman ere. Orain emen eskeintzen ditugunak berak idatziak dira. Kontaera ataltxoetan ere berak banatu ditu.

LAKA

Pello Errota errotaria zanez, bere sendiarentzako bizibide nagusia errotaritzatik sortzen zuan etekiñari esker osatzen zuala esaten dute; eta etekin orri *laka* izenez deitzen zioten edo eza gutzen zan errotari eta baserritarren artean.

«*Laka* edo dalako gauza ori zer da?» galdetu lezateke gaurko gazte batek baño geiagok. Baita ain gazte ez diranak ere. Eta gauza onen aztarnikan gabe arkitzen diran guztientzat, argi eta garbi agertuta utzi nai nuke zer zan eta zertarako izaten zuten.

Laka deitzen zitzaion gauza ori, baserritarrak bereziki, baña kaletarrak ere berdin, garai artan alcarekin, naiz arto, naiz gari, joaten ziranak, bazekiten errotariak alea egotze aldera *laka* kentzen zuala. Orixe izaten baizan errotariaren lan saria.

Baña ale guztientzat etzan berdiña izaten. Artoa egotzen zuanean, zortzi kiloko bat, eta gariarekin amarretik bat errotariak beretzako gelditzen zuana. Neurri ori zan orduko lege edo kontzientzizko gizonentzat. Baña, garai guztietan bezela, izango ziran orduan ere pixuarekin tranpa edo olako narraskeriren batzuk egiten zituztenak.

Baña gauza oiek alde batera utzi ditzagun, eta emen jarri degu, denak jakiteko moduan, zer gauzaren izena zan *laka*.

Garaian garaiko gauzak izaten dira. Oitura eta itzegiteko era bereziak ere bai. Pelloren garaian eta errotari bizitzan *laka*-ren berri zeatz eta meatz ematen alegindu naiz.

TRUKABESA

Orain ikusi dezagun *trukabesa* zer zan, nondik zetorren eta zertarako zan.

Garai artako okindegi edo panaderiak baserritarrari ogia saldu edo ematen zioten, eta baserritarrak gariarekin ordaintzen zuten ogiaren zorra; eta orren ondorioz sortutako gauza edo arreman orri deitzen zioten *trukabesa*.

Okindegiko nagusiak alea alperrik zuan etxean gordeta edukitzeko. Garia egotzeko, berriz, errota bear. Errotariak ere, lakatan biltzen zituzten kilo aiek irindu eta salduaz atera bear zuten

bizimodua. Gauza oien eragiñez sortu-tako tratua zan, zalantzarik gabe, *trukabesa*.

Garai artako errotari askok, okindegi, goxotegi eta olamoduzko etxeren batekin edukitzen omen zuten *trukabesa*, eta Pello Errotak ere bazuan berea Aia-ko *Portitxa* okindegiko nagusiarekin.

Pelloc, errotaria zanez, era ontan egiten zuan bere *trukabesa*. Konporta zan bere errotaren izena; bertan gurdia irin-zakuz kargatu, gurdia idi bakarra lotu, ari atoia edo puntakoa egiteko asto aundi bat jartzen omen zion, eta Asteasutik Aiara.

Gutxienez bi ordu t'erdi bearko zitu-
an bide ori igarotzen, eta zenbait giro-
tan geiago. Amaika aldiz ederki asper-
tuta iritxiko zan gixaraxoa. Ala ere
umore onean askotan azaltzen omen
zan.

Era ontan egin oi omen zuan okin-
degiko gora-bera. Eguerdi inguruan as-
kotan iritxi, eta orduan iriñak Portitxae-
ne artan utzi. Berriz gari zama gurdian
jarri, eta okindegi orrek aldamenen
bere ostatua omen zuan. Pelloc gei-
entan arrantxo pixka bat bertan egiten
zuala esaten zuten gure aurrekoak.

Nik gure aita zanari askotan entzun
nizkion Pelloren kontuak. Naizta bide
askoan nekatuta etorri, arrantxo pixka
bat egin ezker, asko tentatu bearrik
etzuala edukitzen bertsotan asteko.

Eta, batzuetan arrantxo eginda eta
besteetan egin gabe, gurdia gariz karga-
tu eta berriro Asteasura.

Aruntza eta onuntza, irtenaldi ba-
koitzean bost bat ordu bidean egiñez,
eta ori giro onarekin or nonbait. Euria,
aizea eta txingorra ari zanean, zer izan-
go ote zan aren ibillera? Jantzian ere

garai artan etzan aukera aundirik izan-
go. Bruxa kaskarren bat, eta zakua biz-
karretik euria zanean.

Bizi bearrak lanak ematen ditu, eta
Pelloc ere etzuan musu-truka izango,
ikusten danez.

APAIZAREKIN

Pello Errotak astean bi itzuli-edo
egiten omen zituan bere trukabesa lan
orretan. Beti etzan berdin ibiliko. Baña
olamoduz esaten zuten aren berri zeki-
tenak.

Batzuetan, igande edo jai egunetan
ere egiten omen zuan bere karraioa, eta
alakoetan Aian amarretako meza entzu-
ten omen zuan.

Apaizak ere bazekiten Pelloren ber-
ri. Igande batez, meza ori eman zuan
apaiza kamioan pasiatzen zebilela, oi-
tura baño beranduago noski, Pello or-
duan omen zetorren bere idi eta gurdi;
eta apaizak, zirikatatu asmoz, onoko pun-
tu au jarri omen zion:

Pello Errota, entzun
al dezu gaur meza?

Eta Pelloc erantzuna:

Gaurkua gertatu zait
egun aldrebasa.
Kulpantia izan da
nere trukabesa,
pasian dabillenak
eztu ainbat presa,
entzutea nai badu
berriz eman beza.

Danak esaten zuten erantzun zorro-
tzekoa zala, eta garbi ikusten da, bertso

Aia. (Arturo Delgado-ren argazkia).

onen piper eta gatzean, bazuala txinpar-
tarik asko bere labean.

TRAPEROA

Beste batean ere, Portitxaeneko
okindegia artan ekarritako iriñak gurdi-
tik ustutzen ari zala, aldameneko atean,
garai aietan, eta geroxeagoan ere bai,
ibiltzen ziran trapero aietako bat ari
omen zan etxekoei deadar egiñez otse-
giten:

–Trapero! Trapero!

Eta Pellok aldamenetik:

–Bost libra baeuzkake ateeero,
zaku ori ibiliko uke betego!

Artean zaku uts xamarra edukiko
zuan, ori esan zionerako.

LANDAREKIKO ARREMANAK

Aian garai artan bai omen zan Lan-
da izeneko errementari bat, oso ber-
tsozalea eta bera ere zerbait moldatzen
zana. Itz neurtuetan egoki xamarra ga-
ñera.

Nola Pello ere, gurdiari burniren bat
jarri edo idia perratu edo olako lanen
bat zuanean, beti Landarengana joaten
zan, esaten dutenez, biak arreman aun-
dia edukitzen zuten.

Landak ia beti, Pello zirikatze-
ko, bertso edo ateraldiren bat jaurtitzen
zuan.

Astelen edo jai biaramun batean,
bere trukabesa egin ondoren, etxera
abitu omen zan; eta, Landaren lantegi
aurrean igarotzerakoan, Landak, lan-
nean ari zan lekutik, otsegin omen zion:

–Aio, Pello eta karrua!

Eta Pellok erantzun:

–Motell, ori dek, ori, orrua!

Atzo ardo asko erango uan eta gaur
burua arrua!¹

Beste batean ere, trukabes lanak
egin ondoren, etxerabidean zijoala,
Landaren lantegi parean gelditu omen
zan.

Landa, une artan, bere laguntzallea-
rekin, sutan gori-gori egindako burni
zati bati txandan eman eta eman ari zi-
ran biak; eta Pellok kanpotik otsegin:

–Ari zerate galdan!

Eta Landak erantzun:

–Eman ari gera dan-dan!

Pellok:

–Batzutan egoki eta bestetan bal-
dan!

Zuzen jo ezker txandan,
laster jarriko dezute galgan!

Etzeagoan arekin broman asterik,
erantzuna beti pronto baizeukan, eta
Landak uraxe nai.

IDI ETA ASTOAREN GOSEA

Pello nola Aiara sarritan etortzen
zan, erri guztiak ezagutzen zuan; eta
ainbeste ezagunen artetik, batzuk oso
lagun aundiak ere bai. Len aitatu degun
Landa ori bezelaxe, beste batzuk ere
bazituan asko maite zutenak.

Noizean bein amarretako edo afari-
txoren batekin gonbidatzen omen zuten
Pello, aretzen ateraldi, eta iñoiz ber-
tsoak ere bai, aietxek entzunez, une go-
xo bat igaro asmoz.

Egun batez, Pello berandu xamar

iritxi omen zan okindegira; eta, bertan ostatua zuten, nagusiak gonbidatu eta alkarrekin bazkaldu omen zuten.

Bazkalondoa, beste alamoduzko batzuk ere aien maiera inguratu omen ziran, eta antxe danak Pello zirikatu eta aren ateraldiekin mai inguru gozoan zeudela, nolabait bizi zan mutilzar zarposo bat inguratu omen zitzairen Pello eta lagunak zeuden tokira.

Pelloren astoa eta idia ateondoa omen zeuden, naiko nekatuak eta gose-rik zalantzarik gabe; eta zarposo ori sartu zan unean, astoak arrantza egin. Orduan, mutilzar orrek puntua jarri omen zion Pellori:

Astoa eta idia
goseak dauzkazu.

Pelloren erantzuna:

Orduan egongo dituk
irekin igualtsu.
Oiekin baldin baago
olain errukitsu,
juan da emaikiek
biña kilo pentsu.

Bertso ori entzun zuanean, bertako nagusiak, animaliekin errukituta, azpilkada bana pentsu eman omen zien.

Baliatu zitzaion Pellori bertso ura kantatua. Ara nola izaten diran gauzak.

PELLO ETA MIKELETEAK

Beste batean, afaritxoren bat egin da-edo, gauerdia aldera Aiatik irten omen zan.

Neguko illargia eta gau giro zoraga-

ria noski, eta astoa eta idia etxerako bidea ondo ikasiak. Ala, Pello gurdian etzanda, manta zar bat gañetik estaltzeko zuala, abitu omen zan etxe aldera. Eta, ala zijoala, loak artu nonbait.

Aiako mikeleteak, Andatz-zarate aldetik Aiara zetozela, topo astoa eta idiarekin, eta itzaiaren aztarnik ez. Orduan bat inguratu gurdia eta itzaia lotan ikusi zuan. Oso ezaguna nola zuan, besotik astinduaz esan omen zion:

–Pello! Ganaduak bakarrik utzi eta zu lotan?

Pellok:

–Zer nai dezu, ba, garai ontan?

–Nun dezu argia?

–Ara an illargia!

Orduan mikeleteak, dana erantzuten ziola ikusirik, onela esan omen zion:

–Begira, Pello: zure ganaduak bi lege autsi dituzte: bat, itzairik gabe zi-joaztelako; eta gauean argia eraman bear da, eta gabe joategatik. Gaur bestela argi xamar dago ta ori pasatzeko modukoa da. Baña bestea barkatzea nai badezu, gutxienez bertso bat kantatu bear diguzu.

Pellok bereala onako bertso au kantatu omen zien:

Ez dakit dan serio
edo-ta dan broma,
baña kantatzeko det
proportzio ona.
Badakit nik pekatu
eginda nagona,
ortik aurrerakoa
zure gain dagona;
barkatzen badidazu,
zu zera gizona!

Mikeleteak ura bertsotan jartzea

naiko zuten, eta bai azkar asko aien go-goia bete ere gure Pello zanak.

PATXI ERREROA

Pello geienetan goizetik etortzen omen zan. Baña noizean bein arratsaldetik etortzen zana izango zan.

Bein batean, bazkalondo beranduan iritxi nonbait; eta iriñak utzi eta gariak kargatu ondoren, ostatura sartu omen zan. Beste bi edo iru lagun maiean kafea artuaz ikusi zituanean, aiengana ur-bildu, eta an zeudenak esan omen zioten:

–Jarri adi eserita, Pello!

Eta antxe gelditu, kafea eta patar pixka bat artuaz.

Alako batean, ostatu artatik gertu errerotegia zeukan gizona zan *Patxi Errero* deitzen ziotena, eta ura sartu ostatura. Mai artan jarri ura ere, gizaseme bikaiña eta lasai oietakoa.

Bertsolari laprasta pixka bat zuana; andrea ere bai, baña umerik etzuana; ardozalea ere bai; ostatu eta tabernetan sarri xamar ibiltzen zana... Eta Pellok ondo jakingo zuan bere doaien berri.

Maiean jarri eta kontu kontari ari zirala alkar zirikatuz eta nondik kokaren bat arrapatuko, Patxi Errerok ere nonbait Pellori botatzen zizkion alamo-duzko enbidoak.

Orrela ari omen ziran alkar berotzen, eta alako batean Pello bertsoan asi:

Pellori asi zaizka
odolak berotzen,
eta batzuek ez dira
kontuan erortzen.

Patxi, i neregana
zertan aiz etortzen?
Ez al daukak lanikan
etxea konpontzen?

Bejonda ez dakikela,
Patxi Errerua,
gaur ematen didak ik
naiko endredua.
Erdia mozkorra dek,
bestea erua,
ez jaiotzea obe
ire jenerua.²

Orduan Pellok kantatu zituan bertso guztiak biltzea egon balitz, liburuxka bat betetzeko aiña aixxa izango ziran. Baiña bi auek bakarrik iritxi dira neregana, eta auekin konformatu bearko.

SEGA-APUSTUA

Asteasuarrak sega apustueta oso jakintsuak edo ententituak izan dira azken mende erdi ontan, eta Pello Errotaren garaian ere ala izango ziran.

Pello Errota artean sasoiko zala, sega-apustu sonatu bat jokatzeko gertatu omen zan. Neri au kontatu zidanak etzekian ziurtasunez bat astiasuarra eta bestea bidañitarra jokatu ziran edo biak astiasuarrak ziran. Gizon arek zekiana zan segari aietako baten erakuslea eta sega zorrozten jarduten zana itxuraz Pelloren lagun zala, gero ola gertatu ez bazan ere.

Sega-apustu ori Iturriotzko Barruti-aundian jokatzeko egiña zeukaten, eta bere lagun orrek Pellori ala esaten omen zion:

–Sekula apustuan dirurik jokatu

bear badek, oraingo ontan jokatu. Seguru irabaziko diagu. Etzak izan bildurrik.

Ala, jokatzeko eguna iritxi zanean, Pello ere igo zan beste askoren antzera Iturriotzera. Len lagunak esaten zion bezela, orduan ere dirua mutil orren alde otsegiten asi omen ziran, eta gure Pello lenaz gañera berotu eta bost duro jokatu, gero amar jasotzeko itxaropenez.

Sega-apustu ori asi omen zan, eta Pelloren aldeko mutil orrek belarrik ezin ebaki. Bi ordu aiek ari begira tripa jaten igaro ondoren, belar pixaketa egin zutenean, galtzalle gertatu eta Pello Iturriotzko bentara bere lagunekin.

An zerbait artuaz zeudela, erakusle edo zorrotzalle ori ere inguratu omen zitzaien. Ordurako, segak gaizki zorrotzitu zizkion zurrumurrua zabaldua omen zegoan, eta Pellok galdetu lagun usteko orri:

–Zer pasa zaio mutillari?

Orduan erakusle orrek milla aitzaki kontatu omen zizkion, baña alperrik. Ondoren, Pellok onoko bertso au bota omen zion:

Zuk zer esan zidazun
ez daukat aztua:
«Irabaziko degu
sega-apustua».
Zure kulpa da sega
gaizki zorrotzua,
bost durokoa dezu
Pellori ostua,
ordaintzen ez badezu
etzera justua.

Bertso geiago ere izango ziran or-

duan. Baña nigana au bakarrik iritxi da, eta orrekin konformatu bearko. Ez da go beste erremediorik.

IDIA

Pello Errotak ere, beste euskaldun askok bezelaxe, izango zuan apusturako zaletasuna. Len aitatu det nola sega-apustuan zerbait jokatu zuala eta abar. Oraingoan, dema edo idi prestaketan ere parte artzen zuala agertu nai nuke.

Igande batez, meza nagusi ondorenean, arrantxoa egiten lau lagun ari ziralara, aietako bat Joakin zan, ikusten denez, eta arek esan omen zien Pello eta beste bi lagunei:

–Bazekit nere idiari jokatzeko amorratzen bat badagoala, eta lauon artean idia prestatuko al diagu?

Orduan Pellok esan omen zion:

–Besteak conforme badira, nerekin ere kontatu. Baña idia gobernatzan aterako, arriari zer moduz tiratzen dion ikusi bear diagu; eta, ortarako, biar gauean bertan proatzea dek onena.

Esan bezela, biaramon gauean proatu omen zuten idi ori, eta idi jabeak galdetu omen zion:

–Zer iruditu zaitu, Pello?

Orduan Pellok erantzun:

–Baba janda asko mejiatzen ez bada, orrekin ez diagu galtza berri asko egingo.

Makal xamarra iruditu zitzaion nonbait. Baña beste irurak jandakoan bizkortuko zalako ustean zeuden, eta idia prestatzeari ekin zioten.

Ala, oitura zan bezela, baba eta zekizkiten janari onenak emanaz saioa egin zuten. Baña idia, bizkortu bea-

rrean, gero eta motelago. Aurrerako aundirik ez beintzat.

Pellok pentsatu omen zuan berriro arriarekin proatu bear zutela, zertan zi-joan ikusteko. Eguna jarri eta proba ori egin omen zuten; eta idiak, jan gabe zegoanean baño geiago ezin egin.

Pasara ere gogor samarra eman omen zioten, eta mantarekin tapatu eta sartu omen zuten ostalariaren estalpean, eta berak ostatura, kafea edo ardo edo zerbait artzera.

Maiean exerita kontu kontari arrantxoa egiñez zeudela, idi jabea idia nola zegoan ikustera joan omen zan; eta, ikusi ta etorri zanean, batek galdetu omen zion:

–Idia nola dago?

Jabeak:

–Etzanda.

Eta Pellok erantzun:

–Bai noski. Altxa etzan da.

Itz gutxitan adierazi zion idi txarra zala alegia.

Ikusten danez, an zeudela, Pello, norbaitek zirikatuta edo bere gisa, baño bertsoan asi omen zan, arritzekoa ez danez. Izango zan ziri eta txinparta ederrakorik. Baña nik auek bakarrik dakizkit, zoritxarrez:

Agustiñekin egun batean
gertatu alabearrez,
ta esan zigun iri prestatzen
lagundutzeko mesedez.
Gobernatu ta indartzea nai,

gertatu zaigu aldrebes,
jaten serbitzu aparta dauka
baña tiraka baterez.

Sozio artu ginduzenean
Agustin lagun nobliak,
pentsatu nuan: «Etorriko'ituk
guretzat egun obiak».
Iri zar orrek irentsi dizkik.
Pelloren txanpon sobriak,
amaika olako aldrebeskeri
bizitzan badik pobriak.

Iri orrentzat berdiñak dira
Pazkoa eta Erramu,
kargari iges egiten dio,
jatera azkar arrimu.
Neduzkan xoxak eraman dizkit,
orrek ematen dit damu,
naiago nuen begien bistan
iñoiz ikusi ez banu.

1. Aiako Konsuelo Zubeldiak onela kontatu digu gertera au:

«An, gure errian, izan zan errero bat, Landa izenekoa. Pello Errota, berriz, astoarekin eta karrarekin Aiara etortzen omen zan, iriñarekin edo ola. Txanponak atera egin bear nola edo ala. Eta egun batean esan omen zion Landa orrek:

–Aio, Pello ta karrua!

Ta Pellok erantzun:

–Bai; ik atzo ardo ardo pranko erango uan ta gaur burua arrua!

2. Aian jaio eta Igorretan bizi zan Praixku Arrutik onela eman zidan bertso au:

Aizazu, Patxi,
Patxi Errerua,
aspaldin emateidazu
naiko endrerua;
erdia mozkorra ta
erdia erua,
ez jaiotzia obe da
zure jenerua.

IRITZI BATZUK

Argia astekarian, 1925-eko maiatzaren 14-ean, *Gure bertsolariak* izeneko idazlan bat agertu zan, *Jeme* izenordeaz izenpetuta. Oker ez bagaude, Gregorio Mujika jauna zan izenorde ori erabil-tzen zuana. Idazlan ortatik onako auek berezi ditugu:

«Pernando ez genuen guk ezagutu. Ez nai ere, eun urte badira il zala ta. Pello Errota bai, ordea. Ura zan bertsolari errez ta etorri ugarikoa! Lanak ematen zizkion arek bere aurrean jar-tzen zanari.

Makiña bat aldiz ikusi genuen Pello Errota gizagajoa errietako jaietan, bil-tzen ziran guziak bere aurrean aoa za-balduta lilluraturik zeuzkala.

Txikia zan. Buruan, beti txapela be-gietaraño sartuta. Eskuan, koskordun makilla zuri legundu bat. Ezpañetan par irria beti. Bai attona atsegiña uraxe.

Ari eramango zionik ez zan. Joxe Bernardo ta Gaztelu ta beste askok, makiña bat ziri sartu zioten bere bizi guzian: kaska zuria zala, errotari kax-karra zala, neurriak ez zituala ondo be-tetzen, iriñaren orde zai ematen zua-la... eta esan-ala guziak esaten zizkio-ten. Eta entzunleak, jakiña, algara ta algara Pello Errotaren lepotik.

Bai, e? Pellok berak ere parre egiten zuan. Eta gero? Algarak ixiltzen zira-nean, bera asi erantzuten, pixkor ta bi-zi, gogor ta zulatuz. Azkenengo itzetan

a zer zirikada zorrotza sartzen zion bera zulatu zuanari! Jendeak orduan, pozez txoratuta, izugarrizko txaloak jotzen zizkion asteasuarrari. Pello, beti parre antzean, an gelditzen zan tten-te-tten-te, guziaz begira, «datorrela berriz» esanaz bezela».

☆ ☆ ☆

Beste iritzi au, berriz, Basarrik 1979-ko abenduaren 5-ean, bere *Nere borda-txotik* saillean erderaz idatzi zuanetik artu degu:

«Yo no llegué a conocer a Pello-Errota, pero mi difunto padre era un gran admirador suyo. Siempre salía en defensa del molinero de Asteasu, cuando los contertulios afirmaban que era de mal genio, agresivo, mal hablado.

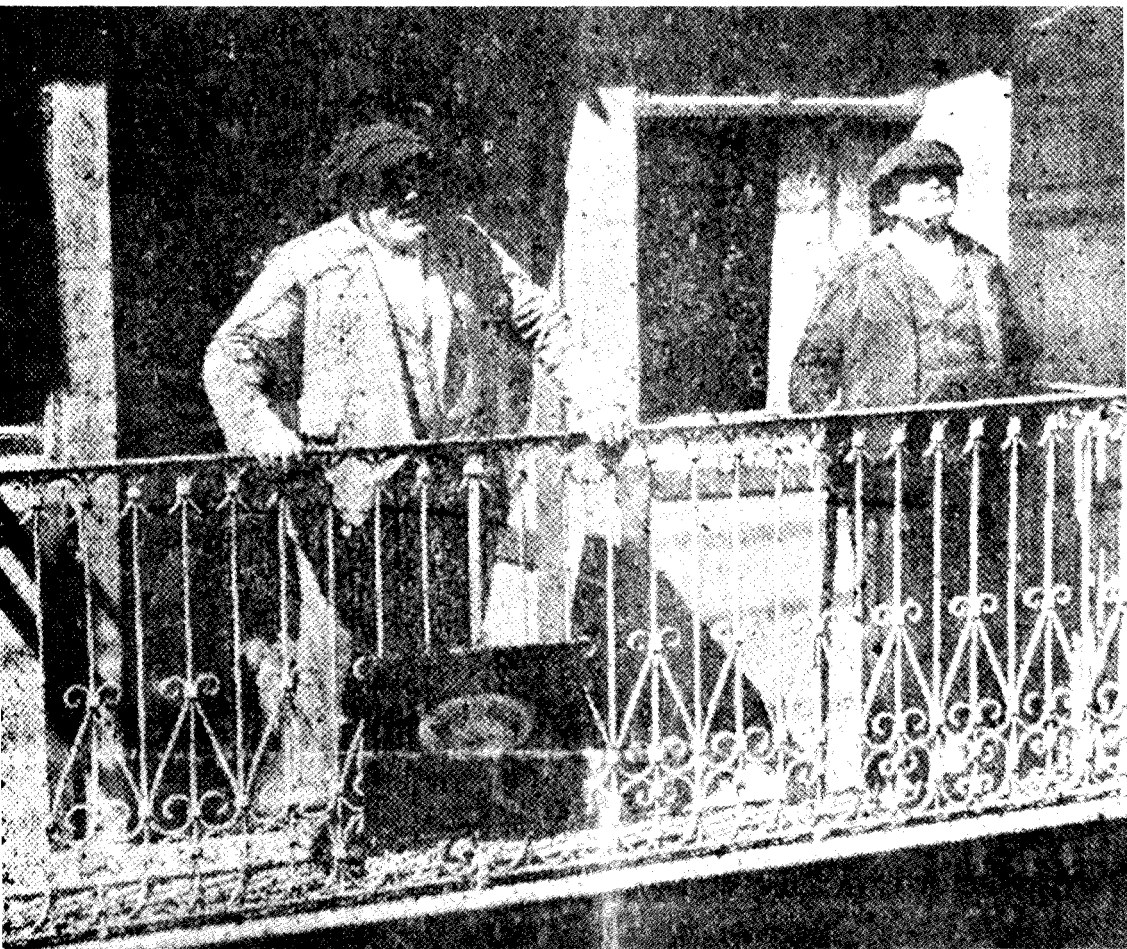
Mi padre alegaba que le obligaban a ello los demás bertsolaris, puesto que todos se metían con él atacándole sin tasa.

Sus contraataques resultaron fulminantes, y eso era, precisamente, lo que quería el público.

Veamos lo que nos dice Gregorio de Múgica respecto al célebre asteasuarra:

«El señor don Pedro Elícegui, a quien nadie conocimos, era el mismísimo Pello-Errota, a quien conocíamos todos.

¿No vimos acaso cien veces al simpá-

Bi bertsolari kantuan. Eskubikoa, Pello Errota. Ezkerrekoa, uste degunez, Jose Bernardo Otaño. Argazki au *Argia* astekarian azaldu zan, 1925 urteko garagarillaren 14-can.

tico viejecito de figura menuda, de cabeza monda, de rostro picaresco y risueño, pasar por entre la multitud pausadamente camino del lugar del torneo, contestando con sonrisa a las agudezas y frases de simpatía que se le dirigían?

Sentado en la silla, sobre una plataforma, con la boina en la rodilla y entre las piernas el inseparable palo artísticamente labrado a punta de navaja, o de pie, encasquetada la boina hasta los ojos, en un balcón de la calle principal del pueblo, ¿quién no le vio actuar durante horas y horas con otros bertsolaris sentados junto a él o colocados frente a frente en otro balcón?

Viejos marrulleros como él, bien curtidos en estas andanzas, eran a veces sus contrincantes; otros, jóvenes bertsolaris, animosos improvisadores que venían con armas nuevas a luchar contra los resabios de los viejos amanerados.

Fuesen quienes fuesen los que contendían con él, Pello-Errota se quedaba siempre con el público.

No importaba que otros versificados experimentados pusieran ideas más sólidas o más profundas de conceptos en sus estrofas.

Ni importaba tampoco que los jóvenes renovadores trajeran lenguaje más castizo y más respeto a las reglas de la versificación.

Pello-Errota, con su gracia fácil, flexible, ligera y graciosa, dominaba pronto la situación y se colocaba en terreno apropiado para repeler cómodamente a todos los ataques».

En este retrato que Múgica hace de Pello-Errota, se confirma lo que tantas veces oí de labios de mi progenitor.

Todos los ataques iban dirigidos contra él, y estaba obligado a repelerlos.

Sigámosle a Gregorio de Múgica:

«¡Cuántos alfilerazos se le dirigieron para burlarse de su calva reluciente, de su figura menuda, de su afición a la bebida, de las componendas que se le atribuían en su oficio de molinero, de las artimañas que ponía en juego para hacer mentir a la báscula de su molino, de lo escuálido que andaba por esas carreteras el borrico con que distribuía las harinas bien mermadas de sus parroquianos!

Esos ataques a Pello-Errota solían ser la delicia de la muchedumbre.

El público los acogía con deleite singular y esperaba con ansia la respuesta del viejo invencible, que recibía todas las ironías con satisfacción, como bondadoso abuelo que pone su mano extendida para que sirva de blanco a los proyectiles que el nieto lanza con su cañón de juguete.

Nunca se le vio vacilar ni alterarse, ni jamás el ataque del contrario le borró de los labios la sonrisa».

Múgica, en oposición a lo que yo escuchaba de niño referente al carácter de Pello-Errota, le trata como a un bondadoso abuelo que recoge paternalmente las ironías de los demás bertsolaris, sin que los ataques de éstos consiguieran borrar nunca la sonrisa de sus labios.

Tras leer todo cuanto Gregorio de Múgica relata sobre Pello-Errota, yo diría que los bertsolaris actuales que más se parecen a Pello-Errota, son «Mattin» y «Lazkao-txiki».

Es envidiable el humor que ambos poseen, y poca mella causan en ellos las estrofas irónicas y maliciosas que les van dirigiendo sus compañeros de oficio. Por

el contrario, esto es lo que más ardientemente desean, sobre todo «Mattin», de Ahetze...».

Asteasuko Jesus Otegi sagardozale famatuak onela galdetu omen zion, bein batean, Tolosako Emeterio Arrese olerkariari:

–Zere denborako bertsolaririk onena zein iruditu zaizu?

Emeterio Arrese onek zaletasun aundia izana zuan bertsolarietara, ta onela erantzun omen zion:

–Pello Errota.

–Pello Errota? Zer ba?

–Begira: ni bertso saio asko ta asko entzuna nago; bañan itz gutxitan Pellok baño geiago adierazten zuan bertsolaririk nere iritzian ez da izan¹.

1. Bautista Kortajarena, «Ondartza», Asteasu, Pello Errotaren biloba. Jesus Otegi berari aditu omen zion.

PELLO ERROTAREN ETXEA

Deia egunkarian, 1978-ko apirilaren 29-an, onako izenburu au zeukan idazlana agertu zan: «Pello Errotaren jaiotetxea botatzera doaz». Ondoren, onela esaten zuan:

«Asteasuko Pello Errota bertsolari famatuaren jaiotetxea lurrera botako dute hamabost egun barru, industria jartzeko, botatzea inork galeratzen ez baldin badu, behintzat.

«Ni zahartu naiz. Ez dakit nora jo. Baina pena izugarria ematen dit nere aitona zenaren errota botatzeak. Lehengo zaharrek ez zuten honela etxerik botatzen» aitortu dio *Deia*-ri «Ondartza bertsolariak», Pello Errotaren bilobak.

Etxea husten hasiak

Orain dela 138 urte bezelaxe, Goi-ko-Errotan «Pello Errota» bat izan da errotari. Pello Errota aitonak bere ize-neko biloba bat izatea nahi izan zuen. «Ez nuen sekulan hortik ateratzerik pentsatu, baina nagusi berriak etxea hustu egin beharko nuela agindu zidan. Eta kalean moldatu dudan etxera ari naiz hango trasteak karriatzen» zioen «Pello Errotak», aitona famatuaren etxea botako duten etsipenez.

Dagoeneko, bada errotarrien eske etorri den jenderik. Etxe atariko hor-

man dagoen Pello Errotaren oroitarria nora eraman da familiaren kezkarik haundiena. «Hemen jaio eta hil zen Pello Errota» jartzen duen oroitarria jaiotetxean bakarrik egon baidaiteke.

Bertsolari eta errotari famatuaren jaiotetxea industrigintzaren amorruak botako du lurrera, euskal kulturaren sustraiaren errukirik gabe.

1965ko uztailaren hamaikan berebiziko omenaldia eskaini zitzaion Pello Errotari Asteasun. Basarri, Ondartza, Uztapide, Arozamena, Mitxelena, Lazkao-Txiki, Agirre, Lizaso eta Lasarte bertsolariak hartu zuten parte. Herriko plazan Peloren irudia ipini zen; jaiotetxean, berriz, oroitarria.

Zutik eutsi behar zaio

Handik 13 urtetara Asteasuko Udaltehea Pello Errotaren etxea botatzen uzteko prest dago. «Non dira alkatea eta herrigizonak?» galdetzen dute Asteasun.

«Hamaika jenderi erakutsi diot aitona zenaren etxea. Ameriketatik ere etorri izan da bat baino gehiago Pello Errotaren etxea ikustera. Premia gehiago gabe etxe hori botatzeak negar egiteko go-goa ematen dit. Eta guk ezin ezer egin» dio «Ondartzak», Mikela Elizegi, Pello Errotaren alabaren semeak...».

El Diario Vasco egunkarian ere, 1978-ko maiatzaren 4-ean, onako izenburu au zeukan idazlana agertu zan, Santiago Aizarnak izenpetuta: «Pello Errota'ren etxea botzera omen dijoazte».

Onela asten zan: «Asteasu aldean, Pello Errota'ren etxea botzea dijoazte-la-ta, gogora ekarri digute bertsolari jator onen izena eta izaera...».

Idazlana Pelloren bizitzaren eta izaeraren laburpen batekin osatua zegoan. Baiña izenburuan zeukan idazlan orrek bere indar guztia: «Pello Errota-ren etxea botatzera zijoazela».

Andik iru egunera, 1978-ko maiatzaren 7-an, beste idazlan bat agertu zan erderaz egunkari berean, Jose Maria Goñik firmatuta eta izenburu onekin: «Su último morador, el nieto de «Pello Errota». Desaparece el caserío donde nació y murió el famoso «bertsolari» de Asteasu».

Onela zion:

«Hace unos días, nuestro compañero Santiago Aizarna anunciaba el próximo derribo del caserío donde nació y murió Pedro EliceGUI, es decir, el que fue famoso «bertsolari» de Asteasu, conocido por «Pello Errota», cuya semblanza ofrecía Aizarna en su claro y fluido euskera.

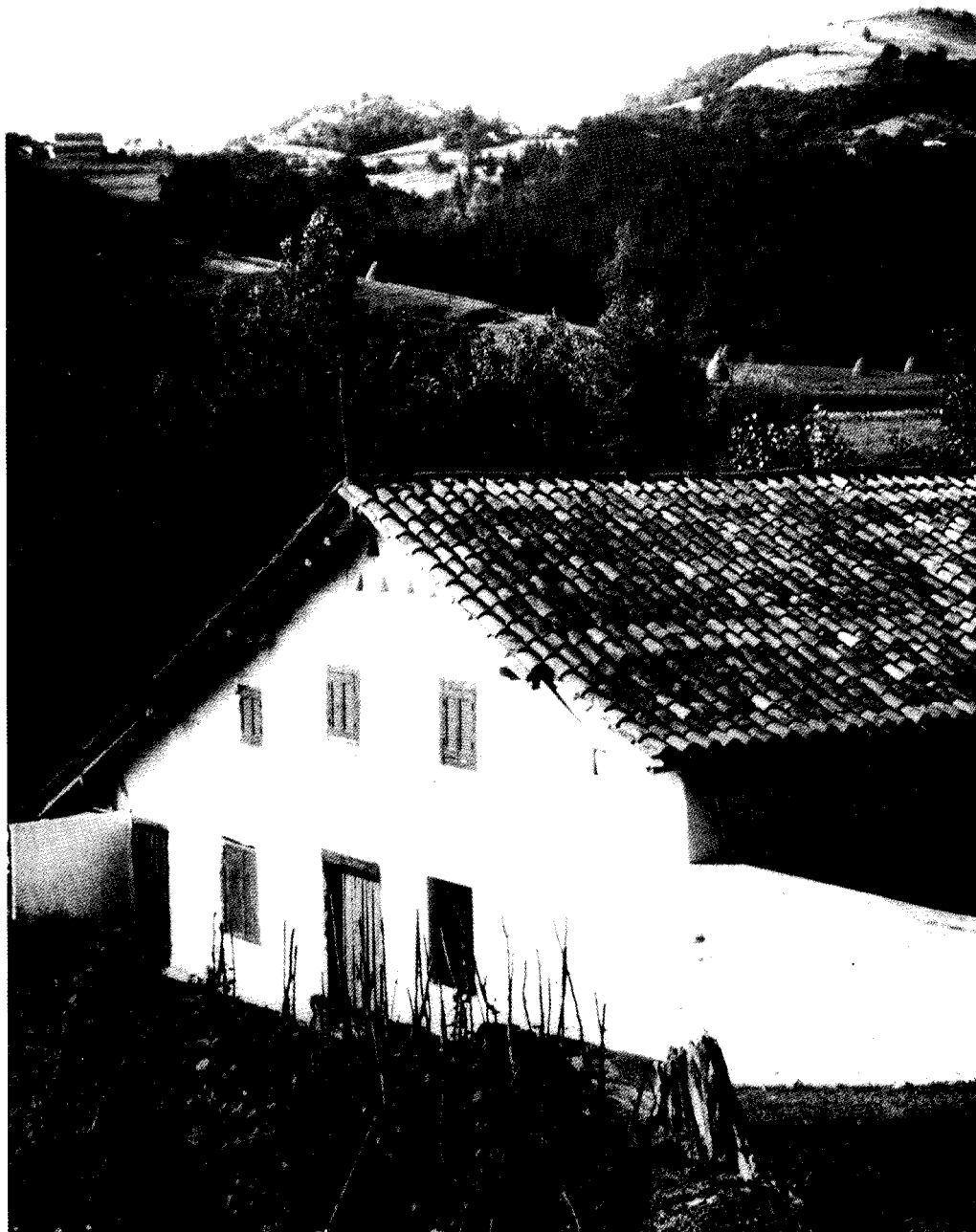
Antes que «el hecho sea consumado», he querido conocer este caserío que tiene sus horas más o menos contadas. Ayer realicé la visita al mismo. Entrando por Villabona, a un kilómetro aproxima-

damente del casco urbano de Asteasu, se encuentra el todavía bien conservado edificio junto a la regata Usarrobi, que nace en el cercano Ernio, aunque quizá sea más apropiado decir que está situado prácticamente sobre la propia regata. Ubicación lógica en este caso, puesto que el caserío –su nombre euskérico de Goko-errota lo indica– fue construido como molino allá por el siglo XVIII.

El edificio, de dos plantas y desván, parece bien cuidado. No hace falta preguntar a nadie para saber que en él transcurrió la «etapa terrenal» del genial bardo guipuzcoano, puesto que en la fachada principal, una lápida con texto euskérico lo confirma. En ella se lee «Pedro EliceGUI Maiz, «Pello Errota», etxe ontan jaio ta il zan: 23-12-1840 – 3-2-1919». Debajo de estas fechas, clave para todo ser humano –nacimiento y muerte–, figura reproducido el que se considera el último «bertso» cantado públicamente por Pello Errota:

Ara zer esaten dedan
aizken-aizkenian,
zer egin bear dezuten
iltzen naizenian:
Aita Gure bana esan
nere izenian,
zerura joan nedin
zuzen-zuzenian.

También estas mismas estrofas se hallan reproducidas bajo el busto de Pello Errota, colocado en la Plaza de Asteasu, junto al frontón. Tanto el busto como las dos lápidas materializan el homenaje que Asteasu tributó a su famoso «bertsolari» el día 11 de julio de 1965, por iniciativa del Ayuntamiento de la villa.

Goiko-errotta, Asteasu, Pello Errotta jaio ta il zan etxea. (A. Z.-ren argazkia).

Derribo por zona industrial

Los actuales y últimos moradores de «Goico-Errota» son un nieto de Pello Errota, que precisamente tiene el mismo nombre y apellido de su popular «aitona», pues se llama Pedro Elícegui, y su esposa Milagros Azpiazu. Un matrimonio amabilísimo que me recibió y atendió con la mayor simpatía.

En «Goico-Errota» han nacido también este Pedro Elícegui –su mujer es de Asteasu– y los cuatro hijos del matrimonio, el cual vive solo desde hace unos años, ya que los hijos están casados y tienen sus propios hogares.

Me cuenta el matrimonio que el motivo de la desaparición del caserío-molino es que se encuentra en terrenos que en su día quedaron declarados como zona industrial. Efectivamente, pude comprobar que en las cercanías se hallan construidos ya varios grandes pabellones».

–Nuestra familia –indicaba Pedro Elícegui– siempre ha tenido el caserío en renta. Su propietario, un abogado de San Sebastián, vendió los terrenos destinados a zona industrial, y hace ya cuatro años que nos indemnizó por dejar la casa.

–Les dolerá el tener que abandonar «Goiko-Errota».

–A lo largo de estos años nos hemos ido haciendo a la idea de marcharnos, y ya no le damos vueltas a eso. Nos vamos dentro de unos pocos días a un piso que tenemos dentro del mismo pueblo. Con todo, nos costará olvidarnos de esta casa que durante tantos años ha sido de la familia. Ya la visitaremos en más de una ocasión, pues todavía es posible que tarde en derribarse. De todas maneras, si,

por lo que sea, no se derribase, no dejaríamos que otros la ocupasen.

Pedro Elícegui me enseñó la parte baja del edificio, la situada encima de la regata, donde se encuentran las grandes piedras circulares del molino, mientras comentaba:

–¡Cuántos kilos y kilos habrán molido estas piedras! Ya han salido buenas, ya. En la familia todos hemos sido molineros. Por eso al abuelo le llamaban Pello Errota (Pedro Molinero). También yo, hasta el final del año pasado, en que tuve que dejar este trabajo por problemas de salud. Y es que ya voy para los 66 años...

Las piedras no van a perderse, no desaparecerán. Aunque no sean utilizadas más en su función específica de moler, para lo que fueron labradas, servirán como motivo ornamental, conservadas por una entidad bancaria y por un particular, según me indicó Pedro Elícegui.

Gran admirador de Pello Errota

Pedro Elícegui no oculta la gran admiración que siente por su abuelo Pello Errota.

–Cuando murió yo tenía siete años. Le quería mucho y le acompañaba en sus paseos por las cercanías. Estaba ya muy torpe. Constantemente se le caía el bastón y yo se lo recogía. Me acuerdo todavía cuando se sentaba al borde del camino y canturreaba «bertsos» que iba improvisando sobre la marcha. Yo también tuve afición cuando era joven. Pero no me «salían» y opté por dejarlo...

El «progreso industrial» tiene exigencias, impone «derechos». El es causa de

que –como tantos otros caseríos guipuzcoanos– desaparezca ahora «Goico-Errota» de Asteasu, donde nació y mu-

rió Pello Errota, uno de los más grandes bardos populares surgidos en nuestro país...»

**PELLO ERROTAREN ITZALA
(SENIDE ETA ONDORENGOAK)**

Sabina Elizegi Maiz (Pello Errotaren arreba) (1842 - 1932)

BIZITZA

Asteasun jaio zan, 1842'ko urriaren 27-an, goizeko bostetan, Goiko-errotan, Pello Errota jaio zan etxe edo errota berean alegia¹.

Senideetan irugarrena zan, Pelloren urrena jaioa.

Pello ezkondu ondoren, famili guztia Oiartzuna, Zuloagako errotara, joan zan bizi izatera. Arrezkero, Oiartzunen egin zuan Sabinak bere denbora guztia.

Luis Inazio Beristain-ekin ezkondu zan. Au Ugaldetxoko Katalintxo base-rriko maiorazkoa zan, da bertan bizitu ziran biak ere eriotza arte. Gizona 1927 urtean il zan, larogei ta lau urterekin; ta Sabina, berriz, 1932-ko otsaillaren 29-an, arratsaldeko lauretan, larogei ta bederatzi urterekin, zardadea beste gaitzik gabe².

1. «El día veinte y siete de Octubre de mil ochocientos cuarenta y dos a las cinco de la mañana nació, y dicho día fue bautizada por mi el infraescrito Rector de la Parroquial de la Villa de Asteasu Teresa Savina hija legítima de Jose Santiago de Elicegui natural de Larraul, y Josefa Ramona de Maiz natural de Soravilla: Abuelos Paternos Gabriel de Elicegui y Maria

Josefa de Aguinagalde naturales de Larraul: Maternos Pedro de Maiz natural de Arbizu en Navarra, y Teresa Antonia de Urreztarazu natural de Ataun: Siendo Padrinos Juan Ign. de Elicegui natural y residente de Larraul y la Abuela Materna Vecina de Aduna, a quienes adverti el parentesco espiritual, y la obligacion de enseñar la Doctrina Cristiana. Y para que conste firmé: Dn. Manuel de Usabiaga». (Asteasuko laugarren bataio-liburuan, 192 orrialdean.)

2. «En el Valle de Oyarzun, provincia de Guipúzcoa, diócesis de Vitoria, a primero de Marzo de mil novecientos treinta y dos, yo el infraescrito Cura Ecónomo de la iglesia parroquial de San Esteban Protomártir, mandé dar sepultura eclesiastica al cadáver de D.^o Teresa Sabina Elicegui y Maiz, hija de D. José Santiago y de D.^o Josefa Ramona, natural de Asteasu, de ochenta y nueve años de edad. Falleció, segun certificación facultativa, a las cuatro de la tarde del día de ayer en el caserío Catalincho a consecuencia de debilidad senil. En el acto del fallecimiento se hallaba viuda de D. Luis Ignacio Beristain, natural de este Valle. Recibió los Santos Sacramentos de la Penitencia, Sagrado Viático y Extrema-Unción, administrados por el Presbítero D. José Luis Lecuona. No consta que haya otorgado testamento. Se le hizo el oficio de sepultura, y ha sido inhumado este día en el cementerio de este Valle en presencia de los testigos Dn. Miguel Elicegui y D. José Recalde, de esta vecindad. En fe de lo cual lo firmo, fecha ut supra. Lic. Jose Joaquin Uranga». (Oiartzungo amazzipgarren eriotz-liburuan, 122 orrialdean.)

SABINAREN SEME-ALABAK

Sabinak iru seme ta alaba bat izan zituan: Luis Mari, Jose Manuel, Pedro (Periko), ta Manuela Josefa.

☆ ☆ ☆

Zarrena, Luis Mari, sorora sokil austera joaten zirala, zerura begira kolperik jo gabe egoten zan. Aitak ala esaten zion:

–Sokilla jo zak!

Ta semeak:

–Aita, uste al du, berori bezela, sokil jotzen arituko naizela ni? Beste bide bat eramango det nik, bai!

Ala, Donostira kafe-pintxe joan zan, amairu urterekin. Gero, soldaduskara ez joateagatik, Frantzira desertore, lenengo Burdeosa, ta andik Parisa, dana oñez. Iru lagun omen ziran: Luis Mari au, italiano bat ta bestea beste nazio batekoa. Arbol gañetara igota pasatzen zuten gaua. Luis Mari orrek bere izena ta seña makillan jarriak zituan, zerbait gertatuta ere, nor zan jakin zezaten.

Paristik Ameriketara pasatu zan, Buenos Airesa. Emen oteletan lan egin zuan.

Bi aldiz etorri zan Ameriketatik, lenengoan, Endaiaraño, soldaduskako denbora bukatu gabea zualako ta Espa-

ñian sartzerik etzeukalako. Etxekoak ara joan zitzaizkan. Bigarrenean, etxera etorri zan bere andrearekin. Ameriketazkondua zan.

1962 urte inguruan Ameriketazkan zan.

☆ ☆ ☆

Bigarren semea, Jose Manuel, As-teasara Pello Errotaren semearen eztaietara joan, da an buruko atakea (*meningitis*) izan zuan, da bertan il zan.

☆ ☆ ☆

Irugarrena, Pedro, Pello Errotaren besoetakoa zan. Periko esaten zioten.

Oiartzunen ezkondu zan, bañan anai zarrenak Ameriketara eraman zuan. Zapateroa, barberoa ta igeltseroa zan. Etzan iñoiz etorri. 1965 urte inguruan il zan.

☆ ☆ ☆

Alaba, Manuela Josefa, Katalintxon jaio, jaiotetxera ezkondu, bertan bizi ta bertan il zan.

Onen alargunari ta seme-alabai zor dizkiegu emengo argibiderik geien-geienak.

SABINAREN ATERALDIAK

Sabinak dan-dana bertsoan erantzuten omen zuan. Edozer gauza esan, da arek, *daka!*, bertsoan erantzuna. Ezagutu zuten guztiak diotenez, gizase-mea izan balitz bertsolaria izango zan, Pello bere anaia bezelaxe.

Aren erantzun da ateraldiak oso xelebre ta aguroak izaten omen ziran. Ona emen bildu ditugunak.

☆ ☆ ☆

Sabinaren seme batek, Periko zeritzanak, arte pixka bat bazuan pintatzen, da pronostikuaren gañeko azaleko Mariano Castillo-ren erretratua etxeko paretan pintatu zuan, ta berdiñ-berdiña pintatu ere.

Errenteriko kastillanoak ura ikusi ta ola esaten zuten:

–*¡Anda! ¡La cara de Mariano Castillo!*

Garai artan Katalintxon sagardotegia izaten zan, da bein batez mutil batzuk edatera etorri ta ola esan zuten:

–Ara Mariano Castillo emen pintatua!

Sabinak aditu ta leiotik bertsoa bota zien, bere semeak pintatua zala esanez.

Orduan, gazte aietako batek, emakume batek bertsoa botatzearekin arri-tuta, onela esan zuan:

–Amona, egin da krik?

Ta Sabinak:

–Nik ez, baña ik!

Sagardo-tokitik orduan atereak baitziran¹.

☆ ☆ ☆

Mutil gazteak bazekiten dana bertsoan erantzuten zuala, ta toreatzeagatik onela esaten zioten:

–Aio, atsua!

Ta Sabinak:

–Ni ez nak atsua, demonio paltsua².

☆ ☆ ☆

Katalintxo baserriak aurreko aldeko paretan matsa zuan, ta bein batez gizon bat, sagardotegira etorri ta matsa elduta ikusi zuanean, jaten asi zan.

Bañan Sabinak etxe barrendik matsadarren soñua aditu zuan, da ala esan zuan:

–Zein dabil or?

Ta gizonak:

–Ixo, amona, ixo! Ortzak gozatzeko diña!

Ta Sabinak:

–Zer ortzak eta zer agiñak!

☆ ☆ ☆

Aixa jaten dituk ik bestek egiñak!³

☆ ☆ ☆

Sabinak gaztetan mutil bat nobio izana omen zuan, bañan gero tratabi-deari utzi egin zioten.

Andik urte batzuetara, biak ere ez-konduak ziralarik, nobio izandako ori ta beste batzuk bidea konpontzen ari ziran Katalintxo inguruan, da Sabina andik pasatzea suertatu zan.

Ola esan zuan Sabinak:

–Auxe da lur ederra!

Ta nobio izandako arek erantzun zion:

–Artu ta eraman zazu bizkarrean!

Ta Sabinak:

–Bai; nik naiko lurra bazeukat esku-bian da ezkerrean!⁴

Nik baño obe artu al uan bazte-rrean?⁵

☆ ☆ ☆

Garai artan,azienda peri aundia egiten zan Oartzunen astelenetan. Sabina gaztain erreak saltzen ibiltzen zan. Sosean amar gaztain ematen zituan.

Alabak onela esaten zion:

–Etxaldeko etxeoandreak gaztain erreak saltzen lotsa ematen du.

Ta amak:

–Bai; sos batzuk artu gabe egongo gaitun!

Alperrik zan ari esatea⁶.

Bein batez, gaztañak erosi ondoren, onela esan zion gizon gazte batek:

–Amona, bat ustela!

Ta Sabinak:

–Fiña izango uan bestela, demonio pastela!⁷

☆ ☆ ☆

Garai artan, Errenterin, tratua eramateagatik diru pixka bat eskatzen zuten. Pagatu ta txartel bat eman. Oartzunen, berriz, etzuten ezer kobratzen.

Oartzunen karabineroak izaten ziran, da auek ere bazekiten nunbait Sabina zer zan, da egun batez, fruta saltzera zetorrela ikusirik, onela esan zioten tentatzeagatik:

–*Sabina, venga dinero.*

Ta onek:

–*Papel primero, carabinero*⁸.

☆ ☆ ☆

Sabinak, San Estebanetan, Oartzungo festetan alegia, ur preskoa boladuakin saltzen zuan. *Eskofa* esaten zitzaion orri.

Maitxo bat ipintzen zuan, da aren gañean ur preskoaren ontzia ta basoak eukitzen zituan. Bera, berriz, beso-murretan manga txuriak jantzi, ta buruan zapi beltz bat apain-apain jarrita egoten zan. Bostna xentimoan ematen zuan baso ura eskofarekin.

Ala, egun batez, gizaseme batzuk baso ur preskoa edatera urreratu zitzaizkan, eta aietako batek onela esan zion:

–Zu onera etorri al zera testigu?

Ta Sabinak:

–Zu emen izanagatik inportik ezti-gu!⁹

☆ ☆ ☆

Ezagutzen nuén nik Sabina. San Estebanetan ura eta boladuak saltzen zituán; *esponja* esaten genion guk. Batean, joan nintzan, ni artean umea, eta esan nion:

–Sabina, emango al didazu *esponja* bat?

–Bai. Emango dizut, eta ura ere bai.

–Nik ez dut urik nai, noiznai edaten dut eta. Nik goxo ori nai dut.

–Umea, umea, bi xox balio ditu.

–Bueno, tori bi xox.

–Ez duzu eman bearrikan.

Etzizkidan artu!¹⁰

☆ ☆ ☆

Elurra ari zuen batean, onela esaten somatu zuten:

–Au elurra! Au elurra! Bazegoen beldurra!¹¹

☆ ☆ ☆

Egun batez, Sabina astoarekin zi-joala, astoa bide bazterreko belarrak ja-

ten asi zan. Sabina, berriz, sokatik tiraka. Bañan astoak ez ibilli nai. Ala zeudela, Goizuetako amona bat mando baten gañean andik egokitu, ta onela esan zion Sabinari:

–Gaiztoa al da, amona, gaiztoa?

Ta Sabinak:

–Bai. Ez baitabil gustoa!¹²

☆ ☆ ☆

Egun batez, txartela billa joan zan eta bikario jaunak onela esan zuan, ize-
nez deitzen ziola:

–Sabina Elizegi Maiz.

Ta onek:

–Bai, jauna. Amaren aldetik ala naiz!¹³

☆ ☆ ☆

Bein batean, *Moro* izeneko txakur bat ikusi ta onela esan zion:

–*Moro*, gaztetuko aiz gero!

Ta urrena:

–*Moro* zartu!

Pazientziya artu!¹⁴

☆ ☆ ☆

Pelegrinazio guztiak jiratzen zituan arek. Batean, joan omen ziran Zaragozara, ta an dirua ez gastatzeagatik zer egingo zuan, da elizan gaua pasatzen geratu.

Apaizak joan da ala esan zion:

–Sabina, emen? Fonda, fonda!

Ta Sabinak:

–Fonda? Dirua non da?

Apaizak esan omen zuan:

–Ez dik balio orri deus esateak!¹⁵

☆ ☆ ☆

Sotero zan argia kobratzen ibiltzen zana. Ezbearren bat gertatu zan Konpañian, eta beste lan-klase bat artu bearra izan zuan. Ta, azkeneko aldiz Katalintxora etorri zanean, ala esan zion Sabinari:

–Bueno, amona: ez naiz geiago etorriko argia kobratzera.

Ta Sabinak onela erantzun zion:

–A, Sotero, Sotero!

Ez dek olako portunik arrapatuko atero!

Oraindik ikusi biat ire bisera ta guzti Satanasen portero!¹⁶

☆ ☆ ☆

Katalintxo inguruan kamioa egiten ari ziran, da enkargatuak andregai egin zuan auzoko neska bat, Maria Oria zeri-zana. Mutil arek uste zuan iñork etzekiala, bañan Sabina jakiñaren gañean zegoan.

Ala, egun batez, enkargatu orrek onela esan zion Sabinari, toriatzeagatik:

–Amona, andregai billatuko al nazu?

Ta Sabinak:

–Bai, bai. Billatuko ez diat ba?

Antxe zioztek Joantxenen Joakina [ta Maria, ez alare nolanaiko ollanda paria; eta aiek biak baño obia, Olazarren Maria Oria!¹⁷

☆ ☆ ☆

Larogei ta lau urtetan, tratu-xestua eramanez zazpietako meza entzutera ta Jauna artzera zijoala, argirik gabe zetorren bizikletako batek jo ta lurrera bota zuan.

Sabina ai-ai-aika lurrean gelditu zan, eskumuturra autsita. Bañan bizikleta-koak iges egin zuan.

Urrena andik pasa zanak, amona orrela ikusita, galdetu zion:

–Zer egin zaituzte, Sabina?

Ta onek:

–Zer egin nauten? ¡Por Dios! Jo ta bota ta adios!

Baña bere eskumutur autsiarekin elizara joan zan, eta meza entzunda eta Jauna artuta etorri zan etxera¹⁸.

☆ ☆ ☆

Len esan degun bezela, semeak Ameriketara zituana. Bañan bat, Luis Mari, bi aldiz etorria; ta bestea, Periko, iñoiz ere etorri gabea.

Ala, oian ia illean zegoala, itz auek esaten somatu zuten bein batean:

–Ai, Periko,
nerekiko,
ni ilko,
ta ni ikustera zu ez etorriko!¹⁹

☆ ☆ ☆

Iltzeko zegoan egun aietan, etxearen izenagatik *Arotxa* esaten zioten gizon bat, bisitatzera etorri zitzaion, onela esanez:

–Amona bisitatu bear dugu zer moduz dagoen.

Sartu zan Sabina zegoen gelara ta esan zion:

–Zer moduz, Sabina?

Ta onek:

–Ementxe, ementxe! Il egin bear nik!

Arotxak:

–A, zer nai du, ba? Koniflora buruzuria bezela azitarako emen gelditzea?

Ta Sabinak:

–Ez, motell, ez! Ez det nai azitarako emen gelditzea.

Txanda, txanda,

Jaungoikoak emanda!
Mundu ontan betiko izaten lan da!
Ezin egingo zioagu gauz oni demanta-
[da!²⁰

1. Sabinaren ondorengoak, Katalintxo, Ugal-detxo, Oiartzun.

2. Id.

3. Id.

4. Katalintxok eskubi ta ezker naiko terrenoa baitzeukan.

5. Sabinaren ondorengoak, Katalintxo, Ugal-detxo, Oiartzun.

6. Mikela Elizegi, Pello Errotaren alaba.

7. Sabinaren ondorengoak, Katalintxo, Ugal-detxo, Oiartzun.

8. Id.

9. Migel Apeztegia apaiz jauna, oiartzuarra jaiotzez, Tolosan bizi izan zana.

10. Jose Luis Lekuona *Lexoti* bertsolariaren izeba Maurixi, Aierdi, Oiartzun.

11. Ines Berasategi, Berinberri, Oiartzun.

12. Sabinaren ondorengoak, Katalintxo, Ugal-detxo, Oiartzun.

13. Id.

14. Antonia Kortajarena, Pello Errotaren alaba Mikelaren alaba.

15. Mikela Elizegi, Pello Errotaren alaba.

16. Sabinaren ondorengoak, Katalintxo, Ugal-detxo, Oiartzun.

17. Id.

18. Id.

19. Id.

20. Id.

Juan Krutz Elizegi Maiz (Pello Errotaren anaia) (1851 – 1902)

BIZITZA

Asteasun jaio zan, 1851-ko ilbeltza-
ren 27-an, gaueko amar ta erdietan, Pe-
llo, Sabina ta bere anai-arreba guztiak
jaio ziran errota berean, Goikoerrotan
alegia. Senideetan zazpigarrena ta az-
kena izan zan¹.

Oiartzunen, Zuloagako errotan,
egin zuan bere denborarik geiena.

Gerratean karlistetan ibilli zan.

Andrea naparra izan zuan: Maria
Juana Baraibar Ostiz, Etxalekun jaioa.

Sei seme-alaba izan zituzten: Inazio
Mari, 1880-VII-2-an jaioa ta urtebetere-
kin illa; Juana Josefa Martina, 1883-
VIII-21-ean jaioa ta orain zenbait urte
Erreterin illa; Manuel Esteban, 1884-
XII-29-an jaioa, Montevideora joan da
bertan illa; Lukasia, 1886-X-14-ean
jaioa, bertsolaria bera ere, liburu ontan
bertan adieraziko dan bezela; Maria Sa-
bina, 1888-IX-30-ean jaioa, Montevi-
deon bizia, andik etorri ta erderaz ango
tonuarekin da euskeraz Oiartzungoare-
kin ederki egiten zuana, ta aitak kartze-
lan jarritako bertsoak oraindik ere kan-
tatzen zituana; ta Joakina, senideetan
gazteena, 1891-VII-20-an jaioa².

Bere anaia Pello Errota ainbat ez,
bañan bertsotan erriz-erri maiz xamar
ibiltzen zan. Alakoetan, saririk bazan,
bere anai Pello, Udarregi edo Jose Ber-
nardo Otañoren urrena gelditu oi zan
beti.

Zuloagako errotan il zan, 1902-ko
abuztuaren 14-ean, goizeko ordubietan,
bularretik (*tuberculosis*) gaixotuta, be-
rrogei ta amabi urterekin.

1. «*El día veinte y siete de Enero de mil ocho-
cientos cincuenta y uno a las diez y media de la noche
nacio y el día siguiente fue bautizado por el infraescri-
to Rector de la Parroquia de Asteasu Juan Cruz hijo
legítimo de Jose Santiago de EliceGUI natural de Lar-
raul, y Josefa Ramona de Maiz natural de Soravilla.
Abuelos Paternos Gabriel de EliceGUI, y Maria Josefa
de Aguinálde naturales de Larraul: Maternos Pedro
de Maiz natural de Arbizu en Navarra, y Teresa
Antonia de Urrestarazu natural de Ataun: Siendo
Padrinos Pedro Jose de EliceGUI natural y residente
de Larraul, y Maria Cruz de Maiz natural de Aduna
y residente en Sn. Sebastian, a quienes adverti el
parentesco espiritual y la obligacion de instruirle en
Doctrina Cristiana. Y para que conste firmé: Dn.
Manuel de Usabiaga*». (Asteasuko laugarren bataio-
liburuan, 269 orrialdean.)

2. Oiartzungo bataio-libuructatik artutako argi-
bideak.

«EPERRA»

Atal au Pello Errotaren alaba Mike-lari zor diogu. Ona emen itzez-itzez berak esan zizkigunak:

«Gure aitona ta osaba-izebak Oiar-tzunen bizi ziran. Josten nik Astiasun ikasi nuan. Bañan arrezkero, izebetara joanda, bi illabete, illabete edo amabost egun jakiñak nituan, ango arropak jos-ten.

Agure zar bat bazan orduan Oiar-tzunen, *Eperra* esaten ziotena. Bada-kit nik aren etxea nun zan: Ergoindik aurrera, Lesakara ez dakit andik joaten dan, bañan andikan aurrera joan da Na-parroako mugan, mikeleteak egoten zi-ran mendi artan, da andik onuntzago Eperraren etxe ori, etxe zar aundi bat. «Eperran etxea» besterik ez genion guk esaten. Bañan oraindik kristaurik alle-gatu ez dan bezelako tokia zan ura. Ta nausia ere mendi artako modukoa.

Kantari aritzen zan. Alabak ere ba-zituan.

Eperraren kontu asko esaten ziran Oiar-tzunen. Onezkero larogei urte ba-ño geiago aditu nituala.

Usario txarra zegoan an gure gazte-denboran, iñun egundaño aditu ez de-dana, eta eztakit orain izango dan.

Mutil-jendea kuadrillan bildu ta «Neskatxetara joan bear diagu». Joan, leioa jo ta neskatxak iriki. Alako moda zan.

Gau batean joan omen ziran Eperra-ren etxe zar artara ere. Igo omen ziran atso-agureak zeuden leiora. Leiotilla omen zan.

Akordatu zan andrea leioa jotzen zutela, ta gizonari ala esan omen zion:

–Ni lo nago, Manu.

Alegia, bera lo zegoala, jeiki ta leioan zein zebillen ikusteko. Ta atsoari agureak:

–Baita ni ere, Gabriela.

Mutillak aditu ta:

–Aizak, aizak: aditu al duk? Epe-rraeneko atso-agureak lotan itzegiten ditek!

Aiek parrak!

Alaba aundi bat ere bazuan. Aitaren gisako bat zan. Pentsatu: kastillano bat bein etorri gabeko ostatu eske; mendi artan ikaratu ezetz esaten, ta etxera suia artu zuten ura; alegia, etxera ezkondu, alaba arekin, eskera etorritako gizon ura.

Bazuan beste alaba bat ere, ta au urte askoan gaixorik zegoan. Gaizkiñak norbaitek sartu zizkala esaten zuten. Alegia, alako neskatxa ederra zala ta gero beti gaizki. Ura sendatzearren, iñundikan ere egiñalak egiten ibilli zi-ran, bañan iñork etzuan sendatzen. Me-dikurik etzala ta santutara ta santatara; eta azkenean eztakit nora, praile zar ba-

Zuloagako errota, Oiartzun. (A. Z.-ren argazkia)

tengana eraman omen zuan aitak neskatxa ura, ta praile zar arek ala esan omen zion:

–Jakara –*ciudad de Jaca* izango da– eraman zazute neskatxa au San Juan egunean. Egun ortan prozesioa izaten da; ta, prozesioa kanpoan dabillen bitartean, ondo erreparatu neskatxa oni.

Erri guztian limosna bilduta eraman omen zuten. Ta prozesio denboran zomorro beltz-beltz batzuk atera omen zitzaizkion anketako beatzetatik. Ta orduan sendatu. Ala esaten zuten.

Eperra, oso ona ez, bañan sagardotegietan-eta bertsoan aritzen zana zan. Gure osaba Juan Krutz, errotaria, artean ezkongai zegoan da egun batean onela bota zion Eperrak gure osaba orri:

Neskatxa gazte balientiak
Maria eta Kontxezi,
errotaria kortejatzen
etzan alperrikan asi;
gau eta egun beti ibilli,
jendiak berriz ikasi,
uso paloma gazte gaxuak
egin ziyoten igesi.

Osabak erantzungo zion noski, bañan arenik eztakit».

Oneraño Mikelaren itzak. Berak adierazten duanez, Eperra au (1825-1906) bertsolaria izan zan. Aren bertsoak *Auspoa*-ren 116-garren zenbakian argitaratu genituan.

EPERRAREKIN BERTSOTAN

Gertaera ta bertso auk Errenteriko Pello Zabaleta bertsolariari jaso genizkion:

«Juan Krutz, Pello Errotaren anaiak eta Eperrak bertso auk bota zizkaten egun batean alkarri. Juan Krutz artean ezkongai zegoen garaia zan, eta andre-gai billa ibilliko zan nunbait. Eperrak, berriz, Ameriketan egona izan bear zuen. Nik nere aita zanari ikasiak ditut.

Juan Krutzek:

Amerikatik buelta eginda
onuntzian Burdeoson,
Eperragandik ango fondetan
propiña ederrik joan zen;
etxera etorri, sillan exeri,
eztu dirurik azaltzen,
jango bazuen aizkora artuta
ikatzkitera joan zen.

Eperrak:

Errotaria asi omen da
agure zarrak mendratzen,
diruan galik ez daukat bañan
badakit itzez pagatzen;
oriek orla baldin badira
egiñik ez det ukatzen,
lau probintziyak jira ta alare
andrerik ez dek topatzen.

Juan Krutzek:

Lau probintziyak jira ta alare
andrerik ez da neretzat,
nunbait e berak desiako nau
sui izatia beretzat;
orren alaba zarrena ori
neri asko gustatzen zat,
orpuak eta gerri-aldiak
lirañak zeduzkak beintzat.

Eperrak:

Neskatxa eder paregabiak
Maria eta Kontxezi,
oik kortejatzen errotaria
etzuen oraintxen asi;
ustez disimuluan ibilli,
gero jendiak ikasi,
uso politik eskuetatik
aixa joan zaizka igesi¹.

Bein batean usotara joan giñan Na-parroara, Santestebanera. Taberna batean sartu ta agure xar bat ikusi genduen, sukalde zokoan exerita. Gure kuadrillan oiartzuar bat zetorren, eta arek ezagutu ta esan zigun:

–Aizue: Eper zarra dek ori!

Ta nik bertso oiek banekizkin eta lenengoa bota nion. Ura bakarra kantatu nion. Etzan geiagorako denborik izan. Ordurako larogei urtekoa zalarik ere, sukala zokotik altxa ta makillarekin ni jo bearrez asi zan. Bertso ura iñork zekianik arek uste ez, ta kolpean entzundakoan izugarri asarretu».

Lenengo bertsoa Azkuek ere bada-
kar bere *Cancionero Popular Vasco* bil-
duman, 477 zenbakian, doiñu ta letra
ekarri ere, Lesakako Sebastiana Mitxe-
lenari jasota:

A - me - ri - ka - tik I - tzu - li e - ta o - nun - tze - an Bur - de - o - sen;

an - go os - ta - tue - tan e - pe - rrengatik es - ku - pe - ko o - nik e - man zen.

An - dik i - txer - a e - to - rri e - ta di - ru - rik e - tzen a - ger - tzen;

yan - go ba - zu - en aiz - ko - ra ar - tu - ta las - ter sa - si - ra yo - an zen.

Amerikatik buelta eginda
onuntzean Burdeosén,
ango fondetan eperrengandik
propina ederrik omen zen.
Andik itxera etorri eta
dirurik etzen agertzen,
yango bazuen, aizkora artuta
laster sasira yoan zen.

Urrena, onen segidan, beste bertso
au jartzen du Azkuek:

Belaunak pisu, ertzeak zimur,
begietako tristura,
zer deabrutako yoan zinaden
goiko mendian kaskura?
Osasunaren konserbatzeko,
gorputzarentzat freskura,
bazter guziak iretsi eta
liberal oien eskura!

Azkuek «eperrengandik» minusku-
laz idazten du. Etzuan jakingo emen
egaztia ez, bañan izengoitia zala.

Eperrak liberalen alde –bera ere ala
baitzan– moldatutako sail baten lauga-

rren bertsoa da au. Ikus: *Auspoa* 116,
29 orrialdean.

Lenengo bertsoa Aita Donostik ere
doñu ta letra dakar, bere *Euskel eres*
sorta bilduman, 310 zenbakian:

☆ ☆ ☆

A - me - ri - ka - tik buel - ta e - gin ta on - tze - an Bur - de -
o - sen an - go fon - de - tan e - pe - rren - gan - dik pro - pi - na e - de - rrik o - men
zen: an - dik e - txe - ra e - to - rri e - ta di - ru - ri - kan ez o - men
zen jan - go bai - zu - en aiz - ko - ra ar - tu - ta las - ter sa - si - ra ju - an zen.

Ameriketetik buelta eginta
ontzean Burdeos²,
ango fondetan eperrengandik
propina ederrik omen zen;
andik etxera etorri eta
dirurikan ez omen zen,
jango baizuen aizkora artuta³
laxter sasira juan zen.

Motibotxo bat eman didate
bertso berriyak jartzeko,
Eperra bera bastante degu
bazter guziyak nasteko.
Ez da beldurtzen koleratuta
iñork ezurrak austeko...
Etorkizunan berri jakin-ta
zertan joan ziñan eskapo?

☆ ☆ ☆

☆ ☆ ☆

Nori jaso genion kontuan artu ez
genduan bertso au ere Juan Krutz Elize-
gik Eperrari kantatua edo moldatua
omen da:

Oiartzungo Lexoti bertsolariaren
izeba Maurixik onela esan zigun:

«Zuloaga errotako Juan Krutz ori
luze plako bat zen.

Bein batez, beste bertsolari batek
bertso zu kantatu zion:

Sartu ziran Belendran
zagoen lekua,
gurdi ederra zaukan,
bei pare majua;

itzaia're etzagon
bizi-ro plakua,
karlistetan sanjento
ibillitakua».

Sar - tu zi - ran Be - len-dran za - go - en le - ku - a, gur -
di e - de - rra zau-kan bei pa - re ma - ju - a; i - tza - ia' re e -
tza - gon bi - zi - ro pla - ku - a, kar - lis - te - tan sar -
jen - to i - bi - lli - ta - ku - a.

1. Bertso au len ere ezarri degu, zenbait alda-
ketakin ordea, Pello Errotaren alaba Mikelak eman
bezela.

2. Nabarmen dago emen *onuntzean* bear duala.
3. Emen, berriz, *bazuen* bearko luke.

(1894)

«PRESIDIYUAN ARKITZEN GERA»

Arantzazuko liburutegian dagoan eta «Durango – Imprenta y Librería F. Elosu» moldiztegian argitara eman zan kanta-paper batean, onako bertso auk arkitu ditugu, itz-lauzko adierazpen au aurretik duala:

«Lendabiziko zortzi bertsoak Erroman izandutako batek esplikatua, eta beste seirak, kartzelan amaika lagun geundela, Juan Krutz Elizegik errematua».

- 1/ Milla zortzireun larogei eta amalaugarren urtian,
presidiyuan arkitzen gera
estadu pobre batian,
umildadetik sartu gintezke
zeruetako atian.
- 2/ Lagun maiteak, ondo esanda
ala bear da aditu,
argaltasuna gurekin dago,
barrenak ezin kabitu,
kulpa gabeko tormentu oiek
pazientziyan sofritu.
- 3/ Pekatariyak, barkazioa
eska zaiogun Jesusi,
tentaziotik, al baldin bada,
egin dezagun igesi,
asko kostata zituelako
gure animak erosi.
- 4/ Jesus mundura etorriya zan
oso enpeño aundiyan,
dudarik gabe pekatariyak
egongo giñan premiyan,
gugatik asko sufritu zuan
Kalbarioko mendiyen.

- 5/ Ainbeste pena pasatu zuan
zeru ta lurren jabiak,
zergatik geran pekatariyak
batere esker gabiak;
despreziorik ez du merezi
guziyon Redentoriak.
- 6/ Mundu onetan izan gaitezen
bizitza animosuan,
ill ordurako Ama Birjiñak
artuko gaitu besuan,
gero gloriya goza dezagun
eternidade osuan.

Bertso aukeraren lenengo aldiz argitaratu genituanean, *Auspoa*-ren 49-50 zenbakietan, 1965 urtean, onela esaten genduan oar batean:

«Kartzelan jarri zituan, beraz, Juan Krutzek bertso aukeratu. Dudarik gabe, politikaren ixtilluren bat izango zuten. Bertso-paperak dakarzkina «lendabiziko zortzi bertsoak», Salbearen adierazpena dira. «Jaungoikoak salba zaitzala, Ama Birjiña Maria» asten dira, eta oso ezagunak dira Euskalerrri guztian, batez ere kosta aldean. Juan Krutzenak bakarrik jartzen ditugu emen».

Gure susmoa egitazkoa gertatu da. Politikak eraman zituan kartzelara Juan Krutz eta bere lagunak. Ala azaldu da Tolosako *El Cantabro* aldizkarian.

Udal auteskundeak bazetozela eta bildu egin ziran Irun aldeko karlistak, erri ontako beren Zirkuloan, 1894-eko abuztuaren 28-an, asteartearekin, zernola jokatu bear zuten alkar artzeko. Oiartzundik ere talde bat etorri zan. Ona beren izenak: Jose Antonio Irazusta Barrena, Juan Krutz Elizegi, Anjel

Urkia, Jose Isasti, Jose Nikolas Urdanpilleta, Nikolas Goiaz, Inazio Roteta, Pedro Jose Oiartzabal, Frantzisko Elizondo, Juan Jose Urdanpilleta eta Manuel Aduriz. Guztira, amaika lagun.

Itzaldiak eta abar entzun ondoren, irten aurretik, oiartzuarrak bertso batzuk kantatu zituzten.

Kaleratu ziranean, mutil koxkor batzuk an omen zeuden eta bibaka asi omen ziran Don Karlos eta Don Jaime-ren alde. Oiartzuarrak, «¡Viva los fuertes!» otsegin eta beren erri aldera artu zuten. Ekaitza eta trumoi ari omen zuan. Bidean bi taberna omen zeuden, Elitxo eta Iriso, eta aietan sartu-atera bana egin zuten.

Irungo Zirkuloaren ondoan botika bat omen zegoan, ordea. Judart abizeneko bat beraren nagusia, republikanoa eta Irungo kontzejala. Arek mutil koxkorren oiua entzun eta salatu egin omen zituan oiartzuarrak. Alkatea eta guardiazibillen tenientea aren botikara etorri eta billera artatik atera omen zan oiartzuarrak kartzeleratzeko erabakia.

Gauerdi aldera, Irundik eta Errenteritik guardiazibillen sei bikote atera ziran, teniente baten agindupean, eta Oiartzuna joan. Emen Manuel Aduriz serenoarekin topo egin zuten, bera ere Irunen izana. Ari eman zioten Iruna joandako lagun guztiak biltzeko agindua, eta etxez-etxe ibilli bear izan omen zuan.

Taldea osatu zanean, Iruna eraman zituzten danak, serenoa izan ezik, eta espetxean sartu.

Biaramonean, goizeko bederatzietan, deklarazioa artu zieten sei laguni. Beste lauei, berriz, urrengo goizean. Serenoa etorri eta ura ere giltzapean jarri zuten.

Irungo karlistak enteratu ziranean, oiak, zer jana eta bear zuten guztia eraman omen zieten.

Bitartean, Donostiko *La Voz de Guipúzcoa* egunkariak –republikanoa bera– aundi xamarrak esaten zituan karlisten aurka: Don Karlosen alde oiuka aritzea, gerratean ainbeste sufritu zuan jendeari iseka egitea zala, eta barkatu ere ezin zitekeala.

Karlistak, berriz, bidegabekeri bat zala zioten: oiartzuarrak etzutela bear etzan oiurik egin; beren etxeetan jueza

ren agindurik gabe atxilotu zituztela; udal agintari batek etzeukala agindu ori emateko eskubiderik, eta are gutxiago bere erritik kanpora; guardiazibillak etzutela, beraz, beren buruak aren esanera zertan jarri; dan-dana Oiartzungo alkatearen ezjakiñean egin zala, eta abar.

Illaren 30-ean, ostegunarekin, oiartzuarrak Donostira eramanak izan ziran. Emengo karlistak ere asi ziran aiei zernai gauza eramaten. Periodista batek bazkal denboran bisitatu zituan, eta ura bankete antzekoa zala idatzi zuan.

Oiartzuarrak, otordu guztietan, aurretik maia bedeinkatu eta ondoren eskerrak ematen omen zituzten. Baita goizeko eta gaueko otoitzak egin ere.

Egun oietan jarri zituan, beraz, Juan Krutzek zortzi bertso oiek. Kantatu ere egingo zituzten amaika lagunak, Salbearen bertsoen doñu ederrarekin.

Ez dakigu zein egunetan atera ziran kartzelatik. Iraillaren 5-a baño len beintzat, *El Cántabro* aldizkariak egun ortan esaten du-ta beren etxeetara joanak zirala. Baiña amaika milla pezeta utzi bear izan zuten, *fianza* alegia. Diru asko zan ori garai artan. Ez dakigu nola bilduko zuten.

«ERREPELA-JAINKO»

Oraingo atal au Manuel Lekuona apaiz jauna zanak idatzi ta bialdu zigun:

«Sagardotegiak orain baño ugariago izaten ziran garaian –Oiartzunen ia ateoroz izaten zirala esan oi da–, kupel berri bat asi bear zanean, «txoxperri» zanean alegia, edaleak erakartzeko bertsolariak jarri oi ziran.

Gure Juan Krutz Zuloagako errota-ko errotaria zan; bañan etxean kupelategia euki-ta, urteoro ontzi bat edo beste betetzea gustatzen zitzaion, udaberri aldean saltzeko. Eta, bera bertsolaria izan-da, etzitzaion asko kostatzen bertsolari saio bat prestatzea, txoxperri egunerako, jendearen entretenigarri ta erakargarri.

Ala pentsatu ta alaxe egin zuan urte batean.

Saio-laguna, urrutira gabe, Ergoien bertan arkitu zezakean. An zegoan Aiendola baserriko «Eperra»... Bañan «Eperra» gerratean «beltzetan» ibillia zan; eta bere bertso-saioetan «bere barrutira» jotzen zuan beti; eta errian geienak Santa Krutz apaizaren konpañietan ibilliak bait-ziran, jendeak etzitan bere gustoko «Eperraren» bertsoak.

Bañan, urrutira gabe, an zegoan baita Galtzadetako alaba Martxelina ere. Neskaxa formala; bañan kantuan oitua ere bai. Eta Juan Krutzek, neskatxaren aita bitarteko artuta, logratu zuan nola-

bait Martxelinaren baietzkoa. Eta ola, arratsalde artan Juan Krutz eta Galtzadetako Martxelina izan ziran, Zuloagako errotako balkoitikan jendetza aundi baten aurrean bertso saioa egin zutenak. Jendearen gustoko saioa.

Berrogeitamar urteren buruan oraindikan gogoan zeukan jendeak saio artako bertso bat. Juan Krutzek Errepela-Jainkori –bidez au gertatu-ta– bota ziona.

«Errepela-Jainko» eskale bat zan. Ergoendarra. Eskale ta «ziñatzalle» gañera. Eskean zebillelarik, ibilli oi zan baita ixilka-mixilka karetxak ziñatzen, eta tropesi billatzen, eta abar. Orretarako, bere errezu-moduz gañera, baze-kian zenbait belarren zumuz sendagai misteriozkoak prestatzen ere. Errezuetan asko zekiana zan: kredoa atzekoz-aurrera esaten, adibidez, eta zenbait ezkutuko formula aopean esaten... Gaxo zeuden aurtxoak xango-azpian babarrun-alez ziñatuaz *gatxagiya-gatxapiko* formula ezkutu bat ere erabiltzen omen zuan. Ez da arritzeko, beraz, sorgin-fama ere izatea askoren artean errian.

Juan Krutzek-eta beren bertso-saioa izan zuten arratsaldean, ain xuxen, an gertatu zan Errepela ere. Ergoien aldetik kale aldera zijoan, ziñatze-lanetara nunbait, senda-belarrez betetako bere «eskeko» saskitxo besotik zintzillik;

orduan izan zan Juan Krutzek bertso au
bota ziona:

Komeriya polit bat
esan biat emen,
utzi gabetanikan
geroko, lenbailen.

Errezelotan nago
ala ote zeraden...
Zuk partia baduzu,
ez dakidan arren...
Errepela, zer berri
dago Akelarren?».

(1895)

BERTSO BERRIAK

Len ere esan degunez, Azpeitiko premia zala bide, asarretu egin ziran Udarregi eta Pello Errota. Alkarri bertsoak jarri ere bai. Udarregik eman zion asiera, eta Pellok erantzun. Pelloren bertso oiek irakurleari liburu ontan len eskeñita dauzkagu. Udarregik berriz jarri zituan, eta Jose Bernardo Otañok erantzun. Irugarren aldiz Udarregik jarri, eta oraingo ontan Pello Errotaren seme Miel Antonek erantzun. Semearen bertso aukerungo orrialde batean arkituko ditu irakurleak. Laugarren aldiz jarri zituan Udarregik, eta Juan Krutz Pello Errotaren anaiak erantzun zion.

Pello Errota ixildu eta semeak eta anaiak Udarregiri zergatik erantzun zioten, amabigarren bertsoak adierazten du:

Orra Pello Errota
Amerikara juan,
sei illabeteko ta
milla duruan...

Pello Ameriketara nola eta zergatik joan zan, or goien ezarria degu liburu ontan.

Bigarren bertsoak garai artako Al-

tzako bi bertsolari aitatzen ditu: Artxaia ta Patxiko. *Artzai Txikia* esaten zioten lenengoari. Patxiko Arzak zan bestea. Bi bertsolari auen bizitza eta bertsoen berri ikasi nai duanak, *Alza'ko bertsolari zaarrak* izeneko liburua irakurtzea dauka, *Auspoa* liburutegiaren 76-garren zenbakian. Bi bertsolari aukerungo Udarregiren alde jarri zituzten bertsoak, Azpeitiko premia zala ta Udarregi ta Pello Errotaren artean sortu zan sesioan. Bertso aukerungo, *Auspoa*-ren 27-garren zenbakian argitaratu genituan, *Azpeitiko premiyoaren bertsoak (1893-1895)* deritzaion liburuan.

Liburu ori argitara eman genduanen, Juan Krutzen saila eskuratu gabe geunden. Alare bertso-puska batzuk ematen genituan, bertsozale baten aotik jasota.

Andik denborara arkitu genduan sail ori, Usurbilko baserri batean. Bañan papera goi aldean puskatuta dago eta zortzigarren bertsoa falta da.

Azpiko aldean ere ez dago osorik. Orregatik ez dakigu moldiztegi izenik bazuan edo ez.

Bañan ona emen, besterik gabe, Juan Krutz Pello Errotaren anaiaren bertsoak:

- 1/ Milla zortzireun da
larogei ta amabostian,
aurten guazen au da
nere ustian;
aditzera emango det
lenengo albistian,
jendia enteratzen da
kausa ikustian;
Altzako partian,
berentzat kaltian,
bai malamentian,
estado fuertian;
gai ederra daukagu
proba gaitian.

- 2/ Bertsolari ederrik
baziagok Altzan,
Artxaia ta Patxiko
asi dira saltsan.
Goiarriko kuadrilla
kapaz ez al zan?
Probintziyan ez liteke
oberikan izan.
Tabernan da plazan,
tokatzen dan gisan,
gañera frankezan,
aik ez daude kausan;
lotsik ez duten oiek
gezurrak esan.

- 3/ Juan Jose Alkain ori
lenbizi asiya,
nere iritzirako
gauza itsusiya;
esperientzi ederra
nago ikusiya,
eman bear niyoke
onra mereziya;
orren kortesiya
gaizki ikasiya,
falta nobleziya,
franko fantasiya,
usteko zuen zala
danan nausiya.

- 4/ Pello eta Bernardo
zaizkala gaiendu,
Juan Jose Udarregi
izugarri mindu;
ta berak publikoan
gaizki itzegin du,
gizona artaraño
nola nabarmendu?
Fama zertan kendu?
Al bazan lagundu,
talentua non du?
Prueban ezagun du;
gaur ez legoke atsegin
baldin bazendu.
- 5/ Azpeitiko birajez
dezu erregura,
jendiari eman nai
zerbait pintura;
Pello apropos jua zan
zu ziañan lekura,
Bernardok ere itzegin
gizonen modura.
Ongi al zan ura?
Ez zaitzula ardura,
altuen modura,
ala du figura;
Juan Jose Udarregi
ortan galdu da.
- 6/ Juan Jose, ortaratu
zaitu soberbiyak,
begiyan bistan daude
prueba garbiyak;
ongi aski esan zizun
Pello errotariyak,
ez alere bakarrak,
Bernardo ta biyak:
ango urre gorriyak
nola zauden jarriyak,
berdin neurriyak
zirala igarriyak;
utsik gelditu zaitu
fanfarreriyak.

7/ Bertan markatu dituzu
Elizegitarrak,
aziyo ori egin du
Udarregi zarrak;
orduan artu naute
suak eta garrak,
pena eman ziran gaizki
itzegin bearrak;
pertsona elbarrak
orlako indarrak,
azkeneko ondarrak
oso dauzka txarrak;
gu ez gerade zu
bezin zabarrak.

8/ .....

9/ Gaztetan ibilliya
zenbait grabedade,
zartuko etzala uste
orrek beñere;
gañera irten zalia
ziñaden autore,
ortan ez det esaten
gezurrik batere;
egiten naiz jabe,
ez dezu mesede,
aurrenetik trebe,
azkeneko gabe;
izan aña arronka
bazan len ere.

- 10/ Nai badezu taberna
ta igual plaza,
biartutzen banazu
neretzako poza;
eskarmentatzen ere
ez zera erreza,
esan dan gisan ibilliya
amaika grandeza;
badaukazu kausa,
ez zabiltza lasa,
markan ezin pasa,
egin dezu traza;
Juan Jose Udaregi,
etzera gauza.
- 11/ Beste bat ere bada
sobresalitua,
zergatikan zeukan
ezin sufritua;
argatikan formatzen
diyot delitua,
korputza ere dauka
franko loditua;
orren meritua
sobra nagitua,
ezin mobitua,
asko korritua;
orain geldi dedilla
entenditua.
- 12/ Orra Pello Errota
Amerikara juan,
sei illabeteko ta
milla duruan;
janetik abundante,
gañera tragan,
ez dek jornala txarra,
ark bere goguan;
onena zeguan
kantuzko fueguan,
euskara klaruan,
emen Gipuzkuan;
ederrik botako dik
etorritakuan.

13/ Pello nere anaia,
asko dizut maite,
baita izango ere
bizi naizen arte;
lastimarikan daukat
emendik aparte,
lenbailen etortzia
naiagoko nuke;
makiña bat golpe
tiratu diyote,
berentzako kalte,
neurriyak bete;
Juan Jose, etzera gauza,
errindi zaite.

14/ Orra bertso berriyak
Juan Krutzek jarri,
jendiak kantatzeko
entretengarri;
bertan egongo nitzan
oien farragarri,
nondik miñ artzen duten
diyotet igarri;
jolas txarrak sarri,
talentuak urri,
ordañak biali,
arrazoian ari;
nai dezuna pentsatu,
Juan Jose Udarregi.

Joxepa Iñazi Elizegi Bengoetxea (Pello Errotaren alaba) (1864 - ?)

BIZITZA

Joxepa Iñazi, Pello Errotaren bigarren alaba, 1864-eko ilbeltzaren 12-an jaio zan.

Neskatxa zalarik Ameriketara joan zan; bertan ezkondu ta bertan il zan.

Aren bizitzaren berri jakin nai duanak, liburu ontako *Pello Errotaren bizitza bere alabak kontatua* izeneko zatia irakur dezala.

Liburu ontan arkitu dezake Asteasu-ko sagardotegi batean bi mutil zarri kantatu zien bertsoa. Baita ere, bere aizpa Mikela Ameriketara eraman nairik, andik bialdu zuana, ta onek erantzun ziona.

Bertso geiago ere botako zuan noski bere denboran; bañan len aitaturako oietaz gañera ez degu au besterik arkitu. Beraren aizpa Mikelari jaso genion:

«Bein batean, gure aizpa Joxepa Iñazi, Ameriketara joan da bertan il zana, sagardotegian toriatu egin zuten, bertsoan asteko alegia, eta gure aizpa orrek ola kantatu zien:

Gogorikan eztaukat,
lotsa bestetikan,
orra emakumia
naizen partetikan;
toriatzen banazue
aldamenetikan,
ederrak aditzeko
zaute nigandikan.

Ta ori esanda alde egin zuan andik, geiago ez kantatzeagatik».

Mikaela Elizegi Bengoetxea **(Pello Errotaren alaba)** **(1869 - 1967)**

BIZITZA

Mikela, Pello Errotaren seme-alabetatik laugarrena, 1869-ko abuztuaren 19-an jaio zan.

1893-ko urriaren 14-ean, Asteasuko Ondartza-aurrena baserrira, Antton Kortajarenarekin ezkondu zan. Fameli ederra azi zuan.

Azken urteak Donostian igaro zituan, bere alabaren etxean.

Berak emandako argibide ta ber-

tsoekin egiña da liburu ontako Pello Errotaren bizitzaren zatia.

Ta beraren argibideekin aberastu ta ornitu da Pellok jarritako bertsoen zatia ere.

Beraren bizitzaren zenbait gertaera ere, zati oietan arkituko ditu irakurleak.

1967-ko azaroaren 8-an il zan, larogei ta emezortzi urterekin.

BERTSOAK

Mikela ere bertsolaria izana zan bere denboran. Aitaren bititza kontatzen duala, bere bi bertsoren berri ematen digu: bata, egun batez Uztapideri bota ziona; ta bestea, Ameriketako aizpari ordañez bialdu ziona.

Larogei urte zituala, fameli arteko bazkalondo batean, onako au kantatu zuan:

Larogei urterekin nago ni
gaur munduari begira,
gure denboran beti izan du
bizio orrek segira;
por desgracia aspaldi ontan
aumentatutzen ari da,
len baziran da orain badira,
gero're izango dira.

Eta despedidan:

Orain pentsatuzten det
kantatzen astia,
ondo gobernatuta
ez nago tristia;
oik ez dute merezi
ixilik uztia,
agur, ezkonberri ta
konpañi guztia.

Ona emen, berriz, larogei ta amasei
urterekin, bere aitaren omenaldia As-
teasun ospatu ondoren, moldatu zitua-
nak:

- 1/ Adoratu dezagun
gure aita zana,
gizon txiki pobre bat
munduan izana;
sekulan etzan aitu
aren almazena,
relijiosua ta
izketan zuzena.
- 2/ Meza nausia Asteasun
ikusit etzana:
iru seme aldarian
errikoak danak;¹
gero predikatutzen
Lekuona jauna,
nere aitaren bititza
esplikatu dana.

3/ Erregali eder bat
uste gaberikan,
oso gelditu nintzan
aturditurikan;
grazirik eman gabe
aldegin andikan,
triste etorri nintzan
Asteasutikan².

4/ Laroi ta amasei urte
kunplitu ta bereala,
pentsatzen det birian
asiya nagoala;
aditzen badezute
ni illa naizela,
errezo txiki bana
esan dezatela,
zeruan sartu dedin
lenbailen Mikela³.

1. Pelloren omenaldi eguneko meza nausia aitatzten du. Iru erriko seme ziran aldarean meza ematen, ta Juan Mari Lekuonak egin zuan sermoia.

2. Asteasuko alkateak, erri guziaren izenean, zillarrezko errosario bat erregalatu zion Mikelari. Bañan onek, egun artako emozioarekin, ainbeste ta ainbeste ezagun agurtu bearrarekin, eta artean gaixo egon berria zegoalako, ondoez txiki bat izan zuan

azkenerako. Orregatik, jendeari eskerrak ez emanaren pena gelditu zitzaion. Ala esan erazi zion Basarri radioz. Au bera adierazten du bertso auetan.

3. Omenaldia, 1965-eko uztaillaren 11-n egin zan. Urrengo illaren 19-an larogei ta amasei urte bete zituan Mikelak. Orduantxe jarriak dira bertso auk. Euskalerrian inoiz izan ote da, edade ortan bertsorik jarri duanik?

Miel Anton Elizegi Bengoetxea (Pello Errotaren Semea) (1872 - 1936)

BIZITZA

Miel Anton, Pello Errotaren semea, Asteasuko Goiko-errotan jaio zan, bere aita ere jaio zan etxe berean alegia, 1872-ko martxoaren 26-an, gaueko amarretan¹.

Zortzi senidetatik bostgarrena zan.

Aitari «Pello Errota» bezela, semea-ri «Miel Errota» esan oi zioten. Bañan «Miel Anton» ere bai beste batzuek.

Ez dakigu noiz asi zan bertsoan. Gazterik seguru asko, aditu izan degunez, ta bai bere bertso batzuek aditzera ematen dutenez. Bañan ez omen zuan jendearen aurrean kantatzen; ez omen zan plaza gizona.

Ogei ta bi urte zitularik, Udarregiri bertso sail bat jarri zion, Azpeitiko premioaren ondoren sortu zan sesio gordin eta bero artan bere aitaren alde arpegia emanen.

Bere aita bezela, erreztatzen askotan jarduten omen zan, errotarria pikatzen, galbaian edo beste errotako lanetan ari zalarik.

Eskeko jendeari maiz ematen zion etxean gau ostatua. Bañan olako etxe-

tan su errez artzeko gauza asko izaten baita, aurretik poxpoluak kendu egiten zizkien.

Fameli ederra azi zuan: Josefa, Pelloren besoetako; «Concepción Micaela», Mikela Pelloren alabaren besoetako; Maria; Antonio, urtea baño len illa; Pello, errotan bizi izan zana; Maria Luisa, oso umetan illa; Manuel; Gregorio, Frantzisko, gerratean illa; ta Pilar.

1936-ko otsaillaren 11-n il zan, goizeko amarretan, irurogei ta iru urterekin².

1. *En la Villa de Asteasu, correspondiente a la provincia de Guipúzcoa, Obispado de Vitoria, a los veintiocho días del mes de Marzo del año de mil ochocientos setenta y dos yo el infrascrito presbítero cura párroco de la iglesia parroquial de San Pedro de esta dicha villa de Asteasu bauticé solemnemente a un niño que nació en la casa denominada Goico-errota sita en la jurisdicción de esta villa a las diez horas de la noche del día ventiseis del mes y año antes indicados, hijo legítimo de Pedro de Elicegui, natural de esta villa, siendo sus abuelos paternos José de Elicegui, natural de Larraul y vecino de Oyarzun y Josefa Ramona de Maiz, natural de Soravilla, ya difunta, y los maternos José Antonio de Bengoechea, ya difunto, y Josefa Ignacia de Lasa, ambos naturales y esta vecina de Cizurquil. Se le pusieron por nombres Mi-*

guel Antonio y fueron sus padrinos Miguel Antonio de Bengoechea y en su lugar Tomás de Bengoechea, su hermano carnal, ambos naturales y vecinos de Cizurquíl, casados y de oficio labradores, y Teresa Sabina de Elicegui, natural de esta villa y vecina de Oyarzun, soltera, cuyo padre es molinero, testigos Bernardo Gozategui, natural y vecino de Asteasu, D. Faustino de Ariceta». (Asteasuko elizako seigarren bataio-liburuan, 150 orrialdean).

2. «En la villa de Asteasu, provincia de Guipúzcoa, diócesis de Vitoria, a doce de Febrero de mil novecientos treinta y seis, yo el infrascrito Cura ecónomo de la iglesia parroquial de S. Pedro Apóstol, mandé dar sepultura eclesiástica al cadáver de Miguel Antonio Elicegui y Bengoechea, natural de esta villa

hijo de D. Pedro y de D.ª Joaquina Antonia, de setenta y tres años de edad, de profesión labrador. Falleció, según certificación facultativa, a las diez de la mañana del día anterior en la casa denominada Goicoerrota de esta parroquia a consecuencia de caquesia física. En el acto del fallecimiento se hallaba casado con D.ª María Pilar Iceta, natural de Aya (Guipúzcoa). Recibió los santos sacramentos de Penitencia, Viático y Extrema-Unión administrados por el infrascrito cura ecónomo. No consta que haya otorgado testamento. Se le hizo el oficio de sepultura y ha sido inhumado el día de hoy en el cementerio de esta villa. En fé de lo cual lo firmó, fecha ut supra. Lorenzo Azpiazu». (Asteasuko seigarren il-liburuan, 147 orrialdean.)

AITA-SEMEAK BERTSOTAN

Pello Errotak astoa ta idia larrean ibilli oi zituan etxe inguruan. Ala, bein batean, astoa errotako kanala ta erreka bitarteko makaldian zebillen.

Bañan, alako batean, ekaitza sartuta, urak golpean azi ziran. Orduan aitak semeari astoa etxera ekartzeko agindu zion.

Semea igaro zan kanalaren beste aldera. Bañan etxera ezin etorririk gelditu zan, astoak uretan ezin pasa baitzuan.

Aita, berriz, kamiotik begira zegoan; da, semea ala ikusi zuanean, bertso au kantatu zion:

Komeriya polit bat
igaro zait neri:
astoa ezin pasa
errekan igari.
Aitak esaten dio
bere semiari:
Motell, kontu egiyok
ere anaiari.

Semeak, ordea, onela erantzun zion:

Semiak errespuesta
emango du trebe,
gaztia izan arren
ajolikan gabe;
etxian bizi eta
ez nekin batere,
bedorrek zituanik
orrenbeste seme¹.

Gertaera, Pelloren billoba ta Miel Antonen semeari, Pedro Elizegiri, jaso. Bertsoak, berriz, Andoaingo Patxi Sueskun bertsolariari.

Ernaniko Antonino Pagolak, ordea, bertso auk Udarregi aita-semeak kantatuak dirala esan zidan. Bertsoak onela eman zizkidan jaun onek:

Komeriya polit bat
igaro da ori:
astoak ezin pasa
urian igari.
Aitak esaten diyo
bere semiari:
Ondo kontu akiyok
eure anaiari.

Errespuesta emango det
umil eta trebe,
gaztia izan arren
ikaratu gabe;
nere aitak zituen
orrenbeste seme,
ori nik ez nekiyen
berak esan gabe.

Serafin Barojak ziri-bertso edo *epigrama* bat du, «Asto kontuak» deritzaiona eta gertaera onekin antz aundia duana.

1. Miel Anton, Pelloren seme bakarra baitzan orduan.

ERNIORA JOAN ZIRAN NESKATXAI

Miel Antonen arreba ta Pello errota-
ren alaba Mikelak onela esan zigun:

Astiasutikan neskatxa batzuk Ernio-
ra joan omen ziran. Gure anai ta bere
lagunai ezer esan gabe, berak zerizkie-
nakin egin omen zuten ibillera.

Gero, andik bapo-bapo etorrita, ka-
lean or ibilli omen ziran dantza-soka
ateratzen.

Ta gure anaiak bertsoak atera zi-
tuan, da bere lagunai ala esan zien:

–Aizue: kanta auek kanta bear diz-
kiagu.

Ala, kalean, jo goia ta jo bea, kanta
oick kantatzen ibilli ziran.

Gero, neskatxa aiek parte eman da
mutil danai kontzejura otsegin zieten.
Gure anaia artean mutil gaztea zan, da
aitari esan zion:

–Aita, ola ta ola dozen erdi bat kan-
ta neska oien ibillerari jarri dizkiot; ta
gero, kalean kantatu ditugulako, danak
kontzejura otsegin digute.

–Ez al dezute iñor izendatu?

–Ezta iñor ere.

–Izendatu gabean iñor ez da galdu-
ko. Ik esan bear dek gure erentzia deka-
la; eta, iñor ez izendatu ezkeroz, ezin
ditekela galerazi kantari ibiltzea.

Ala, joan ziran, da beste mutil ton-
tallu aiek danak duro bana multa eman
zuten. Orduko duroa asko zan.

Gure anaia bakarrik gelditu zan. Ala
esan omen zuan:

–Nik kantatuko dizkiot berorri ere.
Iñor ez da izendatzen...

Bañan, azkenean, arek ere pagatu
bearra izan zuan. Gero gure aitak ari
esan zizkanak!

Neskatxa bat omen zuten txurrutean
ondo xamar gustatzen zitzaiona, ta
arentzat jarri zituan bertsorik geienak.
Bertsoak olaxe ziran:

1/ Lengan neskatxa bat
izan da Erniyon,
gurutze santuari
promesa egin ziyon;
esan dedan kasuan
kunplitu nai ziyon,
aidanian zatuai
kontu egin ziyon.

Iturriotzko ermita. (A. Z.-ren argazkia).

- 2/ Gurutziari mingañez
promesa egiña,
baño berekin zuen
botika atsegiña;
bazan noski zatuai
zeñek kontu egiña,
bat zan ardo-maistra,
eztakit zein baiña.
- 3/ Kapiak eta kopak,
maatsez postriak,
bakoitzak duro bina
baditu kostiak,
.....
.....
.....
.....
- 4/ Emakumiak biderako
zuten arraultz bana,
.....
.....
iñork eskeintzen ez ta
neskatxa orrek pena,
ark jango lituke eunian
amabi dozena.
- 5/ Neskaxa berak ala
kontatu omen zuan,
ta guztiya gezurra
esango etzuan;
serbitzu ona du orrek
janaren kutsuan,
orrek bi duroena
laster jango zuan.
- 6/ Oin kalera sarrera
pestagarria zan,
kuadrilla orren tartian
nik eztakit zer zan;
gero plazara junda
asi ziran dantzan,
danak *treinta-cuarentan*,
komeriyá an zan.

7/ Orra neskatxa orren-da
kasua akabatu,
oik nola ibilli ziran
nai nun deklaratu;
izenez iñor ere
ez det separatu,
kulpak zeñek dituzuen
zeok enteratu».

BI GERTAERA

Asteasuko neskazar bat, Joxepa Iñaxi izenekoa, atso bizarduna zan; da Ernioko pestetan ango buelta Miel Antonekin egin nai zuan, da onek ezetz.

Bueltakoan, neskazar ori oso asarre omen zegoan, joan gabe gelditu zalako.

Ta jendeak:

–Botaiok bertsoa, Miel Anton! Botaiok bertsoa!

Ta onela bota zion:

Joxepa Iñaxi, nere biyotza,
etzaitez jarri asarrez,
gorputz guziya euki biazu
okupatua bizarrez;
izkutukoak utsa lirazke
bistan ezpalitz ezerrez,
Miel Errota argatik dago
arrimatzeke bildurrez¹.

☆ ☆ ☆

Miel Anton ta Gregorio, bere semea, etxe ondoko mendira zijoazen; ta, ango aritzak igartzen asiak zirala ikustean, onela esan zuan Miel Antonek:

–Galtzen ari dituk gure aritzak!

Semeak:

–Oiek ondatu ditu gaitzak!

Ta aitak:

–Ik jun da senda itzak!²

1. Gertaera: Bautista Kortajarena, Pello Errotaren billoba, Asteasu.

Bertsoa: Agustin Ordozgoiti, asteasuarra, Getarian bizi dana.

2. Bautista Kortajarena, Pello Errotaren billoba, Asteasu.

(1895)
BERTSO BERRIAK
PELLO ERROTAREN SEMIAK JARRIAK

Len ere esan degunez, Azpeitiko premia zala ta Udarregi ta Pello Errota asarretu ziranean, Pelloren seme Miel Antonek ere jarri zituan bertsoak aitararen alde.

Bertso aukeratuak ere paperetan zabaldu

ziran. Ale bat Usurbilko baserri batean eskuratu genduan. Moldiztegiaren izena ere izango zuan bearbada. Bañan guk eskuratutako orrek ertz guztiak guraizez ebakita dauzka eta etzaio ageri.

1/ Bertso berri batzuben
biar ditut para,
autan artzen derala
usurbildarra;
ori Juan Jose Alkain da,
Udarregi zarra,
berak obligatuta
gerade ontara;
orrek daukan gala,
eragiñ nai parra,
beti seta txarra,
ari da egiñala;
apustu egingo nuke
aspertzen dala.

- 2/ Nik zer esaten deran
jar zaitez aditzen,
ia arrazoiakiñ zein
ote gabiltzen;
kulpa gabe ari zera
nere aita mendratzen,
ixilik egotia ez dit
barrenak agintzen;
zu gezur kontatzen,
publikuan kantatzen,
baztarrak tentatzen,
nik ala pentsatzen;
bueltak aditu gabe
etzera libratzen.
- 3/ Nere aitai jartzeiozu
ez duela lotsik,
sekula ez dizu egin
biar ez dan gauzik;
premiyua eman ziyoten,
arrek artu pozik,
zu gauza etziñalako
geldituba utsik;
ezin bete poltsik,
ez bukatzen saltsik,
gizonaren trazik
ez daukazu kasik;
orrelakuak ez du
merezi galtzik.
- 4/ Juan Jose, ari zera
zu gezur kontari,
gizon txarrak segitzen
diyo setari;
burla egin nai badiyozu
zuk nere aitari,
moko-zorroztu dala
Pello Errotari,
okeletan lori
ote dago ori?
Ez iruitzen neri,
burla ein nai besteri,
ta berak anima erra-
tuba diruri.¹

- 5/ Arpegiaren ordez
esanaz mokua,
ez da gero piztiya
Pello Errotakua;
bere jaiotzaz ori
Astiasukua,
San Pedroren elizan
bataitutakua;
zure dibujua
ez dago bapua,
mami gabekua,
aula ta plakua;
ia atera zazu
erretratua.
- 6/ Juan Jose, kontseju bat
emango'izut zuri:
iñori burla eitera
ez asi presagi;
zere mantxak bota gabe
etzaude errezegi,
ez berdozten dala esan
Pedro Elizegi;
biar aña erari
ikusten zaio ari,
zere burubari
afana ugari;
lotsa ematen ez da errez
ez duenari.
- 7/ Edozin gauza esanez
zu auba betian,
zabiltzala uste det
zere kaltian;
parapeto gabe asi
zera atakian,
erretiratu biar-
ko dezu nekian;
Pello orain artian
bere parajian
bizi da pakian
onra eder batian;
lotsa galdurik ez da
gure tartian.

- 8/ Aditu izatzu ondo
nik esandakuak,
badituzue obra onak
len eindakuak;
ez dira erokiyak
oraindañokuak,
esplikatuko ditu
Migel Errotakuak;
zure antzekuak
gañerontzekuak,
klase batekuak,
lasai perpetuak;
zuek zerate lotsa
galdutakuak.
- 9/ Gure artian ez da
lotsa galdurikan,
ez gabiltza kredituba
ezin bildurikan;
egiya esateko ez dezu
biar bildurikan,
aditu biaidazu
buelta ederrikan;
Pelloren fabrikan
ez da okerrikan
ikusi oraindikan,
ona besterikan;
ez da oraindik sobratu
gure puskarikan.
- 10/ Nai duena esan libre
Udarregi jaunak,
ondo egin ditzala
etxeko lanak;
ez dira erokiyak
orren txen esanak,
bueltak merezi ditu
gaizki ari danak;
zuen aitamenak
juan ziran onenak,
oiek dira ordenak:
bazterrera obra onak;
orain baño lenago
prueba emanak.

- 11/ Nola diraden zuen
esperientziyak,
bakar batzuek dauzkat
ondo ikasiyak;
bide gabe zabilta
sututzen sasiyak,
ontaratu nau zure
atrebientziyak;
kontu itsusiyak
ortikan asiyak,
ortzak erakutsiyak,
eman gabe utziyak,
tarte ortan dituzu²
oiek guziyak.
- 12/ Berriz modu orretan
asitzen bazera,
aundiguak entzunda
geldituko zera;
itzegin zazu formal
biar dan klasera,
beste gañerontzian
gizona etzera;
zitalen antzera
Pello burlatzera,
saiatutzen zera
konduta galtzera;
begira zagun ondo
norbere etxera.
- 13/ Pellok ta Otañok etzuben
despeira aldrebesa,
aien tartian etzan
okerrik pasa.
An izan ez balira
nork onratu plaza?
Zu ere zartuba ta
etzinaden gauza;
eman zizuben traza,
au zure konpasa,
zedorrek uste aisa
ango interesa;
zentimorik eman ez,
ori bajeza.

- 14/ Otaño ze motiboz
artu dezu autan?
Ark obeto eingo du
bostetatik lautan;
alako gutxi dira
Gipuzkoa ontan,
nere aitak konfiantza
arregana zeukan;
egunez ta gautan
or zaude zelotan,
or esan nolatan:
baju jornaletan;
gauza ez dalako orrek
zer pena daukan!
- 15/ Premiyua batentzat
zan anuntziyuan,
errenditu biar du
kondiziyuan;
letra oiek etziraden
jarri traiziyuan,
ondo kunplitu zuen
obligaziyuan;
zabiltza sesiyuan,
etziñan soziyuan
oiekin portziyuan
ango puntziyuan;
noizpait sartuko zera
juiziyuan.
- 16/ Ango interesa parti-
tzeko izan bazan,
dana nere aitagana
etorriko etzan;
juezak arri eman
ziyoten frankezan,
artara zanerako
nunbait portatu zan;
dadukan pobrezan
ez dabil grandezan,
orra itzegiñ noblezan
u ..... entzatzan,
au ..... zat ... Pello³
bestela ezin esan.

- 17/ Ez dauka zer esanik
donostiarrentzat,
berak ere apenas
dute orrentzat;
ondo konpondu dira
oraindaño beintzat,
aurrera ere ala
iduritutzen zat;
Juan Joseren saltsak
ain dira eskasak,
or zabilta pozak
galtzen konfiantzak;
eskarmentatzen ere
ez gaude errazak.
- 18/ Despreziatu dezu
nere aita dotore,
Pellok gizatasunik
ez al du batere?
Gizonak au esatia
akordatuta're,
aurten gelditu dala
Donostira gabe...
Zu al zera jabe?
Ala baziña obe.
Esango'izut au're:
bajuxio zaure.
Zu aña gizon bada
noranaiko're.
- 19/ Zure armoni txarrak
jarri nau koleran,
argatikan ari naiz
kantari prueban;
gaitzik ez aditu nai
aita nola dedan,
berak ipiñi naigo
zituben aukeran;
esan dan euskeran,
zeiñ arrazoiz-keran,
begira paperan
gezurrik ote dan;
pentsatu zeretzako
zenbat kalte dan.

20/ Guri esan nayian
milla deskreditu,
gizon balienti au
zagu aditu;
zentimorik ez diyo
berari segitu,
len zuen onoria
geiena urritu;
aukerak baditu
nai badu segitu,
bestela gelditu,
berak disponitu;
gusto dezun aldera
erresolbitu.⁴

1. Eskuratu degun papercan azkeneko bi le-
rroak ezin irakurri. Bañan gero esango degunez,
Usurbilko jaun baten aotik sail ontako bertso geie-
nak jaso nituan; eta arek esan bezela jarri ditugu
bilerro oiek.

2. Lerro au ere ezin osorik irakurri bertso-pa-
pcrean. Beste jaun orrek esandakoarekin osatu de-
gu.

3. Lerro auk ere irakur eziñak.

4. *Auspoa*-ren 27 zenbakian, 1963 urtean, *Az-
peitiko premiyoaren bertsoak* liburua argitara eman
genduanean, artean bertso-papera eskuratu gabe
geunden. Bañan bere izena agertzerik nai etzuan
jaun batek bertso batzuk eman zizkigun: 1, 2, 3, 4, 5,
7, 8, 9, 12, 15, 18, 17, 11, 19 eta 20^{garrena}, orden
ortan.

Bertsoak ez dira ifloren buruan aldatu gabe gor-
detzen. Ori nola dan ikusteko, komeni dala uste
degu jaun orrek bertso auk zer aldagetak in eman
zizkigun erakustea: 1/2: nai nituzke para; 1/10: era-
gin nei parra; 3/7: zu gauza etziñala ta; 7/5: parapeto-

rik gabe; 7/6: ai zera atakian; 7/12: falta; 8/3: obra
onak badituzue; 8/4: lenagokuak; 8/5: ez dira ego-
kiak; 9/1: Gure tartian ezta; 9/5: egia esateko; 9/6:
ez du bildurrikan; 9/11: izan oraindikan; 11/1, 2, 3
4: falta; 12/2: aritzen bazera; 12/4: geldiko zera;
12/7: beste gañerakuan; 12/13: begira zazu ondo;
12/14: zere etxera; 15/7: ondo kunplitu zuten;
15/11: ango funtziyuan; 15/12: oien portziyuan;
17/1: Zer esanik eztaukat; 17/4: dute onentzat;
17/5: oaindaño ondo konpondu; 17/6: dirade bein-
tzat; 18/4: ez du batere; 19/7: berak ipiñik nago;
14/9: esan da euskeran; 19/13: pentsatu zuretzako;
20/1, 2, 3, 4, 5 eta 6: falta.

Pello Errotaren alaba Mikelak irugarren bertsoa
eman zidan. Aldaketak: 3/3: sekula egin al dizu;
3/11: gizonaren antzik.

Urrietako Lizardi baserriko Bartolome Ugaldek
lenengo bertsoa eman zidan. Aldaketak: 1/2: nai
nituzke para; 1/10: eragin nei parra; 1/14: aspertuko
dala.

(1916)

ANTIGUAKO ANDRE ALARGUNARENAK

Pello Errotaren alaba eta Miel Antonen arreba Mikelak onela esan zigun:

«Antiguako alargunaren bertsoak ere gure anaiak jarri zituan.

Andre ori alargundu egin omen zan, seme batekin. Oso seme jatorra omen zan. Berrogei urtekoa ama, ta semea amalau urtekoa. Bertsoetan onela dio:

.....
.....
.....
.....

berrogei urte izan biar du
andre orren edadia,
gazte txoruak bezela dabil,
a zer formalidadia!

Erederua antxe zedukan
illagatikan senarra,
amalau urteko semia ta
izarra bezin ederra,
errespetoko eta umilla,
ez ama bezin zabarra;
lastima ez al da gizarajuak
lots oiek artu biarra?

Morroia ere ba omen zuan etxean
andre alargun orrek. Ta lapurra ta moz-
korra zala ta etxetik bialdu zuan. Bañan

alkarrekin modu itxusian ibilliak omen
ziran; da katiatuta, aur egiteko alegia,
gelditu zan andre ori.

Nola zegoan akordatu zanean, mo-
rroia berriz ekarri zuan. Artean emen
ezkontzeko edaderik etzuala ta Prant-
zian ezkondu ziran.

.....
.....
.....
.....

Prantzira juanda
biak egin dute jira,
ezkon baziran edo ez baziran
alkarrekin bizi dira.

Ta lengo gizonaren aldekoak –aitak
edo anaiak-edo– enteratu ziranean, gu-
re anaiarengana etorri ziran, bertsoak
jarri bear zirala ta.

Oso bertso politak jarri zituan. Ne-
ronek eskribitu nituan. Pena aundia da
oietako kanta-paper bakar bat ere ez
gorde izana.

Lengo senarrarengatik beti gaizki
esaka ibiltzen zan andrea omen zan, da
onela esan zion bertso batean:

Emakume orrek bere gizonai
artu zizkion zeluak,

.....
.....
neskatxarekin zebilela ta
sekulako errezeluak,
ola dabillen emakumiak
merezi ditu paluak.

Beste bat ere bada, gizona il zitzaio-
la ta...

.....
.....
emakume orrek bere senarrai eman
[zion
aldi bateko itzala,
aditutuzian gizarajua
kulpa gabe ari zala,
iruritzen zat gizarajua
beste min gabe il zala.

Azkeneko bertsoan onela esaten
zion:

.....
.....
.....
.....
betiko zure gaizki esatiak
eragiñ azi dit gañez,
ikasi eta kanta itzazu
siaskari eragiñez.

Aur egiteko zegoala, ta bertsoak
ikasteko, ta gero siaskari eragiñez kan-
tatzeko alegia, laister etorriko zan txi-
kiari eragiñez.

Ederki jarri zuan gure anaiak pasa-
dizo guztia.

Inprentatu ta gero, Donostian,
Loiolan-ta, ortxe ibilli ziran kanta-pape-
rak saltzen. Bañan atsoaren aldekoak
sartu ziran ta agintariak debekatu egin
zuten paperak saltzea. Bañan aiek illu-
nabarretan joan ta sagardotegi ingurue-
tan bota oi zituzten paperak, eta billa-
tzen zituana letu ta enteratu egiten zan.
Aiek jendea enteratzeagatik jarri zituz-
ten bertsoak, eta etzuten dirurik bear.

Ta anaiari, jornalaz gañera, propina
aundia eman zion gizon arek.

Lenbiziko aldiz etzizkan kontuak
bear bezela esplikatu; gero askoz kontu
geiago esplikatu zion beintzat.

Ta gure anaiak onela esan zion:

–Nik, kontu oiek guztiak lenago es-
plikatu bazizkidazu, kanta oiek askoz
ederkiago jarriko nituan.

Pena izaten zuan.

Emakume ura, bera gaiztoa izanik
gizona gaizto egiten ibiltzen omen zan
beti. Orain alakoak badira, ta orduan
ere izango ziran, gaiztakeri berririk ez
omen da ta...».

☆ ☆ ☆

Auspoa-ren 49-50 zenbakietan, 1965
urtean, *Pello Errotaren itzala* izenburu-
ko liburuan, or goiko bertsoak eta kon-
takizunak agertu genituan, Miel Anto-
nen bertso sail orri buruz.

Geroztik, ordea, kanta-papera azal-
du da. Usurbilko baserri batean eskura-
tu genduan, eta ona emen bertsoak:

- 1/ Bertso berriyak jartzera nua
Gipuzkuako partian,
milla ta bederatzi egun da
amaseigarren urtian,
zer pasatzen dan esplikatubaz
jende askoren artian,
Antiguako Ibaetako
barriyo txiki batian.
- 2/ Izenik ez det jarriko baño
señalatu det puntuba,
pasadizo bat publikatzeko
artu det pensamentuba;
biar bezela oiek jartzeko
eskas daukat talentuba,
Jesus maitia, argi zaidazu
nere entendimentuba.
- 3/ Esan deraden barriyo ortako
basarri-etxe batian,
matrimoniyo bat bizitzen zan
deskonfiantzaz betian;
andria alde eginda izan zan
bi-iru illabetian,
señalia da etziradela
beti bizitzen pakian.
- 4/ Emaztiak bere senarrari
artu zizkiyon zeluak,
neskatxen batekin zebilela
sekulako errezeluak;
familiarretan ipiñi ditu
guzizko eskandaluak,
orla dabillen emakumiak
merezi ditu paluak.
- 5/ Neskatzagatik nola jardun dan
ondo asko badakigu,
milla pezeta baño naigo zukiela
gertatutzia katibu;
kristau gaiztuak errezeluak
besterentzako baditu,
aiekin etzan orlako lanik,
obra bera da testigu.

- 6/ Emakume au orla jardun da,
esan deraden bezela,
bere senarrari eman ziyon
aldi bateko itzala;
ikasi zubenian jendia
arentzat ala ai zala,
iruritzen zat beste min gabe
gizarajua il zala.
- 7/ Mutil gazte bat morroi artu du,
maite zuban biyotzetik,
aurrenetik oso ona zuban,
laister zituban aitzekik;
urtia kunplitu zubanian
bialdu zuban etxetik,
lapurra eta mozkorra zala
gaizki esanaz atzetik.
- 8/ Esan bezelakua izan zan
galaia orren junera,
andikan egun batzuetara
ekarri zuban lanera;
nunbait gogua egin zaio ta
artu du aldamenara,
kontu politak badirade or
aurrenetik azkenera.
- 9/ Alarguna ta gaztia orrekin
ara zenbatxo puntziyo:
noiznai etxetik bialdutzen du,
berela damutzen zayo;
señalia da oraindik ere
baziyoa atentziyo,
lan-tokiyara juanda egin ziyon
ezkontzeko pretentsiyo.
- 10/ Alkarrekin esposatu ta
biyak biautela bizi,
artian inozente zegon da
gazti au du jarri-azi;
pregoi batekin juntatutzeko
ideatan ziran asi,
mutilla soldadu zeguan da
gobiernubak galerazi.

- 11/ Paperik etzala aterako
denbora piska batian,
etzaukatela esposatzerik
beste bi illabetian;
lizentziya emango zitzaiera
egun oriyek jutian,
alargun ori etzegen lasai,
leenago nai zukian.
- 12/ Zori oneko bi illabete
oriyek kunplitu zian,
kotxia artuta esposatzera
biyak Frantzira jun zian;
iñor ere akordatu gabe
ezkontzeko asmuian zian,
etxefueguan faltik etzuan
aruntzian da ununtzian.
- 13/ Esan deraden pareja orrekiñ
komeriyak pasa dira,
Frantziyâ buelta eginda
eldu dira baserrira;
bat egiñikan oso gustora
bizi-modun asi dira,
ezkondu baziran, ez baziran,
alkarrekin bizi dira.
- 14/ Gaztia inuzente zegon da
ark sano baietz agindu,
kontu politak badirade or
danak esango bagindu;
lori samarra artu zun baño
aguro zaio arindu,
bi illabete ta zazpi egunera
seme ederra egin du.
- 15/ Guraso batentzat ejenplua
ederra erakusten du,
ala ere orrek ezerean mantxik
ez dula berak uste du;
bigarren senar orrek gazterik
komeriyâ ekusten du:
apelidua arrek eman biar
beria badu, ez badu.

- 16/ Beste katibu ateratzia
milla pezta baño nayo,
ua libre da zergatik duban
zuk baño errespeto geyo;
orla ari danak Jangoikuak
kastiguba eman diyo,
besteri desiatzen ziyona
berari iritxi zayo.
- 17/ Obeto emango gendukienak
ixilik eongo bagiña,
besterengatik juzku txar asko
zera lenago egiña;
amaika bider itxura gabe
dantzatu dezu mingaña,
beste gaizto eiten errezago da
bera ona izaten baña.
- 18/ Berrogei urte izan biar du
andre orren edaria,
gazte txoruak bezela dabil,
ai ze formalidadia!
Bestegatik aditutzeko
du orrek kalidadia,
iñork etzizon kantik jarriko
ez balu eman biria.
- 19/ Ondorengua antxe zedukan
illagatikan senarra,
amalau urteko semia,
izarra bezin ederra;
errespetokua ta umilla,
ez ama bezin zabarra,
lastima ez al zan gizarajuai
lotsa oiek eman biarra?
- 20/ Zu nolakua izan zeraden
ez liteke esan mingañez,
betiko zure gaizki esatiak
eragiñ azi dizu gañez;
argatik orain bertso berriyak
jarri zaizkizu ordañez,
ikasi eta kantatu itzazu
siaskari eragiñez.

(1918)
BERTSO BERRIAK
ASTEASUKO MISIO SANTUEN
GAÑIAN JARRIAK

Bertsoak jarri zizkion Miel Anton Errotak Asteasuko 1918 urteko misioari.

Bertso-paperetan zabaldu ziran. Paper oietako bat Miel Antonen seme Pedronen eskutik jaso genduan.

- 1/ Milla ta bederatzi eun da
emezortzigarren urtian,
misionero bi izan dira
Astiasuko partian;
premiya ere bazala uste det
jende askoren artian,
oien sermoiak ez dira izan
gure animentzat kaltian.
- 2/ Martxuaren oi ta biyan asi
zaigu misioyo santuba,
bertso berriyak ateratzeko
artu det pentsamentuba;
bear bezela oiek jartzeko
eskas daukat talentuba,
Jesus maitia, argi zadazu
nere entendimentuba.
- 3/ Aita oriek ots egin dute
pulpitutikan aurrena¹,
kontzientziko kezka dala
munduko gaitzik txarrena;
lendabiziko esamiñatu
bear degula barrena,
animarentzat orixe dala
gauzarikan biarrena².

- 4/ Kukurrukuba jotzen zigula
kontzientziko ollarrak,
alare lasa eoten gerala,
ain giñadela dollorrrak;
anima baño geiago maite
urriak eta zillarrak,
konpesatzera juan gaitetz eta
ez egoteko bildurrak.
- 5/ Zenbat alditan edozer moduz
egiten degun pekatu,
kontzientziya esamiñatzen
bear degula nekatu;
dianak dian bezela esan,
bat bakarrik ez ukatu,
etsaiakiko aiskireantzak
nai baditugu bukatu.
- 6/ Ezagutzeko nolakua dan
Jaunaren aunditasuna,
ainbeste bider ofendituba
artzeko damutasuna;
andikan ekarriko degula
animako osasuna,
pekatariya, au da preziso
zuri komeni zazuna.
- 7/ Alde batera utzi biagu
pekaturako biria,
eta geiago Jaungoikua ez
openditzeko iria;
propositubak agintzen duban
kondiziyua ori'a³,
dotriñak ori agintzen digu,
au da egiteko guria.
- 8/ Laugarren orrek agintzen digu
konfesatzera guazela,
ortan zabarrak asko gaude
nerau aurrena naizela;
pekatu danak aitortutzeko
dianak dian bezela,
gañerontzian gure animen
kalte aundiyak datozela.

- 9/ Pekatubakin zikindu gendun
inozentizko jantziya,
garbitutzeko preziso egiñ
biagu penitentziya;
kunplitzen badu konpesoriak
emandako sententziya,
satispaziyua berekin dauka,
libre da kontzientziya.
- 10/ Jaiuak eriyotza zor degu
pekatubak ekarriya,
noiz ez dakigula datorrena,
gauza ikaragarriya.
Zeñen estuba izango ote da
orduko animan larriya!
Zuzen ez badago inpernura,
au da lastimagarriya.
- 11/ Anima kontubak ematera
joango da ill onduban,
Jesus umillak galdetuko'io:
«Zer egin dezu munduban?
Ni serbitu ta amatutzeko
ordena artu zenduban»;
ta pekatari errukarriyak
zer esango du orduban?
- 12/ Nere kristaubak, birian degu,
zer dakar azken juiziyok⁴,
gorputz da anima Josepetara
joan biarra guziyok;
aldendu-azi egiten digu
munduban zenbat biziyok,
emen aztuta egon danari
an akordatuko zayok⁵.
- 13/ Juez justubak emango digu
sententziya edo epaya:
«Au da zuk egindako obrari
tokatzen zaion tokiya».
Merezi degun majiña batek
artu biagu jipoya,
despreziatu degulako emen
zeru ta lurren patroya.

- 14/ Geron animak galtzen baitugu
gerok general meriyo,
juez justuba jarriko zaigu
zelai santuban seriyo;
onari gloria ta gaiztuai
infernura ainduko diyo,
ai zer partira negargarriya
eternidadeko ariyo!
- 15/ Aita oriyeke beste saio bat
egin due dotriñetik:
Jaungoikua amatu bear dala
gauza guztiyen gañetik;
txit borondate aundiyarekin
biyotzez da mingañetik⁶,
amar mandamentubak orixe
jartzen due estrañetik.
- 16/ Begira emen nola daukagun
bigarren mandamentuba,
debekatutzen du blasfemiya⁷,
gañera juramentuba;
ez nolanai autan ibiltzeko
Jaunaren izen santuba,
errespetuan itz egiteko
izan zagula kontuba.
- 17/ Irugarrena aitatu biet
piskatxo bederenikan⁸,
meza osoa entzuteko ta
ez egiteko lanikan;
ez pentsatzeko artatik inor
aberastuko danikan,
Jaungoikuak kastigatzen dula
nundikan edo andikan.
- 18/ Obligaziyo askoren mende
gurasuak gera bizi:
aur inozente gaxuak danak
guk bear ditugu azi,
dotriña ondo erakutsi ta
bire txarrak galerazi;
zartuta ez da samurragua,
gazte dan artian ezi.

- 19/ Mundu onetan baldin izaten
bada guraso zabarra,
egunen batian egingo diyo
oso justizi gogorra,
zergatik daukan bere ta umien
kontuba eman bearra;
alper-alperrik denbora joanda
egingo degu negarra.
- 20/ Seme-alabak, onra itzatzue⁹
zere aita eta ama,
ori bera da gero zerorri¹⁰
neurtuko zaituban kana;
errespetua zor diyeguna,
begiramentuba ona,
au da laugarren mandamentubak
erakutsitzen diguna.
- 21/ Iñor ez iltzia agintzen digu
bosgarren mandamentubak,
gorputzari ere ez emateko
geiegizko alimentubak;
zentzuba galduta ibilli gabe
ateratzeko kontubak,
orla ibiltzia ez du agintzen
Jaunaren lege santubak.
- 22/ Biyotzetikan gorrotorik ez
edukitzeko iñori,
zer egin zuban begiratzeko
guziyon Jabe Jaunari;
gurutzian josita zegola
barkatu ziyen danari,
ejenplo ederra ark eman zigun
ikasi nai dubanari.
- 23/ Seigarrenian zerbait itzegin
nai nuke pulamentuz,
garbiyak izan gaitezen itzez,
obraz eta pensamentuz;
biziyo ori noraño joan dan
ez liteke esan kantuz,
betiko anima galdu ez dediñ
ibilli gaitezen kontuz.

- 24/ Biziyo orri bire luzian
zabaltzen zaio aiena,
artatik kondenatzen omen da
animarikan geiena;
atsegin piska bategatikan
gero betiko etsaiena,
auxen da gaurko gazte askori
bururatzen etzaiena.
- 25/ Ez ostutzeko agindutzen du¹¹,
begira zazpigarrenari;
beretzat nai ez duban gauzarik
ez egiteko ñori;
erreparatu deiola ondo¹²
atal-buruko kanari,
kastigu aundiyak etortzen zaizka
gaizki portatzen danari.
- 26/ Zazpigarrenak ikuitzen gaitu
komertzianta guziyak,
nola pobriak ala aberats,
maiztar eta nagusiyak:
geiegi tiratzen gaitubela
munduko irabaziyak,
kontubaz egin biatugula
geren saldu-erosiyak.
- 27/ Zortzigarrenak eragozten du
faltso testimoniya,
eta gezurrik ez esateko
izan zagun jeniya,
duban gauzetik karidadia,
alkarrenganako uniyua;
baña bestera egon bear du
gaur askoren jeniya.
- 28/ Beatzi eta amargarrena
esango ditut itz biyan,
lenago oiek sartutzen dira
seyian eta zazpiyan;
ondo goardatzen baditugu
guk borondate guztiyan,
zeruba agindutzen dizuet¹³
juramentuban azpiyan.

- 29/ Amar mandamentubak ikasi
giñituben dotriñian,
asko ibiltzen bagera ere
oiek ezin egiñian;
Jaungoikua amatu biar degu
gauza guztiyen gañian,
ta projimua gerok bezela
amoriyo berdiñian.
- 30/ Mandamentu santu oiei eman
bear diyet despedira¹⁴,
bi bide jartzen ditue oiek
ezkerrera ta eskubira;
esan ditudan kondiziyuak
ondo egiten ez badira,
bat bakarrikan ez da sartuko
zeruetako glorira¹⁵.
- 31/ Bi bide gure animarentzat
nola bait-diran gertatu,
zeruba guretzat egiña da,
gerok biagu portatu;
Jesus umillak ez gaitzala arren
ezkerrera apartatu,
pekatariyak bildur gaitezen
au ez dakigun gertatu¹⁶.
- 32/ Kalbariyora Jesus umillak
eraman zuban arbola,
ikusten degu esku ta oñak
josirikan an dagola;
gure amorez isuri zuban
bere zañetako odola,
pekatariyak bizi biagu
ori goguan degula.
- 33/ Gizona salbatzeagatikan
Jesus nola ibilli zan,
sinisten degu mundu onetan
gustorik etzubela izan;
bere korputza eta anima
utzi zituben kalizan,
bisitatzera sarritan goazen,
antxen daukagu elizan.

- 34/ Aita Baertel izandu degu
predikadore abilla,
beste lan gabe ibiltzen dana
anima galduben billa;
guri erakutsi eziñikan
atera du zenbat bulla,
Jaunari eske ari gerade
berriz etorri dedilla.
- 35/ Aita Azkue izandu degu
arren laguna bestia,
pekatariyak gonbertitutzen
aren alegin tristia!,
zergatik degun gure anima
Jesusi asko kostia,
pena aundiya artuko luke
etsaien mende uztia.
- 36/ Mesere aundiya izandu degu
misiyu oik ikusiya,
ejenplo ederra pranko badegu
jaun oieri ikasiya;
gure erriyan zabaldu due
galduko ez dan aziya,
Jaunak deiela urte askuan
ondo izateko graziya.
- 37/ Erretore jauna daukagu
orain etorri berriya,
oraindik gaztia dalarikan
talentuz ez da urriya;
mesere aundiya egin digu
gizon oiek ekarriya,
pake santuban dana jarri du
Asteasuko erriya.
- 38/ Don Lorenzo Azpiazu da
gure parroko dagona,
aztuko etzaigu guri
bedorrek egin diguna;
zorionian Aita oriyek
ekarri ditu gugana,
erri guztiya kontentu gaude,
biba erretore jauna!

39/ Graziyak eman bear dizkiyot¹⁷
Aiuntamentu jaunari,
misiyuari segitu'yue,
utzi etxeke lanari;
ejenplo ederra eman digue
erriko jende danari,
baita gustua kunplitu ere
Baertel da lagunari.

40/ Pekatariyen Ama, gugatik
egin biezu erregu,
munduban bizi geran artian
zure laguntza biagu;
zuri jarraitzen baldin baizugu
zeruba dago seguru,
Migel Elizegik au desio du,
amen, komeni bazaigu.

1. Bertso-paperak: arena.
2. Bertso-paperak: gauzarik.
3. Bertso-paperak: ori da.
4. Bertso-paperak: guziyok.
5. Bertso-paperak: zayo.
6. Bertso-paperak: dotriñekin, Jaungoiku,
biyotzen, mingañekin.
7. Bertso-paperak: debekutzen.
8. Bertso-paperak: berenikan.

9. Bertso-paperak: itzatzu.
10. Bertso-paperak: ori bera gero zerorri.
11. Bertso-paperak: agintzen.
12. Bertso-paperak: errepatu.
13. Bertso-paperak: agintzen.
14. Bertso-paperak: despeira.
15. Bertso-paperak: gloriya.
16. Bertso-paperak: dakiyun.
17. Bertso-paperak: graziya.

(1932)

AGATE DEUNAREN OLERKIAK

Bertso edo kopla auk, republika denboran Asteasun bizi zan Jose Antonio Loinaz-Otaño apaiz jauna zanaren paperetan arkitu genituan. Aurretik onako adierazpen au dute:

«Migel Anton, Pello Errotaren semeak, Tolosako txapelketarako egindako bertsoak. (1932'go urtean)».

Gure iritzirako, bertso edo kopla auk ez daude Miel Anton Errotak jarri zituan bezelaxe. Norbaiten eskua ibilli da emen, alde batetik itzak-eta «garbitzen»; bestetik, berriz, bere politika-iriztiak sartzen. Ez dakigu, beraz, bertso auk Miel Anton Errotarenak dirala zenbateraño esan diteken.

- 1/ Oles ta oles, etxekotxuak,
ara gu emen atian,
Done Agaten bezpera da ta
danok jolastu gaitian.
- 2/ Aberri etxetik irten gerade
gaztediak abestuaz,
lan gabe dauden euskotarrentzat
limosna bat eskatuaz.
- 3/ Jende askoren artean orain
nola ez dagon lanikan,
iñork ematen ez badiogu
ez daukate zer janikan.
- 4/ Atzerritarrak gure lurrera
etorri ziran meriyo,
argatik daude lanikan gabe
oso itun ta seriyo.
- 5/ Gu bean utzi gaituzte eta
berak zaizkigu gora iyo,
oiek piska bat atzeratzia
ez ote luke baliyo?

6/ Guk badakigu nundik datorren
lanikan gabe egotia,
ixilik egoten gera baño
obe litzake esatia.

7/ Zergatik dagon inguru dena
jende arrotzez betea,
argatik dago txit itunpean
gure aberri maitea.

8/ Ikastola bat gaztientzako
egiña degu Tolosan,
gure euskera Euskalerrriyan
nagusi biar du izan.

9/ Umetxoen alde egin dezagun
euskerakin alegiñak,
Euskadirentzat eman dezaten
egun batian ordaiñak.

10/ Biyotz aundiko euskotarrak
ara emen zenbat gazte,
pobre oieri lagundutzeko
limosnatxo baten eske.

11/ Agur, anai euskotar maiteok,
eskerrik asko, bagoaz,
limosna pranko bildu degu ta
guk emen atia joaz.

☆ ☆ ☆

Beste sail bat ere moldatu zuan Miel Anton Errotak Santa Agedaren bezperan kantatzeko. Auek ere Jose Antonio Loinaz-Otaño apaiz jauna zanaren paperetan arkitu genituan, aurretik itz auek dituztela:

«Migel Anton, Pello Errotaren se-

meak, Tolosako txapelketarako egindakoak. (1932'ngo urtean)».

Auek ere ez daude, iñundik ere, Miel Anton Errotak jarri bezelaxe. Len esan degun bezela, norbait jardun da emen itzak-eta aldatzen, bere euskera eta bere politika sartzearren.

- 1/ Oles ta oles, etxekotxuak,
lotxo goxuan al zaute?
Done Agaten bezpera da ta
arren esnatu zaitezte.
- 2/ Eusko gazteak aberri-etxetik
atera gera eskera,
lege zarrean ospatu naian
Done Agate bezpera.
- 3/ Sarerik gabe asi degu gaur
guk legorreko arrantza,
Tolosa aldeko langille askoi
eraman naian laguntza.
- 4/ Euskotarretan batak bestiai
bear diyogu lagundu,
bear ainbat gauz balitzake emen
ori egingo bagendu.
- 5/ Ikusirikan nola dagoen
gutar askoren bizona,
lan gabe dauden euskotarrentzat
limosna biltzen gabiltza.
- 6/ Guri Jainkoak emana degu
bizi-toki bat ederra,
gure errian agintzerik ez,
ori da gauza gogorra.
- 7/ Gure aberria gaizki ikusiaz
begietan det negarra,
ez al da erruki gauza tartean
goseak bizi bearra?
- 8/ Gernikan dago eusko guziak
estaltzen gaitun arbola,
aren azpian ondo izateko
Jaunak lagundu deigula.
- 9/ Oraindik ere bizkorra dago
eusko gaztien odola,
gaur edo biyar jartzen ote gran
geok agintzen degula.

- 10/ Ikastola bat gaztientzako
egiña degu Tolosan,
arri lagundutzeko gabiltza
abertzalien etxetan.
- 11/ Batzuek aberats bizi dira,
beste batzuek lan ezan,
argatik gatoz limosna billa
jaio guziyak jan dezan.
- 12/ Bidezkoa da euskotar orok
lagundutzia alkarri,
borondatea duten moduan
limosnatxo bat ekarri.
- 13/ Limosna ere artu degu ta
orain biagu abitu,
eskerrik asko, etxeko denak,
agur ta ondo gelditu.

AITA ZANARI

Len esan bezela, Miel Anton Errota 1936 urteko otsaillaren 11-n il zan. Ura itzali ondoren, beraren seme Pedrok, izen eta abizen berakin Pello Errotaren etxe edo errotan bizi zanak, bertso auek

moldatu zituan. Bere lengusu Bautistak bertsoak jarri zituala ikustean –liburu ontan bertan geroxeago arkituko ditu irakurleak–, berari ere gogoia egin zitzaion beste batzuk idazteko.

- 1/ Nik aitatu bat eman biaiot
neronen aita zanari,
egun batzuek badira il zala
ta etzat aztutzen neri;
oietik agur bat egin zigun
lagun da familiyari,
mundu ontatik joan zan eta
ezta geiago ageri.
- 2/ Mundu ontatik joan ezkeru
ezta geiago bueltikan,
guk ez genduan asko pentsatzen
ordun il biar zunikan;
eriyotz ona izandu zuan,
ez nuke biar penikan,
bañan askotan goatutzen zat
ezteala geio aitikan!
- 3/ Alde oititik bazijoala
berak antza eman ziyon,
nunbait Jesusek berarengana
orduan deitutzen ziyon;
emendik ere amaika obra
eder asko egin ziyon,
an eztakigu zer sententzia
berari emango ziyon.

4/ Lau seme eta lau alaba gu
utzi ginduan munduan,
on-onak izateko esanda
geren amaren onduan;
txikitan illak seme-alabak¹
an zitun berriz zeruan,
desio diot gerta dedilla
bera aien inguruan.

1. Antonio ta Maria Luisa, urtea baño len illak.

MIEL ANTON ZANARI, BIOTZEZ

El Día egunkarian, 1936-ko otsaillaren 19-an, Miel Anton Errotaren ilberria ematen zan.

Lenengo, itz-lauzko adierazpen bat; ondoren, Bautista Kortajarenaren –Miel Antonen illoba, alegia– bertso sail bat; eta, azkenik, Asteasuko *Pantxo* bertsolariaren beste bertso sail bat.

Bautistaren bertsoak geroago arkituko ditu irakurleak, beraren beste bertsoen artean. Bañan ara emen itz-lauzko adierazpen ori eta Pantxoren bertsoak:

«Orain egun gutxi dala, betirako agur egin digu ludi onetatik gure bertsolari jatorrenetako batek. Jatorrizko bertsolaria gendun, Pello Errota (Goian bego) zanaren semea baizan.

Amaika bertso eder abestuak noski biak ere.

Asteasuko erriaren izena bertso lan onetan goieneko mallara jasoa zizuten bein baño geiagotan.

Aiek il ziran, baña beren edestiak

aurrera ere iraungo du. Izango dira berak aintzatuko dituen gizonak, naiz otoitzez ala bertsoz, berak asko goratu izan zituzten bezela.

Beren jatorria oraindik ez da galdu; emen degu «Ondartza» bat, beren odoloko illoba.

Lerro oiek idazteari ekin aurrean iritxi dira nere eskuetara onek eskeintzen dizkan bertso batzuek bere osaba maiteari biotzez.

Baita ere, Miel Anton oso lagun zizun «Pantxok», eta onek ere eskeintzen dio bere samin agurra.

Biak ditugu oiek ere bertsolari jatorrak eta oien eskuetatik ezin atera ino-laz ere lan traketsik; nik artu dizkizut, irakurle, eta uste det ez dutela inoren aurrean agertzeko batere lotsik».

Esan bezela, ondoren Bautistaren bertsoak datoz. Oiek geroago eskeiñiko dizkiogu irakurleari. Ondoren, berriz, *Pantxo* dalako orrenak. Onako auek:

1/ Miel «errotariya»
Asteasun il da,
aspalditik zebillen
naikoa debil da.¹
Bost bertso kantatuba²
ain prestu ta umilla,
argatik aingeruakin
zeruan dedilla.

- 2/ Bere aita bezela
zan errotariya,
au illa artu det nik
pena izugarriya,
zergatikan zan lagun
istimagarriya.
Ez gerade gu, baizik
ura bertsolaya!
- 3/ Miel nolakoa zan
daukat esan naya,
adieraziko banu
sortutzen zait gaya.
Bertsuetan ark zuan
artaño doaya.
Alakua nola izan?
Ezin leike iya.
- 4/ Barrendik sentimentua
irtetzen baita,
pazientzirik ere
ezin batek naita.
Berakin konta ziteken
gizona nunai-ta,
Asteasun il zaigu
bertsolarin aita.
- 5/ Munduko bizitz onek
orra zer dakarren,
askotan gu aztuta
emen bizi arren.
Partitu gera lagunak
len izandu arren,
zerura arte agur, ba,
gora Jesus, amen!

1. Egunkariak: naiko.

2. Egunkariak: kantatubak.

BERTSO BERRIYAK UGARTEMENDIA-K JARRIYAK

Bertso auek ere Miel Anton Errota il zaneok dira. Jartzallea, Juan Jose Ugartemendia izan zan, *Rinko* izengoitiz, Asteasuko Lizola-goine baserrikoa.

Bertso-paperetan zabaldu ziran,

«*Imp. Macazaga – Rentería*» moldiztegian argitaratuta. Paper oietako bat, Tolosako Periko Elosegik eman zigun; ta beste bat, bertako Isidora Mokoroak.

- 1/ Milla ta bederatzireun da
ogei ta amaseigarrena,
otsaillaren eguna señalatzeko
gendun amaikagarrena;
entiarra joan nintzan
Migel Errota orrena,
danak guztiyak esaten zuten:
«Onek utzi digun pena!»,
eta nik nola ez nun artuko
ainbeste maite nubena?

- 2/ Entiarra egun orretan
antxe nitzaden tokatu,
nik bakarrikan enun pentsatu,¹
asko nituan topatu.
Lau lagunek bizkarrian da
beste lau zintetatik artu,
iru estandarte aurrian da
zer jende zan nork kontatu?
Oriyek danak etziran jungo
bera ez balitz portatu.

- 3/ Migel Errotai il zan bezperan
nik egin niyon bixita.
Esan ziran: «Juan Jose, nua
danok guziyok utzita».
Erantzun niyon: «Migel, al zaude
orretaraño etsita?».
Malko ederrik ixuri nuben
biyok izketan jarrita.
Lastima ez al da au ill bearra
orain ederki bizita?
- 4/ Migel Errota, au esan gabe
nik etzaitut utziko,
zure itz batzuek gogoan ditut
nere denbora guztiko.
Famatutzia merezi ez bazan
ni enitzaden asiko,
zuk bezelako ejenplorikan
guk ez deu erakutsiko,
gizon langilleik estimatugoik
etzan munduan biziko.
- 5/ Errespetua gizon orrek zun
etxian eta elizan,
kanpuan berriz egundo okerrik
iñorekin etzun izan;²
ejenplo onak guri erakusten
ori beti ibilli zan,
danak guztiyok maite genduan³
txit gizona baizan,
ura ainbeste mundu onetan
gu eziñ giñezke izan.
- 6/ Bera bezela aita ere zun
Migelek errotariya,
makiña bati irindu ziyon⁴
artua eta gariya.
Urrutietan partitutzeko
astua eta idiya,
giro txarrian ibilli arren
umoreko kantariya,
gu ez gerade ezertxo ere,
ura zan bertsolariya.

- 7/ Aitak bezela semiak ere
ekarri zuan graziya,
makiña bati gustora asko
parra eragiñ aziya.
Arriturikan utzitzen zuben
ikusten zuben guziya,
danok maite izateko ere
etzan gizon itsusiya,
aitortzen diyou galdu zaigula
bertsolariyen nausiya.
- 8/ Otsaillaren amarrian deu
Migel Errota ori illa,
amaika gizon bertsotarako
etortzen zan billa.
Iztun ederra, buruz azkarra
eta jeniyo z umilla,
gure Jainkuak emanda etzun
oso talentu debilla,
erregutzen det arren anima
zeruban gerta dedilla.
- 9/ Migel Errota jaio ta il da
Asteasuko partian,
amaika kristau konsolatu du
irurogei ta lau urtian.
Ontasun utsa besterik etzan
iñorengana jutian,
Aita San Pedro bere giltzakin
gerta kiyola atian,
zeru ederrian sartu dediyen⁵
aingeruakin batian.
- 10/ Migel Errota, azken-azkenik
au esango'izut munduan:⁶
lenago ere batak bestia
biyotzez maite genduan.
Gutxina uste degun garaian
danok biar degu juan,
nere partetik desio dizut
gertatu zaite zeruan,
neretzako ere leku txiki bat
eskatu zazu onduan.

Bertso berriyak Ugartemendia-k jarriyak

---

1. Bertso-paperak: bakarrik.
2. Bertso-paperak: etzuan.
3. Bertso-paperak: gendun.
4. Bertso-paperak: makibati.
5. Bertso-paperak: dedillen.
6. Bertso-paperak: au esango dizut.

Lukasia Elizegi Baraibar (Pello Errotaren illoba) (1896 - 1941)

BIZITZA

Lukasia Teresa Elizegi Baraibar Oiartzunen jaio zan, 1886 urteko urriaren 14-ean, Zuloagako errotan¹.

Juan Krutz Elizegi bertsolariaren alaba zan, da Pello Errotaren illoba ta besoetakoa.

Jose Joakin Isidro Retegi Mitxelena-rekin ezkondu zan, 1917 urteko maiatzaren 15-ean.

Lenengo Aranbide baserrian eta gero Arane baserrian bizi izan ziran.

Sei seme-alaba izan zituzten: Maria Lukasia, 1918-III-6-an jaioa; Maria Justa, 1919-V-29-an jaio eta iru illabeterekin illa; Inazio Maria, 1920-VII-29-an jaio eta sei urterekin *peritonitis* gaitzarekin illa; Pio, 1922-IX-6-an jaioa; Frantziska Inazia, 1925-II-11-n; eta Inazio Maria, 1927-II-1-ean.

Lanez kanpora, bertso jartzen –idazten alegia–, bertso kantari edo erreza-tzen jarduten zan. Ondo ezik denbora luzean egon zan. Bañan medikuak etzioten sumatu zer zuan, da 1941-eko abuztuaren 14-ean, Ama Birjiñaren

bezperan alegia, il zan, berrogei ta ama-lau urterekin².

Ogei ta emeretzi urte ziran bere aita egun ortan bertan il zala.

☆ ☆ ☆

Liburu ontan eskeintzen ditugun Lukasiaren bertso guztiak, semeari jarritakoak izan ezik, aren eskuz idatzitako kuadernoetatik jasoak dira.

Kuaderno oietan, bertso bera iru ta lau alditarño ere idatzita dago, batetik bestera beti aldaketaren bat dagoala.

Itxura danez, Lukasia, bere bertsoak obetu nairik, berriz ta berriz idazten jarduten zan.

Ta guk orain nola jakin zein ote dan berari geien gustatzen zitzaiona? Ori ezin ditekera dan ezkerro, kuaderno oiek zabaldu ta begien bistan genituala, bertso bakoitzetik lerrorik onenak iduritu zaizkigunak bereizten aritu gera, au kuaderno ontatik eta urrena bestetik aukeratuz.

Lenengo bertso-saillean, Adan da Ebarenean alegia, ez ditugu kuadernoetako bertso guztiak artu. Geitxo ziralaikoan, onentxoena berezi ditugu.

Sail ontako bertsoak, len ere garai artan Oiartzunen bizi zan apaiz jaun batek argitaratuak dira; bañan asko aldatu zituan, sarritan itxura guztia galerazte-raño.

1. «En el Valle de Oyarzun, provincia de Guipúzcoa, Obispado de Vitoria, a quince de Octubre de mil ochocientos ochenta y seis, yo el infrascrito Presbítero Cura Ecónomo de la Iglesia Parroquial de San Esteban Proto-Mártir del mismo Valle, bautizé solemnemente una niña, a quien puse por nombre Lucasía Teresa. Es hija legítima de D. Juan Cruz Elícegi y Maiz, natural de Asteasu, molinero, y de D.ª María Juana Baraibar y Ostiz, natural de Echalecu, en Navarra, vecinos de este Valle, mis feligreses. Nació según declaración de los padrinos a las siete de la mañana del día de ayer en el Molino de Zuloaga. Son sus abuelos paternos D. José Santiago Elícegui, y D.ª Martina Ostiz, esta natural de Gorrónz en Ulzama, Navarra, y aquel de dho. Echalecu. Fueron padrinos D. Pedro Elícegui, natural de Asteasu, D.ª Lucasía Baraibar, natural de Echalecu, ambos casados, a quienes advertí el parentesco espiritual, y obligacio-

nes, que contrajeron. Siendo testigos D. Pedro Manuel Aristizábal, Sacristán, y D. José Luis Olascoaga, carpintero, naturales y vecinos de este valle. Y por ser verdad lo firmo en Oyárun fecha ut supra. Manuel Gabino Seim». (Oiartzungo elizako emeretzigarren bataio-liburuan, 113 orrialdean).

2. «En el Valle de Oyarzun, provincia de Guipúzcoa, diócesis de Vitoria, a dieciséis de Agosto de mil novecientos cuarenta y uno, yo el infrascrito Cura Ecónomo de la iglesia parroquial de San Esteban Protomártir, mandé dar sepultura eclesiástica al cadáver de D.ª Lucasía Teresa Elícegui y Baraibar, hija de D. Juan Cruz y D.ª María Juana, natural de este Valle, de cincuenta y cuatro años de edad. Falleció, según certificación facultativa, a las once y media de la noche de antes de ayer en el caserío Arane a consecuencia de inanición. En el acto del fallecimiento se hallaba casada con D. José Joaquín Isidro Retegui, natural de este Valle. Recibió los Santos Sacramentos de la Penitencia, Sagrado Viático y Extrema-Unción, administrados por el Presbítero D. José Luis Lecuona. Otorgó testamento ante D. Antíoco Saiz, notario de Rentería. Se le hizo el oficio de sepultura, y ha sido inhumado este día en el cementerio de este Valle en presencia de los testigos D. Dionisio Martiarena y D. Patricio Urbieta, de esta vecindad. En fe de lo cual lo firmo: fecha ut supra. Lic. José Joaquín Uranga». (Oiartzungo elizako emezortzigarren eriotz-liburuan, 132 orrialdean.)

SEMEAREN ERIOTZA

Onako atal au Manuel Lekuona apaiz jauna zanak idatzia degu:

«Lukasía Elizegi, Pello Errotaren illoba, bera ere bertsolari polita zan; eta ederrak kantatu ere, kantatu izan zizkion bati baño geiagori, ez bearbada plazan, bañan bai lagunarte zenbaite-tan, eta parra galanki eragin ere bai,

zenbait mutilen neskatxetako ibilliak kantatzen asten zanean.

Semetxo bat il zitzaion, umetxo zalari artean: Iñaxio Mari¹. Eta, bere sentimentuak ala eskaturik, bertso batzuek kantatu zizkion ari ere. Bertso aietatik iru auetxek logratu degu gure eskuraztea:

- 1/ Non zara, gure seme
Iñaxio Mari?
Ebaren umietan
etzara ageri...
Erregutzen gugatik
Aita Jainkuari
zeru eder orretan
gizarajo ori.
- 2/ Etzerade bakarrik...
arreba Juxtakin²...
Jaungoikua goratzen
biyek alkarrekin;
arren errukiya izan
zazute gurekin,
zuen aita ta ama
ta senideakin.
- 3/ Bizitza ta eriyotzan
gabiltz zuen billa,
gure izatea ortan
bukatu dedilla;
ikust'ezutenian
gure gorputz illa,
erakutsi zeruan
guretzako silla!»³

1. Len ere esan degunez, 1920-an jaio eta 1926-an il zan. *Peritonitis* izeneko gaitzak eraman zuan.

2. Maria Justa, gorago esan degun bezela, iru illabeterekin il zan, 1919-an.

3. Bertso auek lenengo argitaratu ziran tokia: «*Quinto Congreso de Estudios Vascos - Vergara 1930. La Poesía Popular Vasca por D. Manuel de*

ADAN DA EBA TA GURE JAUNAREN BIZITZA TA ERIOTZA

- 1/ Zeruko Aita, argitasun bat
bialdu zaidazu neri,
oraingotikan bete dezadan
nigan dagoan nai ori;
zure aunditasuna adierazi
nai nioke jendeari,
kantuak gogoz egiñaz Jesus,
Maria eta Joseri.

- 2/ Arrigarrizko gauzak munduan
egin dizkigu Jainkoak,
Adan da Eba guraso zarrak
abek lendabizikoak;
paradisoan jarri zituan
gutziz zorionekoak,
beti alaxe iraun zezaten
berak ta ondorengoak.

- 3/ Bakar-bakarrik galarazirik
sagar batetik jatea,
ortatik ondo zetorkioten
Jaunaren naia egitea,
modu ortan bizitzen zirala
Jaunak nai zuen artea;
gero zabalik zeukaten berriz
zeruetako atea.

- 4/ Zorionekoa zeramatela
mundu ontako bizitza,
deabru zarrak egiten zien
enbidiakin arrantza;
aski egoki asmatu zuan
norgana jarri arantza,
eraman nai zitualako
infernutako ondartzâ.
- 5/ Gau eta egun erne zebillen
batere logale gabe,
noiz edo noiz egingo ote zan
Adan da Ebaren jabe;
sube zarraren eran jarrita
Ebari egin diyo galde:
«Sagar ontatik jan gabetanik
emen zer egiten zaude?».
- 6/ «Nola nai dezu jan dezagun
sagarra orren aletik,
Jainkoak berak galarazirik
dadukagu-ta zerutik?».
«Kendu itzazu, emakumea,
txorakeriok burutik,
begira izango zeratela
Jaungoiko beraren goitik».
- 7/ Iñoiz aztuko etzaion ordua
allegatu zaio Ebari,
non eltzen diyon Jaungoikoak
nai etzuen aleari;
lendabiziko berak jan eta
jan arazi senarrari,
begira beren buruak galdu
ta ondorengo danari.
- 8/ Bereala Jauna agerturik
esaten dio: «O, Adan,
jakin beazu pekatu ori
zenbaterañoa dan;
aurrera zure emazte-umez
izango dezu naiko lan,
zere kopetako izerdiyaz
beti bearko dezu jan».

- 9/ Era berean esaten diyo
Ebari begiratuta:
«Zedorri eta mundu guziya
zuk utzi dezu galduta;
zu ere egon zindezke bada
sinismena ori artuta,
oñaze miñez aurtxo guztiak
argitaratuko'ituzu ta».
- 10/ Irugarrenen esaten diyo
Jaungoikoak etsaiari:
«Nik sortuko dit emakume bat
aserrea jartzeko iri;
ire burua zapaldu eta
begira jarri lurrari,
madarikatua izango aiz i,
ez dek goratuko ori».
- 11/ Zeruko lora eder-garbiya,
Jaungoikoak ala nairik,
erru gabea sortu zinduan
doai guziaz jauntzirik;
zure aunditasun miragarria
nola adierazi nik,
Jauna bera geatu zala
zuri begira jarririk?
- 12/ Denbora aurrez Jaunak zerutik
bialdu zizun aingerua,
ikusi nai zualako ondo
zertâ zan zure gogua;
lendabiziko geratu ziñan
bizi irokaratua,
garbitasuna izanikan zu
zeretzat aukeratua.
- 13/ Irutasunezko itzaldiya
adierazi zizunean,
ai zer poza geatuko zan
zure biotz barrenean,
esanaz: «Jauna, zure naia egin
guztiyon zorionean.
Salbatzallea jaio dediñ
denbora datorrenean».

- 14/ Jose doatsua autaturik
senartzat zegon zutzako,
aita ordekoa izan zedin
Jesus jaio ordurako;
artu zinduan etorkizuna
ez ba berak zekielako,
miragarria nola baiziñan
aundigoa beretzako.
- 15/ O, Jose maita-maitagarriya,
zer naigabe eraman zendun,
zure emazte garbi Birjiña
senti zendunean aurdun!
Munduba zutzaz astuna zala
nola gau eta ala egun,
azkenean bakarrik uztea
gogoak eman al zizun?
- 16/ Goi-aingeruak berria on bat
bazedukan zuretzako,
zure biotz naigabetua
zorionera jartzeko:
Aita Jaungoikoaren Semeak
jaio bear zualako,
aita ordeko zuzendari zuk
bear zendun beretzako.
- 17/ Espiritu Santuan miraria
Birjiñagan azal zedin,
aurtxoa jaio da Belenen
premirik aundienakin;
ogei ta lau abenduan gau otz
amabiyak jotzeakin,
aurtxoa berotzen asto ta
idiaren asnasakin.
- 18/ Espiritu Santun mirari ori
Mariagan da azaldu,
Jaingo Semea eginda ere
garbitasuna ez du galdu;
semeak berriz Adan pekatu
ordaintza ori artu du
Irutasunezko bigarren orrek,
iñor ez dedien galdu.

- 19/ Aita ordeko Jose doatsua,
begira zure semeri;
arotza zeran aldetikan zuk
siaska egiñ berari,
ondorenguan oroigarria
izango dezu-ta ori;
bera edadez datorrenean
lagunduko dizu zuri.
- 20/ Iru Errege aurra ikasi nai,
nola baitziran egarri,
erregaliak ere ekarri
zizkaten bada aurtxoari:
urria, intzentsua ta mirra,
askok dakigu gauza ori,
agur egiñik jun ziran oiek
Jose eta Mariari.
- 21/ Aingeruak aiñ maite zinduan
non etzinduan zu utzi,
estura ziñan gaia abetan
gustora nai zizun eutsi;
biotzetikan beldurra kendu,
zoriontasuna iritxi,
ortarako egiten zitzaizun
zeru ederretik jatxi.
- 22/ Jerusalemenera jun bearrik
Pazkoakin betetzera,
zure biotza alaia ori
allegatu da illuntzera;
amabi urteko seme Jesus
gertatu zaizu galtzera,
zure naigabe garratza ori
ez nua begiratzera.
- 23/ Irugarrenen oso etsirik
elizara artu bidea,
an igarleari erakusten
bere zeruko legea;
ikusi zenduanean begiz
zeru ta lurren jabea,
zer zegoan emen zuretzako
zoriontasun obea?

- 24/ Amak e bere pozian zion:
«Semetxo maitagarria,
zu ikusteko eraman degu
naigabezko egarria».
Aita Jainkoan dotriña zala
zabaltzera etorria,
ondo zekien nola zan bera
doai danon iturria.
- 25/ Jose santuba arotzean da
semetxo Jesus berekin,
esan det bada etziran bizi
lurreko ondasunakin;
begira nola jaten zuten
kopetako izardiakin,
ondorengo beartsu danok
nonbait etortzearren berdin.
- 26/ Ogei ta amar urte Jesusek,
Jordan irriora juanta,
Juan santuak bataiatua
berak ala nai zuan ta,
zeru-sarrera nundik zetorren
berak ondo zekian-ta,
Jaungoikoaren Semea baitzan
doai guziaz jauntzita.
- 27/ Ebanjelioa ta dotriña
zabaldur iru urtean,
naigabez bizi ta mirariak
egin zituan artean;
asko anima berak ikusi
etsai gaiztoen artean,
eta bertatik jarri nairik
beregana izatean.
- 28/ Mirari oiei birau boteaz
barrendik atera garra,
baña Jesusek oinperatzeko
beregana zeukan indarra;
pekatariak zerura naiez
egiten zuen deadarra,
bera izanik bertako maisu
altsua eta azkarra.

- 29/ Iltzera zijuan aurre egunez
eseri Jesus aundia,
apostoluakin egin nairik
bere azken afaria;
ondorenean eskutan artu,
konsagratzen du ogia:
«Au da bada nere gorputza,
animaren janaria».
- 30/ Orobat egiñ ardoarekin
odol ardura aundikoa,
gugatik isuri bear zuana
testamentu berrikoa.
«Nere izenean egin zazute»
apostoluai esandakoa,
ondò artzera zoriona ta
bestela gaitz betikoa.
- 31/ Jetsemaniko baratzara jun,
otoitza egin Aitari:
«Kaliza au nik eraman gabe
gerta al baleike ori».
Begiratu gabe bere naiari
baizik goiko bereari,
etzan konbeni ta aingeruak
lagundu zion berari.
- 32/ Etsai oien amorrazioa
Jesus beranganatzea,
zeñen gustora eman zioten
sorbaldean gurutzea!
Errori ta altxa, ala ere nairik
Kalbariora igotzea,
gurutz batean iru iltzez
bertan nai zuten iltzea.
- 33/ Arantzazko koroa buruan,
gurutzia bizkarrian,
Jesus berakiñ nekatu oso,
eroria da lurrian;
altxa berriz ta karrika batez
topatu Ama aurrian,
biyan biotzak erdiraturik
naigabe ta negarrian.

- 34/ Etsaia aiek bildur ziraden
Golgotâ gabe iltzeko,
laguntza eske zebiltzan aiek
gurutze artzaz laguntzeko;
Simon goitsua autaturikan
zegen an bada ortarako,
oroigarria gea zedilla
ondorengo danontzako.
- 35/ Gurutz batean bi lapur erdin
jarririk zeuden iltzeko,
samurtasuna beste gauzarik
etzedukan aientzako;
egarri zan da Aitari erregu
arren aiei barkatzeko,
zer eiten zuten etzekitela,
ez aiei begiratzeko.
- 36/ Munduko egarria zuala
juduak uste izanik,
beazunezko edari miña
eman diote lendanik;
emanaz eran dezala bada
bate isuri gabetanik,
aien biotzak Jesusengana
ain gogor zeuden oraindik.
- 37/ Ostiral santu zan egun ori,
egun bai arrigarria!
Amabietan gurutz batean
josirik zegen jarria;
iru orduan eraman zuen
eriotzaren larria,
ben-benetan gu zeruratzeko
bazedukan egarria.
- 38/ Seme bakarra zenduan eta
geatu ziñanen gabe,
bertatikan egiten ziñala
naigabe guztion jabe,
dana eraman zenduan, Ama,
gu pekatarien alde,
argatik Eban umeak oraiñ
zutaz eiten degu galde.

- 39/ Maitetasuna zendukazun ba
an aurrez-aurre illotza,
itxaso ondo gabea bazan
orduan zure biotza;
grazian izan ezpazenduan
Jesukristo beran antza,
nola eramango zenduan, Ama,
igaro zendun ekaitza?
- 40/ Jesus irugarren egunean
piztutzen da lurpetik,
aurretik berak emandako itza
ondo betetzeagatik;
agermena egiten dio
bere Amari bertatik,
Amaren poza maite izanik
izate danon aldetik!
- 41/ Berrogeigarren gorputz ta anima
Jesus zerura mundutik,
zenbat egongo ziran begira
mirari orri bertatik!
An dago jarririk zeru ederrez
Aita Jainkoan eskoitik,
bertatik dago guri begira,
baita ere aldaretik.

ERREPUBLIKA DENBORAN

- 1/ Misioneroak an otsa egiñ
emengo danok gutzako,
amar agindu adirazirik
Jesusgana gordetzeko;
argaltasunaz ez gera diña,
Ama, zaude laguntzeko,
zuk ekarri zenduan Semea
gure anima goitzeko.

- 2/ Alde guzti-guztietatik
egiten du dearra,
jakiñik estu bear onetan
badaukagula bearra;
gure animai etorri gabe
gero betiko negarra,
orain bada artu dezagun
Jesukristogan indarra.

- 3/ Jarririk dagoz laguntzalleak
gure anima zuzentzeko,
guk pekatuak damuz agertu,
aiek guri barkatzeko;
sakramentua emango dute
anima ori indartzeko,
guri lagunduz berenak ere
egunen batez zeruratzeko.

- 4/ Kardenal Segura ta jesuitak
bialdu dezun republika,
zenbaterako eman biazu
emen gaudenai arrika?
Izar gidari illuntxua zaude
zuri egoteko begika,
zu argitzeko asi gindezke
zeruko laguntzaz deika.

- 5/ Ez al dezu argitu nai
edo zereaz nai eutsi?
Guk ere ez genezakegu
erlijiorikan utzi;
baizik Jesusek nai duen eran
bere errukia iritxi,
anima gora igo dediñ,
ez infernura jetxi.
- 6/ Jaungoikoak kentzen diguna
aurtxo bat eraman zerura,
ala ere negar egiten degu
naigabearen modura;
Estadu orrek jarri bear baditu
umeak bere eskura,
gurasoaren odol sutsua
jarri dezagun estura.
- 7/ Esaten degu: «Umetxo oiek
zer ikusteko ote daude?».
Guk alegiña egiñ bearrez
geurek berak nola gaude!
Orain egiten ezpadegu oien
ta erlijioaren alde,
Jesusengana juaten geranez
zer ikusiko dirade?
- 8/ Inolazko moduz ez dute nai
erakusle onik ikusi,
masoikeria nai al dute ba
danian jarri nagusi?
Orduan txarra aiek erakutsi,
umeak ura ikasi,
etsaiagandik modu orretan
nola egiñ igesi?
- 9/ Ez negarrakiñ baizik egitez
maitetasuna agertuta,
orien alde egiñ dezagun
guretzat ezagututa,
Jainkoak zeru-bidez jartzeko
guri emanak dira ta,
estutu gabe geiegizkoan
berak lagundu nai du ta.

- 10/ Españaiko Santiagon anima
zeruz Jaunari begira,
zuk jarri zendun España ontan
sinismena au argira;
etsaia oiek kendu nayian
gogor ta gogor ai dira,
Jesus-biotzari eska zaiozu
bera jarri zagun goira.
- 11/ Inazio Donean anima ederra
Jaungoikoakiñ zaudena,
Euskalerriko seme leiala,
arrigarria izana;
maite zendun Arantzazuko Ama,
España ta dan-dana,
Jesus-lagundiko elkarte ori
zeurek jarri zenduana.
- 12/ Jose ta Maria, Erodes-beldur,
Jesusekin Ejipto-lurrian,
Inazio, zure ondorengiak
darabilzkite aurrian;
katolikoak uni gaitzazu
Jesukriston indarrian,
aiek Nazaret bezela oiek
sar ditezen beren errian.
- 13/ Ikusi degu nolakoa zan
gure munduko izatea,
nai eta nai ez egiñ bearra
Jaunaren borondatea;
ori einda iriki zuan Jesusek
zeruetako atea,
gure animak nola nai duan
betiko ara juatea.

EUKARISTIARI

- 1/ Apaiza oiek ostiya
konsagratzeakiñ,
zerutik dator Jesus
gorputz ta animakiñ;
esanik nai duala
emen bizi gurekiñ,
nola beartsu ala
aberats danakiñ,
aurreratu gaitean
bere laguntzakiñ.

- 2/ Sakramentu Santuan
daukagu jarria,
aingeruan jan ori
aiñ maitagarria;
guganako dauka, bai,
ziñez egarria,
nola dan bera izan
danon iturria,
o maitetasun maite
goguangarria!

- 3/ Jesusek esaten digu:
«O kristau maitea,
naigabe guztietan
nigana zaita;
zorionduko dizut nik
zure izatea,
nai dirazu iriki
biotzeko atea?
Nere gogoaz nai det
zukan izatea.

- 4/ Jan zazu nere aragia,
eran nere odola,
jakiñ bear dezu ani-
magan nagoala;
zuganetzen banazu
bear dan bezela,
ni zukan ta zu nigan
biziko gerala,
sinistatu itz oiek
betikoak dirala».
- 5/ Jesus, nai badezu ni
joatea zugana,
lenbiziko nua ba
ordezkoagana;
bertatik egiñ zadan
aitortze bat ona,
niganatzeko, o Jesus,
egillea zerana,
zeruan ta lurrean
maitagarriena.
- 6/ Aingeruan jan ori
biotzean artuta,
bertan geatuko naiz ni
zukan auspeztuta;
nere anima aiñ beartsu
goitik ikusita,
indartuko nazu, bai,
janari zera ta,
geroko unitzea're
zurekin dator ta.
- 7/ Begiratu o zure
aunditasunari,
nola esker eman nik
Jainkoa danari?
Bertatik deitzen diot
Ama Mariari,
zeruko aingeru ta
gañerakoari,
berak gora dezaten
gorputz eder ori.

8/ Bizitzan onela ta
eriotzan jartzian,
berriz ere nairik zu
nere biotzian;
nere naigabe danok
arren zuk indartzian,
agur, agur danori
ai bat bukatzian,
zeruan nai zurekin
betiko guzian.

Bautista Kortajarena Elizegi (Pello Errotaren billoba) (1903 - 1992)

BIZITZA

Bautista Kortajarena Elizegi, «Bautista Ondartza» deitzen oi zioten bezela esateko, Asteasun jaio zan, 1903 urteko uztaillaren 31-n, Ondartza-aurrena baserrian. «Nemesio Juan Bautista de Cortajarena y Elícegui» dio bataio-agiariak.

Pello Errotaren billoba zan, aren alaba Mikelaren semea. Aitona asko ezagutu zuan.

Jaioterrian bizi izan zan beti. Bañan azken urteak Lasarten egin zituan, illoba batzuen etxean.

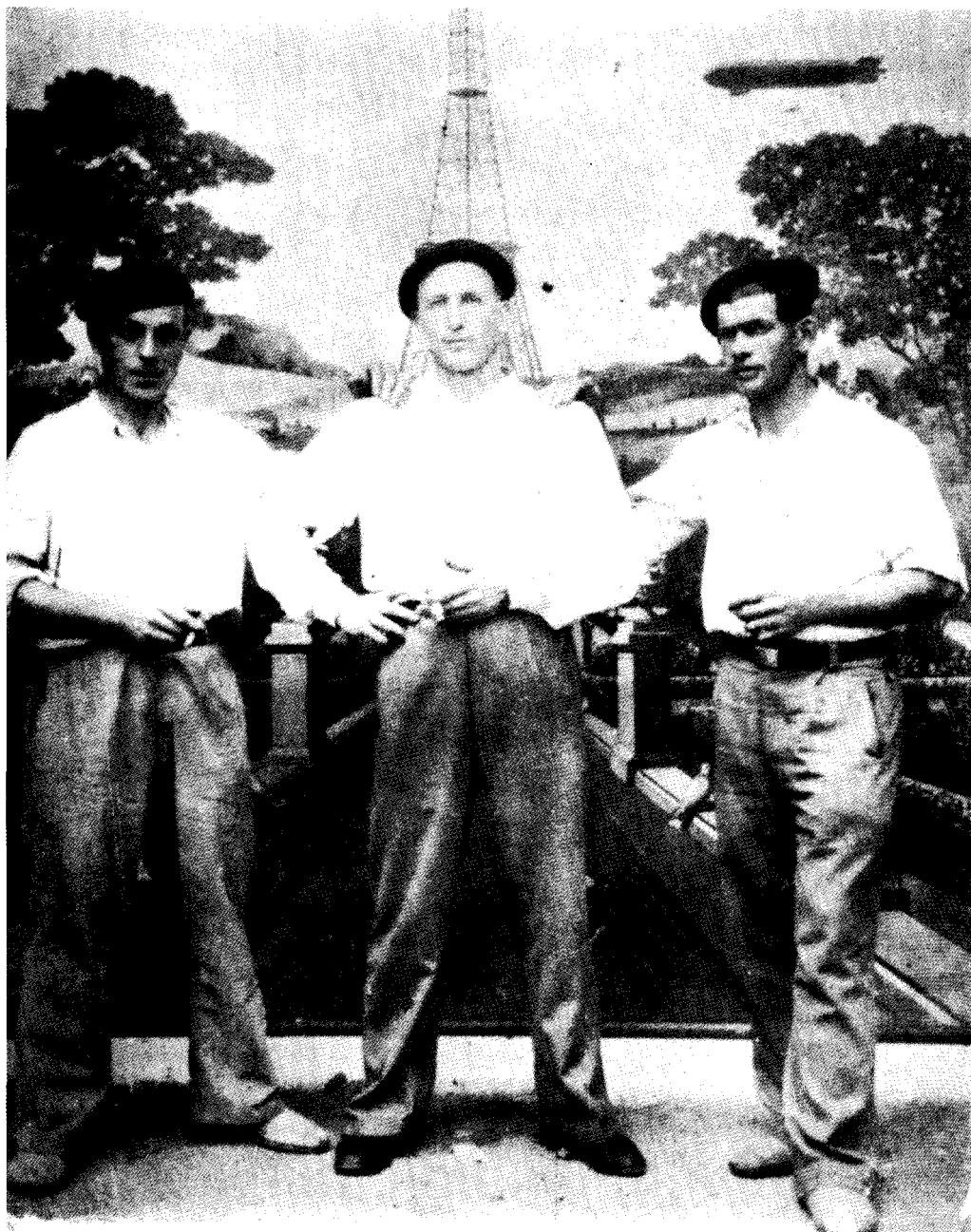
Garai batean asko ibilli zan erriz-erri bertsoan, Uztapiderekin-eta.

Bera izan zan aitonak familian piztutako bertso-suari ondoen eutsi ziona.

Bautistak berak an da emen kantatutako zenbait bertso arkituko ditu orain irakurleak. Bertso oiek Bautistak berak emanak dira.

Bertsoa kantatu utsarekin ez omen zitzaion buruan gelditzen. Bai, ordea, biaramonean bere artean berritzen bazuan; ta bai ere lagunak batek bertsoa entzun, ikasi ta esaten bazion.

Bautista 1992-ko otsaillaren 29-an ilzan, Lasarten, liburu au prestatzen ari giñala. Goian bego.

Zepai, Bautista Kortajarena eta Uztapide bertsolariak.

ZENBAIT BERTSO

Egun batean, nik ogei bat urte nituala, iru indiano gure aitona zanari bertsoa botatzeko ta botatzeko asi zitzaizkidan. Ala bota nuan:

Ni gaztia nitzala
Pello Errota il zan,
artian aspertu gabe
munduko bizitzan;
nunbait betiko jaiua
ura're ez izan,
Jaungoikuak deituta
mundutikan juan zan.

☆ ☆ ☆

Astiasuko gizon bati eiz-zakur on bat il zitzaion, da kejan asi zan, etxeko bei onena iltzea naiago zuala zakur ura baño, ta ola.

Nik esan nion:

–Beiarekin zakurra konparatu? Len ere zakur orrekin zere buruaren kalte-tan ibilli zera.

Ta urrena bertso au kantatu nion:

Etxian etzerade
irixten fameliz,
alare ezin aspertu
dudako ibiliz;
utsik etorri zera
majiña bat aldiz,

obe zendun zakur oi
lenago il balitz.

☆ ☆ ☆

Zizurkillen, jai batean, bertsotan ari zan Manuel izeneko mutil zar bat, Lartiñen bizi zana, galtzak ia erorian eta txapela zintzilik zituala.

Postura artan ikusirik, bertso au bota nion:

Komeni eztan lanterietan
zertako zaude irtena?
Gizona ala ikustiakin
nik artutzen dedan pena!
Mejora aundirik ez dezu egin
igeztandikan aurtena:
galtzak zintzilik, txapela oker
da belarriya etena.

☆ ☆ ☆

Bein batean, Aiatik kuadrillan gen-tozela, Andatzarrate azpiko aldean zegoan Etxebitarte izeneko taberna batera sartu giñan Zizurkil ta Astiasuko batzuk, eta aparria eskatu genduan.

Serbitu ziguten, bañan aparri kaxkar xamarra; ta sei-zazpina duroren balioa juzkatzen genduan kontua, amarna duro iritxi zan.

Orduan onela kantatu nuan:

Jakin bagendu, mai ontan
ezkiñan jarriko,
desgustora gerade
kanpoko t'erriko;

amarna duro kontua
dala apariko,
geio taberna ontara
ez gera etorriko.

ANAIAREN APUSTUAK

Atal ontako berriak ere Bautista Kortajarenaren aotik artuak dira:

«Gure anai Juanitok, Iturriozten Joakin Eizmendiren kontra jokatu zuan lenengo sega-apustua, ta irabazi egin zuan.

Urrena, Florentino Maiozen kontra. Florentino Maioz au Anoetako semea zan berez, bañan Astiasura ezkondua. Apustu au gure anaiak galdu zuan. Erremientak jartzen deskuidatu, azalegi jarri alegia, ta belarrari, ondoari, ezin eldu. Segá bat bazuan besteak baño obetoxeago jarrita; ta, besteakin ezin zuala ikusi zuanean, uraxe eskatzen zuan beti. (Ikus urrengo saillaren irugarren bertsoa).

Au galdu ta soziedadean kontuak egin ondorenean, pentsatu genduan urrengo urtean berriz jokatzea. Desafioa eman giñukan urrengo urterako, bañan Florentinok atzera egin zuan. (Ikus laugarren da bostgarren bertsoak.)

Orduan, Florentinoren soziedadekoak Debako Arteondo famatuarekin antolatu zioten apustua pultsuan. Gure anaia artean soldadu joan gabea zan. Zarautzen jokatu ziran. (Ikus seigarren da zazpigarren bertsoak.)

Automobillean iritxi ta salda artzen ari zirala, an gizon batzuk omen zeuden, da ala asi ziran:

–Au zein da?

–Au dek!

–Au? Antton Ondartza dan bezelakoa bera, beti sega-apustuetan eta zerratan, da beste iñor ez ta bizarra azaldu gabeko ume au plazara ekarri? Zer egin bear digu orrek?

Burla asko egiten zuten, bañan gure aita ixilik.

Gero, ordea, apustua irabazi ondoren, bazkaritan berriz ere lengoak berak egokitu. Orduan onela «Kaixo, Antton!» ta «Ola, Ondartza!» asi ziran. Ta gure aitak:

–Zer? Bizarrrik gabeko ume orren lana ikusi al dezute? Ea onek aña egingo duan bizardunik azaltzen dan!

Koloreak gorri-gorri eginda, zer esan etzekitela utzi omen zituan. Gure aitak patxara izugarria zuan egokiera etorri arte.

Urrena, Andoaiñen, Beizamako Oiarbide aizkolariarekin segan jokatu zan.

Bi segari obenak Naparroara, Leitzeko belaze aundi batera, eraman zizutzen; da an, gaeuz, goizeko ordubietan, prueba egin omen zuten. Oiarbide gertatu zan geiena ta bera prestatu zan gure anaiarekin jokatzera.

Etzuten asko uste, bañan guk ori dana bagendakigun, arreba an baigenduan ezkondata.

Oiarbide ori ikusgarrizko gizon aundia zan, da gureak aren aldean kukua ematen zuan.

Gure ama larunbatero Tolosara joaten zan tratuarekin, da an gizon batek onela galdetu zion:

–Zer esperantza semearekin?

Ta gure amak:

–Eztakigu ba. Gero ikusi bearko.

Ta gizon arek:

–Ba, lengoan galdetu nion Oiarbideri, eta esan zidan: «Oraingo ontan trabesa egin suelto nere alde, poltxilluan ibilliko nuke bera ta».

Amak, etxera etorrita, onela esan zion gure anaiari:

–Aizak: poltxilluan ibiliko omen aute.

Ta gure anaiak:

–Ni poltxilluan sartuko naunik gaur ez dago Beizaman!

Ta apustua jokatu ta gureak irabazi zuan.

Garai artan jendeak izugarrizko jipoiak artu zituan. Begiz jaten zuten gure anaiak etzezakela ezer aundirik egin, txikia baitzan; bañan, asten zanean, orduan komeriak!

Bazan Ernanin Anselmo izena ta *Potrikillo* izengoitia zuan bat, beti «edozeñi jokatuko ziola» ta «iñor baldin bazan» aritzen zana. Beti erronka utsa ta beti buru. Bandua ere eragin zuan.

Gure anaiak desafio egin zion, artean Iturriotzen belarra bazegoan da. Bañan Anselmo orrek, belarrik etze-goala aitzeki eginda, atzera egin zuan, urrengo urtean jokatuko ziola esanaz. Bañan urrengo urtean gureak soldadu joan bear zuan, da arek bazekian ori. Itxura egin alegia.

Gero, Anselmo orren anaiarekin egin zuan apustua pulstuan, igande batean puska luzean 127 ta erdikoarekin, da urrengoan puska motzean jokatzeko. Bañan lenengoan gureak irabazi zion, da urrengoan etzan bestea azaldu.

Beraz, Oiarbideri irabazi ta Ernani-koak atzera egin ondorenean, kontrariorik gabe gelditu zan. «Iñor baldin bazan» Euskalerra guztia markatu zuan, bañan etzan iñor azaldu.

Orduan soziedadean tratatu zan bertsoak jarri bear zirala, ta neri esan zidaten jartzeko. Egunez lanean aritu bearra nuan ezkerro, gau bat edo bitan jardun nintzan, da orrela jarri nituan».

(1928)

BERTSO BERRIAK

Bertso auek paperetan zabaldu ziran, «*E. López'en etxean.-Tolosa*» moldiztegian argitaratuta. Paper oietako bat Mikela Elizegik eman zidan; Kortajarena bi anai auen amak alegia, eta Pello Errotaren alabak.

Berriz argitara eman aurretik, Bautistak bertsoai ikutu bat edo beste egin zien, utsegiñen batzuk kentzearren.

Amabigarren bertsoa ere, papera puskatuta dago eta ezin da osorik irakurri. Utsune ori Bautistak bete du.

- 1/ Milla bederatzireun ogei ta zortzigarrenge urtian¹, bertso berriyak jartzera nua Gipuzkoako partian; aspaldi ontan diferentziya badabil gure tartian, atenziyuan egon zaitezte danak kantatu artian.
- 2/ Pasadizo bat publikatzeko artu det pentsamentuba, biar bezela oiek jartzeko eskax daukat talentuba; badakit ondo zuk daukazula gauza guziyen kontuba, Jesus maitia, argi zadazu nere entendimentuba.
- 3/ Juan dan urtian Iturriotzen sega-apustuba jokatu, erremintetan deskuidatuta neri galtzia tokatu.
«Iru urtian mende biariko dek»
neroni esan da kontatu, arrazoi ori entzundakuan ez nitzan oso kontentu.

- 4/ Urrillaren azkena zan da
belarrik etzegon geyo,
urrengo urtian jokatzeko
egin niyon desapiyo;
ainbeste denboran gobernatutzen
or egona da propiyo,
ateratzia ez da atrebitu,
nunbait etzan oso piyo.
- 5/ Itza mantendu nai litzake,
erronka egiten errez-ta²
orrek bota zuban sakiari
nik eman niyon erresta;
orain jokatu nai baldin badu
jarri diyogu propuesta,
segari on orrek atzera egin du,
aurten atrebitu ezta³.
- 6/ Neri beste bat jan nai ziraten,
etzeuden deskantsuban,
Arteondorekin prestatu zaizkit
jokatzeko pulsuban;
nik irabazi biar niyonik
iñork pentsatzen etzuban,
denbora asko baño lenago
bere pasara artu zuban.
- 7/ Arteondorekin pultsun jokatzen
Juanito ikusi genduan,
neroni ere urruti gabe
antxe nitzaden onduan;
larogei ta amazapi kilo jaso
irurogei ta amaika kiluan,
au baño mutil indartsugorik
ez da azaldu munduan.
- 8/ Segari oiek juntatu eta
egin due ajustia,
andik ogei ta bi egunera
jokatzeko bestia;
berri xamarrik arrapatuta
irabazteko ustia,
pentsamentuba bazuen baño
ondo atera ezta⁴.

- 9/ Bi segariyak probatu dira
Naparroara joanda,
Oiarbide au bota dirate,
geigo ebakiko zuban da;
beste konturik etzan aditzen,
danak aundiyaren banda,
ark nai zubana nik egin niyon
esperantza banuban da.
- 10/ Biyak probatu, onena atera,
jokuba ustez ondo egiña,
zein obenak giñan ikustera
joan giñan Andoaña;
bakoitzak bere alderditikan
egin gendun alegiña,
galduta triste gelditu ziñan,
etzenduben uste baña.
- 11/ Oiarbide orri: «Zer esperantza?»
egin ziyoten galdera.
Errespuesta: «Orregatikan
bildurtuko ez al gera!
Oraingo ontan dudarik ez da,
trabes egin nere aldera,
poltxikuban sartu eta aisa
ibiliko nuke bera».
- 12/ «Nik umi orren bildurrik ez det»,
jende guziyai poza eman,
jokatzen asi giñadenian
naikua lana bazan an;
ziaro begiz jaten niñuzun
baño etzirazun antzeman,
ni poltxikuban sartuko naunik
gaur ote dago Beizaman?
- 13/ Oraingo ontan jende geiena
zan zuregana etziña,
trabesa ere nere kontrara
bazan sekula ez aña;
ni alako bi bazera iya,
alare iritxi eziña,
irabaztia etzan milagro
bizkorra izan baziña.

- 14/ Ernaniko segari ori det
aitatutzeko idia,
ni ixilikan egongo nitzan
eman ezpalit biria;
beñere inun jokatu ez da
beti kanpeon ori'a⁵,
merezi du ta gizarajuak
entzun biar du beria.
- 15/ Bandua eragiñazi zuban
arrek Ernaniko plazan,
belar ebakitzen jokatzeko
Gipuzkoan baldin bazan;
inork batere biartu gabe
erronkan asiya au zan,
ixil-ixilik egon baziña
askoz egokiyago zan.
- 16/ Urrena berriz «munduban bazan»
jarri du anuntziyua,
bost milla pezta jokatzeko,
ori zan kondiziyua;
danak mendian eduki naia,
au da orren biziyua,
proatu arte ez da jakiten
zein izan leiken geyua⁶.
- 17/ Zuk egindako desapiyua
juan giñan azetatzera,
zer errespuesta eman zenduban
akordatutzen al zera?
«Aurten ez dago nun probaturik,
ni ez nua jokatzera»,
belarrrik ez dagon aitzekiyan
or egin digu atzera.
- 18/ Iturriozko barrutiyetan
artian bazan belarra,
jendia frankok ikusteko ere
ez al da zelai ederra?
Besterik etzan zure tartian:
jokatzeko bildurra;
lastima zan gizon aundi ori
orla gelditu biarra.

- 19/ Ernaniara juanda ibili
degu ainbeste komeri,
zer esan ziran oraindik ere
akordatutzen zait neri:
«Urrengo urtian nai baldin badek
jokatuko diyat iri».
Nik soldadu jua biat eta
argatik esan dit ori.
- 20/ Desapiyua egitezkeru
«iñor baldin bâ munduban»,
lendabiziko jakin biar du
abilidadia nun duban;
zu ikeratu ez baziñaden
guk jokatu nai genduban,
bulla utsarekin ikaratzia
pentsatutzen al zenduban?
- 21/ Zuen gustua olakoa da:
erronka egiñ galanki,
ondo lirake oriyen berri
bestek ez baldin baleki;
iñork kasorik egiñ ezian
artara ziran poliki,
ontaz aurrera obe dezue
mingaña ixilik iduki.
- 22/ Ara noraño bajatu diran
segari oriyen famak⁷,
leku geiotan ere semiak
egiten ditue amak;
erronka egiten oso errez da,
obratzen dirade lanak,
oraindik kinto ez dan mutillak
ikeratu ditu danak.
- 23/ Oiarbide ta ernanitarra,
bestia Asteasukua,
iru kontrariyo izango dira
txiki batentzat naikua;
kuadrilla ori aspaldi ontan
erronkan jardundakua,
oraiñ oriyek atzera eginda
danen buru geratua⁸.

24/ Nere anaiak bertso batzuek
jartzeko eman dit ordena,
jende guziya enteratzeko
orixen dala onena;
izen da apelido aitortuko det:
Bautista Kortajarena;
kejanterikan baldin bada iñor
etorri deilla nigana.

1. Bertso-paperak: zortzigarren.
2. Bertso-paperak: errez da.
3. Bertso-paperak: ez da.
4. Bertso-paperak: ez dira.
5. Bertso-paperak: ori da.
6. Bertso-paperak: geigua.
7. Bertso-paperak: oyen.
8. Bertso-paperak: gelditua.

Iturriotzko benta. (A. Z.-ren argazkia).

OSABAREN ERIOTZA

Ona emen, lenengo, Bautista Kortajarenaren itzak:

«Gure osaba Miel Anton il baño len, Aiako Altzolara Santa Ageda bezperan bertso kantatzera joateko deia izan nuan. Osabari bisita eginda, joango ote nintzan kontseju eskatu nion. Osabak oietik onela erantzun zidan:

–Probatu, probatu, illoba, zer lan dan ikasteko.

Oso lan nekosoia baitzan, da berak ondo probatua euki lendik.

Ala, joan nintzan; da Santa Ageda bezperan, baserriz-baserra, jo gora ta jo bera, egun da gau osoa pasatu genduan, nekaturik, bertso ta bertso kantatuaz, eta zakurrengandik eskapada latzak egiñaz.

Urrengo igandeko banketea ere an nintzan; da, andik bueltan nentorrela, Aiara iritxi ta an jakin nuan osaba illa zala.

Gero apaizak bertsoak jartzeko eskatu zidan. Aurrena Astiasuko Pantxok jarri zituan¹; da urrena, berriz, nik. Gero apaizak Donostira bialdu zituan, da ango periodikoren batean agertu ziran».

Egunkari ori, len esan degunez, Donostiko *El Día* da, 1936-ko otsaillaren 19-koa.

Bertso auek, berriz agertu baño len, Bautistak ikusi nai izan zituan. Baita bi edo iru tokitan ikuturen bat egin ere, berak moldatu bezelaxe uzteko.

Ona emen bertsoak:

- 1/ Miel Errota askok dakigu
nolakua dan izana,
bere lanetan biotz umilla,
kontzientzizko zuzena.
Gure Jainkoak nai izan balu
oraindik biziko zana,
pena ez al da orla il bearra
tamaña ortako gizona?

- 2/ Nik osabaren maitetasuna
ezin nezake ukatu,
mundu onetan etzuan egin
zenbaitek aña pekatu.
Irurogei ta lau urterekin
bere bizitza bukatu,
oraindik ere nere begiyak
ondo ez dira sekatu.²
- 3/ Mundu ontara jaiotzen danak
zorretan du eriotza,
au goatuta lertu bearrik³
jartzen da nere biotza.
Gure Jesusi al dan maizena
egin deiogun otoitza,
premi danian izan dezagun
berarengandik laguntza.
- 4/ Nere osaba biotzekua
aztuta ez det utziko,
alde oietan nai aña urtian
iñor ez gera biziko.
Oitik agur bat eman ziran-ta
bere denbora guziko,
mundu ontatik juan zan eta
berriz ez det ikusiko.
- 5/ Bere denboran beti izan da
oso gizon elizkoya,
aitortu zuan: «Etorri zait nei
il bear dedan garaya».
Amar minutu aurrez esan zun:⁴
«Jo zazue agoniya».
Jesusek zion: «Ondora atoz,
lagun istimagarriya».
- 6/ Otsaillaren amarrian zan
goizeko zortzitan illa,
Jesus maitiarena juan zan
bere kontuaren billa.
Gaubean berriz errosaiuan
gutxinaz baziran milla,
gizarajuai desio diot
zeruan gerta dedilla.

1. Pantxoren bertso oiek lenago jarriak ditugu liburu ontan.
2. Egunkariak: legortu.
3. Egunkariak: gogoratuta.
4. Egunkariak: zuan.

PEDRO MARIA OTAÑO ZANARI

1965 urteko maiatzaren 9-an, omenaldi eder bat egin zitzaion Pedro Maria Otañori, bere jaioterria dan Zizurkillen, jaiotetxean, Errekalden, oroitarri bat eta erriko plazan arrizko iduri bat jarriz.

Jaiotetxeko oroitarria agertzera-koan, Bautista zegoan an bertsolari bakarra. Bertso pare au kantatu zuan:

Etxe onetan jaio omen zan
Otaño Pedro Maria,
leku guzitan ezagutu zan
bertsolari dotoria;
bera ondratzera etorri zaio
euskaldun jende trebia,
merezi zuan gizona zan da
aitortu'iozun beria.

Gazte denboran egin omen zun
Amerikara bisita,
bere erriko lagun maiteak
sentimentutan utzita.

Zeñek etzuan pena artuko
gizon ura ikusita?
Euskaldun asko geratu ziran
begiak malkoz bustita.

Ondoren bi bertso aukeratu zituan plazan:

Poz utsarekin egondu gera
juan daneko bi urtian,
bañan gogoa azaldutzen da
Asteasuko partian.
Bertsolai oiek fama aundikuak
len nola izan baidian,
Pello Errotana egingo degu
uztaillan amaikian.

Ameriketan Pedro Mai il zan
bere ezurak utzirik,
mundu ontara jaiotzen danak
ez baidu segurantzirik.
Aldi ontatik juaten bada
andik ez da notizirik,
ixtimatuko genduen danok
gaur egon balitz bizirik.

AITONAREN OMENALDIAN

1965-eko uztaillaren 11-n, omenaldi eder bat egin zan Asteasun, Pello Errota goratzearren.

Onako bertso aukeratu zituan bere billoba Bautistak.

Lenengoa oian bere artean kantatu omen zuan, egun artako kanpai otsak esnatu ta eman zioten pozarekin:

Oian nagola pozak zorutzen
jarri zat nere biotza,
erri guziya gortu bearrik
ai au kanpanaren otsa!
Gipuzkoatik egin nayian
Pello Errotari laguntza,
pentsatuzten det abitu dala
beste mundutik onuntza.

Goizeko amarretan, aiuntamentua, erriko jenderik geiena ta kanpoko asko Pelloren jaiotetxera joan ziran, etxafuegoka ta txistu soñuz, erriko neskatxa dantzari talde bat aurretik zala.

Pelloren errotan oroitarri bat agertu ta bedeinkatu zan. Oroitarri onek, Pelloren izen-abizenak eta jaiotze ta il-egunak ez-ezik, beraren azken bertsoa ere badakar: «Au esaten dizutet azken-azkenian...».

Iru bertsolari ziran an: Pelloren billoba Bautista, Basarri ta Mitxelena.

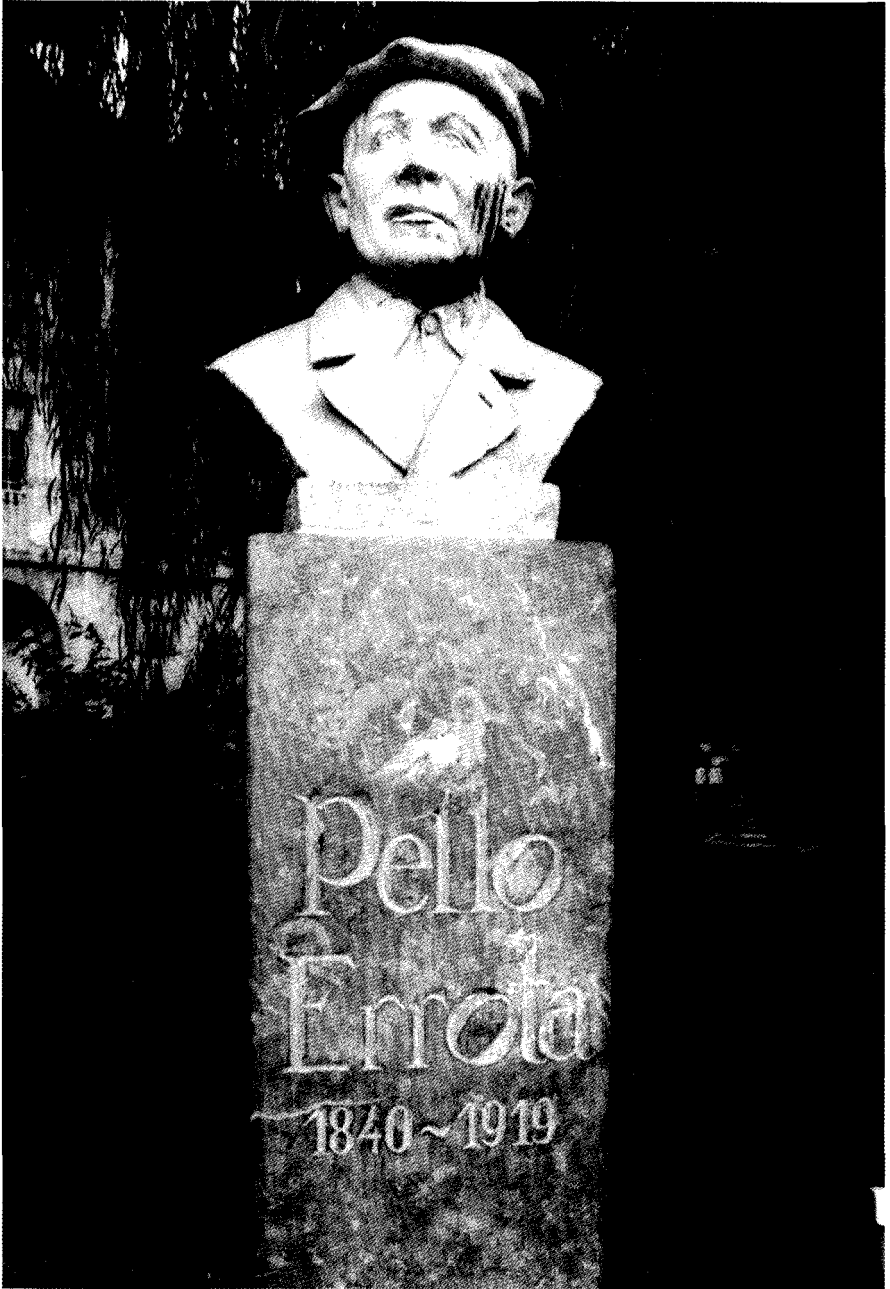
Zegokion bezela billobak asiera emanenez, bertso ederrik kantatu zuten irurok ere. Ona emen Batistarenak:

Kontzejutikan pentsatu degu
onera abiatzia,
auxen da poza euskaldun asko
alkarregana biltzia!
Len eztaikinak jakin nai badu
zein dan ezagutuztia,
auke bera da Pello Errota
jaiotze ta il zan etxia.

Etxe ontantxen jaiotze omen zan
aiton Pello errotariya,
bere kantakin jotzen zitun
artua eta gariya;
aiek noranai eramateko
astua eta iriya,
ango ta bertson irabazikin
azi zuen familiya.

Urrengo bertso au bere lengusu Pedrorengatik kantatu zuan, errotan jaiotze ta bizi zan Pelloren billobagatik alegia, berak egin baitzitian oroitarria jarri crazteko lanak.

Banerakiyan aitonarentzat
beñe aztuko etzala,
esan ziran nei bere lapida
ementxe jarriko zala;
aurrekuentzat beti izan da
leiala ta serbitzala,

Pello Errotaren oroitarria Asteasuko plazan. (Fernando Rojoren argazkia)

bere illoba portatu zaió
merezi zuan bezela.

Leku guzitan ezta izaten
tamaña ontako txakona,
bizi izateko auxen da etxe
polit askoa zeukana;
azpiko aldetik erreka dauka,
gañeko aldetik botana,
bero zanean emen igari
ibilliko zan aitona.

Meza nagusiaren ondorenean, ber-
riz, Pello Errotaren arrizko iduri bat
agertu ta bedeinkatu zan Asteasuko pla-
zan.

Urrena, alkate jaunak, erri guztia-
ren izenean, zillarrezko errosario bat
erregalatu zion Pelloren alaba Mikelari
–orduan larogei ta amasei urte zituan
onek– eta «Asteasuko ama» izendatu
zuan.

Ondoren, saio bat egin zuten ber-
tsolariak: Bautista, Uztapide, Basarri,
Arozamena, Mitxelena, Lazkano, Agi-
rre, Jose Lizaso, Lasarte, Etxeberria...
Iñor aitatu gabe utzi badet, barka naza-
la arren. Bautistak bertso auek kantatu
zituan:

Askok maitatzen zuan aitona
aspalditik il zitzagun,
bere gañian bertso batzuek
orain kantatu ditzagun;
Asteasura gaur azaldu da
majiñatxo bat ezagun,
Pello Errotaren omenaje au
danok zelebra dezagun.

Pello Errota ta bere senide
danak guziyak il zian,
gure Jainkuak deitu eta
mundu ontatik juan zian;

arte gabeko buru ariñak
lanteri ontan etzian,
anai ta arreba, seme ta alaba,
danak bertsolari zian.

Danak aitortu bear diyogu
jakinduriya dunari,
emen bezela fama aundiya
edukitzen du nun-nari;
oso gogotsu ikusten zaitut
laguntzen euskaldunari,
gaur esker milla Arrue jauna
nere kinto lagunari.

Aurten berrogei eta sei urte
Pello Errota zana il zan,
eun da oi ta lau zituen orain
baldin bizi izan bazan;
zenbat umore eder jarriya
naiz tabernan ta naiz plazan,
amaika bertso eder bota ta
mundu ontatik joan zan.

Gauden tokitik ari gerade
Pello Errotari deitzen,
zalla daduka bein jarritako
tokitik berriz mugitzen;
andik onera etortzekorik
iñork eztiyo agintzen,
zeru goitikan begira dago
gure bertsoak aditzen.

Bertsolariak, erretiratzerakoan, ber-
tso bana bota zuten. Ona emen Bautis-
tak kantatu zuana:

Jakin nai nuke gure erriyan
zenbat gusto eman duan,
Pello Errotak txikitandikan
ni asko maite ninduan;
ildako penaz bizi izan naiz
geroztikako denbuan,

nai ainbat urte pasatzerikan
eztadukagu munduan,
aitona maite, gu ere laister
gera bedorren onduan.

irurogei ta emeretzi urte
kunpritu eta il zala,
gure Jainkoak bere ondoan
arren goarda dezala.

Gauean, berriz, tabernan beste bi
bertso auek kantatu zituan:

Pello Errota esaten dute
bertsolari ona zala,
ark etorriya ba omen zuan
urak iturrin bezela;

Pello Errotak fama aundiya
izan omen zun lendikan,
ez det pentsatzen guregandikan
beñe galduko danikan;
asko ainduta estranjerira
eraman zuen emendikan,
ordura arte bertsotan etzan
besteik izan Amerikan.

AMARI

Bertso sail au, ta onen urrengoa ere, doren jarriak dira, irakurleak ikusiko
Pello Errotaren omenaldia ospatu on- duanez.

- 1/ Orain sei bertso jartzera nua,
nere amatxo gaxua,
makiñat aldiz erana nago
bedorren bular goxua;
negarrez asten baldin banitzan
ematen ziran musua,
auba beteko izena dala
pentsa zagun gurasua.

- 2/ Larru gorriyan jaio nitzaden
inozentiaren gisan,
borondatian faltik neretzat
beñere etzuan izan;
ezbear asko etortzen dira
mundu ontako bizitzan,
gurasuaren laguntzik gabe
ni nola aziko nitzan?

- 3/ Gure Jainkuak ematen diyo
osasuna ta graziya,
egun uraxe allegatzeko
zuan desio guziya;
bere aitaren omenaldia
nola zuan ikusiya,
gutxieneko aurreratu du
bost bat urteko biziya.

- 4/ Kalte aundirik etziyon egiñ
omenaldira etorriyak,
bestela nola izango zitun
olako erregaliyak?
Alkate jaunak an eman zizkan
errosariyo berriyak,
pentsa lezake oraindik asko
maite duala erriyak.
- 5/ Pentsatu zuan omenaldira
bisita bat egitia,
istimatzen det oi izugarri
nik, nere ama maitia;
edade ortan arritutzen naiz
olain sano egotia,
gu askoz leno juan bearrak
gaude betiko tokia.
- 6/ Zartu xamarra egonagatik
oraindik ezta nagitu,
edade ortan ikustiakin
jendea zuan arritu;
larogei eta amasei urte
aurten kunplituak ditu,
omenaldi bat eingo diogu
eun iristen baditu.

AITONARI

- 1/ Bere aitonarentzat
illobak sei bertso,
etorri diralako
oinbeste abiso;
aztutzerikan beñe
enuke nai oso,
merezi duan tokira
bear degu jaso.
- 2/ Lengo bi gizon zarrekin
itzezin det berriz,
alakorik etzala
diote etorriz;
mundua korritua
umoria jarriz,
ura zala onena
ziyoten jatorriz.
- 3/ Pello Errota izan zan
gizon famatua,
ezin neurtu ondo
arren talentua;
bertsolari onenakin
ondo probatua,
premiyorik aundinetan
buru geratua.
- 4/ Jainkoak eman ziyon
alako doaia,
noiznai botatzen zuan
bertso on alaia;
errez osatzen zuan
jarritako gaia,
zer zan aitortutzeko
bagendun garaia.

- 5/ Lastima gizon ura
mundutik joatia,
bere buruba zuan
talentuz betia;
gusto aundiya zala
beira egotia,
majiñat bertso eder
bazuan botia.
- 6/ Pello Errota omen zan
bertsolai biziya,
korajia're nun-nai
bear zan guziya;
onena ura zala
askon iritziya,
arrek altxatzen zuan
gure probintziya.

ASTEASUN, SAN PEDRO BIGARREN BATEAN

Asteasun, 1970 urteko garagarrillaren 30-ean, San Pedro bigarrenez alegia, bertso auek kantatu zituzten Bau-

tista Kortajarena, Lasarte eta Uztapidek, goizeko saioan:

Ber-tso ba-tzu-ek kan - ta-tu-tze - ko a-gin-du di - da - te ne-ri,
ta ber-din be-rriz ne - re on-du - an da-duz-ka-dan la - gu - na-ri;
gaur be-ze-la-ko ko-me-nen-tzi-a ez da i-za-ten non-na-ri,
se-gi-ra on bat e - man dei-o - gun San Pe-dro bi - ga - rre - na-ri.

Bautistak:

Bertso batzuek kantatutzeko
agindu dirate neri,
ta berdin berriz nere onduan
daduzkadan lagunari.
Gaur bezelako komenentziya
ezta izaten nun-nari,
segira on bat eman deiogun
San Pedro bigarrenari.

Lasartek:

Jaunak, egun on opa dizutet
itzikan xamurrenetan,
oraintxe gera gu kanturako
garairikan onenetan,
alaitasuna jarri dezagun
entzuliaren barrenetan,
o asteasuar biotzekoak,
maite zaituztet benetan.

Uztapidek:

Aurrez jakiñak egongo ziran
giñala etortzekuak,
bein agindutzen degun garaian
gera gizon itzekuak.
Emen len ere pasia naiz ni
egun itxura antzekuak,
Jaunak egun on dagizutela,
astiasuar biotzekuak.

Bautistak:

Festa garaian nola nagan
umorera mogituta,
bear bezela ez egon arren
au det aurretik oituta.
Nere gustoko lagun maite oik
aldian egokituta,
ez dakit nola egingo dedan
aspaldin ez naiz aitu ta.

Lasartek:

Batista, erantzun dezu berriro
itzikan xamurrenian,
iruditzen zaizu ote zauden
sasoirik ederrenian.
Oraindik ere bada zer esan
ugaria barrenian,
ai zer eguna pasa biagun
San Pedro bigarrenian!

Uztapidek:

Egun ederra pasako degu
al baldin bada iñondik,
asmo orretan ni gaur goizian
atera naiz Oiartzundik.
Astiasuk e bertsolai fama
nola artu zuen lendik,
Pello Errotan ondorengiak
bizi dirade oraindik.

Bautistak:

Ni bezelaxe geio're baira
Pello Errotaren razian,
urruti gabe bizi diranak
aurrian edo atzian.
Beñ ere ez dira iñor izaten
epokak egokitzen,
neretzat ere poz geiago zan
oik asi izan bazian.

Lasartek:

Erria nola zegon, Batista,
emen bertso batzun eske,
gure garaia iritxia da
eta saiatu gindezke.
Argaltasunez arkitzerikan
zurekin ez nuen uste,
ni bezelaxe besteak ere
oraindik maite zaituzte.

Uztapidek:

Kortajarena, len e zurekin
aritua naiz aldizka,
gaur ere ikusi zaitutenian
pozik luzatu det bista.
Orrelain gutxi jarduten ziñan
ta ez genduen sinistra
zuk oinbesteko bertsoak emen
kantatutzia, Batista.

Bautistak:

Aiton izanda kastan bakarrik
segitu det oraindaño,
razatik ez det aiudarikan
iñun izan egundaño.
Asia.....
majiñatxo bat enpeño,
sekula ez dute iñork izan nai
..... dira baño¹.

Lasartek:

Estimatu're egin degu ta
zeu asi zera lenbizi,
eta orrekin egin dirazu,
Batista maitea, grazi.
Oso gutxitan alkartzen gera
naizta urruti ez bizi,
nere begiak etzaituzte zu
nai ordurako ikusi.

Uztapidek:

Zu ikustian bai al dakizu
zer datorkidan gogora?
Urtiak joan da emen dagola
lengo arbolaren lora.
Gaztiak plazan gelditu dira,
zu iyo zerade gora,
zuria orain da eta badator
gazte orien denbora.

Bautistak:

Lanteri ontan toki askotâ,
ein izan ditut pausuak,
jendeai asko gustatzen zaizka
gure izkuntza gozuak.
Iñor gabian igual juango'ira
emen gizaldi osuak,
ni galdutzian akabo dira
Astiasuko bertsuak.

Lasartek:

Batista maite, gerta liteke,
ortan arrazoi zenduan,
len bezelaxe itzegin dezu
alako asmo senduan.
Siñistu gero txoraturikan
gaudela zure onduan,
ardi txarrikan ez da izaten
artzai onaren albuán.

Uztapidek:

Aizu, Batista, bear dirade
emen kontuak atera,
askotan premi aundirik gabe
bildurtzen asitzen gera.
Guk uste degu dala euskeraren
eriotzaren bezpera,
baiña oraindik zuen errian
indartsu dago euskera.

Bautistak:

Bizi nai degu lur maite ontan
len oitutako legera,
konturatzia al dan lenena
ori guretzat obe da.
Gañerontzian berialaxen
guziyok galdubak gera,
izkuntza oni eutsi deiogun
euskaldun fiñak bagera.

Lasartek:

Gure euskera ibillia da
berebiziko trantzian,
baño berriro ikusten degu
dagola txukun antzian.
Aizu, Manuel, oraindik ere
ez dago eriotzian,
beti bezela bizirik dago
Batistaren biotzian.

Uztapidek:

Amaika aitatu gure izkuntzari
guk eman izan diogu,
geruago ta indar gutxigoz
beti ikusitzen degu.
Ola damazki juan daneko
bi milla urte inguru,
baiña zaildutzen asiya da ta
onezkero da seguru.

Bautistak:

Atentziyoan dago jendea
Asteasuko kalian,
ori guztia neronek ere
naiago det igualian.
Iñor gertatzen baldin bada emen
gu noiz geraden galdian,
beste saio bat egingo degu
zazpi t'erdiyak aldian.

Lasartek:

Emen badira bertsoa beti
pozik entzuten dutenak,
egia garbi esatekotan
maitasuna digutenak.
Baño ez giñan, dakizutena,
onuntz betiko ertenak,
arratsaldian etorri orain
aspertu etzeratenak.

Uztapidek:

Goiz partetikan bertsolariyak
egiten ditu gaitzenak,
pentsa zazute ez diradela
abek oraingo atzenak.
Arratsaldian izango dira
emen bertsorik latzenak,
estimatuko zaituztegu guk
etorritzen zeratenak.

BERTSOLARI ZAARREN OMENALDIA (1974, AZAROAK 17)

Amasei bertsolari zaarri –irurogei ta amar urtetik gorakoei alegia–, omenaldi eder bat egin zitzaien *Balda* pelotalekuan, 1974-ko azaroaren 17-an.

Bertsolari zaar oiek onako auek ziran: Jose Krutz Larrañaga «Nekazabal», Jose Antonio Sorasu «Zubeltu», Jose Maria Aristondo «Muño», Jose Inazio Etxeberria, Klemente Ezkurdia, Jerman Uriguen «Etxagiña», Simon Ibarra «Zubikoa», Pello Aranburu «Sai-kola», Frantzisko Maria Lasa, Jose Maria Mutuberria, Juan Bautista Kortajarena «Ondartza», Tomas Arrizabalaga,

Lorentzo Zulaika, Kosme Ariztimuño, Jose Tejeria «Zula» eta Juan Ormaetxea.

Oietatik iru etziran etorri: Jose Antonio Sorasu, Pello Aranburu eta Jose Krutz Larrañaga.

Bertsolari auek kantatu zuten: Mitxelena, Gorrotxategi, Egileor, Joxe Lizaso, Joxe Agirre, Lazkano, Lasarte, Arozamena, Larrañaga, Igartzabal, Mugartegi, Agirre, Xalbador, Mattin, Lazkao-txiki, Etxeberria, Kosme Lizaso eta Garmendia.

Bukaeran bertso auek kantatu ziztuan Bautista Kortajarenak:

Be - re - bi - zi - ko mu - gi - men - tu - ak ba - da - bliz - ki Gi -
puz - ku - ak, gaur A - no - e - tan ja - rri di - tuz - te i - kus - mi - ra ta -
juz - ku - ak. Eus - ka - le - rri - ko gu - re oi - tu - rak as - kok
di - tu go - goz - ku - ak, a - gur - tzen di - tut bi - o - tze - ti -
kan gi - zon ta e - ma - ku - mez - ku - ak.

Berebiziko mugimentuak
badabilzki Gipuzkuak,
gaur Anoetan jarri dituzte
ikusmira tajuzkuak.
Euskalerriko gure oiturak
askok ditu gogozkuak,
agurtzen ditut biotzetikan
gizon ta emakumezkuak.

Geren txandako lan aldiari
nola ditudan eraso,
gusto duenak goguan artu
eta gerorako jaso.
Zar jende auxe gertatzen gera
emen oso animoso,
juaterako kanta ditzagun
dozen erdi bana bertso.

Zoragarriya dala uste det
gure gaurko ibiliya,
beira dagonak aldamenetik
artuko digu talaya.
Noiznai ez gera egokitu gu
olain zar jende alaya,
esan gentzake orain degula
bigarren gazte aldiya.

Bertsotarako gogua bada
alde eta apartian,
gu zer garaitan etorri geran
ondo kontura gaitian.
Gaurko billera au berrituko da
gero're urtiak jutian,
oinbeste zarrek kantatu al du
beñe gizaldi batian?

Emen geienak bajatzen gera,
jaunak, denbora juanian,
zerbait dañua gorputzetikan
sendatzeko geienian.
Ez dakiyenak jarriko ditut
orain jakiñen gañian:
iroi ta amaika urte nituan
San Inaziyo eunian.

Alkarrengana ez dezagula
arren kopetik illundu,
len daduzkagu biotz gogorrak,
bear diogu lagundu.
Geren oitura ezin lezake
naiagatik iñork kendu,
bizi ederra izan gentzake
alkar artuko bagendu.

Euskalerrria ez da maitatzen
itxuran eta paperez,
orretarako kariño piña
barrendik biar du berez.
Askotan triste samar daukagu
iñoren laguntzik gabez,
alkar artuta gutxi gera ta
artze'ezpadegu baterez.

Lur maite ontan gure Jainkuak
gu nola egin ginduan,
emen gabiltza bata bestia
ondo ezin konponduan.
Badakizute lur maite onek
zenbat gauz ematen duan,
Euskalerrriya bezelakorik
ez da beste bat munduan.

Donostiyatik asi ziraden
gure bertsuaren eske,
esan giñuben. «Gizon maitiok,
eingo dizuegu oinbeste».
Zar eta gazte eta ezkongai
nola senar da emazte,
nere partetik danak guziyok
ondo-ondo izan zaitezte.

Erri au dala esan nezake
dana guziyen eztiya,
emen badago nai dubanantzat
legorra eta bustiya.
Gañerontzian berriz aukeran
guk bear degun guziya,
beste bat arte agurtzen zaitut,
biotzeko Donostiya.

BERTSOLARI BATEN OIUA

Bere azken urteetan, antziñako bertsolarien antzera, desapio bat bota zuan Bautista Kortajarenak.

Orren berri Basarrik eman zuan, *El Diario Vasco* egunkarian, *Nere borda-txotik* saillean, 1980 urteko otsaillaren 28-an, *Bertsolari baten oiua* izeneko idazlan batean. Onela dio:

«Sail ontan, gure opizioak ala agintzen duenez, sarritan gertatzen naiz baten eta bestearen desapioak argitaratu bearrean. Desapio oiek joko-gizonen desapioak izaten dira ordea.

Bertsolari arteko desapiorik ez det irakurri nere denboran.

Onen jatorria nundik datorren adieraziaz asiko naiz.

Donosti'ko Bertsolari Txapelketaren ondoren, Lekunberri'ko taberna batean berebiziko eztabaida sortu omen zan bi bizkaitar eta bi naparren artean.

Bertsolari gazteak ezezik, zarrak ere bazeuzkatela oso onak, izan bear zuten esana bizkaitarrak.

Etzala Euskalerrian 1924'garren urteko kintorik aien bertsolaria menderatzeorik.

Entzun zituztenak entzunik, napparak Asturias'ra jo zuten Bautista Kortajarena jaunarekin itzegitera. Pello Errota sonatuaren biloba da Bautista; Pello Errotaren alaba zan bere ama.

Bizkaitarrari jokatzeko gertu al ze-

gon galdetu ziotenean, baietzarekin erantzun zuan Kortajarena'k.

Bizkaitarrari ezezik, eguzkiaren azpian dagon edozeiñi jokatuko liokela bere adiñekoa (edadekoa) edo zarragoa izatekotan. 24'ko kintoak 77 urte dituzte.

Berrogeiña milla duro bota bearko lirake alde bakoitzetik.

Neurketa au, Tolosa'n edo Donosti'n izango litzake.

Juradu bezela, artu dezala bakoitzak bertsolaritzan dabillen bat.

Juezen artean alderik edo «diperentzirik» sortuko balitz, irugarren juez bat izango litzake bi alderdiek aukeratua. Ark emango luke azken erabakia.

Lana au izango litzake:

Ogeiña bertso gai librean, eta beste ogeiña puntuak jarrita.

Datorren igandean, epaillak (martxoak) 2, goizeko amarretatik eguardiko amabietara, Donosti'ko Bar Urola'n izango da, Jauna lagun, Bautista Kortajarena. Egun ortan ogeiña milla duro depositatuko lituzteke.

Andik amabost egunera, beste ogeiña milla duro.

Bete det nik Kortajarena jaunaren naia. Ortik aurrerakoa ikusi egin bear.

Oraindik oraintsu ematen nuan sail

ontan, 1802'garren urtean izandako bertsolari arteko desapio baten berri.

Bosna ontzako urre jokatu zituzten leiaketa artan, Amezketako Zabala'k eta Ernani'ko Txabalategi'k, Iztueta zaldibiarrek bere liburuetako batean agertzen digunez.

Bi orduko saioa eginda berdiñean

gelditu omen ziran, irabazle ta galtzailerik gabe».

Oker ez bagaude, Basarrik etzuen geiago desapio onen aitamenik egin. Ziur asko, Bautista an izango zan zai-zai jarrita Bar Urola dalako ortan, esandako egunean eta orduetan. Baiña, itxura danez, etzitzaion iñor ere azaldu.

Agustin Zakarra

(Jose Agustin Elola-Olaso Beobide)

(1816 - 1886)

BIZITZA

Agustin Zakarra bertsolaria Asteasun jaio zan 1816 urtean, eta bertan il, 1886-an. Ogei ta lau urtez Pello Errota baiño zarragoa, beraz. Eta onen famili artekoa ere etzan. Alde ortatik, ez genituzke aren bizitza eta bertsoak emen sartu bear. Bañan beste aldetik, berriz, asteasuarra izanik eta Pelloren denborakoa, arenak ere liburu ontarako egiten zirala pentsatu degu, eta liburu ontan leku eman diegu.

☆ ☆ ☆

Agustin Zakarraren bertso ta gertaeren berri, Mikela Elizegi Pello Errotaren alabari zor diogu geien-bat. Larogei ta amazapi urte zituan orduan, orain esatera goazenak eman zizkigunean, bañan beraren oroimena batere moteldu gabe zegoan; eta garai bateko Euskalerra zer zan jakin nai zuanak, arengana joatea besterik etzeukan.

Pello Errotaren bizitzarako bezela, Zakarrari buruzko orrialde auetarako ere magnetofonoz bildu genituan Mike-

laren esanak, gero, al dan gutxien ikutirik, paperera aldatzeko. Orregatik, egiazko egilletzat Mikela jo genezake; ni, berriz, aren sekretariotza egin nuana.

Beraz, besterik gaztiazten ez bada, Mikela da Zakarraren bertso ta gertaerak ematen dituana.

Bañan beste laguntzalle prestu bat ere izan genduan: Jose Antonio Loinaz-Otaño apaiz jauna, bere azken urteetan Plazentzin eta gerra aurrean Asteasun bizi izan zana, ta emengo bertso zarrak biltzen gogotik saiatua.

Jaun oni artutako bertsoak zein diran, oarretan adieraziko degu; ta ori bera da, bestek eman digutenekin ere egingo deguna.

☆ ☆ ☆

Agustin Zakarraren abizena nola zan Asteasu guztian iñortxok ere etzekian. Ezta ere, noski, noiz jaio eta noiz il zan. Bañan ori dana argitzen asteko, iru eldu-toki genituan: Zakarrak izena

Agustin zuala; semeak, Jose Domingo; eta etxeak, Esnarritza.

Ala, Asteasuko eliz liburuak artuta, asi giñan garaitsu artako Jose Domingo guztien bataio-agiriak irakurtzen, aita Agustin zuan Jose Domingo bat topatu arte. Noizbait bear-ta, arkitu genduan olako bat: aitak Jose Agustin zuan izena. Urrena, Jose Agustin orren bataio-agiriaren billa ekin genion; ta, au arkitu ondoren, eriotz-agiriaren billa. Ta onek etxearen izena ere badakar: Esnarritza. Esnarritza, beraz, oi dan beze-la, erriaren laburpena da.

Orrela, iru eldu-toki oiei esker, bear genduan argitasun guztiaren jabe egin giñan.

Ona orain emen Zakarraren bataio-agiria:

«El día onze de abril de mil ochocientos y dies y seis nació á las doze de la noche Jose Agustin hijo legitimo de Luis de Elola Olaso y de Teresa Antonia de Beobide naturales de esta villa: abuelos paternos Juan Bautista de Elola Olaso ntl. de Larraul y Maria Magdalena de Sorarroy. de esta: maternos Juan Bautista de Beobide, y M.ª Magdalena de Zata-

rain natl. de esta: y el dia siguiente fue bautizado por Dn. Juan Ignacio de Larrondobuno comisionado por mi el infrascripto Rector de esta Parroquial de Asteasu: siendo padrinos Francisco Antonio de Garmendia como procurador de Jose de Elola Olaso, a quien (se advierte) que no se dio aviso de esta disposición, y Maria Agustina de Urquizar, a quienes se advirtió el parentesco espiritual que contrageron, y la obligación de enseñarle la doctrina cristiana. Y p. que conste firmamos

Dn. Juan Bapta. de Aguirre

Dn. Juan Ign. de Larrondobuno».

Beraz, berak bataiatu ez bazuan ere, Agirre euskal idazle aundia zan erretore Asteasun, Zakarra bertsolaria jaio zanean.

Bataio-agirian Zakarraren deitura Elola-Olaso da. Bañan eriotz-agirian eta semearen bataio-agirian, Elola soil-soillik. Euskal abizen asko era ortan gelditu izan dira puska galduta.

Bañan, besterik gabe, leku utzi zaiengun Mikela Pello Errotaren alabaren esanei.

ZAKARRA BERTSOLARIA

Agustin Zakarra, Astiasuko bertsolari zar bat izan zan. Esnarrirtza deritzaion baserrikoa. Iru Esnarrirtza dira, bañan ez dakit oraintxen zeñetan izango zan. Esnarrirtza Astiasuko erreka ballaran dago, Ernio aldera. Orain kamioa ere bada Esnarrirtzaraño.

Ezagutzen nuan nik ura. Itxusia zan, izugarri itxusia! Betilleak onenbeste luzeak; eta muturra, beltza. Ta muturrean pipa artuta ibiltzen zan beti.

Bein bakarrik begiratu omen zion ispilluari, ta geiago begiratzeko gogorik gabe geratu omen zan. Ala esaten zuten.

Bozik etzuan. Aren gazte denboran

ere gerra izan omen zan. Orduan presoenero eraman omen zuten, ango kartzelatik katarroa ekarri omen zuan, da bozik ez. Berak ere esaten du beaso batean:

oaindik kendu be daukat
orduko orrua.

Bañan oso bertsolari ederra zan. Izugarri etorri onekoa. Gure aitak ala esaten zuan beti, ta pozak egoten zan Zakarra arrapatu ta berarekin kantatzeko.

KARTZELAN

Lengo gerrate zarrean –karlisten lenengoa seguru asko (1833-1839)– Astiasun lau gizon presionero artu omen zituzten: Zakarra ori, Txaparroren aita ta beste bi.

Ta an eduki omen zituzten Donostian kartzelan, miseriaz iltzen, bañan ez iltzen orregatik. Libre atera azkenean.

Zakarra orrek esaten zuan, arratoiak irteten bazitzaizkan, arrapatu ta gustora jaten zituztela; ta lau lagun oiek amaika arrua pisatu zirala. Iruna arrua zirala ere, amabi arrua bear zuten; bañan ez: amaika¹.

Pasadizo artako bertsoak ere kantatzen zituan arek gero. Aietako bat onelazan:

Orduantxen ez nintzan
entero arrua,
oaindik kendu be daukat
orduko orrua;
zorriak jan zidaten
lepoko larrua,
lau lagun pisatu giñan
amaika arrua.

1. Arrua, amabi ta erdi kilo da.

EZTAIETAKO TXALA

Zakarrak bazuan bere kideko lagun aundi bat, Pedro Mari, Elkaita baserrikoa. Baserri ori aundia ta zarra da; antziñakoa.

Pedro Mari ori ezkontzera zijoan, ta pregoi-aparian –pregoi-egunaren gaur ean egiten zana alegia–, lagunak aparitara joan da izan omen zituzten baba beltzak eta urdai puska bana prejituta, pitxarreko botilla ardoarekin, lau lagunnen artean. Etzegoan gaur aña litxarre-ri!

Orduko eztaiak etziran gaurkoak bezela. Zagi ardoa aitapontekoak ekarri bear zuan, ta txal bat gizentzen zan, eztaietako txala. Gero txekor ura il, ta an naiko okela!

Txekorra jan bitartean, bertan gelditzen ziran danak, mandioko belar gañean lo eginda. Aragia egosita, aragia prejituta, aragia erreta... Dana aragizkoa. Orain legatza ta egaztia edo ola usatzen da. Orduan ez; orduan, txekor-aragia ta ardoa.

Lurrezko platera aundi bat jartzen zuten maiaren erdi-erdian, eta jan bear zutenak andik puskak arrapatu; atzaparrarekin ere bai.

Pedro Mari orrek ere eztaietako txala bazeukan; eta, laguna zuan ezkeron, onela esan zion Zakarrari, elizatik etxerakoan, igande batean:

–Aizak, Agustin: an bazeukat txe-

korra nik ere, ta goazemak eta ikusi zak.

Joan ziran eta ikusi omen zuan: adarrak galantak, illea luzea, okela gutxi...

Ta begira-begira jarri ta bertso auk kantatu zizkan:

Pedro Marik badauka
eztaietako txala,
iru urte badira
ori jaio zala;
besterik ez daduka
ezurra ta azala,
Aita San Antoniyok
bedeinka dezala.

Jaunak, ikaratzen nau
txekor onen plantak,
onen gañian jarri
biar ditut kantak;
beste askok bezela
baditu lau anak,
illia luzia ta
adarrak galantak.

Kontuan jartzen zaitut
zu, Pedro Mariya,
pasatu ez dakizun
emen komeriya:
eztaietara artzen bâzu
kuadrilla aundiya,
laister jango dizute
onen aragiya¹.

1. Mikelá, Pello Errotaren alabari, bi aldiz kopiatu nizkion bertso auk: batean, emen dauden bezelaxe; bestean, berriz, bi aldaketakin: 2/5: beste askoren gisa; 3/5: bodetá artzen bázu.

Jose Antonio Loinaz-Otaño apaiz jaunak beste onela jaso zituan bertso auk gerra aurretik, Asteasun: 1/1; Pedro Marik daduka; 1/4: ura jaio zala; 1/5:

beste gauzarik ez du; 1/8: gizendu dezala; 2/2: txekorraren plantak; 2/3: arren gañian jarri; 3/2: nik, Pedro Mariya; 3/4: gero komeriya; 3/5: eztaira artzen badezu; 3/8: aren aragiya.

Agian Mikelari berari jasoko zizkion, bein baño gciagotan bertsoak kopiatu baitzizkion.

ZENBAIT BERTSO

Bein batean, bertotan ari ziran Zakarra ta gure aita. Gure aita Kontzeju-ko balkoitik eta Zakarra Izkurbaneko leiotik, eta jende asko plazan.

Gu oso umeak giñan orduan, bañan umeak ere ikusitakoa gogoan eukitzen.

Zakarrak neskatxa bat zuan aldame-
nean, da alako batean onela kantatu
zuan:

.....
.....
.....
.....

Pello Errota Kontzejuan da
ni Izkurbaneko leiuana,
neska polit bat ementxe daukat
musu bat eman deiuana.

Ta, *plast!*, musu eman zion, da seku-
lako parrak jendeak. Olakoxea zan Za-
karra.

☆ ☆ ☆

Neskazar bat bazan, Teresa. Santa
itxuran ibilli bai, bañan artoa arek ostu
Zakarrari, ta onek gero bertsoa kanta-
tu. Uruman soro bat da. Bertso onek
beste puskaren bat ere eukiko zuan nos-
ki, bañan nik gogoan ez orain. Zakarrak
olako bertso asko zuan.

.....
.....
.....
.....
demonion bat izango aiz i
santa onaren moldian,
Urumanetik neri artua,
Teresa, ik ostu al dian?

☆ ☆ ☆

Bertso au Tolosako Fakundo Adu-
rriaga *Besamotza*-ren eskuz idatzitako
bildumatik artua degu.

Mikelak etzekian bertso ori buruz.
Bañan guk irakurritakoan, berealaxe
gogoratu zuan, eta onela esan:

–Bai; bertso ori ere Zakarrak kanta-
tua izango zan. Bai noski. Zizurkilko
edo eztakit nungo neskatxari kantatu
zion.

Ona bertsoa:

Sasoia daukan eta
salta arin-arin,
egonda gauza oberik
etzion berdin;
kolore txuritxuak,
begitxuak urdin,
neska mutil-zaliak
ortan ezagun din.

☆ ☆ ☆

Urrengo bertso au, emen jarri de-
gun bezela, Astigarragako Txomin San
Sebastian zanari jasoa da. Patxi Baka-
lloreña zala esaten zuan arek. Bañan
Asteasun ere oso ezaguna da, ta ao ba-
tez Zakarrarena dala diote danak.

Nik irakurritakoan, onela esan zuan
Pello Errotaren alaba Mikelak:

-Nik ikasi nuan bertso ori. «An-
dreak mudatzeko enkargatzen nau». Ori
bai; atzeneko ori gogoan daukat.
Zakarrarena bertso ori ere. Ain txokan-
te aren bertsoak jaso ta eukitzen zituz-
ten. Ori ere Zakarrarena.

Ona bertsoa:

Gizon tabernakoiak
beti dizu lan au:

jai-arratsak tabernan
bostetatik lau;
ez naiz erretiratzen
ez egun ta ez gau,
modu ortan gabiltza
zurrut eta mamau,
sakelak badirau,
ez danian barau,
okerrena nerau,
badet ezaguer'au;
andriak mudatzeko
enkargatzen nau¹.

1. Bautista Kortajarena Pello Errotaren billo-
bak ere eman zidan bertso au, bañan aldaketa aue-
kin: 2; badu lanterri au; 3: jai-arratsak kanpuan; 5:
erretiratu ezin; 7: jan da eran da kantatu; 8: sakelak
badirau; 9: zurrut eta mamau.

ANDREARI

Zakarra ta bere andrea, ezkondu ziranean¹, Tolosara joan omen ziran. Peri edo merkatu eguna zan, da jende guztia asi omen zan:

–Ara Zakarraren andrea! Ara Zakarraren andrea!

Ta andreak galdetu omen zion:

–Agustin, zuri esaten al dizute Zakarra?

Ta Zakarrak:

–Zuri, zuri. Itxusia zera ta zuri esaten dizute. Neri ez.

Ta zearo sinistu andreak. Malezi aundi gabeko atsoa zan.

☆ ☆ ☆

Bein batean, tentatu zuan bateonbategen eta onela kantatu zuan:

Oi ta amairu urtetan
nitzaden ezkondu,
askok esaten zidan
nuela berandu;
ojala bein ere
pentsatu ez bagendu,
ederki jaten du,
igual eraten du,
ezer ezin kendu,
nik ura biarrian
ark ni konpondu².

Andria zarra det bañan
bai erritariya,
etxera juan eta
palta apariya;
atsegin naita ere
ostikolariya,
txanponeko eltzia
autsi zidan iya;
nik daukân plakiya,
jateko premiya,
gañera inbiriya,
au da komeriya;
alakuan senarra
da errukariya.

Esaten det jendia
konturatu dedin:
orain ezkonduzen da
bost buru-arin;
ume bat besterikan
ez diot eragin³,
.....
.....
egiñalak egin,
biar diyot ekin,
libre daukat berdin,
nork artuko du min?
Sasoi dedan artian
diberti nadin⁴.

☆ ☆ ☆

Bautista Kortajarena, Pello Errotaren billoba eta Mikelaren semeak ere

bazekian bertso auetako bat. Bañan motxago, lau puntukoa. Iturta-bitarteko Juan Pello Tapia zanari entzun da ikasi omen zion. Onela esan zuan:

Andria artu nuen
erritalariya,
maitatu naita ere
ostikolariya;
etxera juan eta
palta apariya,
txanponeko eltzia
autsi zidan iya.

Ta onen segidan beste bertso bat eman zidan, Juan Pello Tapia zanari ikasia au ere:

Atzo juan nitzaden
berandu antzian,
aukera aundirikan
etzegon etxian;
aparitan asi ta
bi baba eltzian,

aitatikan erdiya
andriak jan zian.

1. Zakarraren ezkontzaren berri ez degu Astea-suko eliz liburuetan arkitu. Andrea kanpotarra izanik, onen jaioterrian-edo ezkonduko ziran. Bañan semearen bataio-agiriak amaren zenbait argibide ematen dizkigu:

«*Maria Joaquina de Odriozola, natural de Urrestilla... (Abuelos) maternos José de Odriozola y María de Unanue, ambos difuntos, naturales que fueron de Azpeitia*».

2. Bertso au bederatzi puntukoa izango zan, Bañan orain puska falta du.

3. Zakarrak seme bakarra izan zuan, eta alabarik bat ere ez.

4. Iru bertso auek, seguru asko, alkarren segiran botoak edo jarriak izango ziran. Bañan bi tokititik jaso ditugu: lendabizikoa Pello Errotaren alaba Mikelari; ta beste biak Jose Antonio Loinaz-Otaño apaiz jauna zanaren kuaderno batetik. Onek Zakarrarena bezela jaso zituan; eta Mikelak ere, irakurri genizkionean, onela esan zuan:

—Zakarrarenak dira oiek. Txanpon kontu ori —«txanponeko eltzia autsi zidan iya» alegia— ta oiek ikasi nituan nik. Alako ateraldiak zituana zan, bai, ura. Bañan orain guzti-guziak argi-argi ez nituzke esango. Aztu-ordua ere ez al degu?

TXURINGAIKO ERROTA

Esnarrirtza baño lenago, Astiasu alderago, kamioan gora joan da ezkerretara, Txuringaiko errota dago. Baratza Astiasuko partean dago, ta etxea Larraulkoan, bien artetik erreka pasatzen dalako.

Nik ezagutzen nuan Joakin Txuringai ura. Aitona zar bat zan.

Aren alaba jarri zan etxean, errotan, bañan alargundu zan, bi alabakin geldituta. Ta anaia izan Amerikan, da anaiaak ara otsegin zion.

Aita gureak pikatzen zion errota. Ura nik gogoan det. Eta, emendik joaterakoan, auntza aita gureari erregalo utzita joan ziran ama-alaba aiek.

Anaiagana joanda, nunbait mendian zeukan lana arek, eta bei jeizten jarri

ziran; da ango gizon guztiak baño geiago irabazten omen zuan.

Gure aita joan zanean, an ikusi zituán, da berebiziko diruak eginda omen zeuden.

Ba, Joakin Txuringai ori errotaria zan, da Zakarra bertsolaria, ta betikoa. Gure aita Azpeitira eraman zutenean ere, beste biak¹ nekazariak ziran; da, errotaria bakarria izanik, errex txautuko zutela uste zuten, bañan gure aita aterazuan premioa: jenero ona eramaten bazuten, errotariak eoko zuala ona; jenero ona eramateko, eta munduan dan iriñik onena aterako zuala...

Ara, ba, Zakarra nekazariak Joakin Txuringai errotariari nolako bertsoak kantatu zizkan bein batean:

1/ Txuringaiko errota,
errota lasaia,
datorren aliari
alegiña saia;
amarretatik zazpi
egiten du zaia,
alare utsa litzake
ez balu usaia.

- 2/ Joakin Txuringaikoak
kontu txarrak dauzka,
arriyak egiten diyo
alia bi puska;
ordu t'erdi gutxinaz
taluari ozka,
baten erdiya jatia
etzait gutxi kosta.
- 3/ Garizuman bezela
nabil ni barauan,
goserik ezin kendu
ez egun ta ez gauan;
egiñalak eginda're
ezin pasa auan,
sekulako bildurtu naiz
itoko ote nauan.
- 4/ Olako errotariak
munduan nor dia?
Irin usaiduna dauka
neretzat gordia;
por cierto jan ezinda
autikan lerdia,
berriz e eukiko det
kolore berdia.
- 5/ Orrenbeste esatia
zitzaizun komeni,
Agustiñek bost bertso
dizkizu ipiñi,
iñor autan artu gabe
bakarrik Joakiñi;
gustua eman diyezu
amaika oikiñi².

1. Dakigunez, Jose Bernardo Otaño eta Uda-
regi.

2. Bertso auek, Jose Antonio Loinaz-Otaño
apaiz jaunak gerra aurrean Asteasun bildu zituan
bezela jarri ditugu. Bañan baliteke berak Pello Erro-
taren alaba Mikelari berari jasoak izatea. Ontaz Mi-
kelari galdetu ta onela erantzun zigun:

—Arek neregandik jakiten zituan. Meza nagusi
ondoan eramaten giñun salda artzera, ta orduan es-
kribitzen zituan, gu saldarekin engañatuta.

Bañan Mikelak ori esan zuancrako, ia ogei ta
amabost urte joanak ziran, eta ctzekizkian iru bertso
auek besterik: 1, 2, ta 3'garrena. Orregatik jarri
ditugu Loinaz-Otaño jaunak bildutakoak, era ori
osoagoa eta zarragoa dalako.

Mikelak, urteen buruan zekizkian iru bertso
oiek, aldaketa auekin eman zizkigun: 1/3: dakarren
aliari; 1/4: egiñala saia; 1/5: amarretatik zortzi; 1/6:
badaduka zaia; 3/2: gabiltza barauan; 3/5: egiñalak
ein ditut; 3/6: txikitutzen auan.

MEDIKUARI

Garai artan, Don Julian Irigoien zan erriko medikua. Urte asko egin zuan. Oso mediku ona ta jatorra zan. Arek esaten zuana, or nunbait ibilliko zan. Petxua estudiantu zuala geiena esaten zuan.

Iru seme ta bi alaba izan zituan. Iru semeak mediku estudiantu zuten. Oraindikan ere Ernanin edo or nunbait ditu¹. Karrera emateagatik, Tolosara eraman zituan; eta, or asko kostatzen zitzaizkela-ta, len Astiasun erosi zuan etxea saldu ta Tolosara joan zan bera ere bizitzera.

Sosik gabeko andrea artu ta semeak gizon egin zituan arek Astiasuko medikutzarekin. Etzan motela!

Aberea ere bazuan; eta, *tiki-taka, tiki-taka*, aren gañean joaten zan bear zuan tokira.

Astiasun azkeneko jaiotza, orain irurogei ta amairu urterekin Naparroan dagoan nere alaba zarrarena izan zuan. Otsaillaren 8-an konpritu zaizka. Gazteak gaude!

Egun batean, bertsoa botatzeko ta botatzeko asi omen zitzaion Zakarrari.

Ta Zakarrak esaten zion:

–Bai; nik esana libre det eta ez diot botako.

Ta Don Julianek:

–Neri zer inporta zaidak, ba?

Txintxatu ta txintxatu egiten zuan, da azkenean Zakarrak au bota zion:

Beok baño gaiztogorik munduan ote da?
Nolakuak diraden nua esatera:
botikarako egin aguro papera,
alimentuak kendu,
odolak atera,
lenbailen bialtzeko satorren tartera.

Ta medikua zeero asarretu egin zitzaion. Bañan gure aitak ala esan izan omen zion:

–Ez du Zakarrak kulpik, e? Arek asterako esan dio. Berorrek ere badaki ori zer dan. Aita Santuari ere orrek ez lioke barkatuko ta...²

1. Irakurleak kontuan artu dezala argibide auek 1966 urte inguruan jasoak dirala.

2. Bertsoa ta gertaera guztia, Pello Errotaren alaba Mikelari jasoak dira.

Jose Antonio Loinaz-Otaño apaiz jauna zanaren bilduman bertso au ere badago, bañan aldaketa auekin: 3: zein nolakuak diran; 5: botikara aguro; 6: bialdu papera.

MUTIL EDERRA AIZELA

Zakarrak buru aundiya zuben Pedro izeneko bati, isekaz:

1/ Mutil ederra aizela
ik eorrek ust'ek,
buru aundiya aizela
esan zirak bestek;
kreditu ederragua
au iretzako eztek,
burla egingo ditek
zenbait neskatx gaztek.

2/ Berdinduko nauala
gaurkuan kantetan,
ez diyat ba utziko
nik ere batetan;
buru orren azpiko
lepua neketan,
apuntatuko nitek
zenbait ataketan.

3/ Bestenak esate'ituk,
ixilik eriak,
oraindaño izan gaituk
gu adiskidiak.
Zertako paratze'izkiak
olako izpidiak?
Toriatutzen banauk
aituko dizkiak.¹

1. Pello Errotaren alaba Mikelak bertso auek etzekizkian. Iru bertsoak, eta goiko adierazpena ere bai, Jose Antonio Loinaz-Otaño apaiz jauna zanaren bildumatik artuak ditugu. Bañan jaun onek bertso

auen bi kopia zituan, ta aldaketa xixtrin batzuk beren artean: 2/7: batean *nitek* eta besteak *likek*; 3/2: batean *eriak* eta bestean *euriak*; 3/7: batean *banauk* eta bestean *banak*.

ZAKARRA TA BARIA

Errekalden¹ beti *Bariak* izan dira. Izengoiti ori aurreko zarretatik dator, Jose Bernardoren aurrekoetatik. *Bare* kasta izan da an beti.

Gure aita ta Jose Bernardo lengusu propioak ziran andrearen aldetik. Argatik nik Pedro Mari ori asko ezagutzen nuan. *Kattarro* esaten genion, burla egin bear genion guztietan. Oso eztarri baja baitzuan.

Jose Bernardoren aita, berriz, larrauldarra zan, Larronbide baserrikoa. Ura ere bertsolaria zan. Zakarrak beti burla egiten zion *Bare* kontu orrekin:

Ongi-etorri zera,
bare adar duna,
nola tratatu dezu
nere babarruna?
Soruan billatuta
il nizun laguna,
arrezkero bakarrik
zaude alarguna,
laster botako zaitut
sasian barruna.²

☆ ☆ ☆

Au ere burla egiteko kantatu zion:

Aparaju ona da
Larraulko *baria*,

lotsarikan ez duan
ardura gabia;
gaubian neri kendu
bere lan-taria,
illunpetan ere igual
billatu biria,
galduko balitz bota
biaiot karia.³

☆ ☆ ☆

Ta au da burla egitea! Gure aitak ikusi omen zuan nola kantatu zion:

Zenbait jenerok erreparorik
etziyo izaten ezeri,
zeriarekin kabitu zaitez,
utzi besteren gauzari;
lengo astian jeneru ortatik
bete nituen sei ziri,
artian ere geratu ziran,
eniyon sartu guziri.

Ta, kantatu bitartean, beatza ola luze-luze berari jarri omen zion. Alegia, berari etziola sartu oraindik; bizirik zegoala artean.⁴

☆ ☆ ☆

Tabakua ere igual jaten du bareak,
eta tabakua emango zion da:

Besteren gauza arrapatzeko
zeren ez diran zabarrak,
jeneru oiek zaitzen dituzte
goiz eta illunabarrak;
oartu gabe jan dizkirate
neri tabako ederrak,
berriz aitara abitzen bada
nik moztuko'izkat-adarrak.⁵

Gizon orretzek badaduka, bai,
kantuz abilidadia,
zierto badakit izango dala
askoz ni baño obia;
jendiak ere ala diyo ta
emana dago fedia,
zakar-pilla aundiya botatzen badek
tapatuko dek *baria*.⁶

☆ ☆ ☆

Urrengo bertso auek Mikelak etze-
kizkian; eta, orain guk irakurritakoan
ere, len iñoiz entzun ez balitu bezela
entzun zituan. Jose Antonio Loinaz-
-Otaño apaiz jauna zanaren bildumatik
artuak ditugu.

Errekalde zarrak, Jose Bernardoren
aita eta Pedro Mariren aitonak alegia:

.....
.....
.....
.....

auzo erriyak bezela dira
Probintziya ta Naparra,
Soraindarra zala usten nuen
ta Esnarritzako Zakarra.

Zakarrak:

Bost sufritu biar dik
Agustin Zakarrak,

neri jan dizkirate
tabako ederrak;
gizon abillak dituk
Errekaldetarrak,
zuzen botatzen dizkik
bariak adarrak.

Bidian billatu det
Larraulko *baria*,
gaubian egiten du
bere lanteria;
onek janda kontentu
ez dago jabia,
malezi asko duban
babarrun jalia.⁷

☆ ☆ ☆

Urrengo bi bertsoak Erreteriko Pe-
llo Zabaleta bertsolaria zanari kopia-
tuak dira. *Zakarra* eta *Baria* oiartzua-
rrak zirala uste zuan Pellok. Bañan ba-
dakigu nungoak ziran. Gertaera eta
bertsoak onela eman zizkigun:

«Garai batean ba omen ziran *Zaka-
rra* ta *Baria* izengoitia zuten bi gizon.
Zakarrak tabakoa jarria zeukan txoko
batean. Bareak joan da kendu egin dio.
Jakin du Zakarrak; ta, urrena alkar to-
patu zutenean, onela kantatu zion:

Neri *Zakarra* deitzen didate
ta iri berriz *Baria*,
besterenetik arrapatzeko
baduk abilidadia;
gauza ondatzen ikusi eta
ez da kontentu jabia,
ez-irudian pranko pixkorra
ganadu ezur gabia.

Ganadu orrek zaitutzen ditu
goiz eta illunabarrak,

besterenetik arrapatzeko
zeren eztiran zabarrak;
uste gabeen eraman dizkit
nere tabako ederrak,
berriz aietan topatzen badet
moztuko dizkat adarrak».

1. Jose Bernardo ta Pedro Maria Otañoren
jaiotetxea, Zizurkillen.

2. Bertso au oso ezaguna da Euskalerrian. Ba-
ñan batzuek Otañotarrena eta besteak Txirritarena
bezela jotzen dute. Txirritaren liburuan bertso au
ere jartzen degu. Bañan, dudan baigeunden, agian
Otañotarrena izango zala esanik.

Auzi au Pello Errotaren alaba Mikelak erabaki
du. Ainbeste argibide emanik, itxurarik gabe utzi
ditu gañontzeko iritzi guztiak. Ez Otañotarrena ta ez
Txirritarena, beraz; Zakarrak Jose Bernardoren aita
ta Pedro Mariren aitona zanari botca baizik.

Bertso onen beste era bat Txirritaren liburuan
arki diteke. Ona emen beste bi.

Jose Antonio Loinaz-Otaño apaiz jauna zanak
gerra aurretik Asteasun bildua:

Ongi etorri zerala
bare adarduna,
nola tratatu dezu
nere babarruna?
Soruan billatuta
il dizut laguna,
arrezkeroztik zaude
beti alarguna,
arrika botako zaitu
sasiyaz barruna.

Geok Errezilko Loidisaletxe baserrian bildua:

Bidian billatu det
bare adarduna,
atzo soruan il diot
berari laguna,
itaia sartu eta
sasian barruna,

nola tratatu dek ik
nere babarruna?

3. Pello Errotaren billoba zan Asteasuko Bau-
tista Kortajarenak:

Ara gaur nola tokatu zaidan
Errekaldeko *baria*,
motel-itxuran azkarra dezun
azienda ezur-gabia;
nere babarrun ederretara
sumatu dezu biria,
berriz aitara juaten bada
nik botako'iot karia.

Bat puntu motxean eta bestea puntu luzean ba-
daude ere, nabarmen dago biak bat dirala. Bautistak
ez omen zion bertso au bere amari ikasi, Iturta-
-bitarteko Juan Pello Tapia zanari baizik.

4. Adierazpena, besteetan bezela, Mikelari zor
diogu; bertsoa, ordea, bere seme Bautistari. Mike-
lak bertsoaren erdia eman zigun:

jeneru ontatik bete nituan
atzo goizian lau ziri,
artian ere gelditu ziran,
ez nien sartu guziri.

5. Mikelak erdizka zekian bertso au, eta bai
urrena ere. Jose Antonio Loinaz-Otaño apaiz jauna
zanak bildu zuanetik osatu ditugu. Onek jaso zuanak
beste onela dio: 7: berriz aitara juaten badira.

Bautista Kortajarena Pello Errotaren billobak:

Jeneru oiek beria egiten
nola ez baidiran zabarrak,
ederki asko zaitzen dituzte
goiz eta illunabarrak;
lengo astian moztu zizkidan
nere babarrun ederrak,
berriz aitara juaten bada
nik moztuko'izkat adarrak.

6. Jose Antonio Loinaz-Otaño apaiz jaunaren
bilduman: 7: *zakar*-pilla ona jartzen bazaio; 8: estali-
ko dik *baria*.

7. Bertso onek, Mikelak esan da atal ontan bi-
garren jarri degunarekin zer ikusi aundia du.

ZAKARRAREN SEMEA

Zakarrak seme bakarra izan zuan¹,
Jose Domingo; au jaiotzetik iñozo xa-
marra zan. Ta aitak billatu zion andrea;
arentzat tokatzen etzana billatu ere.
Oso *señorita* zan andre ura.

Ezkondu zan gauean, andrearekin
ikaratuta, loko-pillan² lo egin omen
zuan Zakarraren semeak.

Gogoan izaten det: egun batez, Le-
zora joanda, antxe giñan ama ta biok.
Nik amabi urte nituan orduan. Zakarra-
ren semea ere eldu da bere andrearekin,
ta andreak iges egin dio. Orduan gure
ama zanari galdezka, andrea galdu zi-
tzaiola ta. Ta guk ikusten andrea, kaba-
llero batekin balkoi batean.

Alaxe bizi ziran, da andreari itze-
gin zion Zakarrak. Berak errañari esanda-
koa ta onek erantzundakoa, bertsoan
jarri zuan gero.

Zakarrak:

Matrimonioak badu
milla eginkizun,
jakin bear zenduke,
ez dakit dakizun;
etxian daukazula
ez besterena jun,
ba al dakizu, Manttoni,
zer egiten dezun?

Errañak:

Matrimonio santua
guk artu genduan,
alkar serbitutzeko
biar zan moduan;
ni ere askoren gisa
besterena juan,
etxian ez neukan ta
zer egingo nuan?

Beste bertso bat ere bazuan:

.....
.....
.....
.....
ustez itze-
gin nion
biar zan moduan,
atiak itxi eta
ark utzi niñuan.³

Zakarra-ta ondo bizi zirala esaten
zuten. Nere koñadu bat ere, Jose Mari,
Ameriketara joan zana, etxe artan mo-
rroi izana zan.

Bañan ezkondu ta laister, diruak eta
al zituan guztiak arrapatuta, Amerike-
tara alde egin omen zuan Zakarraren
errañak.

Bai; nik aditu nion bein sermolari
bati, abererik gaiztoena muturra lotuta

bentzitzen dala; bañan emakume gaiztoa ez.

Esaera zarra ere bada, emakume gaiztoa piztirik gaiztoena baño okerragoa dala. Ta egi aundia gañera!

1. 1852-ko agorraren 4-ean jaio zan, gaueko amabictan. Biaramonean bataiatu zuten, «Jose Domingo Paciens» izena ezarririk. Aita-ama ponte-koak: «*Siendo Padrinos el Licenciado Dn. Jose Antonio de Zuaznabar natural de Alzo-Arriba y su hija D.ª Dominica de Zuaznabar, natural de Azcoitia y residentes ambos en Aduna*».

2. Lokoa, artaburua aletu ta gero, alea kendu ta gero alegia, gelditzen dana da. Lokotsa esaten diote beste batzuek.

3. Lenengo ta bigarrenko bertsoak ezagunak dira Euskalerrian. Bañan senar-emazte batzuek alkarri kantatu zizkiotela diote. Pello Errotaren alaba Mikelari entzunda, ordea, argi ta garbi ikusten da ori ez dala gertaeraren ezjakinean bertsoak nolabait ere jantzi naia baizik. Aldaketarik geienak ere ortik sortuak dira.

Moldiztegiaren izenik gabeko bertso-paper ba-

tean, beste askoren artean, bi bertso auek arkitu ditugu. Aldaketak: 1/1: Matrimoniyuak ditu; 1/7: kuidaro, Mari Antoni; 2/5: ni're zu bezelaxe.

Tolosako Estanislao Urruzola «Uxola» zanaren kuadernoan:

Familiak badauzka
milla eginkizun,
jakin bear zenuke
ez dakit bákizun,
Joxepa Erramuna,
zer egiten dezun;
ni etxian utzita
bestegana ez jun.

Matrimonio santu au
guk artu genduan,
alkar serbitutzeko
bear zan moduan;
ni ere zu bezela
bestengana juan,
etxian ez nuen da
zer egingo nuan?

Lasarteko Sasucta-aundi baserriko Migel Zuaznabar zanak: 1/7: Mantoni, beiratu ondo; 2/5: zu bezelaxe ni're; 2/7: falta zinduzten eta.

AZKENA

Olako paraderoa izan zuan Zakarra. Aurrena andrea illa izango zuan; guk ez genduan ura ezagutu. Gero, emakume ondadora arek danak ondatu.

Ola gelditu zan azkenerako Zakarra gizarajoa.

Bañan ez dakit noiz il zan. Ez orain-txe beñepein!¹

1. Agustín Zakarra bertsolaria 1886-ko abuztuaren 22-an il zan, goizko seiretan, *endocarditis* gaitzarekin, Esnarritzaga baserrian. Ala dio Asteasuko elizako laugarren eriotz-liburuak, 79 orrian:

«*En la Villa de Asteasu, provincia de Guipuzcoa, Obispado de Vitoria, á veinte y tres de Agosto, de mil ochocientos ochenta y seis, yo el infrascrito Pres-*

bítero, Cura ecónomo, de la Iglesia parroquial de San Pedro Apostol, mande dar sepultura eclesiática, al cadáver de Dn. Agustín de Elola y Beovide, natural de esta, de setenta años de edad, y de profesión labrador. Falleció a las seis de la mañana del día anterior, en la casa denominada Esnarritzaga, de muerte natural, ocasionada, según certificación facultativa, por endocarditis. Era hijo legítimo de Dn. Luis de Elola, y de D.ª Teresa Antonia de Beovide, naturales de esta. Se hallaba en el acto del fallecimiento viudo de D.ª Joaquina de Urrizola, natural de Azpeitia provincia de Guipuzcoa. Recibió los santos sacramentos de Penitencia, sagrado Viático, y Extrema Uncion. No testó. Se le hizo entierro de cuerpo presente. Fueron testigos del sepelio Dn. Angel de Zavala de profesion labrador, y Dn. Justo German de Bengoechea, de profesion Sacristan, naturales, y vecinos de esta villa de Asteasu. Para que conste firmo, fecha ut supra. Tomas de Eguibar».

ARKIBIDEA

Itzaurrea	9
-----------------	---

PELLO ERROTAREN BIZITZA, BERE ALABAK KONTATUA

Itzaurrea	17
Gure aiton-amonak	19
Senideak	22
Gure bizimodua	23
Gure idi Txikito	26
«Bejondaiala, mutil!»	27
Karidadeko bentan	28
Karlisten gerratea (1872-1876)	29
Zakur amorratuen kontuak (1876)	32
Elizondora (1879)	35
Parte gaiztokoak	38
Konportako morroia	41
San Migel	42
«Nere guraso zarrak»	45
Apustua	46
Laurkiñen	48
Meza-dirua	50
Urnietako alkateari	53
«Larru gorrian...»	54
«Gizonari egiozute ondo»	55
Aiako apustua	57
Fidel Lizarraga	58
Billabonako jiboso bati	60
Astoaren pasadizoa	61
Bi trataririri	63
Gure aizpa Joxepa Iñaxi	64

Jose Joakin Korta	66
Anaiaren soldaduska	68
Nere eztaietan (1893-X-14)	71
Ameriketara (1895)	75
Gure anaiaren ezkontza (1897)	78
Gure amaren eriotza (1897)	81
Itzetik ortzera	83
Santa Ageda bezperan	85
Gure aizpa Dolores (1881-1901)	86
Zenbait bertso	89
Gaixorik	91
Jendearen aurreko azken bertsoa	93
Erniora zijoazenai	95
Eriotza	98

PELLO ERROTAK JARRITAKO BERTSOAK

Itzaurrea	103
(1868) Anoetako astoa	105
(1879) Bertso berriak Asteasuko Elizegik jarriak	108
(1879) Bertsolarien jostaguda	118
Amasako sega-apustua	124
(1883) Bertso berriak kolera eta txanpanen gañian jarriak	127
(1892) Bertso berriak (Andoaingo asto-apustua)	134
Iturriozko sega-apustua	139
(1893) Bertso berriak ordañetan jarriak	140
Bertso berriak («Disponitu det asunto bati...»)	149
Bertso berriak Lorenzok Franziskari jarriak	155
«Lenago nitzaden ni...»	161
(1893) Bertso berriak .....-i jarriak	164
«Juana Joxepa...»	171
Arozpide	174
(1894) Bertso berriak neronek nere gertaerari jarriak	176
Arantzazuko peleginazioak	183
Arantzazuko bertso-paperak	185
(1886) (I) Bertso berriak Birjiña Arantzazukoaren koroazioan Pello Errotariak jarriak	188

(II) Bertso berriak («Bertsuak jarritzeko atera det plana...»)	193
(III) Bertso berriak Arantzazuko alegantzian jarriak	200
Gernikako arbolari	206
Bi indiano	208
(1899) Bertso berriak (Barrenen dedan sentimentuba)	213

ERRIAREN AOTIK JASOTAKO BERTSO ETA GERTAERAK

Itzaurrea	223
Karidadeko bentan	225
Trenari	228
Pello Errota eta Xenpelar	229
Itzetik ortzera	231
Ameriketatik etorritakoan	236
Nork emango dit neri pipa bat tabako?	241
Pelloren astoak	242
«Pelok ere kunplitu»	244
«Goizian jeiki eta»	247
Pello Errota eta Udarregi	248
Pello Errota eta Olegario	252
Pello eta Xardia	254
Pello Errota eta Txintxua	255
Pello Errota eta Gaztelu	257
Pello Errota eta <i>Goixueta</i>	258
Pello Errota eta <i>Bollo</i>	259
Zenbait bertso	260
«Bertso polit bat»	262
Erriz-erri	264
Kontzejura etorri naiz	267
Alkandora	268
«Fabore egin zazu»	271
Pello Errota Aian	272
Iritzi batzuk	280
Pello Errotaren etxea	284

PELLO ERROTAREN ITZALA (SENIDE ETA ONDORENGOAK)

Sabina Elizegi Maiz (Pello Errotaren arreba) (1842-1932)

Bizitza	291
Sabinaren seme-alabak	292
Sabinaren ateraldiak	293

Juan Krutz Elizegi Maiz (Pello Errotaren anaia) (1851-1902)

Bizitza	299
«Eperra»	300
Eperrarekin bertsoan	303
(1894) «Presidiyuan arkitzen gera»	307
«Errepela-Jainko»	310
(1895) Bertso berriak	312

Joxepa Iñaxi Elizegi Bengoetxea (Pello Errotaren alaba) (1864- ?)

Bizitza	319
---------------	-----

Mikela Elizegi Bengoetxea (Pello Errotaren alaba) (1869-1967)

Bizitza	321
Bertsoak	322

Miel Anton Elizegi Bengoetxea (Pello Errotaren semea) (1872-1936)

Bizitza	325
Aita-semeak bertsoan	327
Erniora joan ziran neskatxai	328
Bi gertaera	332
(1895) Bertso berriak Pello Errotaren semiak jarriak	333
(1916) Antiguako andre alargunarenak	341
(1918) Bertso berriak Asteasuko Misio Santuan gañian jarriak	347
(1932) Agate Deunaren olerkiak	356
Aita zanari	360
Miel Anton zanari, biotzez	362
Bertso berriak Ugartemendiak jarriak	364

Lukasia Elizegi Baraibar (Pello Errotaren iloba) (1896-1941)

Bizitza	369
Semearen eriotza	371
Adan da Eba ta gure Jaunaren bizitza ta eriotza	373

Errepublika denboran	382
Eukaristiari	385
Bautista Kortajarena Elizegi (Pello Errotaren biloba) (1903-1992)	
Bizitza	389
Zenbait bertso	391
Anaiaren apustuak	393
(1928) Bertso berriak	395
Osabaren eriotza	402
Pedro Maria Otaño zanari	405
Aitonaren omenaldian	406
Amari	410
Aitonari	412
Asteasun, San Pedro bigarren batean	414
Bertsolari zaarren omenaldia (1974, azaroak 17)	420
Bertsolari baten oiua	423
Agustin Zakarra (Jose Agustin Elola-Olaso Beobide) (1816-1886)	
Bizitza	425
Zakarra bertsolaria	427
Kartzelan	428
Eztaietako txala	429
Zenbait bertso	431
Andreari	433
Txuringaiko errota	435
Medikuari	437
«Mutil ederra aizela...»	438
Zakarra ta Baria	439
Zakarraren semea	442
Azkena	444

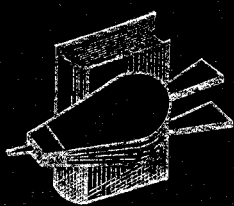

1009239

B0-2191

AZKUE BIBLIOTEKA
EUSKALIZAGIA
BILBO
76704
1992 MAI 11

auspoa
